Coperta : Miron Hiescu

stenici hal

iucîen

leuwen

ROŞU ŞI ALB **

TRADUCERE DE
ŞERBAN CIOCUI
ESCU

l196t>

EDITURA PENTRU
LITERATUUă

PARTEA A DOUA

PREFAŢA

Binevoitorule cititor,

Sosind la Paris, trebuie să mă străduiesc grozav să nu jignesc prin aluzii personale. Nu doar că nu mi-ar plăcea mult satira, dar fixînd ochiul cititorului pe chipul caraghios al vreunui ministru, inima lui îşi pierde interesul pe care vreau să i-l inspir pentru celelalte personaje. Satira personală, atît de distractiva, nu se potriveşte, aşadar, din păcate, cu istorisirea unei întîmplări. Cititorul e cu totul absorbit în asemuirea portretului cu originalul caraghios, sau chiar odios, bine cunoscut lui. îl vede murdar sau negru, aşa cum îl va zugrăvi povestirea.

Aluziile personale, cînd sînt adevărate şi nu prea exagerate, sînt fermecătoare şi constituie o ispită căreia îi putem rezista, după cîte am văzut de douăzeci de ani încoace. „Ce greşeală, spune Montesquieu să mai şi calomniem Inchiziţia!" In zilele noastre ar fi spus : „Ce s-ar mai putea

adăuga la iubirea banului, la teama de a-şi pierde slujba şi la dorinţa de a face totul pentru a ghici capriciul stăpinului, sentimente care însufleţesc toate cuvintele ipocrite ale celor ce maninca peste cincizeci de mii de franci din buget
S'int de părere că viaţa particulară a celor cu un venit de peste cincizeci de mii de franci nu mai poate fi înconjurată cu ziduri.
Satira acestor fericiţi ai bugetului nu intră insă de loc în planul meu. Oţetul în sine e foarte bun, dar amestecat cu smîntînă nu mai e bun de nimic. Am făcut așadar tot ce mi-a stat în putinţă ca să nu poţi recunoaşte, o, binevoitorule cititor, pe acel ministru din ultima vreme care-a vrut să-l păcălească urît pe Lucien. Ţi-ar plăcea să vezi cu de-amănuntul că ministrul acela era un pungaş, că tremura de frică să nu-şi piardă slujba și că nu-și îngăduia nici un cuvînt sincer ? Oameni ca aceştia nu sînt buni dec'it pentru moştenitorul lor. întrucît nimic spontan nu le-a"străbătut vreodată sufletul, privirea

lăuntrică a acestui suflet te-ar dezgusta, o, binevoitorule cititor, şi cu atît mai vîrtos dacă, din nenorocire, te-aş face să ghiceşti trăsăturile dulcegi sau mîrşave pare ascundeau acest suflet searbăd.
Ţi se face lehamite de asemenea oameni văzîndu-i, dimineaţa, atît de solicitaţi.

Non ragioniam di lor, ma guarda e passa.[1]

Capitolul XXXVII

— Nu vreau nicidecum să abuzez de titlul meu de tată ca să te necăjesc ; fii liber, fiul meu.
Astfel vorbea, trîntit într-un admirabil fotoliu, ia gura sobei, cu un aer vesel, domnul Leuwen tatăl, bogat bancher, de

1 *Montesquieu, Charles de Secondat, baron de La Brede şi de* {1689—1755), scriitor iluminist france?- ; a emis părerea, progresistă pentru vremea

pe acum bătrîn, către Lucien Leuwen, fiul său şi eroul nostru.
Cabinetul în care avea loc conferinţa dintre tată şi fiu fusese tocmai rostuit, cu cel mai mare lux, după desenele domnului Leuwen însuşi. în mobilarea cea nouă pusese pe pereţi trei-patru gravuri bune, apărute în cursul anului în Franţa şi în Italia, precum şi un foarte frumos tablou din Şcoala romană, de curînd achiziţionat. Şemineul de marmură albă, de care se rezema Lucien, fusese sculptat la Roma, în atelierul lui Tene- rani \ iar oglinda, de peste doi metri şi jumătate înălţime, pe doi metri lărgime, aşezată deasupra, figurase în expoziţia din 1834 ca o piesă fără cusur. Ce departe era de salonul sărăcăcios din Nancy, în care-şi plimba Lucien îngrijorările. în ciuda durerii lui adînci, latura pariziană şi vanitoasă a sufletului său era simţitoare la

această deosebire. Nu mai era în nişte ţinuturi barbare, se găsea din nou în sînul patriei sale.

—- Amice, spuse domnul Leuwen, termometrul urcă prea mult, fă-mi plăcerea şi apasă pe butonul ventilatorului numărul 2... acolo, după şemineu... Prea bine. Aşadar, nu pretind nicidecum să abuzez de titlul meu spre a-ţi *scurta* libertatea. Fă absolut ce-ţi va conveni.

Lucien, în picioare, rezemat.de şemineu, avea aerul sumbru, frămîntat, tragic, într-un cuvînt, aerul unui june prim de tragedie, nefericit din amor. încerca, fă- cînd un efort penibil şi învederat, să se lepede de aerul crunt al nenorocirii şi să-şi ia înfăţişarea respectului şi a celei mai sincere iubiri fieşti, simţiri foarte vii în inima lui. Groaza faţă de. situaţia sa, decînd cu ultima seară petrecută Ia Nancy, îi schimbase însă fizionomia de om de societate în aceea de tînăr tîihar, adus înaintea judecătorilor săi.

— Mama dumitale pretinde, urmă domnul Leuwen, că nu mai vrei să te întorci la Nancy. Nu te mai întoarce în provincie ; ferească Domnul să fac pe tiranul ! De ce n-ai comite nebunii, ba chiar şi prostii? Cu toate astea, la una singură nu voi consimţi, din cauza urmărilor ei : e vorba de căsătorie. Dar poţi recurge la *somaţii respectuoase...* şi, pentru aceasta, nu,mă voi certa cu dumneata. Vom pleda pe rînd, amice, iuînd masa împreună.

—- Dar, tată, răspunse Luoien, ca omul scăpat din- tr-o boală grea, nu-i de loc vorba de căsătorie.

— Ei bine, dacX nu te gîndeşti dumneata la căsătorie, mă voi gîndi eu. Gîndeşte-te la aceasta : te pot însura cu o fata bogată şi nu mai proastă ca una săracă, deoarece se prea poate ca după ce vă voi părăsi, şă na mai fii bogat. Poporul nostru e atît de smintit, încît eu un epolet, o avere moderată e cu totul preferabilă amo ruiui propriu. Sub uniformă, sărăcia nu-i decît sărăcie, nu-i mare lucru, nimeni n-o dispreţuieşte. Ai să înţelegi lucrurile astea, spuse domnul Leuwen, schimbîn- clu-şi tonul, cînd le vei vedea cu ochii tăi... Trebuie să-ţi fac impresia unui palavragiu... Aşadar, bravule sublocotenent, nu-ţi mai place milităria ?

---

respectivă, a legităţii proceselor istorice în dezvoltarea societăţii ; autor al celebreJor *Scrisort persane,* în care satirizează instituţiile epocii : monarhia, cîrrul, clasa dominantă.

— Pentru că eşti atît de bun şi discuţi cu mine, în ioc să-mi porunceşti, îţi voi mărturisi că nu, că nu mai vreau să fiu militar în timp de pace, adică să-mi petrec seara jucînd biliard şi îmbătîndu-mă la cafenea, ba şi cu interdicţia de-a lua de pe masa de marmură, nu prea bine ştearsă, alt ziar decît *Jurnalul Parisului.* Dacă se strîng trei ofiţeri şi se plimbă împreună, cel puţin unul din ei poate fi bănuit, de ceilalţi doi, că e spion. Colonelul, altădată ostaş cutezător, s-a preschimbat sub bagheta guvernamentală într-un murdar comisar de poliţie.

Domnul Leuwen surîse fără voie. Lucien îl înţelese şi adăugă în grabă :

— N-am de gînd să înşel un om atît de pătrunzător ca dumneata, şi n-am avut niciodată această intenţie, te rog să mă crezi, tată. Trebuia să găsesc însă un început povestirii mele. Aşadar nu voi părăsi, cu voia du- rnitale, milităria, din motive întemeiate; pasul acesta este totuşi întemeiat. Ştiu să lovesc eu lancea şi să comand cincizeci de oameni care se luptă cu lancea, pot trăi în bună înţelegere cu treizeci şi cinci de camarazi, dintre care cinci-şase fac^ rapoarte poliţieneşti. Cunosc aşadar *meseria.* Dacă izbucneşte războiul, dar un război adevărat, în care comandantul suprem nu şi-ar trăda armata, şi în cazul că aş gîndi ca şi astăzi, ţi-aş cere îngăduinţa să iau parte la o campanie, două. Războiul, după mine, nu poate ţine mult dacă generalisimul seamănă întriicîtva cu Washington. Dacă nu-i decît un jefuitor dibaci şi viteaz, ca Soult, mă voi retrage a doua oară.

— A, asta-i politica dumitale ! răspunse tatăl său ironic. Drace, asta-i virtute înaltă ! Politica e însă altceva. Ce doreşti pentru dumneata personal ?

— Să trăiesc la Paris, sau să fac călătorii mari, în America, în China.

— Ţinînd seama de vîrsta mea şi de a mamei dumitale, să ne mărginim la Paris. Dacă aş fi Merlin vrăjitorul [1] şi dacă n-ai avea decît să spui un cuvînt ca să-ţi alegi destinul, ce-ai cere? Ai dori să fii funcţionar comercial la banca mea, sau impiegat în biroul particular al unui ministru care va avea o mare influenţă asupra soartei Franţei, domnul de Vaize, într-un cuvînt ? poate fi chiar mîine ministru de interne.

— Domnul de Vaize ? Acel pair al Franţei atît de priceput in ale administraţiei şi atît dc muncitor ?

— întocmai! răspunse domnul Leuwen rîzînd şi admirînd înalta virtute a intenţiilor şi naivitatea percepţiilor fiului său.

I
t

— Nu iubesc suficient banii ca să intru la bancă, spuse Lucien. Nu mă gîndesc destul *la metal,* nu i-am simţit niciodată puternic şi îndelung lipsa. Lipsa aceasta grozavă n-o voi avea mereu înlăuntrul meu ca să răspund biruitor tuturor dezgusturilor. M-aş teme să nu dau şi pentru a doua oară dovadă de lipsă de perseverenţă alegînd banca.

— Dar dacă vei ră'mîne sărac după dispariţia mea ?

— Cel puţin, după cheltuielile făcute la Nancy, sînt acum bogat, şi de ce n-ar maf~dura situaţia asta multă vreme ?

— Pentru că 65 nu c egal cu 24...

— Diferenţa asta, însă...

Vdcea lui Lucien tremura.

—• Fără vorbe mari ! Domnule, te chem la ordine. Politica şi sentimentul ne îndepărtează deopotrivă de obiectul la ordinea zilei:

Sera-t-il dieu, table ou cuvette f[1]E vorba de dumneata, şi căutăm un răspuns la această întrebare. Banca[1] te plictiseşte şi preferi biroul particular al contelui de Vaize ?

— Da, tată.

— Acum se iveşte o mare dificultate : fi-vei destul de ticălos pentru slujba asta ?

Lucien tresări ; tatăl său îl privi cu acelaşi aer, vesel şi serios totodată. După o clipă de tăcere, domnul Leuwen reluă :

— Da, domnule sublocotenent, fi-vci destul de ticălos ? Vei fi pus în situaţia de a vedea o mulţime de mici matrapazlâcuri, iar dumneata, ca subaltern, îl vei ajuta pe ministru în asemenea lucruri, sau îi vei pune beţe-n roate ? Vei face pe *scirboşul,* în calitate de tînăr republican care are pretenţia să-i plămădească din nou pe francezi, ca să facă dintr-înşii nişte îngeri? *That is the question* [2], şi în privinţa asta îmi vei răspunde di- seară, după operă, deoarece, între noi fie spus, de ce n-ar fi chiar în momentul acesta o criză de guvern ? Finanţele şi Războiul nu şi-au spus vorbe de ocară pentru a nu ştiu cîta oară? Sînt şi eu băgat acolo şi pct, diseară şi mîine, dar poate nu şi poimîine, să te căpă- tuiesc într-un chip strălucit. Nu-ţi ascund că mamele vor pune ochii pe dumneata, ca să-şi mărite fetele ; în- tr-un cuvînt, situaţia *cea mai onorabilă,* cum spun proştii, însă fi-vei destul de ticălos ca să corespunzi ? Gîndeşte-te bine la aceasta : pînă la ce punct te simţi în stare să fii ticălos, adică să-ţi dai concursul la

---

1 *Martignac, Jean-Baptiste-Sylvere* ***Gay*** (1778—1832), cm politic francez, ministru de interne sub Carol al X-lea.

I
t

să- vîrşirea unei mici ticăloşii ? Deoarece de patru ani încoace nu mai e vorba să se verse sînge...

—• Cel mult să se fure bani, întrerupse Lucien.

— Banii *bietului popor,* îl întrerupse la rîndul lui domnul Leuwen, cu un aer jalnic, sau să-i întrebuinţeze puţin cam altfel clecît i-ar întrebuinţa el însuşi, adăugă pe acelaşi ton. Numai că poporul e cam prost, iar deputaţii lui cam nătîngi şi îndeajuns de interesaţi...

— Şi ce doreşti să fiu ? întrebă Lucien cu un aer simplu.

— Un ticălos, răspunse tatăl, vreau să spun un om politic, un Martignac n-aş merge pînă acolo încît să spun un Tafleyrand. La vîrsta dumitale şi în jurnalele dumneavoastră asta se cheamă a fi un ticălos. Peste zece ani, vei şti că un Colbert [1], un Sully un cardinal de Richelieu [2], într-un cuvînt, orice om politic, adică orice *conducător de oameni,* s-a ridicat cel puţin pînă la această primă treaptă de ticăloşie la care doresc să te văd pe dumneata. Să nu faci ca N..,, care, numit secretar general al poliţiei, îşi dete demisia după două săptămîni, pentru că lucrul era prea murdar ; ce e drept, în vremea aceea era împuşcat Frotte [3] de către

---

1 *Colbert, Jean-Baptiste* (1619—1683), om de stat francez, ministru de finanţe sub Ludovic al XlV-lea.

2* *Richelieu, Armand-Jean du Plessis, duce de* (1585—1642), cardinal şi om de stat francez, consilier şi prim-ministru al lui Ludovic al XIJI-lea.

3³ *Frotte, Marie-Pierre-Louis, conte de* (1766—1800), unul din conducătorii contrarevoluţionarilor normanzi. La sfîrşitul • răz- •boiului civil (18 ianuarie 1800) se predă generalului Hedouville, după care e arestat şi executat din ordinul special al lui Napoleon, deşi îi fusese eliberat un permis de liberă trecere.

jandarmii însărcinaţi să-1 conducă de la casa lux la închisoare, şi, înainte de plccare, jandarmii ştiau că va încerca să fugă şi că-i va sili să-1 ucidă...

— Drace • spuse Lucien.

— Da. Prefectul C..., om de ispravă, prefect de Troves şi amicul meu, de care poate-ţi aminteşti, un bărbat de un metru şaptezeci şi cinci, cărunt, la Plancy...

— Da, mi-amintesc perfect. Mama îi dădea camera aceea frumoasă, tapetată cu damasc roşu, din colţul castelului.

— întocmai ! Ei bine, şi-a pierdut prefectura lui din norcl, la Caen sau în împrejurimi, pentru că n-a vrut sa lie destul de ticălcs, şi l-am aprobat sincer : altul a lucrat în afacerea I'rotte. Ei, drăcie, *tînărul meu amic,* cum spun taţii nobili, te miri ?

— *Cine n-ar fi mirat în faţa unor asemenea lucruri?* răspunde adesea junele prim, spuse Lucien. Credeam că numai iezuiţii şi Restauraţia...

— Să nu crezi, amice, decît ce vei vedea cu ochii, aşa vei fi înţelept. Acum, din pricina acestei afurisite libertăţi a presei, spuse domnul Leuwen rîzînd, oamenii nu mai pot fi trataţi ca I'rotte. Umbrele cele mai întunecate ale tabloului actual le constituie doar pierderile băneşti sau ale slujbelor.

— Sau cîteva luni de închisoare preventivă.

— Perfect. Diseară vreau un răspuns hotărît, limpede, rtet, fără fraze sentimentale mai ales. Mîine, poate, nu voi mai putea *nimic pentru fiul meu.*

Rosti cuvintele acestea într-un fel nobil şi totodată sentimental, aşa cum ar fi făcut Monvel, marele actor.

Monvel. pe adevăratul său nume Jacques-Marie Bantet (1745—1812), actor şi autor dramatic.

I

A

-— Ştii, desigur, spuse domnul Leuwen întorcîndu-se, că *fără tatăl dumitale* ai fi la „Abbaye" [1]. Am scris generalului D..., i-am spus că-ţi trimisesem un curier, din cauza mamei dumitale, greu bolnavă. Voi trece pe la Ministerul de Război, ca să sosească la regiment concediul dumitale, antedatat. Scrie-i şi dumneata colonelului şi încearcă să-1 cîştigi.

— Tocmai voiam să-ţi vorbesc şi eu de „Abbaye". Mă gîndeam la două .zile de închisoare şi la remedierea oricărui neajuns prin demisia mea.

— Nici o demisie, amice ! Numai proştii demisionează. Am pretenţia să rămîi toată viaţa un tînăr militar de cea mai înaltă distincţie, atraş de politică, o adevărată *pierdere pentru armată, cum* spune ziarul *Debats.*

C a p i t o l u l XXXVIII

Preocuparea pricinuită de răspunsul răspicat şi ho- tărîtor cerut de tatăl său aduse lui Lucien întîia consolare. în -timpul i călătoriei de la Nancy la Paris nu reflectase, fugea de durere, mişcarca fizică îi ţinea loc de mişcare morală. De la sosirea lui, era dezgustat de sine însuşi şi de viaţă. Să stea de vorbă cu cineva era pentru el un chin, abia putea să-şi dea silinţa să vorbească un ceas cu mama lui.

De îndată ce rămînea singur, ori stătea cufundat într-o sumbră reverie, într-un nemărginit ocean de simţiri sfîşietoare, sau reflectînd cîte puţin, îşi spunea : „Sînt un mare prost, sînt un mare nebun ! Am stimat un lucru nevrednic de stimă, inima unei femei, şi, dorind-o cu patimă, n-am putut-o obţine. Trebuie ori să părăsesc viaţa asta, ori să mă îndrept profund."

Alteori, cînd îl biruia o înduioşare ridicolă, îşi spunea : „Poate aş fi obţinut-o, fără cruda mărturisire pe care ar fi trebuit să mi-o facă : «M-a mai iubit cineva şi sînt...» Pentru că au fost zile cînd mă iubea cu adevărat... Dacă nu s-ar fi găsit în acea stare nenorocită, mi-ar fi spus : «Ei bine, da, te iubesc", dar atunci ar fi trebuit să adauge : „Starea în care mă aflu...» Deoarece e cinstită, sînt sigur... Nu m-a cunoscut bine, mărturisirea ei n-ar fi nimicit nicidecum ciudatul sentiment pe care-1 am faţă de ea. Veşnic mi-a fost ruşine de el, dar m-a stăpînit veşnic. A fost' slabă, dar ce, eu sînt desăvîrşit ? Dar de ce să mă-nşel, îşi spunea, întrerupîndu-se cu un surîs amar, de ce să întrebuinţez limbajul raţiunii ? Chiar dacă i-aş fi descoperit defecte izbitoare, ce spun? vicii dezonorante, aş fi avut de dus o luptă crîncenă, dar tot aş fi iubit-o. De acum înainte ce va fi viaţa pentru mine ? Un chin fără sfîrşit. Unde să găsesc plăcerea, sau numai o stare lipsită de suferinţe ?"

Senzaţia aceasta de tristeţe potolea pînă la urmă pe toate celelalte ; Lucien îşi trecea prin gînd toate momentele vieţii, călătoriile şi şederea la Paris, bogăţia cea mai mare, puterea, dar găsea în toate un dezgust de neînvinsrUltimul om cu care stătuse de vorbă i se părea mereu cel mai plicticos.
Un singur lucru îl smulgea din adîncul inactivităţii şi îi punea inteligenţa în acţiune : întoarcerea la evenimentele din Nancy. Se înfiora întîlnind pe o hartă geografică numele acestui orăşel ; numele lui îl urmărea şi în jurnale. Avea impresia că toate regimentele care se întorceau de la Luneville fuseseră nevoite să treacă pe-acolo. Numele de Nancy îl readucea mereu ia această idee : „Nu s-a putut hotărî să-mi spună.: «Am o mare taină, pe care nu ţi-o pot încredinţa... Cu această rezervă, te iubesc ca pe nimeni altul.» Adeseori, într-adevăr, o vedeam adînc întristată, iar starea asta-mi părea neobişnuită, neexplicabilă... Dacă m-aş duce la Nancy şi m-aş arunca la picioarele ei ?..." „Şi să-i cer iertare pentru că mi-a pus coarne ?!" adăuga glasul lui Mefistofel, rînjind.
La ieşirea din cabinetul tatălui său, aceste idei puseseră stăpînire pe inima lui Lucien cu mai multă înverşunare ca oricînd.
„Şi trebuie ca astăzi chiar, îşi spunea cu groază, să iau o hotărîre, să *am încredere în mine însumi...* în mine, fiinţa pe care o socotesc cea mai lipsită de judecată din lumea întreagă \"
Se simţea nespus de nefericit, temeiul tuturor judecaţilor lui fiind această nesăbuinţă : „La ce bun să-mi aleg a treia oară o meserie ? Deoarece n-am putut fi pe placul doamnei de Chasteller, voi putea face vreodată ceva ? Cine are un suflet ca al meu, pe cît de slab, pe atît de nesatisfăcut, se duce la mînăstire, printre trapişti[1]."
Lucru nostim, însă : toţi amicii doamnei Leuwen o felicitau pentru excelenta ţinută pe care o dobîndise fiul ei. „E acum bărbatul înţelept, spuneau cu toţii, bărbatul făcut să satisfacă ambiţia unei mame." în dezgustul său de oameni, Lucien nu se sinchisea să-i lase [să vadă] gîndurile lui ; nu le răspundea decît prin banalităţi meşteşugit ticluite.

1 Ordinul *La Trxppe,* al trapişwlor, tagmă călugărească foarte «c^eră, la catolici, comportînd regula tăcerii absolute.

Chinuit de nevoia de a da chiar în v.ara aceea un răspuns hotărîtor, cina în oraş singur, deoarece acasă ar fi trebuit să vorbească şi *să fie amabil,* sau ar fi plouat cu înţepături, căci era obiceiul să nu fie cruţat, nimeni.

După cină, Lucien rătăci pe bulevard şi apoi pe străzi ; îi era teamă să nu-şi întîlnească prietenii pe bulevard, fiecare minut fiindu-i preţios, căci i-ar fi putut da ideea unui răspuns. Trecînd pe strada ;Ss*.;. , intră maşinal într-un cabinet de lectură, rău luminat, unde spera să nu întîlnească lume multă. Un servitor restituia o carte domnişoarei de la tejghea. O găsi îmbrăcată cu prospeţime, cu farmec şi cu graţie (Lucien se întorcea din provincie). Deschise la întîmplare cartea scrisă de un moralist plicticos, care-şi împărţise articolele farmaceutice în portrete separate, ca Vauvenargues[1] :

EDGAR SAU PARIZIANUL DE DOUĂZECI DE ANI

.„Ce e un tînăr care nu cunoaşte oamenii, care n-a trăit decît printre oameni şlefuiţi sau în subordine, sau printre oameni ale căror interese nu le ameninţa în nici un fel ? Edgar n-are drept chezăşie a meritelor Iui decît măreţele promisiuni pe care şi le face sieşi!

Edgar a primit educaţia cea mai aleasă, călăreşte, îşi conduce minunat cabrioleta, posedă, dacă-i pretîn- deţi, întreaga învăţătură a lui Lagrange [2], toate virîu- ţîle lui La Fayette Ce-are a face ? N-a simţit influenţa celorlalţi, nu-i sigur de nimic, nici de ceilalţi, şi, cu atît mai mult, nici de el însuşi. Nu-i decît cel mult un strălucit *Poate".* Ce ştie în fond ? Să călărească, în- trucît calul său e nărăvaş şl—1 aruncă la pămînt dacă face o mişcare greşită. Cu cît îi e mai şlefuită tovărăşia, cu atît seamănă mai puţin cu calul său, cu atît valorează mai puţin. Iar dacă lasă să treacă anii cei iuţi, de la 18 la 30, fără *să se ia Id tnntă cu nevoia*, cum spune Montaigne[3], nu mai e nici măcar un *Poate.* Opinia publică îl depune pe făgaşul oamenilor obişnuiţi, încetînd de a-1 mai privi, nemaivăzînd

1 *Vauvenargues, Luc de Clapier, marchiz de* (1715—1747), moralist francez, autor al unor *Maxime* apreciate de Voîtaire

2 P 2 *Lagrange, Joseph-Louis* (1736—1813), cunoscut geometru

într-insul decît un om ca toţi oamenii, însemnat numai după numărul biletelor de o mie de franci pe care-i depun arendaşii săi pe birou. Eu, unul, ca filozof, nu mă uit la biroul încărcat de bilete, privesc numai omul care le numără. Nu văd într-însuj decît o făptură lividă, plictisită, redusă uneori, datorită inepţiei sale, să facă pe *exageratul* unui partid, pe *exageratul* Operei Bufe şi al lui Rossini, pe *exageratul* conformismului, care se bucură dc numărul morţilor de pe cheiurile din Lyon, pe *exageratul* lui Henric al V-lea, care repetă că Nicolae[1] îi va împrumuta două sute de mii de oameni şi patru sute de milioane de franci.

Ce-mi pasă ? Ce-i pasă lumii ? Edgar s-a resemnat să nu fie decît un prost.

Dacă se duce la biserică, dacă înlătură din jurul său orice convorbire veselă, orice glumă, de orice fel, dacă face pomeni cu publicitate, către vîrsta de 50 de ani, şarlatanii de tot felul, cei de la Institut ca şi de la arhiepiscopie vor striga sus şi tare că posedă toate virtuţile. Iar ca urmare, îl vor alege poate printre cei doisprezece primari ai Parisului. Pînă la urmă va întemeia un spital. *Requiescat in pace Colas*[2] trăia, Colas a murit." .

Lucien recitea fiecare frază a acestei morale de cîte două-trei ori, îi cerceta înţelesul şi tîleul. Visarea sa întunecată trezi luarea-aminte a cititorilor *Jur7ialului ,de seară;* prinse de veste, plăti indispus şi ieşi. Se plimba prin piaţa Bcauvau, în faţa cabinetului de lectură.

„Voi fi un ticălos !" strigă deodată. Mai zăbovi un sfert de oră, pipăindu-şi curajul, chemă apoi o cabrioletă şi alergă la Operă.

— Te căutam, îi spuse tatăl său, pe care-1 găsi rătăcind prin foaier.

Se urcară repede în loja domnului Leuwen, unde găsiră trei domnişoare şi pe Raymonde în costum de silfidă.

3 din America de Nord ; unul din conducătorii burgheziei liberale moderate la înccputul revoluţiei franceze, a cărei dezvoltare încearcă, ulterior, s-o frîneze, fiind un adept al monarhiei constituţionale ; joacă un rol important în timpul revoluţiei din iulie, contribuind la aducerea lui Ludovic-Filip pe tronul
1 *Montaigne, Michel Eyquem, de* (1533—1592), celebru moralist francez, autor al unor nu mai puţin celebre *Eseuri.*
[8] Nicolae I, ţarul Rusiei.

2[a] Diminutiv de la Nicolas.

— *They cannot understand* (nu vor înţelege nimic din ceea ce vom vorbi, aşadar să nu ne ferim).

—- Domnilor, citim în ochii dumneavoastră, spuse domnişoara Raymonde, lucruri mult prea serioase pentru noi, aşa că ne ducem pe scenă. Fiţi fericiţi, dacă se poate, şi fără noi.

— Ei bine, îţi simţi sufletul destul de scelerat ca să intri în cariera onorurilor ?

— Voi fi sincer cu dumneata, tată. Excese! iodW- genţă dumitaie mă miră şi-mi sporeşte recunoştinţa şi respectul. Ca un efect al nenorocirilor despre care nu poţ da explicaţii nici chiar tatălui meu, simt dezgust faţă^de mine şi de viaţă. Cum să aleg cutare sau cutare carieră ? Totul îmi este deopotrivă de indiferent, pot spune chiar odios. Singura condiţie ce mi-ar conveni ar fi mai întîi aceea de muribund la spitalul „Hotel-Dteu", şi poate apoi aceea a unui sălbatic, obligat să vîneze sau să pescuiască pentru nevoile traiului zilnic. Lucrul nu e nici frumos şi nici onorabil pentru un bărbat de douăzeci şi patru de ani, de aceea nu voi mărturisi nimic nimănui...

-— Cum, nici mame? dumitale ?

— Mîngîicrile ci mi-ar spori mucenicia : ar suferi prea mult văzîndu-mă în starea aceasta nenorocită.

Egoismul domnului Leuwen simţi o plăcere care-t apropie puţin de fitil său. „Are, îşi spuse, secrete faţa de marna sa, dar nu şi faţă de mine."

— Dacă-mi recapăt interesul faţă de lucrurile dinafară, se poate să mă simt deosebit de jignit de cerinţele slujbei pe care o voi alege. Ar trebui poate să aleg în banca dumitale un loc pe care l-aş putea părăsi fără a scandaliza pe nimeni.

— Trebuie să-ţi mai aduc la cunoştinţă ceva, vei fi mai folositor intereselor mele ca secretar al ministrului •de interne decît ca şef de corespondenţă în biroul meu. Calităţile dumitale de om de lume[1] nu mi-ar fi de mei un folos în biroul meu.

Lucien se arătă pentru întîia dată dibaci după *nenorocirea sa.* (Acesta era cuvîntul pe care-l întrebuinţa cu a ironie amară, deoarece, ca să se chinuiască şi mai mult, se privea ca un soţ înşelat şi lua asupră-şi tot ridicolul şi toată antipatia cu care teatrul şi vulgul acoperă asemenea condiţie. Ca şi eu» ar mai exista caractere condiţionate !)

Lucien era gaia sa opteze pentru local din ministe», mai cu seamă din curiozitate ; cunoştea banca, dar n-avea habar de Cabinetul unui ministru. Simţea o mare bucurie să se apropie de domnul conte de Vai/c, muncitor neobosit şi cel mai bun

administrator dan Franţa, după cum spuneau ziarele, un om asemuit cu contele Dara [1] al împăratului.

De îndată ce tatăl său sfîrşi vorba, strigă eu o falsitate naivă, care putea inspira speranţă în viitor»:

— Cuvîntul acesta e hotăritor pentru mine * înclinam către bancă, dar mă angajez în minister cu condiţia să nu contribui la nici un asasinat, ca aii mareşalului Ney, al colonelului Caron, al lui FrOtte etc. Ma angajez cel mult pentru ticăloşii băneşti, şi, în sfîrşk, nefiind tocmai sigur de mine, nu mă angajez decît pentru un an.

— E prea puţin pentru lume ; se va- spune: „N<a poate sta locului mai mult de şase luni". Vei simţi poate dezgust la început, iar peste şase luni, indulgenţă faţă de slăbiciunile şi ticăloşiile oamenilor. Poţi, din prietenie faţă de mine, să-mi jertfeşti şase luni în plus şi să-mi făgăduieşti că nu vei părăsi birourile din strada de Grenelle înainte de un an şi jumătate ?

— îţi dau cuvîntul meu pentru un an şi jumătate, minus asasinatul — de pildă, dacă ministrul meu ar angaja patru-cinci ofiţeri să dueleze succesiv împotriva unui deputat prea elocvent.

— Ah, amice, spuse domnul Leuwen, rîzînd din Inimă, de unde vii ? Haida-de, nu vor avea niciodată loc asemenea dueluri, de bună seamă 1

.— Ar fi, urmă fiul foarte serios, un caz de anulare. Aş pleca îndată în Anglia.

— Dar cine va fi judecătorul crimelor, virtuosule bărbat ?

— Dumneata, tată.

— Ticăloşiile, minciunile, manoperele electorale nu vor rupe tîrgul nostru ?

— Nu voi scrie pamflete mincinoase..;

— Pe dracu ! Asta priveşte pe oamenii de litere... în afacerile murdare vei conduce, nu vei executa nici-odată» Iată principiul : orice guvern, chiar şi acela al Statelor Unite, minte întotdeauna şi în toate ; cînd nu poate minţi în fond, minte în amănunte. Apoi există minciuni bune şi minciuni rele. Cele *bune* sînt acelea pe care le crede publicul mărunt, cu venit de la o mie de franci la douăsprezece sau cincisprezece mii de franci; cele *excelente* păcălesc cîţiva

1 *Dam, Pierre, conte de* (1767—1829), om dp stat frascţz, deţinător ai unor însemnase funcţii administrative siib Napoleon ; văr şi protector permanent al lui Stend'hal.

indivizi cu trăsură ; cele *foarte rele* sînt acelea pe care nu le crede nimeni şi pe care nu le repetă decît ministerialii neruşinaţi. Ne-am înţeles ? Iată o primă *maximă de stat,* nu uita niciodată acest lucru, dar nici nu~l spune î

— Intru într-o peşteră de hoţi, însă toate tainele lor, mici şi mari, sînt încredinţate onoarei mele.

— Savant vorbind, guvernul escamotează drepturile şi banii vulgului, jurîncl în fiecare zi că le respectă. Ţi-aminteşti de firul roşu clin centrul tuturor odgoa- nelor, mari sau mici, aparţinînd marinei regale engleze, sau mai degrabă de *Werther* daca nu mă înşel, unde am citit acest lucru frumos ?

— Perfect.

— Iată imaginea unei corporaţii sau a unui om care are de susţinut o minciună *de fond.* Niciodată adevărul *pur şi simplu :* vezi doctrinarii.

— Minciuna lui Napoleon nu era nici pe departe atît de grosolană.

— Sînt două lucruri în care nu s-a găsit încă mijlocul de a fi ipocrit: cînd e vorba să distrezi pe cineva într-o convorbire, sau cînd se pune problema cîş- tigării unei bătălii. -De altfel, să nu vorbim de Napoleon. Lasă simţul moral la uşă cînd intri în minister, aşa cum lăsai altădată iubirea de patrie cînd intrai în garda ei. Vrei să fii un *jucător de şah* timp de un an şi jumătate şi să nu fii scîrbit de nici o afacere bănească ? Numai sîngele te-ar opri ?

— Da, tată.

■— Ei bine, sîntem înţeleşi !

Domnul Leuwen părăsi loja în pripă. Lucien observă că umbla ca un tînăr de 20 de ani ; convorbirea cu un nătărău îl plictisise cumplit pe tatăl său.

Lucien, mirat că începuse să-1 intereseze politica, privea sala Operei. „Iată-mă în mijlocul a ceea ce are Parisul mai elegant. Văd aici din plin ce îmi lipsea Ia Nancy." La acest nume scump îşi scoase ceasornicul. „E ora 11. în zilele noastre de încredere intimă sau de mare veselie, îmi prelungeam vizita de seară pînă la ora 11."

O idee foarte laşă, pe care-o înlăturase de mai multe ori, se ivi din nou, cu. o vioiciune căreia nu i se putea împotrivi.

„Ce-ar fi dacă aş lăsa ministerul baltă şi m-aş în- napoia la Nancy şi la regiment ? Dacă i-aş cere iertare pentru cele ce mi Ie-a tăinuit, sau dacă, şi mai bine, nici nu i-aş vorbi despre cele văzute, de ce nu m-ar primi ca în ajunul acelei zile fatale ? întrucît m-ar jigni, la drept vorbind, pe mine, care nu-

s amantul ei, dovada că a avut un amant înainte de a mă cu- noaşte ? Oare atitudinea mea faţă de ea ar rămîne însă aceeaşi ? Mai curînd sau mai tîrziu, ea ar afla adevărul, eu nu m-aş putea opri să i-1 spun dacă m-ar întreba şi, cu acel prilej, aşa cum mi s-a mai întîmplat de mai multe ori, *lipsa de vanitate* mi-ar atrage dispreţul, fiind socotit un bărbat lipsit de curaj. Fi-voi liniştit cu conştiinţa că dacă m-ar cunoaşte, m-ar şi dispreţui, mai ales pentru că nu i-aş putea mărturisi ce simt ?"
Această mare întrebare frămînta inima lui Lucien, în timp ce ochii şi binoclul se opreau cu un fel de Îuare-aminte stupidă, maşinală pe fiecare dintre femeile ce umpleau lojile de primul rang. Recunoscu pe cîteva, dar i se părură nişte actriţe de trupă ambulantă.
„Doamne, înnebunesc în mod precis! îşi spuse cîtid binoclul lui ajunse la capătul şirului de loji. Aplicam întocmai acelaşi cuvînt, *actriţa de trupă ambulantă,* femeilor care umpleau salonul doamnelor de Puy-Lau- rens sau d'Hocquincourt. Un om bîntuit de friguri primejdioase poate găsi amar chiar şi gustul apei îndulcite cu zahăr. Esenţialul e ca nimeni să nu-şi poată da seama de nebunia mea. Nu trebuie să spun decît lucruri comune şi niciodată nimic ce s-ar îndepărta de opinia curentă din societatea în care mă voi afla. Dimineaţa, o mare punctualitate la biroul meu, dacă voi avea un birou, sau lungi plimbări călare, seara să afişez o pasiune pentru spectacole, cu totul firească după unsprezece luni de surghiun în provincie; iar în saloane, cînd nu le voi putea cu nici un preţ evita, un gust deosebit pentru *ecarte."*
Gîndurile lui Lucien fură întrerupte de un întuneric brusc, deoarece se stingeau toate luminile. „Bun, îşi spuse cu un surîs amar ; atît de mult mă interesează spectacolul, încît sînt cel din urmă la plecare."
După o săptămînă de la convorbirea de la Operă, *Monitorul* cuprindea : primirea demisiei domnului N...» ministru de interne ; numirea, în acelaşi loc, a domnului conte de Vaize, pair al Franţei ; ordonanţe ana- îoage pentru alte patru ministereşi, mult mai jos, într-un ungher ascuns: „Prin ordonanţa din ziua de..., domnii N..., N... şi Lucien Leuwen au fost numiţi raportori la Consiliul de stat. Domnul Lucien Leuwen e ataşat la biroul particular al domnului conte de Vaize, ministru de interne."

C a p i t o l u l XXXIX

în timp ce Lucien primea de la tatăl său primele lecţii de conformism, iată ce se petrecea la Nancy.
Cînd, după două zile de la plecarea bruscă a lui Lucien, marele eveniment ajunse la cunoştinţa domnului de Sanreal, a

contelui Roller şi a celorlalţi conspiratori care prînziseră împreună, spre a pune ia cale duelul împotriva lui, nu le veni a crede. Admiraţia lor pentru domnul Du Poirier nu mai cunoscu nici o limită. Dar nu putură afla cheia succesului.
Sub cea dintîi impresie, totdeauna generoasă şi primejdioasă, domnii aceştia îşi uitară de repulsia faţă de burghezul cu purtări necioplite şi se duseră în grup să-I viziteze. Ştiut fiind că provincialul e însetat de tot ce poate lua un aer oficial şi să-1 smulgă din monotonia vieţii obişnuite, domniile-lor urcară cu gravitate la cel de al treilea etaj al doctorului.
Intrară salutînd, fără să rostească nici un cuvînt, şi, alini in du-se la perete, domnul de Sanreal luă cuvîntul. Printre multe banalităţi, fraza următoare îl izbi pe Du Poirier :
— Dacă te gîndeşti la Camera Deputaţilor a lui Ludovic-Filip, şi-ţi convine să te prezinţi la alegeri, îţi făgăduim voturile noastre şi toate acelea de care dispunem fiecare dintre noi.
La sfîrşitul cuvîntării, domnul Ludwig Roller înainta cu stîngăcie, după care tăcu clin timiditate. Chipul său blond şi uscat se acoperi cu un număr nesfîrşit de noi zbîrcituri; făcu o strîmbătură, iar în cele din urmă rosti cu un aer înţepat:
— Poate că eu singur nu sînt dator cu mulţumiri domnului Du Poirier, care mi-a răpit plăcerea de-a pedepsi pe insolentul acela, sau măcar de a încerca să-1 pedepsesc. Eram însă dator cu această jertfă, la ordinele majestăţii-sale Carol al X-lea, şi deşi sînt parte lezată în această împrejurare. îmi ofer şi eu, ca şi domniile-lor, serviciile mele domnului Du Poirier, deşi, la drept vorbind, nu ştiu dacă, din pricina jurământului depus lui Ludovic-Filip, conştiinţa îmi va îngădui să mxinfăţişez la alegeri.
Orgoliul lui Du Poirier, ca şi mania lui de a vorbi în public triumfau. Trebuie să recunosc că vorbi minunat. Şe feri să explice pentru ce şi cum plecase Lucien, dar ştiu să-şi înduioşeze ascultătorii : Sanreal plîngea de-a binelea. Ludwig Roller însuşi strînse cu cordialitate mîna doctorului la ieşirea din cabinetul lui. După ce se închise uşa, Du Poirier izbucni în rîs. Vorbise timp de patruzeci de minute, avusese un mare "succes, îşi bătea însă joc ele auditoriul său. Pentru acest ciudat ticălos erau cele trei elemente ale plăcerii celei mai vii.
„M-am asigurat cu douăzeci de voturi, dacă nu cumva pînă la alegeri le-ar sări ţandăra acestor dobitoci din pricina cine ştie cărui gest de-al meu ; lucrul e de luat în seamă. Mi se spune de pretutindeni că domnul de Vassignies nu dispune de mai mult de o sută douăzeci de voturi sigure, şi vor fi trei sute de alegători prezenţi. Cei mai curaţi din sfîntul nostru partid îi reproşează jurămîntul pe care va trebui să-1 presteze, el, sluga

plecată a lui Henric al V-lea, la intrarea în Cameră. Cît despre mine, sînt un plebeu, spre avantajul meu. Locuiesc la etajul al treilea şi n-am trăsură. Amicii domnului de La Fayette şi ai revoluţiei din iulie trebuie, în condiţii egale de ură, să mă prefere domnului de Vassignies, var cu împăratul Austriei şi care are în buzunar brevetul de gentilom de cameră [1], admiţînd că mai există o cameră a regelui... Le voi juca festa de-a fi liberal ca Dupont[2] (din departamentul Eure), omul cel mai onest din ţinut, acum, după ce l-au îngropat pe domnul de La Fayette."

Un alt şef de partid, pe atît de cinstit pe cît de necifistit era Du Poirier, dar mult mai smintit, deoarece se agita mult fără nici o speranţă de cîştig, domnul Gauţhicr, republicanul, rămăsese foarte mirat şi mai ales mîhnit de plecarea lui Lucien : „Să nu-mi spună nimic, mie, care-1 iubeam ! A, inimile pariziene ! Ne- sfîrşită politeţe şi nici un pic de sentiment ! îl credeam deosebit de ceilalţi, mi se părea că în fundul sufletului său era căldură şi entuziasm !..."

Aceleaşi simţiri, dar de o altă intensitate, agitau inima doamnei de Chasteller :

„...Să nu-mi fi scris tocmai mie, căreia îmi jura că mă iubeşte atîta ! Mie, vai ! de-a cărei slăbiciune îşi dădea atît de bine seama!" Gîndul acesta era mult preacumplit. Doamna de Chasteller crezu pînă Ia urmă că scrisoarea lui Lucien fusese interceptată. „De ce nu primesc nici un răspuns de la doamna de Constantin, se întreba, deşi i-am scris de cel puţin şase ori de cînd sînt bolnavă ?"

Cititorul trebuie să ştie că doamna Cunier, diriginta poştală din Nancy, era legitimistă. De îndată ce domnul marchiz de Pontleve îşi văzu fiica bolnavă, în imposibilitate de a ieşi, se duse la doamna Cunier, o măruntă bigotă, înaltă de un metru şi cincisprezece centimetri. După primele complimente, îi spuse mieros:

— Sînteţi o prea bună creştină, doamnă, şi o prea bună regalistă ca să nu va daţi seama ce trebuie să fie autoritatea

1 Gentilomii de cameră ai regelui erau cei admişi să-1 servească la masă, cînd mînca în camera sa.

2 *Dupont de l'Eure, Jacques-Cbarles* (1767—1855), om politic francez; reprezentant al opoziţiei liberale în timpul Restauraţiei, participant la revoluţia din 1830 ; cunoscut pentru integritatea sa.

regelui *(adică* Caro! al X-lea) şi a comisarilor hotărîţi de el în timpul lips i sale. Vor avea ioc alegerile, un eveniment hotâriior. Prudenţa obligă, într-adevăr, la oarecare 'menajamente,, dar aşa se cuvine, doamnă. Praga, înainte de orice ! Şi, fiţi sigură, se ţine registru credincios cu toate serviciile, şi... doamnă: dirigintă, am datoria penibilă de-a vă spune că cine nu ne dă concursul în vremurile acestea grele e împotriva

în urma convorbirii dintre cele două grave personaje — nesfîrşit de lungă şi de prudentă, prea plicticoasă ca să mai fie înfăţişată cititorului, căci astăzi, după patruzeci de ani de comedie, cine nu-i în stare să-şi închipuie ce poate da întrevederea dintre un bătrîn marchiz egoist şi o provincială bigotă ? — se ajunse la stabilirea cîtorva articole.

I —• Nici o scrisoare de-a subprefectului, primarului, locotenentului de jandarmi etc., etc. nu va fi predată marchizului. Doamna Ciinier îi va arăta numai, fără a le înstrăina, scrisorile scrise de domnul mare vicar Rey, de domnul abate Olive etc.

Toată convorbirea cu domnul de Pontleve se concentrase asupra întâiului articol. Cedînd, acesta obţinu un triumf dcsăvîrşit la articolul următor :

II — Toate scrisorile adresate doamnei de Chas- teller vor fi în minate domnului marchiz, care se însărcinează să le transmită doamnei, fiica dumisale, bolnavă în pat.

III — Toate scrisorile scrise de doamna de Chas- teller vor fi arătate domnului marchiz.

Se înţeleseră tacit că marchizul le-ar putea lua ca să le transmită printr-un mijloc mai economic decît poştă. în cazul acesta, însă, deoarece s-ar aduce pagube băneşti guvernului, doamna Cunier, reprezentanta stăpînirii în afacerea ele faţă, se va putea, fireşte, aştepta ta un dar, cum ar fi un paner cu vin bun de Rin, de calitatea a doua.

Peste două zile, doamna Cunier înmâna bătrînuluî Saint-Jean, valetul marchizului, un pachet închis.

Pachetul conţinea o stmorică de-a doamnei de Chasteller către doamna de Constantin. Tonul era gingaş şi duios, doamna de Chasteller vrînd să-i ceară sfaturi, dar neîndrăznind să se explice.

„Vorbărie neînsemnată", îşi spuse marchizul, închi- zînd răvaşul în birou, iar peste un sfert de oră, bătrî- nul valet îi 'ducea doamnei de Cunier un coş cu şaisprezece butelii de vin de Rin.

Caracterul doamnei de Chasteller era blînd şt nepăsător. Nimic nu izbutea să frămînte sufletul ei blînd, nobil, iubitor

de gînduri şî de singurătate. Scoasă însă din fire de suferinţa ci, nu se sfii să-şi trimită valetul ca să depună la cutia poştală din tîrguşorul Darney o scrisoare către doamna ele Constantin.

La un ceas de ta plecarea valetului, ce bucurie pe doamna de Chasteller ta intrarea doamnei de Constantin în odaia ei !

A fost un moment foarte plăcut pentru cele două prietene.

— Cum, scumpa mea Rathilde, spuse în sfîrşk doâmna de Constantin, cînd, după întîilc efuziuni, se aş tern ură la vorbă, să nu primesc un singur cuvînt de la tine de o lună şi jumătate ! Şi să aflu din întîmplare, de Ia unul din agenţii întrebuinţaţi cîc domnul prefect pentru alegeri, că eşti bolnava şi că starea ta inspiră nelinişte ? !....

— 1 î-sww scris cel puţin opt scrisori.

— Scumpa mea, asta e prea ele tot, există un punct unde bunătatea devine prostie ?',,..

— Crede că procedează bine...

Cu alte cuvinte : „Tatăl meu crede că procedează bine".

Indulgenţa doamnei de Chasteller nu mergea atît de departe ca să nu-şi dea seama de cele ce se petreceau în jurul ei, dar dezgustul stîrnit de micile manopere pe care le urmărea n-avea de obicei alt rezultat decît sporirea iubirii ei de singurătate. în societate îi conveneau plăcerile artelor frumoase, spectacolele, o plimbare strălucită, un bal foarte frecventat. Cînd vedea un salon cu şase persoane, se înfiora, sigură fiind că va fi adînc rănită de ceva. Experienţa acestei senzaţii neplăcute îi inspira teamă faţă de orice convorbire cu o singură persoană.

în tovărășia doamnei de Constantin se punea preţ pe un caracter cu totul opus. Prin temperamentul ei vioi, întreprinzător, înfruntînd greutăţile şi plăcîndu-i să-și bată joc de tot ce era ridicol şi-i stătea împotrivă, doamna de Constantin se număra printre puţinele femei din departament a căror jignire să nu comporte riscuri. Soţul ei, un bărbat foarte frumos şi destul de bogat, se îndeletnicea cu pasiune de tot ceea ce-i indica ea. De doi ani, bunăoară, nu se gîndea decît la o moară de vînt din piatră, pe care pusese s-o construiască pe un vechi turn din apropierea castelului său şi care trebuia să-i aducă un cîştig de 40%. De trei luni nu mai vedea de moară, negîndindu-se decît la Camera Deputaţilor. Avea şanse, întrucît nu era up om inteligent, nu jignise pe nimeni niciodată şi se bucura de faima că se achită cu bunăvoinţă şi exactitate de micile însărcinări date.

— Sîntem siguri de alegerea domnului de Constantin. Prefectul îl recomandă în rîndul al doilea, de teama marchizului de Croisans, *rivalul nostru,* draga mea (doamna de Constantin rosti cuvintele subliniate rîzînd). Candidatul guvernamental va cădea ; e un mic pungaş destul de dispreţuit, iar în ajunul alegerii vor fi puse în circulaţie trei scrisori de-ale lui, dovedind limpede nobila meserie de spion. Lucrul explică decorarea lui la 1 mai trecut, care-a umplut de gelozie tot arondismentul Beuvron. îţi voi spune în mare taină, dragă Bathilde, că bagajele noastre-s şi făcute. Ce ridicol ar fi să nu reuşim ! adăugă rîzînd. Dar dacă izbutim, a doua zi după eveniment plecăm Ia Paris, unde vom rămîne cel puţin şase luni încheiate. Şi vii şi tu cu noi.
Cuvintele/acestea o făcură pe doamna de Chasteller să se înroşească.
— Ei, Doamne, draga mea, spuse doamna de Constantin, întrerupîndu-se, ce se petrece aici oare ?!
Doamna de Chasteller era stacojie. în clipa aceea ar fi fost bucuroasă ca doamna de Constantin să fi primit scrisoarea pe care-o ducea valetul la Darney şi în care se găsea cuvîntul fatal : „O persoană pe care o iubeşti şi-a dăruit inima".
Doamna de Chasteller răspunse în sfîrşit, nespus de ruşinată :
— Vai, amica mea, există un bărbat care crede probabil că-1 iubesc, şi, adăugă, lăsînd capul în jos, nu se înşală de loc.
— Cît eşti de nebună ! strigă doamna de Constantin rîzînd.- într-adevăr, dacă te mai las un an, doi la Nancy, ai să te porţi întocmai ca o călugăriţă. Şi unde-i păcatul, Dumnezeule?! că o tînără văduvă de douăzeci şi patru de ani, fără alt sprijin decît un tată de şaptezeci de ani, care, din prea multă dragoste, îi deschide toate scrisorile, se gîndeşte să-şi aleagă un soţ, un reazem, un sprijin ?...
— Vai, acestea nu-s toate argumente bune ! Aş minţi daca ţi-aş primi laudele. Din întîmplare, e bogat şt de familie bună, dar ar fi fost acelaşi lucru dacă era sărac şi fiul unui arendaş.
Doamna de Constantin ceru o istorisire completă ; nimic n-o interesa mai mult decît poveştije sincere de dragoste şi simţea o caldă prietenie faţă de doamna de Chasteller.
— A început căzînd de două ori de pe cal chiar sub ferestrele mele...
Doamna de Constantin izbucni în hohote de rîs... ceea ce o scandaliză nespus pe doamna de Chasteller. In sfîrşit, cu ochii

în lacrimi, izbuti să spună, întreru- pîndu-se la fiecare cuvînt:

— Aşadar, scumpa mea Bathilde... nu poţi aplica... puternicului învingător... cuvîntul provincial consacrat : *E un călăreţ frumos !*

Ca rezultat al nedreptăţii făcute lui Lueien, doamna de Chasteller povesti amicei-sale cu uq interes sporit cele petrecute în decurs de şase luni. Partea duioasă n-o mişcă însă pe doamna de Constantin, care nu credea în marile pasiuni. Totuşi, către sfîrşitul povestirii, nesfîrşit de lungă, rămase pe gînduri. Iar cînd se isprăvi povestea, nu scoase nici un cuvînt.

— Domnul Leuwen al tău, spuse în sfîrşit amicei sale, să fie oare un donjuan înspăimîntător faţă de noi, nişte sărmane femei, sau un copil fără experienţă ? Purtarea lui n-are nimic firesc...

— Spune că n-are nimic comun, nimic dinainte convenit, răspunse doamna de Chasteller cu o însufleţire ee-t era cu totul neobişnuită şi adăugă cu un fel de entuziasm : Și de aceea mi-e drag. Nu e un nătărău care a citit romane.

Discuţia asupra acestui punct se prelungi la nesfîrşit între cele două prietene. Doamna de Constantin rămase neîncrezătoare, cu atît mai mult cu cît descoperea la amica ei, cu mare mîhnire, un sentiment adînc.

Doamna de Constantin scontase întîi o mică iubire foarte convenabilă, ce putea sfîrşi printr-o căsătorie avantajoasă, cu condiţia întrunirii tuturor convenienţelor ; în cazul contrar, o călătorie în Italia sau distracţiile de iarnă la Paris ar fi șters urmele pustiirilor celor trei luni de vizite zilnice. în locul lor, găsea în femeia aceasta blîndă, timidă, indolentă, leneşă, şi pînă atunci imperturbabilă, o nebunie absolută, gata să-şi facă de cap.

— Inima-mi spune, repeta din timp în timp doamna de Chasteller, că m-a părăsit mişeleşte. Cum, «ă nu-mi scrje ?!

• — Dar din toate scrisorile pe care ţi le-am trimis eu, nici una n-a ajuns în mîinile tale ! spunea aprinsă doamna de Constantin.

Avea o calitate foarte rară în veacul nostru : nu era niciodată de rea-credinţă cu amica ei, nici chiar pentru binele acesteia. în ochii ei, minciuna ar fi ucis prietenia.

— Cum de n-a spus unui poştalion, răspundea doamna de Chasteller cu o înflăcărare ciudată, cum de n-a spus unui poştalion, la zece poşte depărtare de aici : ,,Amice, ţine o sută de franci, du-te să înmînezi această scrisoare doamnei de Chasteller la Nancy, în strada Pompei. înmînează-i scrisoarea personal, sub nici un cuvînt altcuiva !"

•— îţi va fi scris la plecare, şi-ţi va fi scris din nou, o dată ajuns la Paris.

— Sînt nouă zile de cînd a plecat. Nu i-am mărturisit niciodată cu totul bănuielile în privinţa soar- tei scrisorilor mele. Ştie însă ce gîndesc în privinţa tuturor lucrurilor. Inima îmi spune că el ştie că, mi se deschid scrisorile.

C a p i t o l u l X L

Bănuielile doamnei de Chasteller îi oferiră o obiecţie hotărîtoare la propunerea de-a o urma pe doamna de Constantin la Paris dacă soţul ei s-ar alege deputat.

— N-aş avea aerul; îi spuse, că *alerg după* domnul Leuwen ?

în timpul celor două săptămîni următoare, obiecţia aceasta umplu singură momentele de mare intimitate din convorbirile dintre cele două prietene.

După trei zile de la sosirea doamnei de Constantin, domnişoara Berard, plătită cu generozitate, fu concediată. Doamna de Constantin, cu zelul ei obişnuit, luă un interogatoriu bunei domnişoare Beaulieu şi o con- cedie pe Anne-Marie.

Domnul marchiz de Pontleve, foarte atent la micile evenimente casnice, înţelese că avea în amica fiicei sale o rivală de neînvins. Aşa şi spera doamna de Constantin, a cărei activitate fără preget o însănătoşi pe doamna de Chasteller. Vrînd să fie dusă în lume, sub acest pretext, o sili pe amica ei să apară mai în fiecare seară la doamnele de Puy-Laurens d'Hocquin- cOurt, de Marcilly, de Serpierre, de Commercy etc. Doamna de Constantin ţinea să se ştie că doamna de Chasteller nu era disperată de plecarea domnului Leuwen.

„Fără să-şi dea seama, îşi spunea, sărmana Bathilde va fi comis' vreo imprudenţă. Dacă nu venim de hac chiar aici acestui zvon scandalos, ne poate urmări pînă la Paris. Ochii ei sînt atît de frumoşi, că vorbesc chiar fără voia ei, *e sotto l'usbergo del sen- tirsi pura* \ îl vor fi învăluit pe tînărul ofiţer cu una din acele priviri pe care nu o poate îndreptăţi nici o explicaţie." într-o seară, aflîndu-se în trăsură în drum spre doamna de Puy-Laurens, doamna de Constantin spuse s

— Cine-i omul cel mai activ, cel mai impertinent şi cel mai cu vază dintre tinerii de prin partea locului ?

— Domnul de Sanreal, fără îndoială, răspunse doamna de Chasteller su rîzînd.

— Ei bine, voi ataca pe acest om curajos, în interesul tău. Iar în ceea ce priveşte interesul meu, spune-mi, dispune de ceva voturi ?

— Contează pe cîţiva notari, un agent şi nişte arendaşi. Omul e amabil, pentru că are un venit de cel puţin patruzeci

de mii de franci.
— Şi ce face cu ei ?
— Se îmbată de dimineaţă pînă seara şi creşte cai.
— Adică se plictiseşte. Am să-1 seduc. A încercat vreodată să-1 seducă o femeie mai acătării ?
— Mă-ndoiesc ; ar trebui mai întîi găsit secretul să nu mori de plictiseală auzindu-1 vorbind.
în zilele de adîncă melancolie, cînd doamna de Chasteller simţea o repulsie prea mare ca să iasă în oraş, doamna de Constantin striga :
— Trebuie să merg la vînătoare de voturi pentru soţul meu ! *în vastul cîmp al intrigii, nu trebuie cruţat nimic!* Patru voturi, ba chiar trei voturi ce ne-ar veni din arondismentul N..., pot fi hotărîtoare. Gîndeşte-te că mor de dorinţa de a-1 auzi pe Rubini[1] şi că, atîta timp cît trăieşte zgîrcitul meu socru, deputăţia e singurul mijloc ca să mă întorc la Paris.
în puţine zile, doamna de Constantin ghici, sub pojghiţa grosolană, supărătoare, dar nicidecum plicticoasă, inteligenţa superioară a doctorului Du Poirier şi' legă o strînsă prietenie cu el. Cu ursul acesta nu vorbise de două ori în viaţa lui o femeie tînără şi sănătoasa, în provincie» medicii n-au luat încă succesiunea preoţilor.'
— Vei fi colegul nostru, dragă doctore, îi spunea ; vom vota împreună, vom face şi desface miniştri. Mesele noastre vor fi mai bune ca ale lor, şi îmi vei da votul, nu-i aşa ? Douăsprezece voturi strîns unite ar trage greu în cumpănă... Uitam însă, dumneata eşti un legitimist turbat, iar' noi, nişte antirepublicani moderaţi etc., etc.
După cîteva zile, doamna de Constantin făcu o descoperire foarte folositoare. Doamna d'Hocquincourt era disperată de plecarea lui Lucien. Crunta tăcere a acestei femei atît de vesele şt de gureşe, altădată sufletul societăţii, o salva pe doamna de Chasteller ; mai nimeni nu se gîndea să spună că şi ea îşi pierduse buna sa dispoziţie. Doamna d'Hocquincourt nu deschidea gura decît ca să vorbească despTe Paris şi de proiectele ei de călătorie îndată după alegeri. într-o zi, doamna de Serpierre îi spuse cu răutate doamnei d'Hocquincourt, care vorbea tocmai despre Paris :
— îl vei găsi acolo pe domnul d'Antin...
Doamna d'Hocquincourt o privi cu adîncă uimire,

1 Şi la adăpostul conştiinţei de -a se şti curată (it.),

ceea ce o distra grozav de mult pe doamna de Constantin ; doamna d'Hocquincourt uitase de existenţa domnului d'Antin. Doamna de Constantin nu auzi aprecieri cu adevărat primejdioase pentru amica ci decît în-salonul doamnei de Serpierre.

— Cum se poate, spunea doamna de Constantin prietenei sale, să aibă cineva pretenţia să-şi mărite fata, atît de urîtă şi de ridicolă, cu un tînăr bogat din Paris, care tînăr nu i-a adresat niciodată un singur cuvînt încurajator ? Asta-i curată nebunie ! Ar fi nevoie de multe milioane ca un parizian să îndrăznească sa idtte Imt-ua salon însoţit de asemenea arătare.

•—- Domnul Leuwen nu e dintr-ăşlkb, rni-1' -cunoşti. Dacă ar iubi-o, nici nu s-ar sinchisi de gura lumii, nici n-ar auzi-o măcar.

Şi timp de cinci minute încercă să o lămurească asupra caracterului lui Lucien. Lămuririle acestea izbuteau s-o pună pe doamna de Constantin pe gînduri.

După ce o văzu însă de cinci-şase ori pe buna Theo- delinde, se simţi mişcată de duioasa ei prietenie faţă de Lucien. Nu era iubire, biata fată nu îndrăznea, cu- noscîndu-şi poate şi chiar exagerîndu-şi neajunsurile boiului şi ale chipului. Mama ei era cea oare avea pretenţii, întemeiate pe faptul că înalta ei nobleţe lorenă ar onora chiar prea mult pe un mic burghez.

—- La ce serveşte această strălucire la Paris ? îi spuse Theodelinde într-o zi.

Bătrînul domn de Serpierre îi plăcu, de asemenea, mult doamnei de Constantin, prin inima sa atît de bună, deşi îşi petrecea timpul susţinînd teorii cumplite.

— Asta-mi aminteşte, spunea doamna de Constantin prietenei sale, de[1] ceea ce ni se cerea să admirăm atîta la „Sacre-Coeur" : pe bunul duce N... N... N..., poruncind să i se înhame caii la trăsură la ora şapte dimineaţa în luna februarie, pentru a se duce să ceară *taier ea rminii*[1]. (Se discuta atunci în Camera Pairilor legea sacrilegiului, fiind vorba să se stabilească pe- deapsa pentru hoţii de vase sfinte din biserici.)

Doamna de Constantin, cu chipul ci frumos, puţin cam comun, dar atît de aţîţător, cu felul ei activ de-a fi şi cu politeţea-i desăvîrşită, obţinu uşor împăcarea prietenei ei cu familia de Serpierre. Doamna de Ser- pierre spuse, cu înţeles, ultima oară cînd se discută acea gingaşă chestiune :

— Rămîn la părerea mea.

— Bine, scumpa mea amică, spuse bunul locotenent al regelui la Colmar, dar să nu mai vorbim despre asta ; altminteri, oamenii răi ar spune că mergem la vînătoare de soţi.

De şase ani, bunul domn de Serpierre nu mai găsise un cuvînt atît de aspru, care făcu epocă în familie, restaurînd reputaţia lui Lucien, pînă atunci seducătorul de rea-credinţă al domnişoarei Theodelinde.

1 La 20= aprilie lj825, .Camera Deputaţilor a adoptat, după dezbateri. îndelungate, ‚ylegea sacrilegiului' ; profanarea f oselor sfinte era pedepsită cu moartea, execuţia fiind precedată de tăierea mumii drepte. Legea aceasta nu a fost niciodată! aplicată, iar după revoluţia din iulie, a fost abolită.

în fiecare zi, de teama unor eventuale întîlniri plicticoase cu nişte *alegători* pe care ar fi trebuit să-i primească cu bunăvoinţă, cele două prietene făceau lungi preumblări la „Vînătorul verde". Doamna de Chasteller revedea cu plăcere acea fermecătoare cafenea. Acolo stabiliră ele un *ultimatum* asupra călătoriei la Paris.

— Nici conştiinţa ta, atît de fricoasă, nu-ţi va putea aplica expresia asta atît de umilitoare şi de vulgară — *a alerga după un iubit* — dacă-ţi juri ţie însăţi că nu vei mai vorbi niciodată cu el.

— Ei bine, fie ! spuse doamna de Chasteller, agă- ţîndu-se de idcea aceasta. Cu asemenea condiţie consimt, şi scrupulele mele dispar. Dacă l-aş întîlni în Bois de Boulogne, şi dacă s-ar apropia de mine şi mi-ar vorbi, nu i-aş răspunde nici un cuvînt înainte de-a fi văzut din nou „Vînătorul verde". Doamna de Constantin o privea mirată.

— Dacă aş vrea să vorbesc cu el, aş pleca la Nancy, şi numai dacă aş fi în trecere pe aici, mi-aş permite să-i răspund. Urmă un moment de tăcere.

— Asta-i un angajament, spuse doamna de Chasteller, cu o seriozitate care stîrni surîsul doamnei de Constantin, iar apoi o cufundă într-o dispoziţie sumbră.

A doua zi, ducîndu-se la „Vînătorul verde", doamna de Constantin observă în trăsură o ramă reprezentînd o frumoasă *Sfînta Cecilia,* gravată de Perfetti şi oferită cîndva doamnei de Chasteller de către Lucien. Doamna de Chasteller îl rugă pe proprietarul cafenelei să pună gravura deasupra tejghelei.

— *Poate am să ţi-o cer cîndva îndărăt.* Niciodată, spuse în şoaptă, îndepărtîndu-se cu doamna de Constantin, nu voi avea slăbiciunea să-i spun domnului Leuwen un singur cuvînt cît timp gravura va fi aici. Aici a început preocuparea *fatală.*

— Destul cu cuvîntul *fatal!* Slavă cerului, iubirea nu-i o *datorie,* e o plăcere : să n-o luăm în tragic. Cînd vîrsta ta, adunată cu a mea, va da cincizeci de ani, atunci vom fi triste, înţelepte, lugubre, .după polta inimii tale, şi vom judeca în felul ăsta frumos, întocmai ca socrul meu : „Plouă, cu atît mai rău ! E vreme frumoasă, tot cu atît mai rău Te plictiseai grozav, făcînd pe supărata faţă de Paris, cînd iată că soseşte un tînăr frumos...

— Nu e însă foarte bine...

— Soseşte un-tînăr, fără nici un fel de epitet, îl iubeşti, te preocupă, plictiseala îşi ia zborul departe, şi tu numeşti iubirea aceasta *fatală 1*

Hotărîndu-se plecarea, izbucniră neînțelegeri mari cu domnul de Pontleve în privința asta. Din fericire, cea mai mare parte a dialogului era susținută de doamna de Constantin, de a cărei veselie, uneori ironică,'marchizul se temea grozav.

— Femeia asta *spune tot,* nu e greu să fii amabil cînd nu-ți refuzi nimic, repeta într-o seară, foarte înțepat, doamnei de Puy-Laurens, nu e. greu să fii spiritual cînd îți îngădui tot !

— Ei bine, scumpul meu marchiz, invit-o pe ^anna de Serpierre, pe care o vezi acolo, să nu-și refuze nimic, și vom vedea dacă ne vom distra.

— Veșnic ironii, răspunse marchizul supărat, nimla nu e sfînt în ochii acestei femei.

— Nici o femeie pe lume nu-i inteligentă ca doamna de Constantin, spuse domnul de Sanreal, luînd cuvîntyl cu un aer impunător, și dacă-și bate joc de niște pretenții caraghioase, cine-i de vină ?

— Pretenții ? spuse doamna de Puy-Laurens, curioasă să-i vadă pe cei doi bărbați la sfadă.

— Da, adăugă de Sanreal cu un aer greoi, pretențiile, tiraniile...

Fericit că are o idee, dar și mai fericit de aprobarea doamnei de Puy-Laurens, lucru ce nu i se mai îo- tîmplase poate niciodată, domnul de Sanreal vorbi un sfert de oră în șir, întorcîndu-și biata idee pe toate părțile.

— E ceva mai caraghios, doamnă, spuse doamna de Constantin în șoaptă doamnei de Puy-Laurens, decît un om lipsit de inteligență care se întîlnește cu o idee ? E scandalos !

Rîsul în hohote al celor două doamne fu interpretat de Sanreal ca un semn de aprobare. „Ființa aceasta amabilă trebuie să mă adore." Doamna de Constantin avea dreptate*

I se oferiră două &au trei dineuri splendide, care strînseră laolaltă toată societatea bună din Nancy. Cînd domnul de Sanreal, făcîndu-i curte doamnei de Constantin, nu mai știa ce să-i spună, doamna de Constantin îi ceru votul, la colegiul electoral, pentru a suta oara. Era sigură de cine știe ce asigurare ciudată. îi jură că-i este devotat el, omul lui de afaceri, notarul și arendașii săi.

— Și în plus, doamnă, vă voi vizita la Paris.

-— La Paris nu te voi primi decît o dată pe săptă- mînă, spuse privind-o pe doamna de Puy-Laurens. Aici ne cunoaștem cu toții, acolo m-ai compromite. Un tînăr cu averea dumitale, caii dumitale, situația dumitale în lume î O dată pe săptămînă c prea mult : deuă vizite pe lună, cel mult.

Niciodată de Sanreal nu fusese atît de măgulit. Ar fi luat act bucuros, înaintea notarului, de lucrurile amabile pe care i le spunea doamna, de Constantin, o femeie de duh !

li dădea acest titlu de cel puţin douăzeci de ori pe zi, cu o voce de stentor, ceea ce producea un mare 6fect şi dădea greutate cuvintelor lui. Din cauza ochilor ei frumoşi, se certă cu domnul de Pontleve, căruia îi declară răspicat că se va prezenta înaintea corpului electoral, cu condiţia să nu presteze jurămînt lui Lu- dovic-Filip.

— Cine în Franţa mai crede azi în *jurămînt ?* Oare Ludovic-Filip crede într-ale sale ? Mă opresc nişte hoţi în colţul unei păduri, sînt trei contra unu, şi-mt cer un jurămînt. Cum l-aş putea refuza ? Aici hoţul este guvernul, care vrea să-mi fure dreptul, propriu oricărui francez, de-a alege un deputat. Guvernul are prefecţii săi, jandarmii săi, cum l-aş putea combate ? Nu, zău, am să-1 duc cu vorba, aşa cum îşi duce şi el partizanii „Zilelor glorioase" !

Din ce pamflet luase domnul de Sanreal aceste trei fraze ? Căci nimeni nu-1 bănui că le-ar fi născocit singur. Doamna de Constantin, care-i furniza idei în fiecare seară, s-ar fi ferit să răspîndească asemenea aprecieri ce l-ar fi putut jigni pe prefectul departamentului. Era faimosul domn Dumoral, renegat celebru, altădată, înainte de 1830, liberal declamator, dar care a înfundat frumuşel închisoarea. Vorbea neîncetat de cele opt luni de şedere la „Sainte-Pelagie", sub Carol al X-lea. De fapt, nu era atît de prost, ba dobîndise chiar oarecare pătrundere de cînd îşi schimbase hramul, şi pentru nimic în lume n-ar fi riscat doamna de Constantin o vorbă cu adevărat imprudentă. Domnul Dumoral ţintea o direcţie generală, cu un salariu anual de patruzeci de mii de franci, şi Parisul ; ca să reușească, era nevoit să accepte dispreţul în faţă de două-trei ori pe săptămînă ; doamna de Constantin știa că un bărbat pus la asemenea regim nu prea e simţitor la graţiile unei femei frumoase. în momentul de faţă, domnul Dumoral voia să iasă în chip strălucit din alegeri şi să treacă la o altă prefectură, deoarece sarcasmele *Aurorei* (jurnalul liberal al domnului Gauthier), veşnicele citări din părerile altădată liberale ale domnului Dumoral, îl *demoralizaseră* cu totul în departament, după expresia celor din partea locului.

Suprimăm aici opt sau. zece pagini despre faptele şi gesturile domnului Dumoral pregătindu-şi alegerile, lucru adevărat, dar adevărat ca Morga, adică un gen de adevăr sinistru, pe care-l lăsăm în seama romanelor format in-12 pentru servitoare.[1] Să

1 E vorba de romanele senzaţionale.

ne întoarcem la Paris, la ministrul domnului Dumoral. La Paris, manoperele oamenilor de la putere sînt mai puţin dezgustătoare.

Capitolul XLI

în seara zilei cînd numele lui Lucien apăruse atîfc de glorios în *Monitor,* raportorul la Consiliul de stat, doborît de oboseală şi de silă, şedea lîngă mama sa, înţr-=un ungher întunecos al salonului, ca Mizantropul. Copleşit de complimentele a căror ţintă fusese ziua întreagă, cuvintele „carieră superbă", „viitor frumos", „întîiul pas strălucit"... *[loc liber*] fluturau înaintea ochilor lui şi-i stîrneau durere de cap. Era îngrozitor de obosit din pricina răspunsurilor, cele mai multe fără nici o tragere de inimă şi rău ticluite, la atîtea complimente, prea bine întocmite toate şi mai ales prea bine rostite, acesta fiind talentul celui ce locuieşte la Paris.

— Mamă, iată deci fericirea ! îi spuse mamei sale cînd rămaseră singuri.

— Fiul meu, nu există fericire acolo unde-i oboseală prea mare, exceptînd cazul în care îţi distrezi spiritul sau cînd închipuirea ia asupră-şi sarcina să zugrăvească în culori vii fericirea viitoare. Complimentele repetate de prea multe ori sînt foarte plicticoase, şi nu eşti nici destul de copil, nici destul de bătrîn, nici destul dti ambiţios şi nici destul de vanitos ca să rămîi mut de admiraţie în faţa unei uniforme de raporţor la Consiliul de stat.

Domnul Leuwen nu se arătă decît la un ceâs după sfîrşitul spectacolului de la Operă.

— Mîine la ora opt, spuse fiului său, te prezint ministrului, dacă n-ai ceva mai bun de făcut.

A doua zi, la ora opt fără cinci minute, Lucien se afla în mica anticameră din apartamentul tatălui său.

Bătură opt ceasuri, opt şi un sfert.

— Pentru nimic în lume, domnule, spuse vechiul valet, Anselme, lui Lucien, n-aş intra la domnul înainte de a auzi soneria.

în sfîrşit, la ora zece şi jumătate se auzi soneria.

■— îmi pare rău că te-am făcut să aştepţi, amice, spuse domnul Leuwen cu bunătate.

— Pe mine, n-are a face, dar pe ministru !

— Ministrul e făcut să aştepte cînd trebuie. Are, zău, mai multă nevoie de mine decît eu de el, are nevoie de banca mea

Polignac, Auguste-Jules-Armand-Marie, de (1780—1847), ministru de externe şi ultimul preşedinte de consiliu al lţii Carol al X-lea ; politician ultrareacţionar.

şi se teme de salonul meu. E cu totul altceva, însă» că ţi-am procurat două ore de plictiseală ţie, fiul meu, un om pe care-l iubesc fi *pe care-l stimez,* adăugă rîzînd. Am auzit bătînd ora opt, dar mă simţeam cam înăduşit şi-am vrut să aştept să-mi treacă. La şaizeci şi cinci de arii, viaţa-i o problemă...
şi nu trebuie s-o încurcăm cu dificultăţi închipuite... Cum te-ai îmbrăcat însă ! spuse, întrerupîndu-se. Ai un aer prea tînăf ! Du-te şi-ţi pune o haină ceva mai veche, o vestă neagră, zburleşte-ţi puţin părul... tuşeşte de cîteva ori, încearcă să pari de douăzeci şi opt, treizeci .de ani. întîia impresie cîntăreşte greu la imbecili, şi un ministru trebuie tratat întotdeauna ca un imbecil, căci n-are timp să gîndească. Aminteşte-ţi că nu trebuie să fii niciodată prea bine îmbrăcat cît timp vei lucra într-un minister.

După ce-şi făcură toaleta, care dură mai bine de un ceas, porniră. Contele de Vaize nu plecaSe... Uşierul făcu o primire zeloasă numelui domnilor Leuwen şi-i anunţă numaidecît.

— Excelenţa-sa ne aştepta, spuse domnul Leuweh fiului său, străbătînd trei saloane, în care solicitatorii erau eşalonaţi după meritul şi treapta lor în lume.

Domnii Leuwen găsiră pe excelenţa-sa foarte ocupată să pună în ordine, pe un birou de lemn de lămîi, cizelat cu prost gust, trei sau patru sute de scrisori.

— Mă găseşti ocupat cu circulara mea, scumpul meu Leuwen. Trebuie să fac o circulară care va fi sfîrtecată de *Naţionalul,* de *Gazeta* etc., şi domnii funcţionari ai mei mă fac să aştept de două. ceasuri colecţia de circulare ale înaintaşilor mei. Sînt curios să ştiu cum au trecut hopul. îmi pare rău că n-am făcut-o încă, un bărbat inteligent ca dumneata mi-ar putea atrage luarea-aminte asupra frazelor ce s-ar putea expune criticii.

Excelenţa-sa urmă astfel mai departe douăzeci de minute, în care timp Lucien îl studia.

Domnul de Vaize arăta ca un om de 50 de ani ; era înalt şi destul de voinic. Părul frumos, cam încărunţit, trăsăturile foarte regulate şi portul drept al capului dispuneau în favoarea lui, însă impresia aceasta era trecătoare. La a doua privire, observai o frunte joasă, acoperită cu încreţituri, excluzînd orice urmă de gin- dire. Lucien, uimit şi necăjit totodată, găsi acestui mare administrator un aer mai mult decît comun, aerul unui valet. Avea nişte braţe lungi, cu care nu ştia ce să facă, şi, mai rău încă, lui Lucien i se păru că exce- lenţa-sa căuta să facă graţii impunătoare, vorbea prea tare şi se asculta vorbind.
Domnul Leuwen, întrerupînd oarecum clocinţa ministrului, găsi momentul să rostească cuvintele sacramentale :

— Am onoarea să prezint excelenţei-voastre pe fiul meu.
— Vreau să mi-l fac prieten, va fi primul meu aghiotant. Vom avea mult de lucru. Trebuie să-mi îndes în cap caracterul celor optzeci şi şase de prefecţi ai mei, să-i stimulez pe flegmatici, să ţin în frîu zelul imprudent care provoacă mînia, auxiliar intereselor partidului advers, şi să luminez minţile mărginite. Bietul N... (înaintaşul) a lăsat toate într-o dezordine gjenerală. Funcţionarii pe care i-a băgat aici, în Ioc să-mi răspundă prin fapte şi noţiuni exacte, îmi servesc fraze frumoase. Mă vedeţi aici, la biroul acelui sărman Corbiere. Cine mi-ar fi spus, cînd combăteam, în Camera Pairilor, vocea Iui subţire de motan stîlcit în bătăi, că mă voi aşeza în fotoliul său ? Era un cap strimt, cu vederi înguste, dar nu-i lipsea judecata în lucrurile pe care le întrezărea. Avea pătrundere, era însă antipodul elocvenţei, pe lîngă faptul că mutra lui de motan îmbufnat inspira pînă şi celor mai indiferenţi pofta să-1 contrazică. Domnul de Villele ar fi trebuit să-şi asocieze un bărbat elocvent, pe Martignac, de pildă...
Urmă o disertaţie asupra sistemului domnului de Villele. Apoi domnul de Vaize dovedi că justiţia e prima nevoie a societăţilor. De la aceasta, trecu la explicaţia cum şi ce fel buna-creclinţă stă la temelia creditului. Spuse apoi că un guvern parţial şi nedrept *se sinucide* cu propriile-i mîini etc., etc.
Prezenţa domnului Leuwen părea să-i fi impus la început, dar îndată apoi, îmbătat de propriile-i cuvinte, uită că vorbeşte înaintea unui om ale cărui vorbe de duh le repeta tot Parisul, îşi luă aere importanţe şi sfîrşi cu elogiul cinstei predecesorului său, despre care se spunea, îndeobşte, că ar fi economisit opt sute de mii de franci timp de un an, cît fusese ministru.
— Asta e prea mult pentru mine, scumpul meu conte, îi spuse domnul Leuwen şi plecă repede.
Ministrul era însă pornit pe vorbă şi dovedi secretarului său intim că, fără cinste, un ministru nu poate fi mare.
In timp ce era singurul obiect al elocvenţei ministrului, Lucien găsi că acesta avea o înfăţişare banală.
în sfîrşit, excelenţa-sa îl instală pe Lucien într-un birou splendid, la douăzeci de paşi de cabinetul său particular. Lucien rămase surprins văzînd încîntătoa- rea grădină spre care dădeau ferestrele lui, ceea ce alcătuia un plăcut contrast cu uscăciunea tuturor senzaţiilor ce-1 năpădeau. Lucien privi copacii cu duioşie. Aşczîndu-se, văzu praf. pe speteaza fotoliului său.

„înaintaşul meu n-avea asemenea preocupări", îşi spuse rîzînd.

Apoi, văzînd scrisul cuminte, foarte gros şi foarte îngrijit al predecesorului său, încercă sentimentul *vechiturii* în cel mai înalt grad. „Mi se pare că acest cabinet miroase a elocvenţă goală'şi a emfază searbădă." Dete jos din cui două sau trei gravuri din Şcoala franceză : *Ulise oprind carul Penelopei, [loc liber*] de domnii Fragonard[1], sau Le Bărbier etc., şi

, [1] *Fragonard, Jean-Honore* (1732—1806), cunoscut pictor şi gravor francez, ale cărui opere se caracterizează printr-o graţie oarecum licenţioasă ; înainte de revoluţia din 1789 a fost unul din cei mai căutaţi pictori ai epooii.

le repartiza celorlalte birouri. Mai tîrziu le înlocui cu cîteva gravuri de Anderloni şi de Morghen.

Ministrul trecu pe la el după o oră, înmînîndu-i o listă de douăzeci şi cinci de persoane ce trebuiau invitate pentru a doua zi.

— Am hotărît că în clipa cînd orologiul ministerului bate ceasul, portarul îţi va aduce toate scrisorile adresate mie. îmi vei remite, neîntîrziat, tot ce va veni de la Tuileries sau de la alte ministere, le vei deschide pe celelalte toate şi-mi vei face cîte un extras de cel mult două rînduri, timpul fiindu-mi preţios.

îndată după plecarea ministrului, opt sau zece funcţionari veniră să facă cunoştinţă cu domnul raportor la Consiliul de stat, a cărui înfăţişare hotărîtă şi rece nu le prevestea nimic bun. în tot timpul zilei, aproape pe de-a-ntregul absorbită de un ceremonial strident de fals, Lucien se arătă mai rece şi mai ironic chiar decît la regiment. I se părea că au trecut zece ani de necruţătoare experienţă din acea clipă a debutului său la Nancy, cînd-se arăta rece numai ca să evite o glumă ce i-ar fi putut atrage un duel. Pe atunci îi venea, deseori, destul de greu să-şi stăpînească o răbufnire de veselie. Cu riscul tuturor glumelor grosolane şi al tuturor duelurilor din lume, ar fi vrut să se joace de-a v-aţi ascunselea cu camarazii săi din Regimentul 27. Azi nu avea nevoie decît să nu-şi ascundă prea mult dezgustul adînc xe i-1 inspirau toţi oamenii. Răceala lui de atunci i se părea vesela îmbufnare a unui copil de 15 ani. Acum avea impresia că se afundă în noroi. Răspunzînd la salutul tuturor funcţionarilor ce veneau să-1 vadă, îşi spunea : „Am fost înşelat la Nancy pentru că nu eram destul de încrezător, aveam naivitatea şi iluziile unei inimi oneste, nu eram destul de ticălos. O, cît de înţeleaptă era întrebarea tatălui meu i

Eşti destul de ticălos ?! Trebuie să mă pustnicesc sau să devin tot atît de dibaci ca toţi şefii şi subşefii aceştia care vin să-i spună : «Bine-aţi venit» domnului raportor la Consiliul de stat. Desigur, primele furturi din fînul cailor sau din rufăria destinată spitalelor, pe care va trebui să le trec cu vederea, mă vor dezgusta. La schit, însă, trăind o viaţă nevinovată, a cărei singură crimă e mistificarea cîtorva ţărani din împrejurimi sau a novicilor, vanitatea mea rănită mi-ar lăsa oare vreo clipă de odihnă ? Cum să mistui ideea de a fi intelectualiceşte inferior tuturor contemporanilor mei ?... Să învăţăm, așadar, dacă nu să furăm, măcar *să trecem cu vederea furtul excelenţei-sale,* ca toţi funcţionarii ăştia, pe care i-am cunoscut astăzi."
Expresia pe care-o imprimă fizionomiei asemenea idei nu-i tocmai aceea care trebuie cînd e vorba să se înfiripe vreun dialog uşor şi de bun-gust între oameni ce se văd pentru întîia dată.
După această primă zi de minister, aceasta era forma pe care o luase mizantropia lui Lucien : nu.se gîndea la oameni cînd nu-i vedea, dar prezenţa lor ceva ma« stăruitoare îl supăra, devenindu-i după puţin timp nesuferită.
Şi, culmea, acasă îşi găsi tatăl într-o dispoziţie excelentă.
— Iată două mici mandate de plată, îi spuse. Sînt urmările fireşti ale demnităţilor dumitale de azi-dimi- neaţă.
Erau două abonamente la Operă şi la Opera Co-
— Ah, tată, plăcerile astea mă înfricoşează !
— Mi-^ai acordat un an şi jumătate în Ioc de-un an pentru o anumită situaţie socială. Şi ca să mă simt pe deplin mulţumit, făgăduîeşte-mi că vei petrece în fiecare seară cîte o jumătate de ceas în aceste *temple ale plăcerii,* îndeosebi către sfîrşitul plăcerilor, adică la ora unsprezece.
— îţi făgăduiesc. Aşadar, nu voi avea nici o sărmană oră de linişte în tot timpul zilei !
— Ba da, dpminica !
A doua zi, ministrul îi spuse lui Lucien:
— Te însărcinez să primeşti dumneata mulţinfiea aceasta care dă năvală la un ministru nou numit. înlă- tură-1 pe intrigantul parizian, strecurat o dată cu femeile nu prea virtuoase, oamenii ăştia-s capabili de orice, chiar de cele mai mari ticăloşii ;.fii primitor cu bietul provincial, ufmărit de cine ştie ce idee fixă. Solicitantul care poartă cu desăvîrşită eleganţă o haină jerpelită e un pungaş, locuieşte la Paris, şi dacă ar fi ceva de capul lui, l-aş întîlni în vreun salon

oarecare, ar găsi pe cineva să mi-1 prezinte şi să răspundă pentru el.

După cîteva zile, Lucien pofti la masă un pictor, om foarte inteligent, Lacroix, omonimul unui prefect destituit de domnul de Polignac [1], şi tocmai în seara aceea ministrul nu invitase decît prefecţi. Seara, cînd contele de Yaize era singur în salon, cu soţia sa şi cu Lucien, se prăpădi de rîs amintindu-şi de figurile încordate ale prefecţilor, care, văzînd în pictor un candidat la prefectură, menit să-i înlocuiască, îl priveau cu gelozie.

— Ca să agravez echivocul, spunea ministrul, m-am adresat de zece ori lui Lacroix, şi numai în chestiuni serioase, administrative.

— De aceea avea un aer atît de plictisit şi de plictisitor, spuse mărunta contesă de Vaize, cu vocea ei blîndă şi timidă. Era de nerecunoscut: îi vedeam mu- trişoara spirituală deasupra florilor de pe tavă, dar nu puteam ghici ce-i cu el. Va blestema dinaul acesta al dumitale.

— Nu se blestemă un dineu luat la un ministru, spuse contele de Vaize, pe jumătate serios.

„Iată gheara leului", gîndi Lucien.

Doamna de Vaize, foarte simţitoare la asemenea lovituri de măciucă, se mohorîse.

„Micul Leuwen mă va face să ioc un rol tare prost în ochii tatălui său."

— Vrea să i se cumpere cîteva tablouri, răspunse ministrul pe un ton vesel, şi, zău, la recomandaţia dumitale, am să-i fac nişte comenzi. Observ că, într-un fel sau altul, vine aici de două ori pe săptămînă.

— Adevărat ? îmi făgăduieşti că vei achiziţiona cîteva tablouri de-ale lui ? Şi fără să fie nevoie să te solicite ?

— Pe cuvîntul meu !

-T- în cazul ăsta, fac dintr-însul un amic de-al casei.

—i Aşadar, doamnă, vei avea doi oameni de duh : pe domnii Lacroix şi Leuwen.

Ministrul profită de vorbele acestea amabile ca să glumească pe seama lui Lucien; cam prea aspru în privinţa greşelii de a fi invitat la masă pe domnul Lacroix, pictorul de subiecte istorice.

Lucien, iarăşi lucid, răspunse excelenţei-sale pe un ton de desăvîrşită egalitate, ceea ce-J izbi neplăcut pe ministru. Lucien îşi dete seama, dar vorbi mai departe cu o uşurinţă care-1 umplu de uimire şi-1 amuză.

îi plăcea să fie la un loc cu doamna de Vaize, frumoasă, foarte timidă, bună şi care, vorbind cu el, uita cu totul că e o femeie tînără, iar el un bărbat tînăr, lucru care-i convehea de minune eroului nostru. „Ia- tă-mă astfel, îşi spunea, în tonul intimităţii cu două fiinţe al căror chip nici nu-1 cunoşteam săptămînă trecută, şî dintre care una ml amuza mai ales cfnd ml atacă, iar cealaltă mă interesează !"
Depuse multă luare-aminte la lucru, părîndu-S-se că ministrul vrea să profite de acea eroare de nume în invitaţia la masă ca să-i atribuie amabila uşurătate a primei tinereţi. „Sînteţi un mare administrator, domnule conte, în privinţa aceasta vă respect, dar cînd e vorba de împunsături, vă stau la dispoziţie, şi, dat fiind onorurile de care va bucuraţi, prefer să risc a fi puţin cam prea îndrăzneţ decît să mă las lovit în demnitatea mea. Ceea ce vă va arăta, de altfel, că mie nu-mi pasă de slujba mea, în timp ce dumneavoastră vă închinaţi la a dumneavoastră."
După o săptămînă trăită în felul acesta, Lţicien se simţi cu picioarele pe pămînt, învinsese lovitura primită în ultima seară petrecută la Nancy. Din remuş- care că nu-i scrisese domnului Gauthier, îi adresă o scrisoare nesfîrşită şi, la drept vorbind, cam imprudentă. O semnă cu un pseudonim şi-1 însărcină pe prefectul de Strasbourg s-o pună la cutie.
„Venind de la Strasbourg, îşi spuse, poate că-i va scăpa doamnei Cunier şi comisarului de poliţie al renegatului Dumoral."
îl cuprinse curiozitatea să urmărească, prin diversele birouri, corespondenţa acelui Dumoral, de care se temea parcă şi contele de Vaize. Erau în dîrdora alegerilor şi a chestiunii spaniole. Domnul Dumoral, vorbind de Nancy, îl distră nespuş. Era vorba de domnul de Vassignies, om foarte primedios, de domnul Du Poirier, personaj mai puţin redutabil, care va fi cucerit cu o decoraţie şi cu un debit de tutun pentru sora lui etc., etc. Aceşti sărmani prefecţi, în panică de a pierde alegerile şi exagerîndu-şi greutăţile faţă de ministrul lor, aveau darul să-1 smulgă din ghearele melancoliei.

Gap i toi u l XLII

Acesta era Felul de viaţă al lui Lucien : şase ore la biroul din strada Orenelle, dimineaţa, ce! puţin o ora Ia Operă, seara. Tatăl său, fără să-i fi spus nimic, îl prăvălise într-o munca de fiecare clipă.
— E singurul mijloc, spunea el doamnei Leuwen, si evităm sinuciderea, irt eventualitatea că am ajuns aici, deşi

nu-mi vine a crede. Numai virtutea lui, atît de plicticoasă, l-ar mai împiedica să ne părăsească, şi, în afară de asta, dragostea de viaţă şi curiozitatea de a se lupta cu lumea întreagă.

Din prietenie faţă de soţia sa, domnul Leuwen s-a străduit trup şi suflet să rezolve aceasta problemă.

— Nu poţi trăi fără fiul dumitale, îi spunea, şi nici eu fără dumneata. Iţi mărturisesc că de cînd îl urmăresc îndeaproape, nu mi se mai pare atît de searbăd. Răspunde cîteodată chiar şi împunsăturilor ministrului său, iar acesta-1 admiră. în definitiv, replicile tinereşti ale lui Lucien, puţin cam prea sincere, sînt mâi reuşite decît vechile înţepături, fără duh, ale lui de Vaize... Rămîne de văzut cum va reacţiona faţă de întîia pungăşie a excelenţei sale.

—• Lucien îşi face mereu ideea cea mai înaltă despre talentele domnului de Vaize.

—• Pe asta ne bizuim şi noi. Trebuie să-i întreţinem cu grijă admiraţia. Pentru noi e un lucru de cea mai mare însemnătate. Mie nu-mi va mai rămîne, după ce voi tăgădui cît voi putea de mult pungăşia, decît să spun : „Un ministru atît de talentat e oare prea mult plătit cu patru sute de mii de franci anual ?" Totodată, îi voi dovedi că şi Sully a fost un hoţ. După alte trei-patru zile, mă voi folosi de *rezerva* [1] mea, care-i splendidă : Generalul Bonaparte,
în 1796, în Italia, fura. Ai fi preferat un bărbat cinstit ca Moreau[2], care mînca bătaie, în 1799, îa Cassano, la Novi etc. ? Vistieria cheltuia poate cu
Moreau două sute de mii de franci, iar cu Bonaparte, trei milioane..., etc. Sper că Lucien nu va mai avea ce răspunde şi îţi garantez de şederea sa la Paris atîta timp cît îL va admira pe domnul de Vaize.

— Dacă putem ajunge cu bine pînă la sfîrşituî anului, spuse doamna Leuwen, îşi va fi uitat de doamna de Chasteller.

---

1 *Rezerva,* în sens militar.;, cu înţeles de argument -ultim, suprem.

2 *Moreau, Jean-Victor* (1763—1813), general francez, unul din comandanţii trupelor revoluţionare franceze. La Cassano şi Novi,, localităţi din Italia, armatele comandate de Moreau au fost înfrînte de armatele rusO-austriece, comandate^ de Suvorov.

— Nu ştiu, i-ai dat o inimă atît de statornică ! Nu te-ai putut desprinde niciodată de mine, m-ai iubit întotdeauna, cu toată purtarea mea detestabilă. Pentru o inimă dintr-o bucată, aşa cum i-ai dăruit-o fiului dumitale, i-ar trebui o nouă înclinare. Aştept o împrejurare prielnică să-1 prezint doamnei Grandet.

— E foafte frumuşică, foarte tînără, foarte strălucitoare.

•— Şi, în plus, vrea să aibă o mare pasiune.

— Dacă Lucien are să bage de seamă cît e de afectată, are s-o ia la sănătoasa etc..., etc..., etc.

într-o zi cu soare, către ora dt>uă şi jumătate, ministrul intră în biroul lui Lucien, stacojiu, cu ochii bulbucaţi, ca şi cum şi-ar fi ieşit din minţi.

— Aleargă după tatăl dumitale... Dar mai întîj copiază telegrama asta... Şi ia, te rog, o copie şi după nota asta, pe care o trimit îa *Jurnalul Parisului*... Iţi

dai seama de însemnătatea aceştu lucru şi că e vorba de un secret...

Şi adăugă, în timp ce Lucien copia :

— Nu te sfătuiesc să iei cabrioleta ministerului, ştii bine pentru ce. Ia o cabrioletă din faţa porţii centrale, aă-i şase franci avans şi, în numele Domnului, caută-1 pe tatăl dumitale înainte de închiderea Bursei, la ora trei şi jumătate, după cum ştii...

Lucien, gata de plecare şi cu pălăria în mînă, se uita la ministru, care gîfîia şi abia putea să mai vorbească. Cînd îl văzuse intrînd, crezuse că-i înlocuit, dar cuvîntul *telegramă* îl pusese pe calea cea bună.

Ministrul ieşi în grabă, apoi se întoarse ji-i spuse pe un ton poruncitor :

—- îmi vei înmîna personal, personal, domnule, cele două copii pe care le-ai făcut, şi jură-mi pe viaţa dumitale că nu le vei arăta decît tatălui dumitale !

Şi spunînd aceasta, ieşi iarăşi în grabă.

„Iată un ton foarte grosolan şi ridicol, îşi spuse Lucien. Tonul acesta atît de jignitor nu-mi poate sugera decît o răzbunare mult prea uşoară. Bănuielile îmi sînt, aşadar, confirmate, gîndea Lucien, gonind cu cabrioleta. Excelenţa-sa joacă desigur la bursă... Şi eu nu sînt, nici mai mult, nici mai puţin, decît complicele unei pungăşii."

Lucien îşi găsi cu mare greutate tatăl; în cele din urmă, cum vremea, deşi rece, era frumoasă şi însorită, se gîndi să-1 caute pe bulevard, şî-1 găsi în contemplaţie înaintea unui peşte enorm, expus în colţul străzii Choiseul.

Domnul Leuwen îl primi destul de rău şi nu vru să se suie în cabrioletă nici în ruptul capului.

— S-o ia dracu de cabrioletă, că-mi pot frînge gîtul, nu mă sui decît în trăsura mea, chiar dacă toate bursele din lume ar închide fără mine !

Lucien alergă să-i aducă trăsura, din colţul străzii de la Paix, unde aştepta. în sfîrşit, la trei şi un sfert, în clipa cînd era să închidă, domnul Leuwen intră la Bursă.

Se întoarse acasă abia la ora 6.

— Du-te la ministrul tău, du-i acest cuvinţel şi aşteaptă-te la o primire neplăcută.

„Ei bine, oricît e el de ministru, îi voi răspunde hotărît", îşi spuse Lucien, foarte înţepat că trebuie să joace un rol într-o pungăşie. îl găsi pe ministru înconjurat de douăzeci de generali. „Un motiv în plus să fiu hotărît", îşi spuse. Se anunţa tocmai masa. Mareşalul N... oferea braţul doamnei de Vaize. Ministrul, în picioare, în mijlocul salonului, făcea pe oratorul, dar, văzîndu-1 pe Lucien, nu-şi mai termină fraza. Ieşi ca o săgeată, făcîndu-i semn să-1 urmeze ; ajuns în cabinetul său, închise uşa cu cheia şi se repezi asupra biletului. Cît pe-aci să înnebunească de bucurie, îl strînse pe Lucien în br^ţele-i lungi, cu căldură, în mai multe rînduri.

. Lucien, în picioare, cu haina neagră încheiată pînă-n bărbie, îl privea cu dezgust. „Iată deci un hoţ, îşi spunea, un hoţ în plină acţiune ! La bucurie, ca şi atunci cînd se teme, are gesturi de lacheu".

Ministrul uitase şi de masă ; era întîia oară cînd juca la bursă şi îşi ieşise din fire de pe urma unui cîştig de cîteva mii de franci. Ce e mai nostim, încerca un fel de mîndrie din pricina aceasta, se simţea ministru în toată puterea cuvîntului.

— Amice, e divin ! îi .spuse lui Lucien, în timp ce se îndreptau spre sufragerie. De altfel, vom vedea mîine la revînzare.

Toată lumea era la masă, dar din respect faţă de excelenţa-sa, nimeni nu îndrăznise să înceapă. Sărmana doamnă de Vaize era roşie şi înăduşită de spaimă. Cei douăzeci şi cinci de invitaţi, aşezaţi în tăcere, simţeau că trebuie să vorbească, dar nu găseau ce să spună şi-şi luaseră cele mai stupide mutre din lume în timpul tăcerii aceleia silite, întreruptă din cînd în cînd de cuvintele timide şi abia articulate ale doamnei de Vaize, care-i oferea o farfurie cu supă mareşalului, vecinul ei, iar gesturile de refuz ale acestuia constituiau un centru de interes deosebit de comic. Ministrul era atît de emoţionat, încît îşi pierduse acea siguranţă atît de lăudată în presă ; cu un aer năucit, luînd loc, bîlbîi cîteva cuvinte :

— O depeşă de la Tuileries...

Supa se răcise, şi lumea îngheţase. Tăcerea era atît de desăvîrşită şi toată lumea se simţea atît de prost, încît Lucien putu auzi aceste cuvinte :

— E foarte tulburat, spunea în şoaptă vecinul său, un colonel aşezat lîngă Lucien, o fi concediat ?

■— E mai mult bucuros, îi răspunse pe acelaşi ton un general bătrîn, cu părul alb.

Seara, la Operă, Lucien îşi concentra întreaga atenţie asupra tristei reflecţii:

„Tatăl meu ia parte la această manoperă... S-ar putea răspunde că^şi face doar meseria de bancher, c-a aflat un zvon, ca profită de pe urma lui, că nu calcă nici un jurămînt... Da, dar fără tăinuitori, n-ar fi nici hoţi." Toate graţiile domnişoarei Raymonde, care veni în lojă de îndată' ce-1 văzu, nu-i putură*smulge nici un cuvînt. *Vechiul om* biruia. „Dimineaţa, cu hoţii; seara, cu tîrfele ! îşi spunea amărît. Ce e însă opinia publică ? Mă va stima pentru dimineaţa mea şi mă va dispreţui pentru că-mi petrec seara cu această biată tîrîtură. Doamnele frumoase sînt ca şî Academia faţă de romantism, sînt şi judecător, şi parte... A h ! de ce nu pot vorbi despre toate astea cu..." Se opri în clipa cînd rostea în gînd numele doamnei de Chasteller.

A doua zi, contele de Vaize intră grabnic în biroul lui Lucien. închise uşa cu cheia ; expresia ochilor îi era ciudată.

„Doamne, ce urît e viciul !" gîndi Lucien.

— Scumpe amice, aleargă la tatăl dumitale, spuse ministrul cu vocea sugrumată. Trebuie să-i vorbesc... *absolut...* Fă ce-i şti şi adu-1 la minister, pentru ca, în definitiv, eu nu mă pot arăta la banca domnilor Van Peters şi Leuwen !

Lucien îl privea cu luare-aminte. „Nu simte nici un pic de ruşine vorbindu-mi de furtul lui !" Lucien se înşela, domnul de Vaize era atît de frămîntat de lăcomie {era vorba să realizeze un cîştig de şaptesprezece mii de franci), încît îşi uită de sfiala cea marc în prezenţa lui Lucien, nu din pudoare morală, dar pentru că îl credea la fel de ironic ca şi tatăl său şi se temea de un cuvînt neplăcut. Tonul domnului de Vaize, în clipa aceea, era al stăpînului care vorbeşte cu valetul său. Mai întîi, ministrul nu şi-ar fi putut da seama de deosebire, deoarece, după propria lui impresie, onora atît de mult pe omul cu clare vorbea, încît nici nu putea fi lipsit de politeţe. Apoi, fiind vorba de o afacere bănească, iar el aflîndu-se în culmea tulburării, nu-şi mai dădea seama de nimic.

Domnul Leuwen primi rîzînd comunicarea cu care era însărcinat fiul său.

— A, pentru că-i ministru, ar vrea să mă pună să alerg ! Spune-i din partea mea că nu mă voi duce la ministerul lui şi că-l rog foarte mult să nu vină nici el la mine. Afacerea de ieri s-a sfîrşit. Astăzi am altele.

Văz.îndu-1 pe Lucien că se grăbeşte să plece, îl opri :

— Maî stai puţin, ministrul tău e tare în administraţie, dar, nu trebuie să-i răsfăţăm pe oamenii mari, ca nu cumva să ne neglijeze... îmi spui că ia un tOn familiar, şi chiar grosolan cu tine. *Cu tine* e de prisos.

De îndată ce omul acesta nu maî declamă în mijlocul salonului său, ca un prefect deprins să vorbească singur, devine grosolan cu toată lumea. Şi-a petrecut toată viaţa reflectînd la arta cea mare de-a conduce oamenii şi de a-i îndruma spre fericire pe calea virtuţii.

Domnul Leuwen îşi privea fiul ca să vadă ce efect va avea acea frază. Lucien nu luă în seamă ridicolul cuvintelor. „Ge departe e încă de a-şi asculta interlocutorul şi de a şti să profite de greşelile lui !" gîndi domnul Leuwen.

— E un artist, fiule. Arta lui cere o haină brodată şi o caretă, aşa cum arta lui Ingres [1] şi a lui Prudhon [2]cere un şevalet şi o pensulă. Ai prefera un artist de o desăvîrşită politeţe, graţios, cu un ton desăvîrşit, fă- cînd lucrări fără valoare, sau un om cu tonul grosolan, preocupat de fondul lucrărilor şi nu de forma lor, producînd însă capodopere ? Dacă, după doi ani de ministeriat, domnul de Vaize îţi prezintă douăzeci de departamente în care agricultura a făcut un pas înainte, alte treizeci în care a sporit moralitatea publică, nu-i vei ierta o reflecţie stîngace sau chiar grosolană atunci cînd i se adresează primului său aghiotant, un tînăr pe care-1 iubeşte şi-1 stimează şi care-i e de altfel necesar ? Iartă-i tonul ridicol pe care şi-1 ia fără să-şi dea seama, căci el nu e nici ridicol, nici emfatic. Rolul tău este să-i aminteşti, printr-o purtare hotărîtă, prin cuvinte bine alese şi pătrunzătoare, care e datoria lui faţă de tine.

---

1 *Ingres,) ean-August e-Dominique* (1780—1867), cunoscut pictor francez.

2 *Prud'hon, Pierre-Paul* (1758—1823), pictor francez.

Domnul Leuwen vorbi îndelung, fără să-şi poată atrage fiul în conversaţie. Nu-i plăcea de loc aerul lui visător.

— Am văzut trei sau patru agenţi de schimb aş- teptînd în primul salon, spuse Lucien, ridicîndu-se ca să se întoarcă la minister.

— Amice, îi spuse tatăl său, pentru că ai ochi buni, citeşte-mi puţin din *Debăts, Quotidienne* şi *National.*

Lucien începu să citească cu glas tare şi, fără voie, nu-şi putu stăpîni un zîmbet.

— Şi agenţii de schimb ?

— Meseria lor e să; aştepte, şi a mea, să citesc jurnalul.

Domnul de Vaize îşi ieşise parcă din fire cînd Lucien se întoarse în sfîrşit către ora 3. Lucien îl găsi în biroul lui, „unde venise de mai bine de zece ori", după cum îi spuse uşierul, în şoaptă, cu cel mai adînc respect.

— Ei bine, domnule ? îl întrebă ministrul cu o înfăţişare rătăcită.

— Nimic nou, răspunse Lucien cu o admirabilă linişte, tocmai acum m-am despărţit de tatăl meu, din ordinul căruia am şi zăbovit atîta. Nu va veni şi vă roagă stăruitor să nu vă duceţi nici dumneavoastră la dînsul. Afacerea de ieri s-a isprăvit, iar astăzi are altele.

Domnul de Vaize se făcu stacojiu şi părăsi în grabă biroul secretarului său. Tot minunîndu-se de noua lui demnitate, la a cărei perspectivă se închina de treizeci de ani, îşi dădea pentru întîia dată seama că domnul Leuwen era tot atît de mîndru de situaţia pe care şi-o făurise în lume.

„Văd argumentul pe care se întemeiază obrăznicia acestui om, îşi spunea domnul de Vaize, plimbîndu-se cu paşi mari în cabinetul său. Un decret regal poate face un ministru, un decret nu poate face yn om ca domnul Leuwen. Iată unde ajunge stăpînirfea, nejă- sîndu-ne în slujbă decît un an, doi. Oare-ar fi putilt refuza vreun bancher să treacă pe la Colbert ?"

După această judicioasă comparaţie, mîniosu] ministru căzu într-o visare adîncă. „N-aş putea să mă lipsesc de acest obraznic ? Cinstea lui e însă bine cunoscută, aproape tot atîta cît şi răutatea lui. E un om dedat plăcerii, un *bărbat de viaţa!,* care-şi bate joc de douăzeci de ani de tot ce e mai respectabil, de rege, de religie... E un Talleyrand al bursei, înţepăturile lui fac lege în lumea aceea. Iar după revolta din iulie, *lumea aceea* se apropie din ce în ce mai mult de lumea bună, de singura care-ar trebui să aibă trecere. Oamenii cu bani sînt în locul şi în postul marilor familii din cartierul Saint-Germain...

în salonul lui îşi dau întîlnire toţi oamenii inteligenţi din domeniul afacerilor... s-a strecurat pe lîngă toţi diplomaţii care se duc la Operă. Villele îl consulta..."

La numele acesta, domnul de Vaize se înclină. Avea un ton foarte ridicat, uneori împingea siguranţa de sine pînă la punctul unde aceasta ia cu totul alt nume, dar, printr-un ciudat contrast, era supus unor *crize* de neînchipuită timiditate. De pildă, i-ar fi fost nespus de greu, aproape cu neputinţă, să facă propuneri unei alte bănci. îmbina o aprigă iubire de cîştig cu strania idee că publicul îi atribuie o cinste nepătată ; argumentul lui principal era faptul că urmase în guvern unui hoţ.

După o oră întreagă de plimbare agitată prin cabinetul său, şi după ce dăduse dracului cu multă energie pe uşierul care-i anunţa nişte şefi de birou şi chiar un aghiotant regal, îşi dădu' seama că-i lipseşte curajul de a-şi lua un alt bancher.

Jurnalele îl înspăimîntau prea mult pe excelenţa-sa. Vanitatea lui dădu îndărăt înaintea lenii muşcătoare a unui bm de viaţă.

„La urma urmelor, l-am cunoscut înainte de-a ajunge ministru... nu-mi compromit demnitatea îngăduind acestui bătrîn caustic tonul oarecum de egalitate cu care l-am lăsat să se obişnuiască."

C a p i t o l u l XLIII

Domnul Leuwen prevăzuse toate manevrele astea. Seara, spuse fiului său :

— Ministru! tău mi-a scris, ca un amant iubitei sale, cu înţepături. Am fost nevoit să-i răspund, şi-mi pare rău. Sînt ca şi tine, nu-mi place destul de mult *metalul,* ca să mă jenez. Învaţă să faci operaţii de bursă, nimic nu-i mai simplu pentru un mare geometru, elev izgonit de la Şcoala politehnică. Nu există decît un principiu : prostia micului jucător la bursă e o cantitate infinită. Domnul Metral, funcţionarul meu, îţi va da lecţii, _nu de prostie, ci de arta de a o mînui.

Lucien păru foarte rezervat.

— îmi vei face un serviciu personal dacă primeşti să fii mijlocitorul obişnuit dintre domnul de Vaize şi mine. Morga acestui mare administrator e în luptă cu temperamentul meu egal. Se învîrteşte în jurul meu, dar după ultima noastră operaţie n-am vrut să-i livrez decît glume. Ieri seară, vanitatea lui ajunsese la paroxism, voia să mă reducă la seriozitate, era nostim. Dacă pînă-ntr-o săptămînă nu te poate îmblînzi, se vă pune bine cu tine. Cum te vei comporta cu un ministru plin de merite, care-ţi face curte ? îţi dai seama de norocul de-a avea un tată ? E un lucru foarte util la Paris !

— Aş avea prea multe de spus în privinţa asta, dar ştiu că nu-ţi place provincialul duios. Cît despre exce- lenţa-sa, de ce niij m-aş purta cu el în chip firesc, aşa cum mă port cu toată lumea ?

— Asta-i mijlocul de scăpare al leneşilor, haida-de !

— Vreau să spun că voi fi rece, respectuos, lăsînd mereu a înţelege, cît se poate de limpede, că doresc să ia capăt comunicarea serioasă cu un personaj atît de mare.

— Ai fi capabil să rişti tonul uşor şi cam batjocoritor ? Atunci el ar spune : „Fiu demn de tatăl său !"

— Gîndul hazliu care-ţi vine într-o clipă mienu-mi vine decît după două minute.

— Bravo ! Tu vezi lucrurile pe latura nefolositoare, ba chiar, mai rău, pe *latura cinstită.* Astea-s lucruri nelalocul lor şi ridicole în Franţa. Uită-te la saint- simonismul tău ! Avea părţi bune, dar, cu toate astea, a rămas odios şi de neînţeles celor de la întîiuL etaj, de la al doilea şi chiar de la al treilea, şi nu mai interesează, într-o măsură destul de mică, decît pe cei de la mansardă. Uită-te la Biserica franceză, atît de în-zestrată cu raţiune, şi cum se îmbogăţeşte ! Poporul nostru nu va fi la înălţimea raţiunii decît pe la anul 1900. Pînă atunci trebuie, din instinct, să vezi lucrurile pe latura lor hazlie şi să nu zăreşti pe cea *utilă* sau pe cea *onestă* decît printr-un efort de voinţă. M-aş fi ferit să intru în asemenea amănunte înainte de plecarea ta la Nancy, acum îmi face însă plăcere să stau de vorbă cu tine. Cunoşti planta aceea despre care se spune că-i merge cu atît mai bine c u c î t e mai mult călcată în picioare ? Aş vrea să am şi eu una, dacă există ; i-aş cere-o prietenului meu Thouin, şi ţi-aş trimite un buchet. Planta asta e icoana purtării tale faţă de domnul de Vaize.

— Dar, tată, recunoştinţa...

— Dar, fiule, e un dobitoc ! Ce vină are el dacă hazardul 1-a dăruit cu geniu administrativ ? Nu-i un om ca noi, simţitor la purtările frumoase, la prietenia statornică, faţă de care să-ţi poţi îngădui purtări delicate ; le-ar lua drept slăbiciune. E un prefect obraznic după prînz, care timp de douăzeci de ani s-a temut în fiecare dimineaţă să nu-şi citească destituirea în *Monitor.* Mai e un procuror din Normandia de Jps, fără inimă şi fără suflet, dar în schimb înzestrat cu caracterul neliniştit, timid şi mînios al unui copil.

Obraznic ca un prefect bine văzut două ceasuri în fiecare dimineaţă, şi uluit ea un curtean novice care se simte de prisos într-un salon timp ele două ceasuri în fiecare seară. Nu ţi-au căzut încă solzii de pe ochi, nu te-ncredc orbeşte în nimeni, nici chiar în mine, vei vedea toate astea peste un an.

Cît despre recunoştinţă, te sfătuiesc să ştergi cuvîntul din scriptele tale. A fost o convenţie, *un contract• bilateral,* cu acest de Vaize, îndată după întoarcerea ta la Paris. Mama ta a pretins că s-ar prăpădi dacă pleci în America. El şi-a luat angajamentul : I. să pună în ordine dezertarea ta cu colegul său de la război ; II. să te facă raportor la Consiliul de stat, secretar particular, cu Legiunea de Onoare Ia sfîrşitul anului. La rîndul meu, salonul meu şi cu mine ne-am luat angajamentul să-i lăudăm creditul, talentul,, virtuţile şi mai ales cinstea. Am făcut să fie numit ministru, să fie numit la Bursă, şi tot la Bursă mă însărcinez să fac, contra cincizeci la sută cîştig, toate afacerile inspirate de ştiri telegrafice. Acum pretinde că m-am angajat pentru afacerile de bursă bazate pe deliberările Consiliului de Miniştri, dar nu-i adevărat. îl am pe domnul N..., ministrul de ***, care nu se pricepe de loc în administraţie, dar ştie *să ghicească* şi să citească gîndurile după fizionomie. El, N..., ghiceşte intenţia regelui cu o săptămînă înainte, pe cînd bietul de Vaize n-o poate ghici nici cu o oră înainte. A fost bătut, şi încă în chip ruşinos, în două consilii, numai de o lună de cînd e ministru. Să-ţi intre bine-n cap că domnul de Vaize nu se poate lipsi de fiul meu ! Dacă m-aş prosti, dacă mi-aş închide salonul, dacă nu m-aş mai duce la Operă, s-ar putea gîndi să recurgă la altă bancă, deşi nu-1 cred atît de inteligent. Se va arăta rece faţă de tine, cincişase zile, apoi va urma o izbucnire de încredere. Mă tem de acea clipă.[1] Dacă te vei arăta foarte mulţumit, recunoscător, ca un funcţionar cu leafă anuală de două mii de franci, sentimentele astea lăudabile, dimpreună cu aerul tău atît de juvenil, te vor clasa pe vecie printre ageamiii pe care-i poţi copleşi cu munca, compromite, umili fără milă şi îndurare, aşa cum era *jecmănită odinioară starea a treia,* şi care ageamii sînt cu atît mai recunoscători.

— Nu voi vedea în expansiunea excelenţei-şale decît o copilărie amestecată cu falsitate.

— Numai să te ţii de acest program !

în zilele următoare lecţiei părinteşti, ministrul vorbea cu Lucien cu aerul unui om cufundat în gîndurr şi copleşit, de afaceri înalte. Lucien răspundea cît mai puţin şi-i făcea curte doamnei contese de Vaize.

într-o dimineaţă ministrul intră în biroul lui Lucien, urmat de un uşier care ducea o geantă uriaşă. După ce uşierul ieşi, ministrul puse personal zăvorul la uşă şi, aşezîndu-se cu familiaritate alături de Lucien, îi spuse :

— Bietul N..., predecesorul mea, era neîndoielnic un băiat foarte cinstit* Publicul are însă idei ciudate pe seama lui. Se pretinde că făcea afaceri. Iată, de pildă, un dosar al administraţiei *** [x]. E o chestiune de şapte-opt milioane. Pot întreba, pe cuvînt, pe şeful de birou, care conduce toate treburile astea de zece ani, dacă s-au comis abuzuri ? Nu pot decît să încerc a ghîci. D. Crapart (şeful poliţiei ministerului) îmi spune într-adevăr că d-na M..., soţia şefului de birou mai sus pomenit, cheltuieşte cincisprezece sau douăzeci de mii de franci, în timp ce salariul soţului e de douăsprezece mii, şi că au vreo două-trei mici proprietăţi, asupra cărora aştept informaţii. Toate astea-s

Am preferat să las povestirea mai obscură şi mai rece decît să mă expun unei personalităţi care ar schimba epopeea în satiră. Presupuneţi administraţia Pulberăriei, a Podurilor şi Şoselelor, a Copiilor găsiţi etc. (n. a.).

însă foarte îndepărtate, foarte vagi, nu prea concludente, iar mie-mi trebuie fapte. Aşadar, ca să-1 angajez pe domnul M..., i-am cerut un raport general şi aprofundat, iată-1 aici, cu documentele doveditoare, închide-te, *scumpe amice,* compară documentele cu raportul şi spune-mi părerea dumitale.

Lucien admiră fizionomia ministrului, cuviincioasă, modestă, fără ifose. Se aşeză bucuros la lucru.

După trei ceasuri, Lucien scrise ministrului : *„Raportul nu este cîtuşi de puţin aprofundat.* E alcătuit numai din vorbe goale. Domnul M... nu recunoaşte sincer nici un fapt. N-am găsit nici o singură afirmaţie fără subterfugiu. Domnul M... nu se *angajează* nicidecum. E o disertaţie bine scrisă, sforăitoare de omenie, un articol de ziar, autorul pare însă certat cu Bareme."

Peste cîteva minute, ministrul veni în grabă, cu o explozie de duioşie. îl strîngea pe Lucien în braţe,:

— Ce fericit sînt să am astfel de căpitan în regimentul meu ! etc., etc.

Lucien se aştepta să-i vină foarte greu să se prefacă. Fără nici o şovăială, luă înfăţişarea unui om care doreşte să vadă sfîrşindu-se accesul de încredere, deoarece, la aceasta de a doua lui intrare, domnul de Vaize i se păru un actor de provincie care şarjează cu mult prea mult. îl găsi cam tot atît de lipsit de nobleţe ca şi colonelul Malher, dar aerul de falsitate era mult mai învederat la ministru.

Răceala lui Lucien, în timp ce asculta elogiul talentului său, era atît de glacială, căci, fără să-şi dea seama, îşi exagera şi el rqlul, încît ministrul, cu totul descumpănit, începu să-1 vorbească de rău pe domnul M..., şeful de birou. Un lucru îl

izbi pe Lucien : ministrul nu citise lucrarea domnului M...
„Drace, am să i-o spun, gîndi Lucien, nu văd unde ar fi răul !"

— Excelenţa-voastră e atît de covîrşită de importantele discuţii din consiliu şi de pregătirea bugetului departamental, încît n-a avut timpul să citească raportul domnului M..., pe care, cu drept cuvînt, îl

Ministrul simţi un impuls de mînie. A-i ataca aptitudinea de muncă, a se îndoi de cele paisprezece ore din zi şi noapte petrecute, cum susţinea, înaintea biroului său, însemna să-i ataci însăşi pavăza.

— Drace, domnule, dovedeşte-mi-o ! spuse ministrul roşindu-se.

„E rîndul meu", gîndi Lucien, şi triumfă prin moderaţie, claritate şi o politeţe respectuoasă. Dovedi limpede ministrului că nu citise raportul bietului domn M..., atît de ocărit. De doua-trei ori, ministrul încercă să pună capăt discuţiei, încurcînd lucrurile.

— Dumneata şi cu mine, scumpe amice, am citit tot.

— Excelenţa-voastră îmi va îngădui să-i spun că aş fi cu totul nedemn de încrederea domniei-sale, eu, mic debutant în carieră, care n-am altceva de făcut, dacă aş citi rău sau prea iute un document pe care binevoieşte a mi-1 încredinţa. E aici, la aliniatul al cincilea etc., etc.

După ce aduse a treia oară chestiunea pe terenul ei propriu, Lucien sfîrşi prin a repurta acest succes, ce ar fi fost fatal oricărui alt birocrat 5 îşi reduse ministrul la tăcere. Excelenţa-sa ieşi din cabinet furios, şi Lucien îl auzi cum îşi lua în primire bietul şef de divizie pe care uşierul, văzînd că ministrul se întoarce, îl introdusese în cabinetul acestuia. Vocea redutabilă a ministrului ajunse pînă-n anticamera unde se afla tainica uşa prin care se intra în biroul lui Lucien. Un vechi servitor, pus acolo de ministrul de interne Cre- tet[1], şi pe care Lucien îl bănuia grozav că ar fi o iscoadă, intră fără să fie chemat.

— Excelenţa-sa are nevoie de ceva ?

— Nu excelenţa-sa, ci eu ; vreau să te rog, şi încă foarte serios, să nu mai intri aici decît atunci cînd te sun.

Astfel se petrecu întîia bătălie a lui Lucien.

C a p i t o l u l XLIV

Una din bucuriile lui Lucien era că nu-1 găsise la Paris pe vărul său Ernest Develroy, viitor membru al Academiei de Ştiinţe Morale şi Politice. Unul din academicienii morali, care clădea cîteva mese proaste şi dispunea de trei voturi, în afară de al său, fusese nevoit să se ducă la băi la Vichy, iar domnul Develroy îşi îuase rolul de infirmier. Abnegaţia aceasta de

două- trei luni produsese cel mai bun efect asupra Academiei de Ştiinţe Morale. „E un om alături de care e plăcut să stai", spunea domnul Boneau, unul din conducătorii acestei societăţi.

— Campania lui Ernest la băile de la Vichy, spunea domnul Leuwen, scurtează cu patru ani intrarea lui în Institut.

— N-ar fi mai bine pentru dumneata, tată, să ai un astfel de fiu ? spuse Lucien, aproape înduioşat.

— *Troppo aiuto a Sant*Antonio* spuse domnul Leuwen. Te prefer cu virtutea ta. Nu-i port grija lui Ernest în privinţa avansării, va avea în curînd slujbe de treizeci de mii de franci anual, ca filozoful N..., dar mi-ar plăcea tot atît de mult să-1 am ca fiu pe domnul de Talleyrand.

Se găsea, în birourile contelui de Vaize, un domn Desbacs, a cărui situaţie socială avea oarecare asemănare cu aceea a lui Lucien. Era înstărit, domnul de Vaize îi spunea „vărul meu", dar n-avea nici un salon cu nume şi nici nu dădea mese strălucite în fiecare săptămînă, care să-1 sprijine în societate. îşi dădea perfect de bine seama de deosebirea aceasta şi hotărî să se agaţe de Lucien.

Domnul Desbacs avea caracterul lui Blifil[1] (din *Tom Jones),* lucru care din nefericire se citea mult prea lesne pe chipul său, nespus de palid şi ciuruit de vărsat. Iar chipul acesta n-avea decît expresia unei politeţi silite şi a unei bonomii care amintea de Tartuffe. Părul, negru-corb, în contrast cu faţa lividă, atrăgea excesiv toate privirile. Cu tot neajurtsul acesta mare, domnul Desbacs făcuse repezi progrese în saloanele Parisului^ spunînd mereu numai cele de cuviinţă şi nimic în afară de asta. Fusese subprefect destituit de domnul de Martignac ca prea iezuit, şi era unul dintre funcţionarii cei mai capabili ai Ministerului de Interne.

Lucien, ca toate sufletele duioase la disperare, era indiferent faţă de orice ; nu-şi alegea oamenii şi se împrietenea cu cine se prezentase cu bună-cuviinţă.

Lucien nici nu băgă de seamă că Desbacs îi făcea curte. Desbacs văzu că Lucien dorea într-adevăr să se instruiască şi să muncească, şi i se oferi drept căutător de informaţii nu numai în birourile Ministerului de Interne, dar în toate birourile din Paris. Nimic nu e mai comod şi nu scurtează mai mult lucrările.

în schimb, Desbacs nu lipsea niciodată de la prînzul oferit de doamna Leuwen, o dată pe săptămînă, pen-

' Personaj din romanul *Tom Jones* al scriitorului englez *H. Fielding* (1707—1754), prototipul omului intrigant şi lacom.

tru impiegaţii Ministerului de Interne care s-ar fi împrietenit cu fiul său.

— Ne pui în contact cu personaje ciudate, îi spuse soţul ei,' poate cu subalterni iscoade.

— Sau cu oameni de merit necunoscuţi ; Beranger [1]a fost funcţionar cu o mie opt sute de franci leafă anuală, dar oricum ar fi, se vede mult prea bine din purtările lui Lucien că prezenţa oamenilor îl supără şi îl irită. E genul de mizantropie cel mai nesuferit.

— Şi mai vrei să le închizi gura colegilor săi de la Interne ! Cel puţin fereşte-te să nu vină la marţile noastre. ■

Scopul domnului Leuwen era să nu-1 lase pe fiul său nici un sfert de oră singur. Socoti că, nici cu ora lui din fiecare seară de la Operă, bietul băiat nu era destul de strîns în chingi.

îl întîlni în foaierul de la Opera Comică. . — Vrei să te duc la doamna Grandet ? E strălucitoare astă-seară ; e neîndoios femeia cea mai ffumoasă din sală. Şi fiindcă nu vreau să te silesc să cumperi cu ochii închişi, te duc mai întîi la Dufresnoy, a cărui lojă e alături de aceea a doamnei- Grandet.

— Aş fi atît de fericit, tată, să nu vorbesc decît cu dumneata în seara aceasta !

— Atîta timp cît salonul meu e deschis, trebuie ca toată lumea să te vadă la faţă.

De mai multe ori încercase domnul Leuwen să-1 conducă în numeroase casc guvernamentale, foarte potrivite pentru şeful biroului particular al ministrului de interne. Lucien găsise totdeauna pretexte de amînare. Spunea:

— Sînt încă prea prost, lasă-mă să mă vindec de distracţia mea ; voi comite o stîngăcie ce s-ar lega de numele meu şi m-ar face de rîs pe vecie... E mare lucru să debutezi etc., etc.

Slab însă ca orice suflet deznădăjduit, se lăsă tîrît în seara aceea în loja domnului Dufresnoy, perceptor general, iar cu un ceas mai tîrziu, în salonul domnului Grandet, fost fabricant foarte bogat şi guvernamental turbat. Casa i se păru lui Lucien încîntătoare, salonul măreţ, dar domnul Grandet însuşi, din cale-afară de ridicol. „Este un Guizot, minus inteligenţa, îşi

---

1 *Beranger, Pierre-Jean de* (1780—1857), poet francez, funcţionar la Ministerul Instrucţiei Publice între 1809—1821, cînd a fost destituit din pricina atitudinii sale critice faţă de Restauraţie ; cunoscut pentru poeziile sale politice, prin intermediul cărora şi-a împărtăşit ideile liberale.

Adică (lat.).

spuse Lucien. îi place vărsarea de sînge, dar asta nu intră în convenţiile mele cu tata."
în scara dineului, care urmă prezentării lui Lucien, domnul Grandet îşi exprimă cu glas tare, înaintea a cel puţin treizeci de persoane, dorinţa ca domnul N..., din opoziţie, să moară de pe urma rănii căpătate recent într-un duel răsunător.
Frumuseţea vestită a doamnei Grandet nu izbuti să-i înăbuşe lui Lucien dezgustul adînc pe care i-1 stîrni soţul ei.
Era o femeie între 23 şi 24 de ani cel mult. Nu se puteau închipui trăsături mai regulate, era de-o frumuseţe delicată şi desăvîrşită, s-ar fi spus un chip de fildeş. Cînta foarte bine, era o elevă a lui Rubini. îşi cîştigase o adevărată faimă prin acuarelele sale, iar cînd soţul ei, în mod omagial, îi fura cîte una, spre vînzare, obţinea trei sute de franci.
Nemulţumindu-se însă cu meritul de excelentă acua- relistă, era o guralivă nestăpînită.
Vai de conversaţie dacă rostea cineva cuvinte în-spăimîntătoare ca : fericire, religie, civilizaţie, putere legitimă, căsătorie etc., etc.

„Cred, Dumnezeu să mă ierte, că țintește s-o imite ;pe doamna de Stael, își spuse Lucien, ascilltînd una 'din *peltelele* ei. Nu lasă să treacă nimic fără să-și plaseze cuvîntiil. Și cuvîntul acesta e just, dar de o banalitate ucigătoare, deși exprimat cu nobleţe și gingășie. M-aș prinde că se inspiră din manualele de trei franci !"

Cu tot dezgustul său integral față de frumusețea aristocratică și grațiile imitative ale doamnei Grandet, ■Lucien, credincios făgăduielii sale, apărea de două ori ipe săptămînă în salonul cel mai plăcut al lumii guvernamentale.

— Ce-ai făcut ca să crești atîta în ochii doamnei "Grandet ?>îl întrebă tatăl său într-o seară, cînd Lucien se întorcea acasă la miezul nopţii și răspundea mamei sale că fusese la soții Grandet.

— I-am imitat talentele care o fac atît de seducătoare : am făcut o acuarelă.

—-Și ce, subiect ai ales, din galanterie ? întrebă doamna Leuwen.

— Un călugăr spaniol călare pe măgar, și pe care Rodii îl trimite la spînzurătoare. [1]

— îngrozitor ! Ce caracter îţi dezvălui în casa aceea ! strigă doamna Leuwen. Și încă un caracter care nu-ţi aparține. Vei trage ponoasele, și nu foloasele. Fiul meu, un călău !

— Fiul dumitale, un erou ! iată ce vede doamna Grandet în chinurile decernate nccruțător celui ce gîn- deşte altfel decît dînsa. O femeie tînără, delicată, in- teligentă, care ar vedea lucrurile așa cum sînt și care ar avea ferici rea să-ţi semene puţintel, m-ar lua drept o ființă josnică, de pildă drept un adept fanatic al miniștrilor, care vrea să ajungă prefect și să caute în Franța strada Transnonain. Doamna Grandet năzuieştg

' Către ;834 (n. a.).

însă la.inteligenţă, la pasiunea cea mare, la spirit strălucit. Pentru o biată femeiușcă înzestrată numai cu bun-simţ, ba chiar cu cel mai banal, un călugăr trimis la moarte, într-o ţară superstițioasă, de către un general al regimului, e ceva sublim. Acuarela mea e un tablou de Michel-Angelo.

—- Așadar, vei împrumuta caracterul urît al lui Don Juan, spuse doamna Leuwen, cu un suspin adînc.

Domnul Leuwen izbucni în rîs.

— A, asta-i bună ! Lucien, un Don Juan ! Dar bine, îngerul meu, trebuie să-1 iubeşti într-adevăr foarte mult de vreme ce baţi cîmpii de-a binelea ! Primeşte felicitările mele, fericit cine bate cîmpii din iubire ! De o mie de ori fericit cine bate cîmpii din iubire într-un veac cînd nu se mai bat cîmpii decît din neputinţă și mediocritate spirituală ! Bietul Lucien va fi tras veşnic pe sfoară de toate femeile pe care le va iubi. Văd în inima lui un fond bun de tras pe sfoară pînă la vîrsta de cincizeci de ani.

— în fine, spuse doamna Leuwen surîzînd de fericire, ai văzut că lucrul oribil și banal e sublimul lui Michel-Angelo pentru sărmana şi micuţa doamnă Grandet ?

— Mă prind însă că nici nu ţi-a trecut prin gînd asemenea idee cînd îl pictai pe călugărul tău, spuse domnul Leuwen.

— E adevărat, m-am gîndît doar la domnul Grandet, care în seara aceea voia să-i spînzure pur şi simplu pe toţi gazetarii opoziţiei. Mai întîi, călugărul meu călare pe măgar semăna cu domnul baron Grandet,

— Ai ghicit cine e amantul doamnei ? •

— Inima ei e atît de uscată, încît o credeam cUt minte.

— Fără amant, însă, ar lipsi ceva situaţiei ei casnice. Alegerea a căzut pe domnul Crapart.

— Cum, şeful poliţiei din ministerul meu ?!

— *The same* (el însuşi), şi prin care ţi-ai putea spiona amanta pe socoteala statului.

La cuvintele acestea, Lucien rămase tăcut, iar mama Iui îi ghici taina.

— Te găsesc palid, scumpul meu. Ia-ţi sfeşnicul şi, te rog foarte mult, fii totdeauna în pat înainte de ora unu noaptea.

„Dacă aş fi dispus la Nancy de domnul Crapart, îşi spunea Lucien, aş fi pătruns mai bine decît cu ochii mei ce se petrecea cu doamna de Chasteller.

Și ce s-ar fi întîmplat dacă l-aş fi cunoscut cu o lună mai înainte ? Aş fi pierdut ceva mai repede cele mai frumoase zile ale vieţii mele... aş fi fost condamnat cu o lună mai curînd să-mi petrec dimineţile cu un ministru pungaş, iar serile, cu o ticăloasă, femeia cea mai considerată din Paris."

Se vede din exagerarea în negru a acestor aprecieri cît mai suferea sufletul lui Lucien. Nimic nu înrăieşte mai mult decît nefericirea. Vezi mironosiţele.

C a p i t o l u l XLV

într-o seară, către ora 5, întoreîndu-se de la palat, ministrul îl chemă pe Lucien în cabinetul său. Eroul nostru îl găsi palid ca moartea.

— Iată o daraveră, scumpul meu Lucien ! E vorba, pentru dumneata, de misiunea cea mai gingaşă.
Fără voie, Lucien îşi luă înfăţişarea semeaţă a refuzului, încît ministrul se grăbi să adauge ;
— ...Şi cea mai onorabilă.
Nici după cuvîntul acesta aerul sec şi semeţ al lui Eucien- au-se prea îmblînzi. Nu îşi dădea bine seama de cinstea pe care o poţi dobîndi servind un *[două cu* vinte rieciteţc],* txcelenţa-sa continuă :
— Ştii că. avem fericirea să trăim-sub cinci poliţii... dar ştii întocmai ca publicul; nu cum trebuie să ştii ca să lucrezi-în toată siguranţa. Uită aşadar, rogu-te, tot ce crezi a şti.în privinţa asta. Ca să fie citite, ziarele opoziţiei înveninează totul. Fere.şte-te de a confunda ceea, ce crede publicul că e adevărat cu ceea ce-ţi voi aduce la cunoştinţă, ca nu cumva să greşeşti trecîhd la acţiune. Nu uita, mai ales, scumpul meu Leuwen; că pînă şi cel mai josnic pungaş are vanitate şi onoare în felul său. Dacă bagă de seamă că-1 dispreţuieşte devine-neînduplecat... Iartă-mi aceste amănunte, amice, îţi doresc succes din toata inima...
„A, îşi spuse Lucien, am şi eu vanitate; ca orice pungaş josnic ! Trebuie să fie foarte emoţionat, prea a Ifegat cap la cap cele două fraze."
Ministrul nu se mai gîndea să-1 linguşească pe Lucien, fiind' copleşit de durere. Ochii lui rătăciţi ieşeau în relief pe faţa-i de paloarea morţii ; toată înfăţişarea îi era grozav de tulburată. Continuă :
— Afurisitul acela de general R... nu se mai gîn- cteşte decît la avansare. După cum ştii, e şeful poliţiei castelului... Dar asta nu-î tot, vrea să fie ministru de război si, ca atare, să-şi arate dibăcia în problema cea mai grea, care, la drept vorbind, e. singura problemă grea din. tot acel sărman minister, adăugă cu dispreţ marele administrator : să vegheze ca nu cumva să se stabilească prea multă intimitate între soldaţi şi cetăţeni, iar,. în acelaşi timp, să se perpetueze între ei duelurile, urmate de cel puţin şase morţi pe lună.
Lucien îl privi.
— Pentru toată Franţa, preciza ministrul. E o cota stabilită în Consiliul de Miniştri. Generalul R... se mulţumise pînă acum să răspîndească prin cazărmi zvonuri despre unele atacuri şi curse întinse de oamenii din straturile de jos ale populaţiei, de către muncitori, împotriva unor ostaşi izolaţi. Clasele acestea se apropie tot timpul prin *dulcea egalitate,* se stimează, de aceea trebuie o grijă fără preget din partea poliţiei militare ca să le poată dezbina. Generalul R... mă tot

bate la cap să inserez în *jurnalele mele* dări de seamă exacte pe care le primeşte de la sergenţii săi deghizaţi despre toate scandalurile de prin cîrciumi, despre toate grosolăniile corpului de gardă, despre toate încăierările dintre beţivi. Aceşti domni sergenţi sînt însărcinaţi să supravegheze beţia, fără să se lase vreodată ispitiţi. Lucrurile astea constituie chinul oamenilor noştri de litere. „Cum să mai sperăm, spun ei, să obţinem vreun efect printr-o frază delicată, printr-o ironic de bun gust după aceste murdării ? Ce-i pasă societăţii alese de scenele petrecute prin cîrciumi, veşnic aceleaşi ? La expunerea unor asemenea josnicii, cititorul mai subţire aruncă jurnalul, cu o vorbă de dispreţ pentru oamenii de litere salariaţi." Trebuie să mărturisesc, urmă ministrul rîzînd, că oricîtă dibăcie ar depune domnii literaţi, publicul nu mai citeşte despre scandalurile în cursul cărora, fără intervenţia miraculoasă a postului vecin, doi lucrători zidari ar fi asasinat trei grenadieri înarmaţi cu săbii. Pînă şi soldaţii, din cazărmi, îşi bat joc de informaţiile astea din jurnalele noastre, de care am grijă să fie aruncate pe coridoarele lor. In starea asta de lucruri, afurisitul de R..., chinuit de cele două stele de pe epoleţii săi, şi-a pus în gînd să-şi procure cîteva fapte. Or, amice, adăugă ministrul cu vocea scăzută, afacerea Kortis, categoric dezminţită în ziarele noastre de ieri dimineaţă, e perfect adevărată. Kortis, unul din oamenii cei mai devotaţi ai generalului R..,, un om plătit cu trei sute de franci pe lună, şi-a pus în gînd, miercurea trecută, să dezarmeze un recrut, din cale-afară de prostănac, pe care-l pîndea de o săptă- mînă. Recrutul fusese postat ca santinelă, chiar la mijlocul Podului Austerlitz, la miezul nopţii. După o jumătate de oră, Kortis vine spre el făcînd pe beatul ; şi deodată se aruncă asupra recrutului, vrînd să-i smulgă puşca. Afurisitul de recrut, atît de prostănac în aparenţă şi ales după mutra lui, se dă cu doi paşi înapoi şi-i slobozeşte lui Kortis un glonte drept în pîntece. Pasămite, recrutul era un vînător din Munţii Dauphine. Iată-1 pe Kortis rănit de moarte, numai că, din nefericire, e încă viu... Asta-i daravera. Acum, problema de rezolvat: Kortis ştiind că n-are decît trei- patru zile de trăit, cine *ne garantează discreţia lui ?* I s-a făcut adineauri *(id est*[1] regele) o scenă îngrozitoare generalului R... Din nefericire eram şi eu pe acolo ; s-a pretins că eu singur dispun de tactul necesar ca să pun capăt acestei nenorocite afaceri aşa cum trebuie. Dacă n-aş fi atît de cunoscut, m-aş duce să-1 văd pe Kortis, care e la spitalul # * $, şi să studiez persoanele care vin la patul lui. Prezenţa mea ar învenina însă afacerea însutit. Generalul R... îşi-plăteşte mai bine impiegaţii de poliţie decît

eu pe ai mei. F. simplu, ticăloşii pe care-i supraveghează inspiră mai multă teamă decît cei care alcătuiesc clientela obişnuită a poliţiei Ministerului de Interne. N-a trecut nici o lună de cînd generalul R... mi-a răpit doi oameni ; la noi aveau un salariu lunar de cîte o sută de franci şi cîteva piese de cinci franci din timp în timp, cînd li se întîmpla să prezinte nişte rapoarte bune ; generalul le-a dat însă două sute cincizeci de franci pe lună, iar eu nu i-am putut pomeni decît în glumă despre mijloacele astea de captare atît de ridicole. Trebuie să fie furios de scena de azi- dimineaţă şi de elogiile al căror obiect am fost în prezenţa şi oarecum în pofida lui. Un om inteligent ca dumneata ghiceşte urmarea. Dacă agenţii mei fac treabă bună lîngă patul de suferinţă al lui Kortis, vor avea grijă să-şi depună raportul la cabinetul meu, cinci minute după ce mă vor fi văzut ieşind din minister, dar generalul R... îi va fi interogat în voie cu un ceas înainte. Acum, scumpul meu Lucien, vrei să mă scoţi dintr-o mare încurcătură ?

După un scurt răstimp de tăcere, Lucien răspunse :

— Da, domrtule.

Expresia trăsăturilor lui nu era însă atît de liniştitoare câ răspunsul său.

Lucien urmă cu un aer glacial :

— Presupun că nu voi avea de vorbit cu chirurgul.

— Prea bine, amice, prea bine ! Ghiceşti miezul chestiunii, se grăbi să răspundă ministrul. Generalul R... a făcut pînă acum tot ce i-a stat în putinţă. Chirurgul acesta e o -namilă de om, un anume Monod, care nu citeşte decît *Curierul Francez* la cafeneaua spitalului şi care, la a treia tentativă a omului de încredere al lui R..., a răspuns, la oferta Legiunii de Onoare, cu un pumn zdravăn, care a potolit integral zelul omului lui R..., şi, ceea ce e mult mai rău, a făcut şi gălăgie în spital. „Uite-1 pe ticălosul, a ţipat Monod, care-mi propune pur şi simplu să otrăvesc cu opiu pe rănitul de la nr. 13 l"

Ministrul, al cărui ton fusese pînă atunci viu, înţelept şi sincer, se crezu clatof să debiteze două-trei fraze elocvente, gen Jurnalul Parisului, pretinzînd că el, unul, n-ar fi dat niciodată ordinul de-a i se face asemenea propuneri chirurgului.

Ministrul nu mai cuvînta, iar Lucien era grozav de agitat; după o tăcere cam neliniştitoare, spuse ministrului :

— Mu vreau să fiu o fiinţă nefolositoare. Dacă obţin cîe la excelenţa-voastră să mă port cu Kortis ca o rudă duioasă, primesc misiunea.

— Condiţia dumitale mă jigneşte ! exclamă ministrul cu un aer afectuos.

într-adevăr, ideea otrăvirii sau numai a opiului îl îngrozea. Cînd fusese vorba, în consiliu, despre opiu pentru calmarea durerilor nefericitului Kortis» pălise.

— Sa ne amintim, adăugă el călduros, de opiul de sub zidurile oraşului Jaffa, care i s-a reproşat atîta peueraktiui Bonaparte L Să nu ne expunem a fi toată viaţa ţinta calomniilor ziarelor republicane, ba şi mai rau cmar, a jurnalelor legitimiste care pătrund prin saloane l

Imboldul acesta sincer şi virtuos micşoră spaima grozavă a lui Lucien, care-şi spunea : „E mult mai rău decît tot cc-aş fi putut întîlni Ia regiment. Acolo, să străpungi cu sabia sau să împuşti, ca la

pe un biet muncitor rătăcit, sau chiar nevinovat, aici, să te găseşti amestecat pentru totdeauna într-o poveste de otrăvire. Dacă sînt curajos, ce importanţă are forma primejdiei ?■"

Apoi spuse cu glas hotărît:

— Vă voi da. întregul meu concurs, domnule conte. Ma voi căi poate toată viaţa că nu m-am îmbolnăvit pe loc, că n-am zăcut într-adevăr o săptămînă, ca să mă întorc apoi la birou, şi, dacă v-aş găsi prea schimbat, să-mi dau demisia. Ministrul e un om prea onest (îşi spunea în gîncl: „Prea legat de tatăl meu") ca să mă persecute cu braţul puterii sale, dar am ostenit tot dînd înapoi dinaintea primejdiei. (Spuse toate acestea cu o căldură stăpînită.) Pentru că viaţa în secolul al

KÎX-tea e aşa ele grea, n-am să-mi schimb meseria a treia oară. îmi elau prea bine seama la ce calomnie îngrozitoare mă expun pe viaţă. Ştiu cum a .murit domnul de Caulaincourt[1]. Voi proceda aşadar avînd mereu în vedere, la fiecare pas, posibilitatea să mă justific într-un memoriu tipărit. Poate ar fi fost mai bine, domnule conte, chiar şi pentru dumneavoastră, să lăsaţi lucrurile astea pe seama unor agenţi cu epoleţi pe umăr, întrucît francezul iartă multe uniformei.

Ministrul făcu o mişcare.

— Nu vreau, domnule, nici să vă dau sfaturi necerute, şi de altfel tîrzii, şi cu atît mai puţin să vă insult. Nu v-am cerut o oră de reflecţie, şi, în mod firesc, am gîndit cu glas tare.

Spuse acestea cu un ton pe cît de simplu, pe atît de bărbătesc, încît persoana morală a lui Lucien luă altă înfăţişare în ochii ministrului. „E un bărbat, un bărbat hotărît, gîndi ; cu atît mai bine ! Am să blestem mai puţin lenea groaznică a tatălui său, afacerile noastre telegrafice sînt definitiv îngropate, şi pot, în toată conştiinţa, să închid gura fiului cu o prefectură. Va fi o modalitate foarte cinstită de-a mă achita faţă de tatăl său, dacă nu moare pînă atunci de indigestie, şi în acelaşi timp un fel de a-mi *ataşa* salonul său." Făcu aceste reflecţii mai repede decît apar la lectură.

Ministrul vorbi pe un ton cît mai bărbătesc şi generos.

Asistase în ajun la reprezentaţia tragediei Ho- *race* de Corneille, foarte bine jucată.

„Trebuie să-mi amintesc, gîndi, intonaţiile lui Ho- raţiu şi ale lui Curaţiu, stînd de vorbă după ce Fabien î-a anunţat că se vor lupta unul cu altul." După care ministrul, profitînd de superioritatea situaţiei sale, începu să se plimbe în cabinetul său şi să-şi spună :[1]

Lucien se hotărîse. „Orice întîrziere, îşi spuse, e o rămăşiţă de nesiguranţă şi o laşitate, ar putea adăuga o voce duşmană."

La aceste înspăimîntătoare cuvinte, pe care şi le adresă singur, se întoarse către ministru, care se plimba cu o înfăţişare eroică.

— Sînt gata, domnule. Ministerul a făcutrteva în afacerea asta ?

— Adevărul e că nu ştiu nimic.

— Vreau să văd în ce stadiu sînt lucrurile şi mă înapoiez.

1 VAlci 2 versuri (n. a.).

Lucien se duse numaidecît în biroul domnului Des- bacs şi, fără să se compromită în vreun fel, îl trimise să culeagă ceva informaţii prin celelalte birouri. Se întoarse de îndată.

— Iată, spuse ministrul, o scrisoare care-ţi va pune la dispoziţie tot personalul spitalelor, şi iată şi aur.

Lucien se apropie de o masă ca să facă o chitanţă.

— Ce faci, scumpul meu, o chitanţă între noi ? spuse ministrul cu un ton de vioiciune afectată.

— Domnule conte, tot ce facem noi aici poate fi într-o zi tipărit, răspunse Lucien cu seriozitatea unui om care-şi apără capul împotriva eşafodului.

Tonul acesta paraliză tot elanul exfcelenţei-sale.

— Aşteaptă-te să găseşti la căpătîiul lui Kortis un gazetar de la *Naţionalul* sau de la *Tribuna;* vezi să nu-ţi ieşi din fire, nici un duel cu domnii aceştia, îţi dai seama ce avantaj imens ar fi pentru ei și cum s-ar mai bucura generalul R... de păţania sărmanului meu minister.

— Vă asigur că nu voi avea nici un duel, cel puţin atîta timp cît va trăi Kortis.

— Aceasta-i chestia zilei. După ce vei fi făcut ceea ce se poate face, caută-mă peste tot, iată itinerarul meu. Peste ,o oră sînt la Finanţe, de acolo la * * * apoi la * * * . Mă vei îndatora nespus ţinîndu-mă la curent cu tot ce Vei face.

—• Excelenţa-voastră m-a pus în curent cu tot ce-a făcut ? spuse Lucien cu un aer plin de înţeles.

— Ai cuvîntul meu de onoare ! răspunse ministrul. Nu i-am spus un singur cuvînt lui Crapart; din parte-mi, îţi predau chestiunea intactă.

— Excelenţa-voastră îmi va îngădui să-i spun, cu tot respectul datorit, că, în cazul că zăresc pe cineva de la poliţie, mă retrag. O asemenea vecinătate nu e pentru mine.

— De la poliţia mea, da, scumpul meu aghiotant. Pot fi însă răspunzător de prostiile pc care le-ar putea face poliţiile celelalte ? Nu vreau şi nici nu pot să-ţi ascund nimic. Cine-mi garantează că, îndată după plecarea mea, nu s-a dat aceeaşi însărcinare unui alt ministru ? La palat domneşte o mare nelinişte, deşi articolul din *Naţionalul* e odios de moderat. Are o fineţe, un dispreţ superior... Va fi citit în saloane pînă la capăt. Nu e tonul din *Tribuna...* A ! de ce nu 1-a făcut Guizot pe domnul Carrel consilier de stat!

— Ar fi refuzat categoric. E px-eferabil să fii candidat la preşedinţia Republicii Franceze decît consilier de stat. Un consilier de stat are douăsprezece mii de ftanci anual, iar el primeşte treizeci şi şase ca să spună ceea ce gîndeşte. De

altfel, numele lui e pe buzele tuturor. Şi chiar de l-aş găsi pe el lîngă patul lui Kortis, tot nu-1 voi provoca la duel.
Cuvintele acestea caracteristice pentru un tînăr şi afirmate cu căldură nu-i prea plăcură exceţenţei-sale.
— Adio, adio, scumpul meu, îţi urez noroc ! îţi deschid un credit nelimitat şi ţine-mă la curent. Dacă nu sînt aici, fii bun şi caută-mă.
Lucien se întoarse în cabinetul său cu pasul hotărît al unui om care porneşte la asaltul unei baterii. Cu o mică deosebire : în loc să se gîndească la glorie, vedea infamîg.

—i
II găsi pe Desbacs în biroul său.
— A scris soţia lui Kortis. Iată scrisoarea ei.
Lucien o luă. V
„...Nefericitului meu soţ nu i se dan suficiente îngrijiri la spital. Pentru ca inima mea să-i poată da îngrijirile cu care îi sînt datoare, trebuie să mi se dea neapărat posibilitatea de-a fi înlocuită pe lingă nefericiţii săi copii, care vor fi orfani... Soţul meu a fost rănit dc moarte, pe treptele tronului şi ale altarului... Cer dreptate din partea excelenţei-voastre..."
„La draeu cu excelenţa, gîndi Lucien, nu voi putea spune că scrisoarea mi-e adresată mie l"
— Cît e ceasul ? îl întrebă pe Desbacs.
Voia să aibă un martor nerecuzabil.
— Şase fără un sfert. Nu mai e picior de om prin birouri.
Lucien îşi notă ora pe o foaie de hîrtie. Chemă apoi pe servi toruil-iscoadă.
— Dacă sînt căutat astă-seaiă, spune că am ieşit la ora şase.
Lucien observă că ochii lui Desbacs, de obicei atît de calmi, erau scăpărători de curiozitate şi de dorinţa de a se amesteca în toate. „S-ar putea, amice, să nu fii decît un ticălos, gîndi, sau un spion al generalului R..." — Aşa cum mă vezi, spuse cu un aer destul de indiferent, am făgăduit sa iau cina la ţară, şi-or să creadă că mă las aşteptat ca un mare senior. _ 0
Se uita în ochii lui Desbacs, care îşi pierdură mdata tot focul.

C a p i t o l u l XLVI

Lucien alergă la spitalul * * . Ceru portarului să-1 conducă la chirurgul de gardă. întîlnind în curţile spitalului doi medici, îşi spuse numele şi calitatea şi-i rugă să-1 însoţească o clipă.

Se purtă cu atîta politeţe, încît celor doi medici nici nu le trecu prin gînd să-1 refuze.
„Bun, îşi spuse Lucien, nu voi fi rămas între patru ochi cu nimeni : e un punct cîştigat !"
— Cît e ceasul, rogu-te ? îl întrebă pe portarul care mergea cu ei.
— Şase şi juihătate.
„Aşadar, nu-mi vor fi trebuit decît douăzeci şi opt de minute de la minister pînă aici, şi o pot dovedi."
Ajuns ta chirurgul de gardă, îl rugă să ia cunoştinţă de scrisoarea ministrului.
— Domnilor, spuse celor trei medici din jurul lui, a fost calomniată administraţia Ministerului de Interne cu privire la un rănit pe nume Kortis, care aparţine, zi- ce-se, partidului republican... S-a rostit cuvîntul *opiu;* se cuvine, spre cinstea spitalului dumneavoastră şi potrivit răspunderii dumneavoastră ca funcţionari ai guvernului, să daţi publicităţii tot ce se va petrece la patul acestui rănit, Kortis. Aşa ca ziarele opoziţiei să nu poată calomnia. Poate că vor trimite şi agenţi. Nu găsiţi nimerit, domnilor, să chemaţi pe domnul medic şi pe domnul chirurg-şef ?
Trimiseră cîţiva elevi interni după cei doi domni.
— N-ar fi bine să puneţi de îndată la căpătîiul lui Kortis doi infirmieri, oameni *serioşi şi incapabili de minciună ?*
Cel mai în vîrstă dintre medicii prezenţi dădu acestor cuvinte înţelesul pe care-1 avusese cu patru ani înainte. Numi doi infirmieri, care aparţinuseră cîndva Congregaţiei[1], nişte ticăloşi fără seamăn ; iar unul dintre chirurgi plecă să-i instaleze neîntîrziat. Medicii şi chirurgii umplură după puţin sala de gardă, unde domnea o tăcere adîncă ; iar domnii aceia aveau un aer mohorît. Cînd Lucien văzu şapte medici şi chirurgi adunaţi laolaltă, le spuse :
— Vă propun, domnilor, în numele domnului ministru de interne, al cărui ordin îl am în buzunar, să-1 trataţi pe Kortis ca şi cum ar aparţine clasei celei mai avute. Am impresia că procedeul acesta vă convine şi dumneavoastră.
Se auzi o încuviinţare neîncrezătoare, însă generală.
— N-ar fi bine, domnilor, să mergem *cu toţii* la căpătîiul rănitului şi să faceţi apoi o consultaţie ? Voi redacta un mic proces-verbal cu tot ce se va spune şi-1 voi duce domnului ministru de interne.

Aerul hotărît al lui Lucien impuse medicilor, a căror majoritate hotărîseră să-şi petreacă seara în felul cel mai folositor sau mai plăcut cu putinţă.

— Dar, domnule, l-am văzut pe Kortis azi-dimi- neaţă, spuse cu hotăvîre un omuleţ uscat şi zbîrcit; e un om mort, la ce bun o consultaţie ?

— Domnule, voi trece observaţia dumneavoastră în fruntea procesului-verbal.

— Dar, domnule, nu vorbeam cu intenţia ca observaţia mea să fie repetată...

— *Repetată !* Domnule, ia seama. Am onoarea să va dau cuvîntul meu că tot ce se va spune aici va fi reprodus întocmai în procesul-verbal ; cele spuse de durrl- neavoastră, domnule, ca şi răspunsul meu.

Cuvintele acestea, care făceau parte din rolul lui Lucien, erau reuşite, însă el se roşi grozav rostindu-lc, ceea ce putea strica totul.

—• Nu dorim cu toţii desigur decît însănătoşirea rănitului, spuse cel mai vîrstnic dintre medici, ca să pună capăt discuţiei.

Deschise uşa, străbătu curţile spitalului, iar medicul care ridicase obiecţia fu îndepărtat de lîngă Lucien. Trei-patru persoane se adauseră cortegiului prin curţi, în sfîîşit, cînd se deschidea uşa sălii în care se afla Kortis, sosi şi chirurgul-şef. Intrară în loja unui portar, care se afla alături.

Lucien îl rugă pe domnul chirurg-şef să se apropie cu el de o lampă cu ulei, îi dcte să citească scrisoarea ministrului şi-i povesti pe scurt ce se făcuse de la sosirea lui la spital. Chirurgul-şef era un om foarte onest, şi cu tot tonul lui de-o emfază tipic burgheză, nefiind lipsit de tact, înţelese că afacerea ar putea fi de mare importanţă.

— Să nu facem nimic fără domnul Monod, îi spuse el lui Lucien, locuieşte la doi paşi de spital.

„A ! gîndi Lucien, e chirurgul care a respins cu o lovitură de pumn ideea opiului."

_ După cîteva minute, sosi şi domnul Monod, bombănind pentru că i se întrerupsese masa şi cam preocupat de urmările pumnului dat în dimineaţa aceea. Cînd află despre ce e vorba, spuse lui Lucien şi chirurgului-şef:

— Ei bine, domnilor, e un om mort, asta-i tot! Minune că mai trăieşte cu un glonte în pîntece, şi nu-i numai glontele, sînt şi fîşiile de pînză, fultuialâ şi cine ştie mai ce ! Vă daţi seama că nu m-am apucat să sondez o asemenea rană. Pielea i-a fost arsă de cămaşa care a luat foc.

Vorbind astfel, ajunseră la bolnav.
Lucien îi găsi o înfăţişare hotărîtă şi un aer nu prea ticălos, mai puţin ticălos decît a lui Desbacs.
— Domnule, îi spuse Lucien, întorcîndu-mă acasă, am găsit scrisoarea aceasta, a doamnei Kortis...
— Doamnă ! Doamnă ! Ce mai doamnă, care va fi nevoită să-şi cerşească pîinea peste o săptămînă...
— Domnule, indiferent de partidul căruia îi aparţineţi, *res sacra miser* [1], ministrul nu vrea să vadă în dumneata decît un om care suferă. Se spune că eşti un fost militar... eu sînt locotenent în Regimentul 27 lăn- cieri... în calitate de camarad, îngăduie-mi să-ţi ofer cîteva mici ajutoare temporare.
Şi puse doi napoleoni în mîna pe care bolnavul şi-o scoase de sub pătură ; mîna aceasta ardea ca focul, contactul îi făcu rău lui Lucien.
— Iată ce se cheamă a vorbi, spuse rănitul. Azi-dimi-neaţă a venit un domn cu speranţa unei pensii... Apa de ploaie... nimic peşin. Cu dumneata, domnule locotenent, e cu totul altceva, şi *îţi voi spune...*
Lucien se grăbi să-1 întrerupă pe rănit şi, întoreîn- du-se către medicii şi chirurgii prezenţi, în număr de şapte, spuse chirurgului-şef:
— Domnule, presupun că preşedinţia consultaţiei vă aparţine.
— Şi eu cred tot aşa, răspunse chirurgul, clacă domnii n-au nimic împotrivă...
— în cazul acesta, datoria mea fiind să rog pe unuf din domnii de faţă, indicat de dumneavoastră, să redacteze un proces-verbal foarte amănunţit asupra ceîbr ce vor urma, ar fi bine să faceţi alegerea persoanei ce va binevoi să serie...
Şi cum Lucien desluşea o convorbire nu prea măgulitoare pentru stăpînire, ce începea să se înfiripeze în şoaptă, adăugă cît mai politicos cu putinţă :
— ...Ar trebui ca fiecare dintre noi să vorbească pe rîmd...

1 Omul care suferă e un lucru sfînt (dictoa latinesc).

Gravitatea hotărîtă a lui Lucien impuse pînă în cele din urmă. Rănitul fu examinat şi interogat după cuviinţă. Domnul Monod, chirurgul sălii şi al patului nr. 13, făcu un scurt raport..

Apoi se îndepărtară de lîngă patul bolnavului : consultaţia, pe care o redacta domnul Monod, avu loc în altă sală, în timp ce un tînăr medic, ptm.înd un nume bine cunoscut în lumea ştiinţifică, scrise procesul- verbal, sub dictarea lui Lucien. Din cei şapte medici "şi chirurgi, cinci încheiară cu o moarte posibilă din clipă în. clipă şi sigură pînă-n două-trei zile. Unul din cei şapte propuse opiu.

„A, iată-1 pe ticălosul în solda generalului R... !" gîndi Lucien.

Era un domn foarte elegant, cu un păr blond frumos şi cu doua panglici enorme la butonieră. Lucien îşi citi gîndul în ochii majorităţii celor prezenţi. Propunerea fu expediată în două cuvinte.

— Rănitul nu simte dureri îngrozitoare, spuse medicul mai vîrstnic.

Altul propuse o lăsare îmbelşugată de sînge la picior, ca să se preîntîmpine o hemoragie intestinală. Lucien nu vedea nimic politic în această propunere, dar domnul Monod îl făcu să-şi schimbe părerea, spunînd cu vocea lui groasă şi cu înţeles :

—- Lăsarea aceasta de sînge n-ar avea decît un singur efect sigur : ar răpi glasul pacientului.

— O resping cu toată puterea, spuse un chirurg, om de treabă.

— Şi eu.

— Şi eu.

— Şi eu.

— E majoritate, pare-mi-se, spuse Lucien cu multă însufleţire.

„Ar fi mai bine să mă arăt nepăsător, îşi spunea, dar cum să mă stăpînesc ?"

Consultul şiprocesul-verbal fură semnate la ora zece şi un sfert. Domnii chirurgi şi medici, pretextînd cu toţii alte vizite medicale, dispăreau pe măsură ce semnau. Lucien rămase singur cu chirurgul cel uriaş.

— Mă duc să mai văd o dată rănitul, spuse Lucien.

— Şi eu să-mi termin cina. îl veţi găsi poate mort. Poate să se stingă ca un pui de găină. La revedere.

Lucien se întoarse în salonul răniţilor şi se simţi izbit de întuneric şi de miros ; din cînd în cînd se auzea cîte un geamăt slab. Eroul nostru nu mai văzuse aşa ceva, moartea fiind pentru el un iucru desigur înfricoşător, dar curat şi cu maniere alese. Se văzuse totdeauna, în închipuire, murind pe-o pajişte, cu capul rezemat de un pom, ca Bayard [1] ; aşa văzuse el moartea cu prilejul duelurilor. Se uită la ceas. „Peste un ceas voi fi la
Opera... dar nu voi uita niciodată această searS... LcC *datorie!"* îşi spuse, apropiindu-se de patul rănitului.
Cei doi infirmieri erau pe jumătate culcaţi pe scaunele lor şi cu picioarele întinse pe scaunul unde se afla oala de noapte ; dormeau şi i se păru că sînt pe jumătate beţi. Lucien trecu de cealaltă parte a patului.
Bolnavul avea ochii mari deschişi.
— Părţile nobile n-au fost atinse, în caz contrar ai fi decedat în prima noapte. Nu eşti atît de greu rănit cum crezi.
— Aş ! spuse cu nervozitate rănitul, ca şi cum şi-ar fi bătut joc de orice speranţă.
— Scumpe camarade, vei muri, ori vei trăi, răspunse Lucien cu un glas bărbătesc, hotărît şi chiar afectuos. (Găsea că rănitul e mult mai puţin dezgustător decît domnul cel frumos cu două decoraţii.) Vei trăi sau vei muri.
— Nu există *sau,* domnule locotenent. Sînt un om *fript.*
— în orice caz, consideră-mă ca şi cum aş fi ministrul dumitale de finanţe.
— Cum ? Ministrul de finanţe ar fi în stare să-mi dea o pensie ? Cînd spun *mie,* înţeleg soţiei mele.
Lucien se uită la cei doi infirmieri ; nu făceau pe beţii şi nici nu erau în stare să audă sau măcar să înţeleagă ceva.
— Da, camarade, dacă nu trăncăneşti.
Ochii muribundului se luminară, fixîndu-se asupra lui Lucien cu o expresie uimitoare.
— Ai înţeles, camarade ?

1 *Pierre Terrail, seigneur de Bayard* (1473—1524), supranumit „Cavalerul fără teamă şi prihană", ilustru căpitan al armatelor franceze; rănit mortal într-o bătălie, a poruncit să fie aşezat pe iarbă, cu spatele sprijinit de un copac, pentru a muri cu faţa spre duşman.

— Da, dar cu condiţia să nu fiu otrăvit... Voi muri, sînt curăţat, dar vezi dumneata, mi se pare că în cele ce mi se dau...

— Te înşeli. De altfel, nu consuma nimic din ceea ce ţi se da de ia spital, ai bani...

—----Cum voi adormi, bandiţii ăştia o să mi-i fure. Vrei, camarade, să-ţi trimit soţia ?

— Drace ! domnule locotenent, sînteţi un om vrednic ! Voi da sărmanei mele soţii cei doi napoleoni ai dumneavoastră.

— Nu consuma decît ceea ce vei primi de la soţia dumitale. E limpede, nu-i aşa ?... De altfel, îţi dau cuvîntul meu de onoare că nu e nimic suspect!

— Vreţi să vă apropiaţi urechea, domnule locotenent ? Nu vreau să vă poruncesc... dar zău, cea mai mică mişcare îmi sfîrtecă pîntecele.

— Ei bine, bizuite-te pe mine, spuse Lucien apropiindu-se.

— Cum vă numiţi ?

— Lucien Leuwen, sublocotenent în Regimentul 27 îăncieri.

— De ce nu sînteţi în uniformă ?

— Sînt în permisie la Paris şi detaşat la Ministerul de Interne.

— Unde locuiţi ? Pardon, scuzaţi-mă, vedeţi...

— Strada Londra, nr. 43.

— A, fiul bancherului aceluia bogat, Van Peters şi Leuwen.

— întocmai !

După o scux-tă tăcere :

— în sfîrşit, ce să spun ? Vă cred. Azi-dimmeaţă, cînd eram leşinat după pansament, am auzit pe cineva propunînd chirurgului aceluia mare şi atît de puternic să mi se dea *opiu.* El a tras o înjurătură şi-apoi au .plecat. Ara deschis ochii, dar vederea mi-era întunecată ; pierderea sîngelui... în sfîrşit, destul...

„Chirurgul a primit propunerea sau nu s-a învoit ?"

— F.şti sigur de asta ? spuse Lucien foarte încurcat. Nu credeam că partidul republican e atît de dibaci...

Rănitul îl privi.

— Domnule locotenent, să nu mi-o luaţi în nume de rău, dumneavoastră ştiţi tot atît de bine ca şi mine de unde pornesc toate astea.

— Nu pot suferi grozăviile astea, urăsc şi dispreţuiesc pe oamenii care şi le-au putut permite ! strigă Lucien, uitîndu-şi aproape rolul. Bizuie-te pe mine. Ţi-am adus şapte medici, ca unui general. Cum vrei ca atîţia oameni să poată cădea la înţelegere cînd e vorba de o uneltire ? Ai bani, cheam-o pe soţia dumitale sau o rudă, şi nu bea decît ceea ce-ţi aduce soţia dumitale...

Lucien era emoţionat, şi bolnavul îl privea fix, cu capul nemişcat, dar urmărindu-i cu ochii toate mişcările.

— In sfîrşit, ce să spun ? zise bolnavul. Am fost caporal în Regimentul 3 de linie, la Montmirail ! Ştiu bine că trebuie să fac şi pasul ăsta, dar cui îi place să fie otrăvit ?... Nu sînt ruşinos... şi, adăugă schimbîndu-şi expresia, *în meseria mea* nu trebuie să fii ruşinos. Dacă ar avea sînge în vine, după ce am făcut pentru el, ia cererea lui repetată de douăzeci de ori, aici, în locul dumneavoastră, ar trebui să fie generalul R... Sînteţi aghiotantul lui ?

— Nu l-am văzut niciodată.

— Pe aghiotantul lui îl cheamă Saint-Vincent, şi nu Leuwen, spuse rănitul, ca şi cum ar fi vorbit cu sine însuşi. Aş prefera altceva banilor dumneavoastră.

—• Spune.

— Apelez la bunătatea dumneavoastră. Nu mă voi lăsa pansat decît în prezenţa dumneavoastră... fiul domnului Leuwen, bogatul bancher, care o întreţine pQ domnişoara Des Brins de la Operă... Căci, vedeţi dumneavoastră, domnule locotenent, spuse ridicînd din nou vocea, cînd vor vedea că nu vreau să beau opiul lor... la pansare, clic... o seringă aplicată iute, acolo, în pîn- tece. Şi ce mă arde !... Asta n-o să mai ţină, nu mai poate ţine... Pentru mîine vreţi să porunciţi, căci mi se pare că dumneavoastră porunciţi aici... Şi de ce porunciţi dumneavoastră ? Şi mai cu seamă fără uniformă... în sfîrşit, pansat cel puţin sub ochii dumneavoastră... Şi chirurgul cel mare şi voinic spus-a da sau nu ? Asta-i tot!

Mintea i se întuneca.
— *Să nu trăncăneşti,* spuse Lucien, şi te iau sub protecţia mea. îţi voi trimite soţia.
— Sînteţi un om de ispravă... Bogatul bancher Leuwen, cu domnişoara Des Brins, nu trişează... dar generalul R... _
— Desigur că nu trişez, şi, iată, nu-mi mai vorbi niciodată de generalul R..., nici de nimeni ! Poftim zece napoleoni.
— Număraţi-mi-i în mînă... cînd îmi ridic capul, mă doare tare rău pîntecele.
Lucien numără napoleonii în şoaptă, punîndu-i unul cîte unul în mîna rănitului.
— Nici o vorbă ! spuse acesta.
— Nici o vorbă, bine ai spus. Dacă vorbeşti, ţi se fură napoleonii, nu vorbi decît cu mine şi numai cînd sîntem singuri. Voi veni să te văd zilnic pînă ce vei intra în convalescenţă.
Mai rămase cîteva clipe lîngă rănit, care începea parcă să aiureze. Alergă apoi în strada Braque, unde locuia Kortis ; o găsi pe doamna Kortis înconjurată de cîteva cumetre, de care se descotorosi destul de greu.
Femeia începu să plîngă şi vru să-i arate lui Lucien copiii, care dormeau liniştiţi. „Pe jumătate e sinceră, iar restul, eomedie, gîndi Lucien. Trebuie s-o las sâ vorbească pînă va osteni."
După douăzeci de minute de monolog şi de nesfîrşite ocoluri oratorice, deoarece poporul din Paris a luat de la societatea înaltă ura acesteia faţă de prezentarea directă a gîndurilor, doamna Kortis vorbi de opiu ; Lucien ascultă cinci minute de elocvenţă conjugală şi maternă asupra opiului.
— Da, răspunse Lucien cu neglijenţă, se spune ca republicanii au vrut să dea opiu soţului dumitale. Guvernul regelui veghează însă asupra tuturor cetăţenilor. De îndată ce am primit scrisoarea dumitale, am dus şapte medici şi chirurgi la patul soţului dumitale, şi iată consultul lor, îi spuse punînd hîrtia în miinile doamnei Kortis. (Văzu că nu prea ştie să citească.) Cine va îndrăzni acum să dea opiu soţului dumitale ? Totuşi, el e urmărit de ideea asta, care-i poate în-răutăţi starea...
— E un om pierdut, spuse ea cu destulă răceală.
— Nu, doamnă, fiindcă nu s-a declarat gangrenă în douăzeci şi patru de ore, s-ar putea prea bine să se însănătoşească. Generalul Michaud a avut aceeaşi rană etc., etc., etc. Nu trebuie însă vorbit despre opiu, lucrul n-ar folosi decît la învrăjbirea partidelpr. De altfel, dă copiii în gri'a unei

vecine, contra doi franci pe zi, voi plăti pe o săptămînă înainte. Iar dumneata, doamnă, te poţi duce să te instalezi la căpătîiul soţului dumitale.

La cuvîntul acesta, doamna Kortis păru că-şi pierde toată elocvenţa fizionomiei sale patetice. Lucien continuă :

— Soţul dumitale nu va bea nimic, nu va lua nimic în afară de cele pregătite de mîinile dumitale proprii etc., etc., etc.

— Drace ! Domnule, un spital e un lucru foarte dezgustător. De altfel, bieţii mei copii, orfanii mei, departe ele ochii unei mame, cum vor fi îngrijiţi ? etc., etc., etc.

— Cum vei dori, doamnă, eşti o mamă atît de hună... ceea ce mă supără, însă, e că ar putea fi prădat.

— Cine ?

— Soţul dumitale.

— Nici vorbă ! I-am luat douăzeci şi doi de franci şi treizeci şi cinci de centime pe care-i avea la dînsul. l-am umplut tabachera sărmanului meu drag şi am dat cincizeci de centime infirmierului...

— Perfect ! Nimic mai cuminte... Cu condiţia însă ca să nu discute politică, să nu vorbească de *opiu,* nici el, nici dumneata, i-am înmînat domnului Kortis doisprezece napoleoni.

— Napoleoni de aur ? îl întrerupse doamna Kortis cu o voce acră.

—- Da, doamnă, două sute patruzeci de franci, spuse Lucien cu multă nepăsare.

— Şi nu trebuie să trăncănească ?...

— Dacă sînt mulţumit de el şi de dumneata, vă voi înmîria zilnic cîte un napoleon.

— Douăzeci de franci ? spuse doamna Kortis cu ochii nespus de mari.

—• Da, douăzeci de franci, dacă nu vorbiţi niciodată de opiu. De altfel, şi eu, aşa cum mă vezi, am luat opiu cînd am fost rănit, şi nimeni nu voia sa mă omoare ; presupunerile astea-s prăpăstioase. în sfîrşit, dacă vorbiţi, dacă apare la gazetă că Kortis s-a temut de opiu sau a vorbit de rana lui, şi de cearta lui cu recrutul pe Podul Austerlitz, nu mai primiţi cei douăzeci de franci ; altminteri, dacă nu trăncăniţi, nici dumneata, nici el, douăzeci de franci pe zi.

— începînd de cînd ?

— De mîine.

— Dacă binevoiţi, începînd de astă-seară, şi înainte de miezul nopţii sînt la spital. Scumpul sărman, numai eu îi pot

opri să nu trăncănească... *Madame* Morin ! *Madame'* Mo rin ! spuse doamna Ko rtis, ţipînd.
Era o vecină, căreia Lucien îi numără paisprezece franci ca să îngrijească de copii timp de o săptămînă. Lucien dădu şi doi frăţiei pentru trăsura care avea s-o ducă pe doamna Kortis la spitalul * *
Lui Lucien i se păru că felul în care vorbise, dacă cuvintele lui ar fi—repetate, n-ar putea nicidecum dovedi ca era complice cu propunerea administrării opiului.
Plecînd din strada Braque, Lucien era fericit, deşi crezuse că se va simţi grozav de nenorocit pînă la sfîr- şitul acestei afaceri.
„Risc dispreţul şi moartea pe calea aceasta, îşi repeta adesea, dar mi-am condus bine barca !"

C a p i t o l u l XLVII

!n sfîrşit, cînd -bătea ora unsprezece şi trei sferturi la catedrala Saint-Gervais, Lucien se sui în cabrioletă şi se simţi înfometat, deoarece nu luase masa de scară şi vorbise necontenit.
„în momentul de faţă trebuie să-mi caut ministrul..." Nu-1 găsi la Ministerul de Interne. Scrise un bilet, puse să i se schimbe calul şi servitorul de la cabrioletă şi se duse la Ministerul de Finanţe ; domnul de Vaize plecase de mult.
„Destul cu zelul", gîndi Lucien şi se opri într-o cafenea să cineze.
După cîteva minute se sui iarăşi în trăsură şi făcu două curse fără folos pe şoseaua d'Antin ; trecînd pe dinaintea Ministerului de Externe, îi trecu prin grad să pună să bată la uşă. Portarul răspunse că domnul ministru de interne era la excelenţa-sa.
Uşierul nu voia să-1 anunţe pe Lucien şi să întrerupă conferinţa celor două excelenţe.
Lucien, ştiind de existenţa unei uşi tăinuite, se temu să nu-i scape ministrul său ; obosit de alergătură şi fără chef să se întoarcă la Ministerul de Interne, stărui, dar uşierul îl refuză cu semeţie. Lucien se mînie.
— Ce dracu, domnule, am onoarea să-ţi repet că sînt purtătorul ordinului expres al domnului ministru de interne. Am să intru, cheamă şi garda dacă vrei, dar voi intra cu sila. Am onoarea să-ţi repet că sînt domnul Leuwen etc., etc., raportor la Consiliul de stat.
Patru-cinci servitori alergară la uşa salonului. Lucien, văzînd că avea să înfrunte această scursură, sc mînie peste măsură.

Sc gîndi să tragă de cele două cordoane ale soneriei pînă Ie-o rupe.

La mişcarea respectuoasă a lacheilor, văzu că domnul conte de Beauseant, ministrul de externe, intra în salon. Lucien nu-1 văzuse niciodată.

— Domnule conte, mă numesc Lucien Leuwen, raportor la Consiliul de stat. Cer toate scuzele excelen- ţei-voastre. II caut însă pe domnul conte de Vaize de două ceasuri, din ordinul expres al domniei-sale ; trebuie să-i vorbesc în legătură cu o afacere importantă şi urgentă.

— *Ce afacere... urgentă ?* spuse ministrul cu o în-gîmfare rară şi înălţîndu-şi statura măruntă.

„Drace, am să te fac să-ţi schimbi tonul !" gîndi Lucien şi adăugă cu mult sînge rece şi cu o pronunţare răspicată :

— Afacerea Kortis, domnule conte, omul acela rănit pe Podul Austerlitz de soldatul pe care voia să-1 dezarmeze.

«— Ieşiţi ! spuse ministrul către valeţi. Şi fiindcă uşierul stătea pe loc : Am spus să ieşi...

După ce ieşi uşierul, ministrul spuse lui Lucien :

— Domnule, cuvîntul Kortis ar fi fost de-ajuns, fără alte explicaţii. (Impertinenţa tonului şi a gesturilor era într-adevăr rară.)

— Domnule conte, lucrez de curînd în treburile publice, spuse Lucien răspicat. în societatea tatălui meu, domnul Leuwen, n-am fost deprins cu primirea pe care mi-a făcut-o excelenţa-voastră ; am vrut să curm pe cît mai iute o stare de lucruri neplăcută şi puţin convenabilă.

— Cum, domnule, puţin convenabilă ? ! spuse ministrul rostind pe nas, ridicînd şi mai sus capul şi accentuîndu-şi impertinenţa. Măsoară-ţi cuvintele !

— Dacă mai adăugaţi un singur cuvînt pe acest ton, domnule conte, îmi dau demisia şi ne vom măsura spadele. Ingîmfarea, domnule, nu mi-a impus niciodată !

Domnul de Vaize, venind dintr-un cabinet îndepărtat, să vadă ce se petrece, auzi ultimele cuvinte ale lui Lucien şi—şi dădu seama că el, dc Vaize, putea fi pricina indirectă a zgomotului.

— Linişteşte-te, amice, linişteşte-te... îi spuse lui Lucien. Scumpul meu coleg, ^ tînărul ofiţer despre care-ţi vorbeam, să nu mergem prea departe.

— Nu există decît o singură cale ca să nu mergem prea departe, spuse Lucien cu un sînge rece care ţintui pe miniştri în tăcere. Nu e decît o singură cale, repetă cu un aer glacial. Să nu se mai adauge nici un *cuvînt* în privinţa acestui incident şi să se presupună că uşierul m-a anunţat excelenţei-voastre.

— Dar, domnule... spuse domnul de Beauseant, înălţîndu-se exagerat.
— Cer excelenţei-voastre toate scuzele, dar dacă adăugaţi un singur cuvînt, îmi dau demisia domnului 'de Vaize, aici de faţă, ţi vă insult, domnule, aşa fel ca să vă datorez o reparaţie.
— Să mergem, să mergem ! strigă domnul de Vaize foarte tulburat şi tîrîndu-1 pe Lucien.
Acesta îşi ciuli urechile ca să audă ce spune domnul conte de Beauseant. Nu auzi nimic.
In trăsură îşi ceru îngăduinţa de la domnul de Vaize, care ticluia o cuvîntare părintească, să-i prezinte mai întîi o dare de seamă în afacerea Kortis. Darea de seamă fu foarte lungă. La început Lucien vorbi de procesul-verbal şi de consult.
La sfîrşitul povestirii ministrul îi ceru documentele.
—- Văd că le-am uitat la mine în birou, spuse Lucien.
„Dacă contele de Beauseant vrea să-mi facă un rău, gîndi, documentele acestea pot dovedi că aveam dreptate ţinînd să fac o dare de seamă imediată ministrului de interne şi că nu sînt un solicitator care forţează uşa."
Ajungînd în strada Grenelle, după sfîrşitul expunerii afacerii Kortis, domnul de Vaize încercă să se întoarcă la elocvenţa mieroasă şi părintească.,
— Domnule conte, spuse Lucien întrerupîndu-1, lucrez pentru excelenţa-voastră de la ora cinci după amiază. E ora unu noaptea, îngăduiţi-mi să mă sui în cabrioleta care vine în urma caretei dumneavoastră. Sînt zdrobit de oboseală.
Domnul de Vaize vru să se întoarcă la genul părintesc.
— Să nu mai adăugăm nici un cuvînt în privinţa incidentului, spuse Lucien ; un singur cuvinţel poate învenina totul.
Ministrul se despărţi astfel de Lucien, care se sui în cabrioletă-şi spuse servitorului său să se suie alături de el şi să conducă. Era într-adevăr obosit. Trecînd pe Podul Ludovic al XV-lea, servitorul îi spuse j
— Iată-1 pe ministru.
„Se întoarce la colegul său, în ciuda orei tîrzii, şi, desigur, voi fi obiectul convorbirii. Drace, nu ţin la locul meu, dar dacă ei mă destituie, îl voi sili pe îngîm- fatul acela să pună mîna pe spadă ! Domnii aceştia pot fi rău-crescuţi şi impertinenţi cît or vrea, dar să-şi aleagă oamenii. Cu alde Desbacs, care vrea să facă avere cu orice preţ, perfect, dar cu mine nu se poate !"
Intorcîndu-se acasă, Lucien îl găsi pe tatăl său cu sfeşnicul în mînă, ducîndu-se la culcare. Cu toată dorinţa lui arzătoare de-a cunoaşte părerea unui om atît de inteligent, Lucien îşi spuse

: „Din nenorocire, este bătrîn, nu trebuie să-i stric somnul, să las afacerile pe mîme".

A doua zi, la ora 10, povesti totul tatălui său, care începu să rîdă.

— Domnul de Vaize te va duce mîine seară la masă la colegul său de la Externe. Destul însă cu duelurile : acum nu ţi s-ar mai potrivi... Domnii aceia îşi vor fi promis să te destituie peste două luni sau să te numească prefect la Brianşon [1] sau la f'ondichery [2]. Dacă însă locul acela îndepărtat nu-ţi convine ţie cum nu-mi convine nici mie, am să-i înfricoşez şi voi împiedica dizgraţia... sau, cel puţin, voi încerca s-o împiedic, cu oarecare şanse de succes.

Masa la excelenţa-sa de la Externe se lăsă aşteptată două zile, în care răstimp Lucien, preocupat pînă peste cap, de afacerea Kortis, nu-i îngădui domnului de Vaize să mai aducă vorba despre *incident.*

A doua zi după cină, domnul Leuwen povesti întâmplarea unor diplomaţi, să fi fost trei-patru. Trecu sub tăcere numele lui Kortis şi genul de afacere însemnată care-l silea pe Lucien să-şi caute ministrul la ora 1 noaptea.

—- Tot ce pot spune despre ora tîrzie este că nu era o afacere telegrafică, spuse ambasadorului Rusiei.

După două săptămîni, domnul Leuwen surprinse în societate un zvon uşurel, cum că fiul său ar fi saint- simonian. La care, fără ştirea lui Lucien, îl rugă pe domnul de Vaize să-1 conducă într-o zi la colegul său de la Externe.

— Şi pentru ce, scumpe amice ?

— Ţin mult să las excelenţei-voastre plăcerea surprizei.
/

Pe tot parcursul, în drum spre audienţă, domnul Leuwen glumi pe socoteala curiozităţii amicului său; ministrul. începu pe un ton foarte serios convorbirea pe care excelenţa-sa de la Externe binevoi să i-o acorde.

— Nimeni, domnule conte, nu preţuieşte mai mult ca mine meritul excelenţei-voastre, dar trebuie să recunoaştem

---

1 Capitală de arondisment, în zilele noastre, din departamentul Hautes-Alpes.

2 Multă vreme şi pînă de curînd, capitala (posesiunilor franceze coloniale din India.

şi. că aveţi mijloace. Patruzeci de persoane sus-puse, acoperite de titluri şi decoraţii înalte, pe care vi le-aş putea şi numi la nevoie, cinci-şase doamne aparţinînd celei mai vechi nobilimi, şi destul de bogate, mulţumită binefacerilor excelenţei-voastre, pot face cinstea de-a se ocupa de fiul meu, Lucien Leuwen, nevrednic raportor la Consiliul de stat. Aceste respectabile personaje pot răspîndi în şoaptă zvonul că este saint-simonian. S-ar mai putea spune pe gratis, că i-a lipsit curajul într-o împrejurare esenţială. S-ar putea chiar să se năpustească asupra lui două sau trei din acele recomandabile personaje despre care am vorbit, care, tineri încă, cumulează şi sînt bătăioşi, sau, cu oarecare indulgenţă şi bunătate faţă de părul meu alb, acele personaje, cum ar fi domnul conte de % * * , domnul de * * * , domnul baron * * * , care are patruzeci de mii de franci rentă, domnul marchiz de * * * , ar putea să se mulţumească afirmînd că micul Leuwen cîştigă regulat la *ecarte.* La care, vin, domnule conte, în calitatea dumneavoastră de ministru de externe, să vă ofer război sau pace.

Domnul Leuwen gustă o plăcere răutăcioasă în prelungirea îndelungată a convorbirii astfel începută. I^a ieşirea din palatul Ministerului de Externe, domnul Leuwen se duse la rege, de Ia care obţinuse o audienţă. Şi repetă cuvînt cu cuvînt regelui convorbirea avută cu ministrul său de externe.

— Vino-ncoace, spuse domnul Leuwen fiului său, întorcîndu-se acasă, să repet a doua oară convorbirea pe care am avut cinstea s-o am cu miniştrii faţă de care n-ai fost respectuos. Dar ca să nu mă expun la o a treia repetare, să mergem la mama ta.

La sfîrşitul convorbirii de la doamna Leuwen, eroul nostru crezu că poate risca un cuvînt de mulţumire tatălui său.

— Devii banal, amice, fără să-ţi dai seama. Nu m-ai distrat niciodată ca de-o lună încoace. îţi sînt dator interesul plin de avînt *tineresc* cu care urmăresc afacerile de bursă de două săptămîni, căci trebuie să fiu în stare să joc o straşnică festă celor doi miniştri dacă-şi îngăduie faţă de tine vreun gest de îngîmfare. în sfîrşit, te iubesc, şi mama ta îţi ya spune că pînă acum, ca să întrebuinţez o vorbă din cărţile ascetice, o iubeam întru tine. Trebuie să-mi plăteşti însă prietenia cu oarecare caznă. •

— De ce este vorba ?

— Urmează-mă.

Ajuns în camera lui, domnul l euwen ii spibe i

— E foarte important să te speli de calomnia care te învinuieşte că ai fi saint-simonian. Aerul tău serios, ba chiar impunător, îi poate servi drept temei.
— Nimic mai simplu decît o bună lovitură de spadă...
— Da, ca să-ţi atragă renumele de duelgiu, aproape tot atît de jalnic ! Te rog, nici un duel, şi sub nici un pretext!
— Şi de ce e nevoie atunci ?
— De o dragoste renumită.
Lucien păli.
— Atît, şi nimic mai mult, continuă tatăl său. Trebuie s-o seduci pe doamna Grandet, sau, poate, ceea ce ar reveni mai scump, dar nu atît de plicticos poate, să faci cheltuieli nebuneşti pentru domnişoara Julie, sau pentru domnişoara Gosselin, sau pentru domnişoara * * * , şi să petreci patru ceasuri pe zi cu ea. Voi lua asupră-mi cheltuielile acestei pasiuni.
— Dar bine, tată, n-am cinstea să fiu îndrăgostit de domnişoara Raymonde ?
— Nu-i destul de cunoscută. Iată dialogul : „Leu- wen-fiul e de bună seamă cu micuţa Raymonde". „Şi cine-i această domnişoară Raymonde ?" Trebuie să se spună aşa : „Leuwen-fiul e cu domnişoara Gosselin". „A, drace ! Şi e amantul ei titular ?" „E nebun după ea, gelos etc. Vrea să fie singurul !" In plus, trebuie neapărat să te prezint în cel puţin zece case, ca să se poată pipăi pulsul tristeţii tale sai'nt-simoniene.
Alternativa aceasta, de a alege între doamna Grandet şi domnişoara Gosselin, îl stînjeni grozav pe Lucien.
Afacerea Kortis se isprăvise cu bine, şi contele de Vaize îl felicitase. Agentul acesta prea zelos nu murise decît după o săptămînă, fără să vorbească.
Lucien ceru ministrului un concediu de patru zile, în chestiuni de interes personal, la Nancy. Simţea de cîtva timp o dorinţă nebunească să mai vadă ferestruica doamnei de Chasteller. După ce obţinu concediul din partea ministrului, Lucien vorbi despre aceasta şi părinţilor lui, care nu avură nimic de obiectat in privinţa unei mici călătorii la[N] Strasbourg ; Lucien nu îndrăzni să pronunţe numele oraşului Nancy.
— Ca absenţa ta să nu pară lungă, spuse domnul Leuwen, mă voi duce în fiecare zi cu soare, către ora două, să-1 văd pe ministrul tău.
Lucien era încă la zece poşte depărtare de Nancy, cînd inima începu să-i bată supărător de tare. Nu mai răsufla în chip firesc. Deoarece trebuia să intre în Nancy noaptea şi să nu fie văzut de nimeni, Lucien se opri într-un sat, la o depărtare de-o poştă. Chiar la această distanţă nu era stăpîn pe impulsurile

lui; ori de cîte ori auzea o căruţă venind de departe, pe şosea, i se părea că recunoaşte zgomotul trăsurii doamnei de Chasteller.[1]

C a p i t o l u l XLVIII

— Am cîştigat o mulţime de bani datorita telegrafului tău, spuse domnul Leuwen fiului său, şi prezenţa ta n-ar fi fost niciodată mai necesară.

Lucien găsi la cină, la tatăl lui, pe vărul său, Ernest Develroy. Acesta era foarte trist, deoarece savantul său moral, care-i făgăduise patru voturi la Academia de Ştiinţe Morale şi Politice, murise în cură la Vichy, şi după ce-1 îngropase aşa cum se cuvine, Ernest băgase de seamă că-şi pierduse patru luni din viaţă cu îngrijiri plicticoase şi că se făcuse şi de rîs.

— Căci trebuie să reuşeşti, îi spunea el lui Lucien, şi, drace ! dacă mă mai devotez vreodată vreunui membru de-al Institutului, am să-1 aleg sănătos etc., etc.

Lucien admira caracterul vărului său, care-şi scutură tristeţea după optsprezece zile, făcu pe urmă un nou plan şi o luă de la cap. Ernest povestea prin saloane :

— Eram dator cu cîteva zile de regrete nesfîrşite în amintirea savantului Descors. Prietenia acestui excelent bărbat, ca şi pierderea lui vor face epocă în viaţa mea. El m-a învăţat să mor etc., etc. L-am văzut pe înţelept în ceasul său din urmă, primind mîngîie- rile creştinismului. La patul unui muribund trebuie să preţuim religia etc., etc., etc.

După puţine zile de la reintrarea lui în lume, Ernest îi spuse lui Lucien :

— Ai o mare pasiune ! (Lucien păli.) Drace, eşti foarte fericit, lumea se ocupă de tine. Nu-mi mai'ră- mîne decît să ghicesc obiectul. Nu te întreb nimic, îţi voi spune în curînd ai cui sînt ochii aceia frumoşi care ţi-au răpit veselia. Fericitule Lucien, preocupi publicul ! A, Dumnezeule, ce fericire să fii fiul unui om care oferă mese şi e în relaţii cu domnul P».. şi S... şi cu diplomaţia înaltă ! Dacă aş avea. un astfel de tată, toată iarna asta aş fi eroul prieteniei, iar moartea bunului Descors în braţele mele mi-ar fi poate mai de folos decît viaţa lui. Din lipsa unui tată ca al tău, sînt obligat să fac minuni, însă fără nici un rezultat, sau cu rezultatul că lumea-mi spune că sînt un intrigant.

---

1 Urmarea acestui episod lipseşte ; în ciuda proiectelor lui, Stendhal nu 1-a scris niciodată. în capitolul următor îl găsim pe Lucien din nou la Paris (n. ed. fr.).

Lucien află acelaşi zvon, care circula pe socoteala lui, în casele a trei doamne, vechi prietene de-ale ma-
mei sale, care aveau nişte saloane de mîna a doua şi unde era primit prieteneşte.
Desbacs, căruia-i dete cu dinadinsul oarecare libertate de-a vorbi şi despre lucruri străine afacerilor, îi mărturisi că persoanele cele mai informate vorbeau despre el ca de un tînăr de mare viitor, oprit însă brusc din drum de o mare pasiune.
— A, scumpul meu, ce fericit eşti ! Mai ales dacă nu ai această *mare* pasiune ! Ce folos vei putea trage de pe urma ei ! Lustrul acesta te face pentru multă vreme impermeabil la ridicol.
Lucien se apăra cît putea mai bine, spunîndu-şi însă : „Călătoria mea nefericită la Nancy a dat totul în vileag".
N-avea de unde ghici că datora această mare pasiune tatălui său, care, de cînd cu păţania aceea cu ministrul de externe, dobîndise într-adevăr multă simpatie faţă de el şi pînă într-atîta, încît se ducea la Bursă chiar în zilele reci şi umede, lucru pe care nu l-ar fi făcut nici în ruptul capului din ziua cînd împlinise 60 de ani.
— O să-i devin nesuferit, spunea el doamnei Leuwen, dacă-1 conduc prea mult şi-i vorbesc mereu despre interesele lui. Trebuie să mă feresc de rolul de tată, atît de plicticos pentru fiu cînd tatăl se plictiseşte sau cînd îl iubeşte cu adevărat.
Dragostea timidă a doamnei Leuwen se împotrivi din răsputeri la împopoţonarea fiului ei cu o mare pasiune, văzînd în zvonul acesta un izvor de primejdii.
— Aş vrea, spunea ea, să aibă o viaţă liniştită, nu una strălucitoare.
— Nu pot, răspundea domnul Leuwen. Nu pot, în toată conştiinţa. Trebuie să aibă o mare pasiune, sau, dacă nu, toată seriozitatea asta a lui, pe care-o preţu- ieşti atîta, s-ar putea întoarce împotrivă-i, n-ar fi decît un banal saint-simonian, şi, cine ştie, mai tîrziu, la
vîrsta de treizeci de ani, întemeietorul unei noi religii. Tot ce pot face este să-i las lui alegerea frumoasei pentru care va nutri acel mare şi adînc sentiment. Fi-va oare doamna de Chasteller, doamna Grandet, domnişoara Gosselin, sau acea mică şi neînsemnată Raymonde, o actriţă cu o leafă de şase mii de franci anual ?
Nu-şi spunea gîndul pînă la sfîrşit: „... şi care-şi îngăduie mereu tot felul de înţepături la adresa domnişoarei Des Brins".

— A, nu rosti numele doamnei de Chasteller, strigă doamna Leuwen, îl vei împinge la fapte nesăbuite !

Domnul Leuwen se gîndea la doamnele de Themines şi Toniel, cu care era prieten de douăzeci de ani, şi foarte strîns legate amîndouă de doamna Grandet.

De mulţi ani de zile avea grijă de averea doamnei de Themines, serviciu deosebit de mare la Paris şi primit cu o recunoştinţă neţărmurită, deoârece avînd în vedere restriştea în care se aflau demnităţile şi nobilimea de baştină, banul a rămas singurul lucru, iar banul eare nu-ţi face griji este. tot ce-i mai frumos între toate lucrurile frumoase. Se duse să le ceară veşti în legătură cu inima doamnei Grandet. Vom reduce din răspunsurile lor formele prea lungi ale naraţiunii, ba chiar vom aduna la un loc informaţiile date de cele două doamne, care trăiau în aceeaşi casă mare şi n-aveau decît o singură trăsură, dar care nu-şi spuneau tot. Doamna Toniel avea un caracter cam aprig şi era sfătuitoarea doamnei Grandet în împrejurările mari ale vieţii. Cît despre doamna de Themines, vom spune că era de o blîndeţe nespusă şi de o inteligenţă foarte vioaie şi că era supremul arbitru în privinţa celor cuvenite sau necuvenite. Nu vedea foarte departe, dar vedea desăvîrşit tot ce-i cădea sub simţuri. Născută în societatea cea înaltă, făcuse unele greşeli, pe care ştiuse să le îndrepte, şi de patruzeci de ani încoace nu se înşela cu nimic în aprecierile pe care Ie făcea în legătură cu efectul pe care trebuiau să-1 producă anumite lucruri în saloanele din Paris.

De patru ani seninătatea îi era cam tulburată de două nenorociri : apariţia în societate a unor nume ce n-ar fi trebuit să fie niciodată anunţate de către lacheii de casă mare, şi mîhnirea că nu se mai găseau locuri în regimente pentru toţi tinerii aceia de casa mare, odinioară amicii nepoţilor ei, de multă vreme dispăruţi. Domnul Leuwen, care o vedea pe doamna de Themines o dată pe săptămînă, sau la el acasă, sau acasă la ea, crezu că trebuie să-şi ia pe lîngă dînsa în serios rolul de tată.

Merse şi mai departe şi socoti că la vîrsta sa putea să ia iniţiativa de a o înşela categoric, suprimînd, din povestea fiului său, numele doamnei de Chasteller.

Ticlui o istorioară foarte frumuşică din aventurile fiului său, şi după ce-o amuză pe doamna de Themines o seară întreagă, îi mărturisi, în cele din urmă, că e foarte îngrijorat de fiul său, care, de trei luni de cînd era primit în salonul domnului Grandet, se arăta grozav de trist. Se temea de-o iubire luată prea în serios şi care ar fi răsturnat toate proiectele lui în

legătură cu Lucien, fiul său iubit, „căci trebuie să-1 însurăm" etc.

— Curios mi se pare, îi spuse doamna de Themines, că de cînd s-a întors din Anglia, doamna Grandet e foarte schimbată, are ceva pe suflet.

Ca să luăm însă lucrurile în ordine, iată ce află domnul Leuwen de la doamnele de Themines si- Toniel, pe care le văzu separat şi apoi la un .loc, după care vom adăuga numaidecît şi ceea ce am aflat din anumite rapoarte particulare asupra doamnei Grandet, această femeie renumită.

Doamna Grandet se credea oarecum cea mai frumoasă femeie din Paris, sau, în orice caz, nu se puteau număra primele, şase din cele mai frumoase femei fără a o numi şi pe dînsa. Strălucea, mai ales, printr-o statură zveltă, mlădie, fermecătoare. Nu era păr blond pe lume mai frumos ca al ei; călărea cu multă graţie şi nu era lipsită de curaj.

Era o frumuseţe zveltă şi blondă, ca tinerele vene- ţiene ale lui Paul Veronese [1]. Avea trăsături frumoase, dar nu prea? distinse. Inima îi era oarecum contrariul a ceea ce ne închipuim noi că este inima unei italience ; era cu totul străină de tot ce se cheamă emoţii duioase şi entuziasm, dar îşi petrecea viaţa simulînd aceste sentimente, întocmai , ca o actriţă. Lucien o găsise de mai multe ori înduioşată de suferinţele unor preoţi care propovăduiau *Evanghelia* în China sau de sărăcia cîte unei familii din provincia sa aparţinînd *a tot ce e mai hun.* în taina inimii ei, însă, nimic nu i se părea mai josnic, mai ridicol, mai burghez într-un cuvînt, decît faptul de a fi înduioşată. Vedea în aceasta semnul cel mai sigur al unui suflet slab.

Citea adesea *Memoriile* cardinalului de Retz[2], în care găsea farmecul pe care-l căuta zadarnic în romane. Rolul politic al

---

1 Mare pictor italian (1528—1588) din Şcoala veneţiană.

2 *Retz, Jean-Franţois-Paul de Gondi, cardinal de* (1613— 1679), coadjutantul arhiepiscopului din Paris, adversar hotărît al cardinalului Mazarin ; autor al unor celebre *Memorii* asupra epocii în care a trăit.

doamnelor de Longueville [1] şi de Chevreuse [2] era, pentru ea, exact ceea ce sînt aventurile de dragoste şi primejdiile pentru un tînăr de 18 ani. „Ce admirabile poziţii sociale, îşi spunea doamna Grandet, dacă ar fi ştiut să se ferească de greşelile acelea de purtare care ne dau de gol !"

Iubirea însăşi, în ceea ce are mai real, nu i se părea decît o corvoadă, o plictiseală. Poate că acestei linişti sufleteşti îi datora prospeţimea ei uimitoare, tenul ci admirabil, în stare să înfrunte chiar şi pe cele mai frumoase nemţoaice, şi un aer de primă tinereţe şi de sănătate care era o adevărată sărbătoare pentru ochi. De aceea îi plăcea să fie văzută la ora 9 dimineaţa, la coborîrca din pat. Atunci era cu adevărat neasemuită, şi trebuia să te gîndeşti la ridicolul cuvîn- tului ca să rezişti plăcerii de-a o compara cu Aurora.

Nici una din rivalele ei nu se putea compara cu ea în privinţa prospeţimii culorilor. Aşa că fericirea ei consta în a prelungi balurile date de dînsa pînă a doua zi şi în a oferi dansatorilor dejunul în plin soare, cu obloanele deschise. Dacă vreo femeie frumoasă, nebănuind lovitura aceasta în genul lui Jarnac \ ar fi comis imprudenţa să rămînă, atrasă de plăcerea dansului, doamna Grandet triumfa ; era singura clipă din viaţa ei cînd sufletul i se înălţa la cer, iar umilirea rivalelor era singurul lucru pe care-1 avea de cîştigat de pe urma frumuseţii ei.

Muzica, pictura, amoful i se păreau prostii născocite de către şi pentru sufletele mici. îşi petrecea viaţa gustînd o plăcere serioasă, după cum spunea, în loja ei de la Opera Comică : „Deoarece, după cum avea grijă să adauge, cîntăreţii italieni nu sînt excomunicaţi".

Dimineaţa picta acuarele cu un talent într-adevăr foarte distins. Lucrul i se părea tot atît de necesar unei

---

1 *Longueville, Arme-Genevieve de Bourbon-Conde, ducesă de* (1619—1679), adversară a lui Mazarin ; cunoscută pentru viaţa sa agitată, pentru rolul politic jucat în timpul Frondei şi pentru aventurile-i sentimentale.

2 *Chevreuse, Mărie de Rohan-Montbazon, ducesă de* (1600— 1679), cunoscută pentru viaţa sa agitată, pentru intrigile politice (adversară a lui Richelieu şi apoi. a lui Mazarin) şi cele amoroase.

femei din lumea înaltă ca şi ghergheful de brodat, dar mult mai puţin plicticos. Semn că n-avea un suflet nobil era obiceiul, ba chiar nevoia, de-a se compara cu ceva sau cu cineva ca să se poată preţui şi judeca ; să se compare de pildă cu nobilele doamne din cartierul Saint-Germain.

Ceruse soţului ei s-o ducă în Anglia, să vadă dacă va găsi vreo blondă cu tenul mai proaspăt ca al ei şi să se verifice dacă-i va fi frică să călărească. întîlnise plictiseala în elegantele *country-seats* [1] unde fusese invitată, dar nu şi sentimentul fricii.

Cînd îi fu prezentat Lucien, ea se întorcea tocmai din Anglia, iar şederea ei în acea ţară îi înveninase sentimentul de admiraţie şi oarecum de invidie pe care-l încerca faţă de nobilimea de baştină. Sufletul ei n-avea superioritatea trebuincioasă pentru a căuta stima oamenilor ce nu prea stimează nobilimea. Doamna Grandet nu fusese, în Anglia, decît soţia unuia dintre *oamenii regimului* din iulie cei mai distinşi de favoarea lui Ludovic-Filip, dar în fiecare clipă se simţise *soţie de negustor.* Cele o sută de mii de franci venit care o ridicau atît de sus la Paris "nu însemnau în Anglia decît o vulgaritate ca oricare alta.

Se întorcea din Anglia cu preocuparea aceasta mare: „Nu mai trebuie să fiu soţie de negustor, trebuie să devin o Montmorency [2]".

Soţul ei era un bărbat gras şi voinic, în vîrstă de 40 de ani, foarte sănătos, aşa că nu putea spera să devină văduvă. Nici nu se opri la această idee, întrucîc marea ei avere o îndepărtase de timpuriu, şi asta datorită orgoliului, de căile lăturalnice, şi dispreţuia orice fel de crimă. Era vorba să devină o Montmorency fără

să-şi permită nimic neîngăduit, aşa cum era diplomaţia ■iui Ludovic al XIV-lea în momentele lui de fericire.

Soţul ci, colonel în Garda Naţională, înlocuise doar pe cei din familiile Rohan [1] şi Montmorencv, politiceşte vorbind.

Ei însă, personal, îi mai rămînea să-şi croiască soarta.

Ce ar face o Montmorency, în vîrsta abia de 23 de ani, şi cu o avere uriaşă, ca să fie fericită ?

1 Castele la ţară (engl.),

2 [8] Ilustră familie din aristocraţia franceză feudală.

Aceasta era întrebarea, şi încă nu întreagă.
Nu trebuia să facă oare şi altceva ca să ajungă a fi privită în lume cam aşa cum ar fi fost privită această Montmorency ?
0 înaltă şi sublimă evlavie, sau o inteligenţă ca a doamnei de Stael, ori o prietenie ilustră. Să devină amica intimă a reginei sau a doamnei Adelaide'-', sau un fel de doamnă de Polignac [3] din 1785 ; să fie astfel în fruntea Curţii femeilor şi să dea mese în cinstea reginei. Sau să aibă măcar o prietenie ilustră în cartierul Saint Germain.
Toate aceste posibilităţi, toate aceste partide îi preocupau succesiv gîndul şi o copleşeau, deoarece avea mai multă stăruinţă şi curaj decît inteligenţă. Şi nici nu ştia să obţină oarecare ajutor, deşi avea două prietene, pe doamnele de Themines şi Toniel, dar nu-şi dăruia încrederea decît numai pentru o parte din proiectele ce n-o lăsau să doarmă. Parte din ideile despre care am vorbit, pe lîngă altele, mult mai strălucite, ţi căror posibilitate absolută se înfăţişase ambiţiei sale, erau în afară de orice probabilitate. Cînd îi fu pre-

1 Altă familie aristocratică'franceză.

[8] *Madame Adelaide, prinţesă de Orleans* (1777—1847), sora ţi sfătuitoarea permanentă a lui Ludovic-Filip.

' *Polignac, Yolande-Martine-GabrieUe, ducesă de* (1749 — 1793), una din prietenele intime ale reginei Miria-Antoaneta, ■pt care aceasta a copleşit-o cu daruri şi favoruri.

zentat Lucien, o găsi imitînd-o pe doamna cîc Stafii, de unde dezgustul său faţă de trăncăneala ei în legătură cu orice şi despre toate subiectele.
Cu puţin înainte de călătoria lui Lucien la Nancy, doamna Grandet, văzînd că nu se prezintă nimic întru ţmplinirea marilor ei proiecte, îşi spusese :
„N-ar însemna să nesocotesc un avantaj actual şi să piercl o mare şansă de distincţie neinspirînd o mare iubire, celebră prin nefericirea îndrăgostitului ? N-ar fi admirabil pentru toţi cei ce-ar putea presupune că un om distins ar face o călătorie în America să mă uite, pe mine, care nu i-aş acorda nici o clipă de atenţie ?"
Această mare întrebare fusese matur cîntărită, fără cel mai mic grăunte de slăbiciune femeiască, şi cu atît mai sever

cîntărită cu cît fusese totdeauna o primejdie pentru onoarea femeilor a căror soartă şi comportare în lume precum şi loc pe care şi-1 cîştigaseră în faţa istoriei le admira mai mult doamna Grandet.
„As™ ar însemna să nesocotesc un avantaj actual şi destul de trecător, îşi spusese la urmă, neinspirînd o mare pasiune. Alegerea e însă lunecoasă. Ce n-am făcut ca să cuceresc pur şi simplu ca prieten un bărbat de neam mare ! Farmecele, tinereţea şi cu atît mai puţin averea n-au însemnat nimic pentru mine. Nu voiam decît un sînge pur şi un renume nepătat. Nici un bărbat, aparţinînd vechii nobilimi de la Curte, n-a vrut să ia acest rol. Cum să sper că voi găsi unul pentru rolul unei fiinţe cu desăvîrşire nefericite, al îndrăgostitului, într-un cuvînt, ele soţia unui fabricant îmbogăţit ?" Astfel îşi vorbea doamna Grandet, Avea această putere, nu se cruţa, stînd şi judecînd singură, nu-i lipseau decît imaginaţia şi spiritul. Trecea în revistă, mintal, toate încercările, unele aproape josnice, pe care le făcuse pentru a primi cît mai des vizita celor doi-trei bă;baţi de stirpe nobilă, apăruţi din întîmplare în salonul ei; mereu însă, după două-trei luni, acei nobili domni îşi răriseră vizitele.
Toate astea erau adevărate, dar asta nu însemna ca nu s-ar fi cuvenit să inspire o mare pasiune !
In astfel de împrejurări cu totul necunoscute domnului Leuwen, veni, într-o dimineaţă, doamna de The- mines să petreacă un ceas cu tînăra ei prietenă, ca să ghicească dacă inima ei era preocupată de eroul nostru. Recunoscînd şi cruţînd ambiţia sa, doamna de The- mines îi spuse :
— Nenoroceşti bărbaţii, frumoasa mea, şi-i alegi bine.
— Mă preocupă atît de puţin alegerea, răspunse foarte serios doamna Grandet, că nici nu cunosc măcar numele nefericitului cavaler. E un, bărbat distins ?
— Nu-i lipseşte decît obîrşia.
— Există oare maniere elegante acolo unde nu-i obîrşie ? răspunse ea cu un fel de descurajare.
— Cît de mult îmi place tactul acesta desăvîrşit care te distinge ! strigă cjjDamna de Themines. în ciuda banalei adoraţii ce i se aduce *inteligenţei,* acestei ape tari, acestui acid vitriolat care roade totul, nu admiţi inteligenţa în schimbul manierelor elegante. A, cît eşti de-a noastră ! Aş crede însă că victima dumitale cea nouă are maniere distinse. Drept este că e de obicei atît de trist de cînd vine pe-aici, încît nu-1 putem aprecia cu toată siguranţa. Căci veselia unui bărbat, genul glumelor lui şi felul de-a le spune îi conferă locul în societate.

Dacă, totuşi, acela pe care-l faci nefericit ar aparţine unei mari familii, ar ocupa neîndoielnic un loc de primul rang.

— A, nu-i cumva domnul Leuwen, raportor la Consiliul de stat ?

— Ei bine, frumoasa mea, dumneata eşti aceea care-l va duce Ia mormînt.

— Nu găsesc că are un aer nefericit, spuse doamna. Grandet, ci un aer plictisit.

După ce mai schimbară cîteva cuvinte, doamna de Themines aduse vorba de politică şi spuse în legătură cu un anumit lucru :

— Ceea ce e nespus de supărător şi care hotărăşte în toate este Bursa, unde soţul dumitale nici nu se mai duce.

— Sînt mai bine de douăzeci de luni- de cînd n-a mrsi pus piciorul pe-acolo, se grăbi să precizeze doamna Grandet.

— Oamenii pe care-i primiţi dumneavoastră sînt cei careţi fac şi desfac pe miniştri.

— Sînt însă departe de-a primi în exclusivitate pe acei domni ! (Cu acelaşi ton înţepat.)

— Nu părăsi o poziţie atît de frumoasă, scumpa mea, şi, între noi, spuse în şoaptă, pe un ton intim, nu-ţi însuşi, apreciind-o, cuvintele duşmanilor acestei poziţii. S-a mai întîmplat ca odată, sub Ludovic al XlV-lea, aşa cum repetă neîncetat răutăciosul duce de Saint-Simon [1], care-ţi place stîta, burghezii au preluat puterea. Ce erau Colbert, Seguier % ? Şi, la urma urmelor, miniştrii înalţă pe cine vor ei. Cine face pe miniştrii de astăzi ? Oameni ca Rotschild [2], ca * * ca * * ca Leuwen... Şi fiindcă veni vorba, nu spunea deunăzi domnul P... di S... că domnul Leuwen a făcut o scenă ministrului de' externe în' legătură cu fiul său, «au că fiul său, în miez de noapte, i-a făcut ministrului o scenă ? *

Doamna Grandet spuse tot ceea ce ştia, aproximativ adevărul, dar povestit în avantajul celor doî Leuwen.

1 *Saint-Simon, Louis de Rouvroy, duce de* (1675—1735) ; *Memoriile* sale, devenite celebre, se referă la perioada 1691— 1723 din istoria Franţei.

2 *Rotschild, James de* (1792—1868), mare bancher din Franţa ; a dat un substanţial ajutor financiar lui Ludevic- Filip.

Nu era însă, în cele ce spunea, nici o urmă de interes şi nici indiciul unor relaţii particulare, ci maî degrabă dezgust faţă de aerul plictisit al lui Lucien.

Seara, doamna de Themines se crezu în măsură să-i dea domnului Leuwen asigurări, spunîndu-i că între fiul lui şi frumoasa doamnă Grandet nu era nici dragoste, nici galanterie.

C a p i t o l u l XLIXi

Domnul Leuwen era un bărbat corpolent, rumen, cu ochiul viu şi părul cărunt, frumos cîrlionţat. Haina şi vesta sa erau un model de eleganţă modestă, potrivită vîrstei. în fiinţa lui era ceva sprinten şi sigur. După ochiul ager, după schimbările-i bruşte de fizionomie, l-ai fi luat mai curînd drept un pictor, drept un om de geniu (cum nu se mai găseşte acum) decît un bancher vestit. Se arăta prin multe saloane, dar îşi petrecea viaţa cu diplomaţii spirituali (nu-i putea suferi pe cei gravi) şi cu respectabilul corp de balet al Operei. Era providenţa dansatoarelor în problemele lor băneşti mărunte. Putea fi găsit în fiecare seară în foaierul Operei.

Nu prea făcea haz de societatea aşa-zisă *bună*. Neruşinarea şi şarlatanismul, indispensabile succesului, îl plictiseau, făceau prea mult zgomot.

De două lucruri se temea pe lume : de plicticoşi şi de umezeală. Şi ca să scape de aste două nenorociri, făcea lucruri care-ar fi făcut de rîs pe oricare aîtul, dar pînă la vîrsta lui, de 65 de ani, cîţi avea acum, el era cel care rîdea de alţii, de el nu rîdea însă nimeni. Ori de cîte ori se plimba pe bulevard, valetul îi dădea mantaua cînd trecea pe dinaintea şoselei d'Antin. Schimba costumul de cel puţin cinci-şase ori pe zi, după cum sufla vîntul, şi avea, pentru asta, apartamente prin toate cartierele Parisului.

Inteligenţa lui vădea mai multă naturaleţe, vervă şi plăcută indiscreţie decît vederi înalte. Uneori îşi pierdea controlul şi trebuia să se supravegheze ca să nu cadă în genul imprudent sau indecent.

— Dacă n-ai fi făcut avere în afacerile băneşti, îi spunea soţia lui, care-1 adora, n-ai fi putut reuşi în nici o'altă carieră. Povesteşti cu nevinovăţie o anecdotă şi nu bagi de seamă că jigneşti de moarte două- trci persoane cu pretenţii.

— M-am apărat de acest neajuns. Tot omul bun platnic e oricînd sigur că găseşte în casa mea de bani o mie de franci oferiţi bucuros. în sfîrşit, de zece ani încoace, nimeni nu mai discută purtările mele, toată lumea le acceptă.

Domnul Leuwen nu spunea niciodată adevărul decît soţiei sale, căreia î-1 spunea întreg, ea fiind pentru el un fel de a

doua memorie, în care avea mai multă încredere decît într-a lui însuşi. La început, cînd era şi fiul său de faţă, voise să-şi impună oarecare rezervă, dar rezerva aceasta era supărătoare şi dăuna convorbirii. Doamnei Leuwen nu-i plăcea să se lipsească de prezenţa fiului ei, iar domnul Leuwen, găsind că e foarte discret, sfîrşi prin a spune totul chiar şi în prezenţa lui.

Firea acestui bătrîn, ale cărui vorbe răutăcioase inspirau atîta spaimă, era foarte veselă.

în epoca în care ne aflăm, păru timp de cîteva zile trist, frămîntat, seara juca sume foarte mari, îşi îngăduia sa joace cliiar şi Ia bursa. Domnişoara Des Brias dete două serate dansante în cinstea lui.

într-o noapte, la ora 2, întorcîndu-se de la una din ace'ste serate şi găsîndu-1 pe Lucien, care se încălzea, în salon, durerea lui izbucni.

— Pune zăvorul la uşă...

Cînd Lucien se întoarse lîngă şemineu, domnul Leuwen îi spuse cu umor :

— Ştii în ce situaţie îngrozitor de ridicolă mă aflu ?

—• în ce situaţie, tată ? Nu mi-aş fi putut închipui niciodată aşa ceva.

— Te iubesc şi, ca urmare, mă faci să sufăr. Nu există înşelătorie mai mare decît aceea de-a iubi, adăugă, însufleţindu-se din ce în ce mai mult şi luînd un ton serios, pe care fiul său nu-1 mai auzise niciodaţă. O iubesc pe mama dumitale, necesară vieţii mele, iar ea nu mi-a dăruit nici un grăunte de nefericire. în loc să te privesc ca pe un rival în inima ei, m-am apucat să te iubesc, situaţie ridicolă în care mă jurasem să nu cad, *şi dumneata nu mă laşi să dorm.*

La cuvintele acestea, Lucien deveni deosebit de serios. Deoarece tatăl său nu exagera niciodată, înţelese că trebuia să înfrunte un acces real de mînie.

Domnul Leuwen era cu atît mai iritat cu cît îşi pusese în gînd, timp de două săptămîni, să nu-i spună fiului său nimic din ceea ce-1 chinuia.

Deodată domnul Leuwen îl părăsi.

— Aşteaptă-mă, te rog, îi spuse cu amărăciune.

Se întoarse numaidecît cu un mic portofel din piele rusească.

— Iată douăsprezece mii de franci, şi dacă nu-i iei, cred că ne vom certa.

— Ar fi un subiect inedit de ceartă, spuse Lucien surîzînd. Rolurile sînt răsturnate şi...

— Da, nu-i rău, sînt un om mărginit. Dar, ca să nu lungim vorba, trebuie să faci o mare pasiune pentru domnişoara Gosseiin. Să nu-i dai însă banii şi-apoi s-o iei la fugă, călare, în pădurea de la Meudon sau la dracu-n praznic, după nobilul dumitale obicei. E vorba să-ţi petreci serile cu ea, să-i aeorzî toate momentele libere, să fii nebun după ea.

— Nebun după domnişoara Gosseiin !

— Dracu să te ia ! Nebun după domnişoara Gosseiin sau după alta, puţin îmi pasă ! Dar să ştie publicul că ai o metresă.

— Bine, tată, dar care-i motivul acestui ordin atît de sever ?

— Ştii prea bine. Iată că devii de rea-credinţă vorbind cu tatăl tău şi tocmai în legătură cu interesele tale, dracu să te ia, şi după ce te-o lua, să nu te mai aducă îndărăt niciodată ! Sînt sigur că dacă aş petrece două luni fără să te văd, nu m-aş mai gîndi la tine. De ce n-ai rămas în Nancyul ăla al tău ?.! Te prindea minunat, ai fi fost vrednicul erou al unui număr tie două-trei mironosiţe.

Lucien se făcu stacojiu.

— Dar în situaţia socială pe care ţi-am procurat-o, afurisitul ăsta dc aer serios al tău, ba chiar trist, atît de admirat în provincie, unde exagerarea este la modă, nu-i bun decît să-ţi atragă ridicolul îngrozitor de a nu fi în fond decît un păcătos de saint-simonian !

— Nu sînt însă saint-simonian, cred că ţi-am do- vedit-o.

— Li, n-ai decît să fii saint-simonian, fii de-o mie de ori mai prost, dar să nu pari a fi !

— Tată, voi fi mai limbut, mai vesel, voi petrece două ceasuri la Operă în loc de unul.

— Cine-şi poate schimba caracterul ? Ai să poţi fi vreodată nebunatic sau uşuratic ? Or, cît voi trăi, dacă nu-ţî pun oarecare rînduială în viaţă, pînă-n două săptămîni, seriozitatea asta a ta va fi interpretată nu ca firma *bunului-simţ,* ci ca tot ce e mai antipatic societăţii alese. Or, cînd te-ai pus rău cu societatea aleasă, trebuie- să-ţi deprinzi amorul propriu să primească zece împunsături pe zi, caz în care nu-ţi mai rămîne decît să-ţi zbori creierii, sau, dacă-ţi lipseşte curajul, să te faci pustnic. în situaţia asta te aflai acum două luni, în timp ce eu mă prăpădeam cu firea dînd tuturor a înţelege că mă ruinezi cu cheltuielile tale nebuneşti. în halul ăsta, cu acest păcătos de bun-simţ în înfăţişare, îţi vei face un duşman din contele de Beauseant, un vulpoi care nu-ţi va ierta cît o trăi, căci dacă ajungi să străluceşti în lume şi îţi trece

prin minte, mai curînd sau mai tîrziu, să vorbeşti despre ce s-a petrecut între voi', îl poţi sili să se omoare în duel cu tine, ceea ce nu-i convine de loc. Fără să-ţi dai seama, cu tot aiuritul tău de bun-simţ, arză-l-ar focul ! ai pe urmele tale vreo opt sau zece oameni inteligenţi, buni de gură, foarte morali, foarte bine primiţi în lume, şi, în plus, iscoade ale Ministerului de Externe. Ai de gînd să-i ucizi pe toţi în duel ? Iar dacă eşti ucis, ce se face mamă-ta ? Căci să mă ia dracu dacă mă mai gîndesc la tine două luni după ce nu te-oi mai vedea ! Şi pentru tine, de trei luni de zile, risc un acces de gută care mă poate curăţa. îmi petrec viaţa la Bursă, mai umedă ca oricînd de cînd s-au instalat sobe. Pentru tine îmi refuz plăcerea de-a juca o avere la chit sau dublu, ceea ce m-ar distra. Aşadar, hotărît lucru, vrei să faci o mare pasiune pentru domnişoara Gosselin ?
— Aşadar, declari război sărmanelor clipe de răgaz de care mai dispun ! Fără să-ţi imput ceva, mi-ai răpit toate momentele, nici un biet ambiţios nu munceşte cît mine, deoarece socotesc tot muncă, şi încă cea mai grea, şedinţele de la Operă şi din saloanele în care n-aş călca nici la două săptămîni o dată dacă ar fi după gustul meu. Ernest are ambiţia să devină academician, pungaşul acela mărunt de Desbacs vrea să fie consilier de stat, şi asta-i susţine. Eu, unul, n-am nici o pasiune de felul ăsta, doresc numai să-ţi dau dovadă de recunoştinţă. Fericirea pentru mine ar fi, aşa cred, să trăiesc în Europa şi în America cu un venit anual de şase pînă la opt mii de franci, schimbîndu-mi reşedinţa sau rămînînd pe loc o lună sau un an, după cît m-aş simţi de bine. Şarlatanismul, nelipsit la Paris, mi se pare ridicol, şi, cu toate astea, cînd văd că reuşeşte, mă simt indispus. Chiar bogat fiind, aici trebuie să fii actor şi veşnic în poziţie de luptă ca să nu devii ridicol. Eu însă nu-mi clădesc fericirea pe părerea pe care şi-o fac ceilalţi despre mine. Fericirea mea ar consta să vin la Paris o lună şi jumătate pe an ca să văd ce mai e nou în pictură, în teatru, în invenţii şi printre dansatoarele nostime. Şi ducînd o viaţă ca asta, lumea m-ar uita. Aici, la Paris, aş fi ca un rus sau un englez. în loc să*devin fericitul amant al domnişoarei Gosseiin, n-aş putea face o călătorie de şase luni oriunde-ai vrea, în Kamciatka, de pildă, la Canton, în America de Sud ?
—* întorcîndu-te după şase luni, ţi-ai găsi reputaţia complet compromisă, iar odioasele tale vicii ar fi stabilite pe fapte de netăgăduit şi cu desăvîrşire uitate. Nimic mai rău pentru reputaţia cuiva — calomnia are cei mai mari sorţi de izbîndă

cînd fugi de ninsă. Trebuie apoi să recucerești atenția publicului și să-ți zgîndări rana ca s-o poți vindeca. Mă-nțelegi ?

— Prea bine, vai ! Văd că nu primești cele șase luni de călătorie sau de închisoare în schimbul domnișoarei Gosseiin.

— Ah, mi sc pare că te cumințești ! Slavă cerului ! înțelege că nu sînt absurd. Să judecăm împreună. Domnul de Beauseant dispune de zece, de treizeci, poate că de patruzeci de spioni diplomatici, aparținînd societății alese, iar unii chiar societății celei mai înalte.

Sînt printre ei și spioni benevoli, ca D..., care are un venit anual de patruzeci de mii de franci. Doamna principesă * * * era la ordinele lui. Oamenii aceștia nu-s lipsiți de tact, cei mai mulți au slujit sub zece sau doisprezece miniștri, iar persoana pe care o studiază mai îndeaproape, și cu cca mai mare grijă, e tocmai ministrul lor. I-am și surprins, cîndva, întreținîndu-se pe tema aceasta. Am fost chiar și consultat de doi-trei, care-mi sînt obligați bănește. Patru=cinci, domnul conte N., de pildă, pe care-l vezi la mine, cînd pot strînge o știre, de ici-colo, vor să joace la bursă, neavînd totdeauna cu ce-și acoperi diferența. Le fac din cînd în cînd unele servicii pentru sume mici. în sfîrșit, ca să-ți mărturisesc tot, mi s-a spus, mai acum două săptămîni, că Beauseant e furios *[cuvînt necitețJ* pe tine. Se spune despre el că nu-i curajos decît cînd umblă după o decorație mare. Poate-i e rușine că s-a arătat slab în prezența ta. Nu cunosc cauza urii lui, dar îți face cinstea să te urască. Sînt sigur însă de-un lucru, că s-a organizat punerea în circulație a unei calomnii care vrea să te înfățișeze ca pe un saint-simonian, pe care numai prietenia ta pentru mine îl poate reține în societate. Cînd nu voi mai fi, îți vei da în vileag saint- simonismul sau vei deveni căpetenia unei noi religii. N-aș garanta nici măcar, dacă mînia lui Beauseant stăruie, că vreuna dintre iscoadele lui nu-1 vor sluji așa cum a fost slujit Eduard împotriva lui Becket[1]. Mulți dintre domnii aceștia, în ciuda strălucitoarei lor cabriolete, au adeseori nevoia cca mai urgentă de o gratificație cîe cincizeci de ludovici, și ar fi foarte bucuroși să înhațe suma în schimbul

1 *Becket, Thomas* (1117—1170), cancelar al Angliei și arhiepiscop de Canterbury, trecut de către biserica catolică în rîn- dul sfinților ; a luptat tot timpul împotriva regelui Henrie al II-lea (nu a lui Eduard), apărînd interesele^ anglo-saxonilor, pe care-i s'upuseseră normanzii, ca și ale bisericii _ catolice ; Becket a fost ucis în chiar interiorul catedralei de cîțiva nobili aflați în slujba regelui.

unui duel. Din pricina asta am slăbiciunea să stau de vorbă cu tine. Mă pui să fac, ticălosule, ce nu mi s-a mai întîmplat de cincisprezece ani, să-mi calc un cuvînt dat mie însumi. Din pricina gratificaţiei de o sută de ludovici, care va fi cîştigată de cel ce te va trimite *ad patres* [1], n-am putut să vorbesc cu tine faţă de mama ta. Dacă te pierde, moare, şi oricîte nebunii aş face, nimic nu m-ar putea mîngîia de pierderea ei, şi, adăugă el cu emfază, am fi o familie ştearsă de pe suprafaţa pă- mîntului.

.— Târe mă tem că-ţi baţi joc de mine, spuse Lucien cu un glas care părea că se stinge la fiecare cuvînt. Cînd îmi arunci o săgeată, mi se pare atît de ascuţită, încît mi-o repet împotriva-mi timp de o săptămînă, şi Mefisto din mine biruie latura mea activă. Nu glumi despre un lucru pe care-1 ştii, desigur, dar pe care nu l-am mărturisit nimănui niciodată.

— Drace ! E ceva nou atunci. N-am să-ţi vorbesc niciodată despre asta.

— Ţin, adăugă Lucien cu glasul scurt şi iute, privind în jos, să rămîn credincios unei iubite pe care n-am avut-o niciodată. Sufletul are un rol atît de mic în relaţiile mele cu domnişoara Raymonde, încît mai nu-mi dă remuşcări, dar totuşi... vei rîde de mine, îmi dă adesea... cînd găsesc că-i drăguţă. Dar cînd nu-i fac curte... sînt prea sumbru şi-mi vine să mă sinucid, căci nimic nu mă distrează... A răspunde dragostei dumitale e numai o datorie mai puţin grea decît celelalte. N-am -găsit distragere desăvîrşită decît la căpă- tîiul nefericitului aceluia de Kortis... şi cu ce preţ ! aproape cu acela al infamiei... îţi baţi însă joc de mine, spuse Lucien, îndrăznind să-şi ridice ochii pe furiş.

— Nicidecum. Fericit cel ce are o pasiune, fie el îndrăgostit chiar şi de un diamant, ca spaniolul a cărui poveste ne-o istoriseşte Tallemant des Reaux [2]. Bătrî- neţea nu-i altceva decît lipsa nebuniei, lipsa iluziei şi a pasiunii. Pun lipsa nebuniei mult înaintea scăderii forţei fizice. Aş vrea să fiu îndrăgostit chiar şi de bucătăreasa cea mai urîtă din Paris,

1 Pe lumea cealaltă, „la părinţi" (lat.), 124

2 *Tallemant des Reaux, Gedeon* (1619—1692), memorialist francez, ale cărui *Historiettes* descriu societatea din timpul domniei lui Ludovic al XIII-lea şi ale începutului domniei lui Ludovic al XIV-lea.

iar ea să răspundă iubirii mele. Aş spune ca sfîntul Augustin : *Credo quia absurdum* [1]. Cu cît patima ta ar fi mai absurdă, cu atît aş invidia-o mai mult.

— Nu face, te rog, niciodată vreo aluzie indirectă, înţeleasă numai de mine, la acest grăunte de nebunie.

— *Niciodată !* spuse domnul Leuwen.

Fizionomia lui împrumută un aer de solemnitate cum nu-1 mai văzuse Lucien, deoarece domnul Leuwen nu era niciodată absolut serios. Cînd n-avea de cine-şi bate joc, îşi bătea joc de el însuşi, şi adesea fără ca doamna Leuwen să bage măcar de seamă. Schimbarea aceasta de fizionomie plăcu eroului nostru şi-i dete curaj.

— Ei bine, spuse cu glasul mai sigur, dacă fac curte domnişoarei Gosselin sau oricărei alte domnişoare celebre, mai curînd sau mai tîrziu voi fi obligat să fiu fericit. Aceasta mă-ngrozeşte. Nu ţi-ar fi totuna să iau o femeie, cinstită ?

Domnul Leuwen izbucni în rîs.

— Nu... te... supăra, spuse înăbuşindu-se. Sînt credincios... tratatului nostru... nu rîd... de partea rezervată. Dar de unde dracu... vei lua pe femeia asta cinstită ?... A ! Doamne (rîdea cu lacrimi), şi cînd, în sfîrşit, într-o bună zi... femeia asta cinstită a ta se va destăinui pasiunii tale, cînd, în sfîrşit, va bate momentul... ce vei face ?

— îi voi reproşa grav că îşi calcă virtutea în picioare, spuse Lucien cu sînge rece. Lucrul nu va fi demn de acest secol moral ?

— Ca gluma să fie reuşită, ar trebui să-ţi alegi această iubită în cartierul Saint-Germain.

— Da, dar dumneata nu eşti duce, iar eu sînt lipsit de spirit şi de veselie ca să pot cruţa trei-patru prejudecăţi absurde, de care rîdem chiar şi în saloanele noastre centriste, atît de stupide de altminteri.

Tot vorbind aşa, Lucien îşi dădu seama că se angajează pe nesimţite ; redeveni deodată trist şi spuse fără voie :

— Cum, tată, o mare pasiune ! Cu stăruinţele ei, cu statornicia ei, cu preocuparea ei de fiecare clipă ?

— întocmai.

1 Cred pentru că e absurd (lat.) ; în realitate, o transpunere a două pasaje din Tertulian.

—■ Pater rneus, transeat a me calix iste.[1]
— Dar ia în seamă şi motivele mele,
Fais ton arret toi-meme et choisis tes supplices. '
Sînt de acord, gluma ar fi mai bună cu o femeie foarte virtuoasă, foarte evlavioasă şi cu privilegii, dar nu e,şti omul, şi, de altfel, puterea, care-i un lucru bun, se retrage de la oamenii aceia şi vine la noi. Ei bine ! printre noi, nobilimea cea nouă, cucerită prin zdrobirea sau ştergelirea revoluţiei din iulie...
-— A, văd unde vrei să ajungi.
— Ei bine, spuse domnul Leuwen cu accentul celei mai bune-credinţe, unde vrei să găseşti ceva mai bun ?! Nu-i o virtute *în gentil* celor din cartierul Saint-Ger- main ?
— Aşa cum Dangeau [2] nu era un mare senior, ci în genul unui mare senior. A, dar o găsesc mult prea ridicolă ! Niciodată nu m-aş putea deprinde cu gîndul să nutresc o mare pasiune pentru doamna Grandet. Doamne, ce şuvoi de cuvinte, ce pretenţii !
— La domnişoara Gosselin vei întîlni oameni neplăcuţi din lipsă de bună-creştc.re. De altfel, cu cît diferă ea mai mult de ceea ce ai iubit, cu atît apari mai puţin infidel.
Domnul Leuwen se îndreptă către celălalt capăt al salonului. îşi reproşa aluzia. ,,Am călcat înţelegerea. E rău, e foarte rău. Cum, nici chiar cu fiul meu nu-mi pot permite să gîndesc cu glas tare ?"
— Amice, fraza mea din urmă nu face doi bani, în viitor voi vorbi mai cu grijă. Iată însă că bate ora trei. Dacă faci acest sacrificiu, îl faci numai pentru mine. Nu-ţi voi spune că, întocmai ca şi profetul, trăieşti de mai multa luni într-un nor, şi că la ieşirea din norul cel gros,,vei fi tare mirat de noua înfăţişare a tuturor lucrurilor... Vei avea din ce în ce mai multă încredere în senzaţiile tale decît în poveştile mele. De aceea prietenia mea îndrăzneşte să-ţi ceară jertfa a şase luni din viaţa ta ; numai întîia va fi foarte amară, apoi te vei deprinde cu salonul acesta, frecventat de, cîţiva bărbaţi acceptabili, în afară de cazul că teribila virtute a doamnei Grandet nu te va

1 Tată, îndepărtează de la mine acest pahar (lat.) (conform legendei biblice, cuvîntul lui Isus'înainte de crucificare).

2 *Dangeau, Pbilippe de Courcillon, marchiz de* (1638—1720), memorialist francez, care se ocupă, în special, de eticheta de la Curtea lui Ludovic al XlV-lea şi de viaţa privată a acestuia.

alunga din acest salon, şi atunci vom căuta o altă femeie virtuoasă. Ai curajul să semnezi un angajament de şase luni ?

Lucien se plimba prin salon, fără să răspundă.
— Dacă vrei să semnezi tratatul, să-1 semnăm nu-maidecît, şi voi putea astfel petrece o noapte buna, deoarece (surîzînd) de două săptămîni, din pricina ochilor dumitale frumoşi, mi-am pierdut somnul.
Lucie-n se opri, îl privi şi se aruncă în braţele ku. Domnul Leuwen se simţi foarte mişcat de această îmbrăţişare ; avea 65 de ani.
Lucien spuse, în timp ce erau îmbrăţişaţi:
— E ultima jertfă pe care mi-o ceri ?
— Da, amice, îţi făgăduiesc, mă faci fericit. Adio !

C a p i t o l u l L

Lucien rămase în picioare, în salon, adînc îngîndu- rat, răsunîndu-i în inimă emoţia atît de sinceră a unui om atît de insensibil, ca şi cuvîntul acesta aşa de mişcător : *mă faci fericit.*
Pe de altă parte, însă, a-i face curte doamnei Grandet i se părea un lucru îngrozitor, o iazmă de dezgust, de plictiseală şi nefericire.
„Să fiu nevoit să renunţ, îşi spunea, la tot ce-i mai frumos, mai mişcător, mai sublim în lume, nu era, aşadar, destul pentru trista mea soartă : trebuie să-mi petrec viaţa cu o femeie de rînd, în fiecare clipă prefăcută, înfăţişînd întocmai tot ce e mai banal, mai grosolan, mai vrednic de ură în mersul lumii de azi ! A, soarta mea-i nesuferită ! Ia să ve-dem ce spună raţiunea, îşi spuse deodată. Chiar dacă n-aş nutri faţă de tatăl meu nici unul din sentimentele cu care-i sînt dator, trebuie, la drept vorbind, să-1 ascult; căci, la urma urmelor, vorba Iui Ernest s-a adeverit : n-am fost în stare să cîştig nouăzeci şi nouă de franci pe lună. Dacă tatăl meu nu mi-ar da ce-mi trebuie ca să trăiesc la Paris, ceea ce ar trebui să fac ca să-mi cîştig existenţa, n-ar fi oare mai penibil decît să-i fac curte doamnei Grandet ? Nu. de o mic de ori nu ! De ce să mă înşel singur ? în salonul acesta pot •gîndi, pot întîlni fel de fel de caraghioslâcuri curioase, de bărbaţi celebri, "ţintuit în biroul vreunui negustor din Amsterdam sau din Londra, în calitate de corespondent al firmei,.gîn- dul mi--ar fi veşnic înlănţuit de ceea ce aş scrie, altfel aş comite cine ştie ce greşeli. Aş prefera să-mi reiau viaţa de garnizoană : exerciţii dimineaţa, joc de biliard seara. Cu un venit de două mii de franci aş putea trăi foarte bine. Dar cine să-mi dea cei două mii de franci? Mama mea. Dacă nu i-ar avea, însă, aş putea trăi oare din produsul vînzării mobilierului meu actual şi cu cei nouăzeci şi cinci de franci pe lună ?"

Lucien prelungi îndelung examenul care trabuia să-i aducă răspunsul la această întrebare, ca să nu se gîn- dească la celălalt examen, mult mai înspăimîntător : „Cum voi proceda mîine ca să-i arăt doamnei Grandet că o ador ?" Cuvîntul acesta din urmă îi readuse încetul cu încetul amintirea adîncă şi duioasă a doamnei de Chasteller ; îi găsi atîta farmec, încît îşi spuse la urmă : „Să las afacerile pe mîine".
Acel *pe mîine* nu era decît un fol de a vorbi, deoarece, cînd suflă în lumînare, zgomotele triste ale unei dimineţi de iarnă şi umpleau strada.
în ziua aceea avu mult de lucru în biroul ministerului şi la Bursă. Pînă la ora 2, cercetă articolele unui lung regulament al gărzilor naţionale, al căror serviciu trebuia să devină din ce în ce mai plicticos, căci cum s-ar putea guverna o ţară cu o gardă naţională ? De mai multe zile ministrul îşi luase obiceiul să supună carcetării conştiincioase a lui Lucien rapoartele şefilor săi de divizie, a căror examinare comporta mai mult bun-simţ şi probitate decît cunoaşterea adîncită a celor 44.C00 de legi, decizii şi circulari, cite conduc Ministerul de Interne. Ministrul dăduse rapoartelor acestora ale lui Lucien numele de *sumare succinte* ; aceste sumare succinte aveau adeseori cite zece-cincisprezace pagini. Lucien, foarte ocupat cu afacerile sale urgente şi nevoit să lase pe mai tîrziu cîteva sumare succinte, fu autorizat să ia doi funcţionari ţi ministrul îi sacrifică jumătate din cabinetul său rezervat. în această situaţie absolut necesară, viitorul funcţionar nu avea să fie despărţit de problemele cele mari eleve ît printr-un perete subţire de lemn, căptuşit, ce e drept, cu o saltea drept surdină. Greul era să găsească oameni discreţi şi de onoare, incapabili să strecoare articole, fie chiar anonime, în coloanele acelui odios ziar *Naţionalul.* După ce căutase zadarnic prin birouri, Luciert îşi aminti de un fost elev al Şcolii politehnice*, băiat foarte tăcut, care ar fi dorit să devină fabricant şi care, pentru că avea cunoştinţe superioare, crezuse *ca* posedă şi pe cele mărunte. Funcţionarul acesta comercial, după nume Coffe, omul cel mai tăcut din şcoală, costă ministerul optzeci de ludovici, deoarece Lucien îl descoperi la închisoarea „Sainte-Pelagie", de unde nu-1 putu scoate decît printr-un acont dat creditorilor, dar el îşi luă angajamentul să lucreze cît doi, şi. în plus, în prezenta lui putea vorbi cu toată încrederea. Datorită acestui secund, Lucien putea lipsi uneori cîte un sfert de oră din birou. După o săptămînă, contele de Vaize primi cinci-şase denunţuri .anonime împotriva domnului Coffe, dar imediat după ieşirea din închisoare a acestuia, Lucian îl pusese, în taină, sub supravegherea domnului Crapart, şeful

poliţiei ministerului. Se dovedi că domnul Coffe n-avea nici o legătură cu ziarele liberale ; cît despre pretinsele lui relaţii cu comitetul guvernamental al lui Henric al V-lea, ministrul îşi batu joc de ele chiar cu domnul Coffe în persoană.

-— Ciupeşte-le cîţîva ludovici, mi-e perfect egal, îi spuse funcţionarului,- care se simţi foarte jignit de această vorbă, deoarece era, din întîmplare, un om onest.

La exclamaţiile lui Coffe, ministrul răspunse :

— Văd cum stau lucrurile, vrei un semn de favoare care să pună capăt scrisorilor anonime ale slujbaşilor fără leaia, geloşi de postul pe care ţi 1-a dat domnul Leuwen. Ei bine, îi spuse ministrul lui Lucien, eliberea- ză-i o autorizaţie pe care am s-o semnez chiar eu, ca să poată copia *de urgenţa,* în toate birourile, actele de-a căror copie are nevoie secretariatul particular.

în clipa aceea ministrul fu întrerupt de sosirea unei depeşe telegrafice din Spania. Telegrama îl smulse pe Lucien brusc gîndurilor de rînduială a serviciului, ca să-1 zvîrle într-o cabrioletă ce porni în goană spre. banca tatălui său, iar de acolo spre Bursă. Ca de obicei, se feri cu străşnicie să pună piciorul în asemenea loc, dar aşteptă ştiri de la agenţii săi într-o librărie învecinată, citind broşurile recente.

Deodată dete cu ochii de trei din servitorii tatălui său, care-l căutaseră peste tot ca să-i înmîneze un bilet de două rînduri î „Aleargă la Bursă, întră personal, opreşte orice operaţie, pune-i capăt fără înconjur. Dă ordin să se vîndă, chiar în pierdere, iar după asta, vino urgent să-mi comunici."

Ordinul îl surprinse grozav, dar alergă să-1 execute, lucru nu tocmai uşor, în sfîrşit, putu să alerge la tatăl său.

— Ei bine, te-ai descotorosit de întreaga afacere?

— Complet, dar de ce a trebuit s-o desfac ? îmi pare minunată !

— E, şi încă de departe, cea mai frumoasă afacere de care nc-ara ocupat vreodată., Puteam realiza un cîş- tig de trei sute de mii de franci.

— Și ele ce ne-am retras ? întrebă Lucien curios.

— Zău că nu ştiu, răspunse domnul Leuwen cu un aer viclean. Ai să afli de la ministrul tău dacă ştii cum să-1 iei. Aleargă dc-1 linişteşte, c grozav de îngrijorat.

Aerul domnului Leuwen spori curiozitatea lui Lucien. Alergă la minister şi-1 găsi pe domnul de Vaize, care-1 aştepta cu uşa încuiată de două ori, în dormitorul lui, pa care-1 măsura în

lung şi-n lat, pradă unei agitaţii profunde. „Iată-1 pe cel mai timid dintre oameni", îşi spuse Lucien.

— Ei bine, amice, ai izbutit să opreşti operaţia ?

— Complet, în afară de zece mii de franci, cumpăraţi de mine prin intermediul lui Bouillon, pe care nu l-am mai găsit.

— A, scumpe amice, aş sacrifica o hîrtie de cinci sute de franci, ba chiar şi de o mie, ca să recapăt firimitura asta şi să nu am acrul că am făcut nici cea mai mică afacere cu blestemata de tălegramă ! Vrei să te duci să retragi aceşti zece mii de franci ?

înfăţişarea ministrului spunea : „Pleacă".

„Nu voi afla nimic, îşi spuse Lucien, dacă nu-i smulg secretul în clipa asta, cînd şi-a ieşit din fire."

— Adevărul e că nu ştiu unde să mă duc,/răspunse Lucien cu aerul unui om care n-are poftă să se suie din nou în cabrioletă. Domnul Bottillort ia masa în oraş, aş putea cel mult trece peste două ore la al acasă, iar apoi să pornesc în explorarea împrejurimilor cafenelei „Tortoni". Binevoieşte însă excelenţa-voastră să-mi spună şi mie care-i cauza acestei osteneli, care-mi va mînca iţi toată seara ?

— N-ar trebui să-ţi spun nimic, răspunse excelenţa-sa, ou un aer foarte îngrijorat, dar e multă vreme de cînd mă bizui pe discreţia dumitale. / [1] s-a rezervat toată această afacere, şi, adăugă cu o expresie de spaimă, am aflat asta ca prin minune, printr-o fericită în- tîmplare. Şi fiindcă veni vorba, va trebui ca mîine să fii atît de îndatoritor şi să cumperi un ceasornic frumos de damă.

Ministrul se duse la biroul său, din care scoase două mii de franci.

— Iată două mii, alege ceva frumos, mergi pînă la trei mii, la nevoie. Poţi găsi cu suma asta ceva vrednic de un cadou '?

— Cred că da.

— Ei bine, ceasornicul acesta frumos de damă, cu un lanţ de aur, va trebui înmînat, printr-o persoană sigură, cu un volum din romanele lui Balzac şi cu un cifru fără soţ, 3, 1, 5, doamnei Lavernaye, din strada Sainte-Anne, rir. 90. Acum, că ştii tot, amice, fii, te rog, atît de drăguţ şi nu lăsa Jucrurilc lă jumătate, capă- tă-mi cele zece mii de franci, ca să nu se spună sau să nu so poată măcar dovedi, acolo unde trebuie, că

---

1 Regelui J în original : „ *On* se rdserve cette affaire" etc.

eu sau oamenii mei au făcut cea mai mică afacere cu acea depeşă...

— Să n-aibă excelenţa-voastră nici o grijă în privinţa asta, lucrul e ca şi făcut, spuse Lucien, retră- gîndu-se cît mai respectuos cu putinţă.

Nu-i fu greu să-1 găsească pe domnul Bouillon, ca- re-şi lua masa de seară, tihnit, la locuinţa sa de la al treilea etaj, cu soţia şi copiii, şi, dîndu-i asigurarea ca-i va plăti diferenţa de revînzare, în aceeaşi seară chiar, la cafoneaua „Tortoni", cu o pierdere de cincizeci sau o sută de franci, orice urmă a operaţiei fu anulată, lucru de care îl înştiinţa pe ministru printr-un bilet.

Lucien nu ajunse la tatăl său decît spre sfîrşitul cinei, dar era foarte vesel, revenind din Place des Victoires, unde locuia domnul Bouillon, în strada Londra ; corvoada de seară din salonul doamnei Grandet i se păru acum lucru foarte simplu. Atît e de adevărat că firile cu o imaginaţie vrăjmaşă trebuie să depună o activitate foarte obositoare înainte de-a trece la înfăptuirea lucrurilor neplăcute şi nu să se gîndească la ele. „Voi vorbi *ab boc ct ab hac*[1], îşi spunea Lucien, dînd- drumul la tot ce-mi va trece prin cap, bun sau rău. Presupun că numai aşa poţi străluci în ochii doamnei Grandet, această sublimă persoană. Căci trebuie să fii strălucitor înainte de a fi drăgăstos, şi dacă obiectul oforit nu-i de mare preţ, darul este dispreţuit." „

C a p i t o l u l L I

— Mamă, iartă-mă pentru toate banalităţile pe cârc am să lc rostesc cu emfază, spusei Lucien mamei sale, părăsind-o pe la ora 9 seara.

Intrînd în casă Grandet, Lucien cerceta curios pe portar, curtea, scara, în mijlocul cărora avea să manevreze. Totul era măreţ, scump, dar prea nou. în anticameră, un paravan de catifea albastră, împodobit cu cuie de aur şi cam uzat, ar £i putut spune trecătorilor : „Nu sîntem bogaţi numai de ieri", dar un Gran- devt se gîndeşte să facă o afacere cu paravane, iar nu la ceea ce spun ele trecătorilor într-o anticameră. Lucien o găsi pe doamna Grandet într-un ccrc re- strîns, de şapte-opt persoane, în eleganta rotondă unde primea la ora aceea. Era devreme, prea devreme ca să vină la doamna Grandet, Lucien ştia acest lucru, dar voia să se poarte ca o

---

1 Verzi şi uscate (lat.), 134

inimă foarte îndrăgostită. Ea privea, la lumina unor luminări aşezate succesiv din toata unghiurile, un bust de-al Cleopatrei de Tenerani, pe care i-1 trimisese de curind de la Roma ambasadorul regelui. Expresia reginei Egiptului era simplă şi nobila. Invitaţii spuneau vorbe late, de admiraţie. „Ea iluminează aerul lor comun, îşi spuse I.Ucien. Toate mutrele astea grave, cu părul cărunt, parc-ar spune : «Ce lefuri bune avem !»"

Un deputat de centru, devotat de-al casei, propuse o partidă dq biliard. Lucien recunoscu vocea tare, care este însărcinată să rîdă la Cameră cînd, din întîmplare, se face vreo propunere generoasă. Doamna Grandet se grăbi să sune, poruncind să se pregătească biliardul. Lui Lucien i se părea că totul are o înfăţişare nouă. „Mare lucru e, gîndi el, să ai proiecte, oricît de ridicole* ar fi. Are o talie fermecătoare, iar jocul de biliard îi oferă nenumărate prilejuri de-a lua pozele cele mai graţioase. Mă miră numai faptul că bunelor moravuri religioase din cartierul Saint-Germain nu Ie-a căşunat să interzică acest joc !" La biliard Lucien începu să vorbească şi aproape nu mai conteni. Veselia îi sporea cu cît succesul vorbelor lui banale şi greoaie izgonea impresia de neplăcere pe care i-o pricinuia porunca de a face curte doamnei Grandet.

La început vorbele lui erau prea banale, deoarece Lucien îşi făcea o plăcere din a-şi bate joc de el însuşi, ca şi de ceea ce spunea ; erau spirite de calitate proastă, anecdote tipărite pretutindeni, ştiri din gazetă etc., etc.

„Are şi apucături ridicole, gîndi el, dar e obişnuita cu un oarecare nivel de inteligenţă. Aici e nevoie de anecdote, dar mai puţin tocite, convorbiri greoaie asupra unor subiecte delicate, asupra duioşiei lui Ra- cinc, comparată cu aceea a lui Virgiliu, asupra povestirilor italieneşti' din care şi-a luat Shakespearo subiectul pieselor sale ; trebuie ocolite vorbele vioaie şi iuţi, care ar trece neobservate. Cu privirile, însă, altfel stau lucrurile, mai ales cînd eşti foarte îndrăgostit", şi privi cu o admiraţie nu prea ascunsă pozele fermecătoare pe care şi le lua doamna Granclet.

„Doamne, ce ar fi spus doamna da Chasteller dacă ar fi surprins una din aceste priviri ! *' Mais il faut l'otiblier pour etre hetireux ici/"*[1] îşi spuse Lucien, îndepărtînd această idee fatală, nu atît de repede însă ca să nu rămînă în privirea sa o undă de adîncă emoţie.

Doamna Grandet îj privea şi ea într-un fel ciudat, nu duios, ce c drept, dar cu destulă uimire ; îşi amintea intens tot ce-i

adusese doamna.de Themines la cunoştinţă cu cîtcwa zile înainte despre pasiunea lui Lucien pentru dînsa. Se mira că găsise atît de ridicole ideile stîrnitc de doamna de Themines. „E într-adevăr prezentabil, îşi spunea, e foarte distins." La biliard, lui Lucien îi căzu din întîmplare bila nr. 6. Un tînăr înalt şi tăcut, pe cît părea, adorator în taină al stăpînei casei, primise nr. 5, iar doamna Grandet nr. 4.
Lucien încercă să-1 răpună pe 5, izbuti şi se găsi în situaţia de-a juca cu doamna Grandet şi de a o învinge, lucru de care se achită cu deosebit farmec. încerca mereu loviturile cele mai grele şi avea ghinionul să nu *facă* niciodată bila doamnei Grandet, lăsîrid-o mai întotdeauna într-o poziţie avantajoasă. Doamna Grandet era fericită. ,,Oare şansa de-a cîştiga o partidă de douăzeci de franci, îşi spuse Lucien, ar da emoţii sufletului acestuia de cameristă, găzduit într-un trup atît de frumos ? Partida e pe isprăvite, ia să vede.m dacă presupunerea mea e întemeiată !" Lucien se lăsă bătut, şi-atunci îi veni rîndul numărului 7 să joaca

[1] Dar ca să fiu fericit aici, trebuie *s-o* uit! 136

împotriva doamnei Grandet. Numărul accsta era deţinut de un prefect în concediu, mare palavragiu, cu fel de fel de pretenţii, chiar şi cu aceea de a juca bine biliard. înfumuratul-prefect dădc.a dovadă de-o însufleţire de prost-gust vorbind de loviturile ce le va da doamnei Grandet, ameninţînd-o că-i va lovi bila sau că i-o va pune într-o poziţie proastă.

Doamna Grandet, văzîndu-şi soarta atît de schimbată prin *moartea* lui Lucien, se indispuse, colţurile gurii ei atît de fragede strîngîndu-i-se peste dinţi. „A, iată cum arată cînd se supără", îşi spuse Lucien. La a treia lovitură p^eare i-o aplică necruţătorul prefect, doamna Grandet îl privi pe. Lucien cu o expresie de părere de rău, la care Lucien îndrăzni să răspundă privind pofticios la pozele frumoase ale doamnei Grandet, îndurerată că va pierde partida.

Lucien, deşi scos clin joc, se învîrtea mereu în jurul mesei de biliard şi urmărea bila doamnei Grandet cu emoţia celui mai viu interes. îi luă partea cu o vioiciune prefăcută şi destul do amuzantă cu prilejul unei şicane pe care doamna Grandet i-o făcuse prefectului, palavragiu, rămas *singur* cu ea şi avînd pretenţia să cîştige partida.

I

Curînd, apoi, doamna Grandet pierdu partida, dar Lucien cîştigase atîta în consideraţia ei, încît ea găsi cu cale să-i ţină o mică disertaţie geometrică adîncă asupra unghiurilor formate de bilele de fildeş lovind man- danelele biliardului. Lucien ridică o seamă de obiecţii.

— A, eşti un elev de-al Şcolii politehnic?, dar eşti un elev eliminat şi desigur nu eşti prea tare la geometrie !

Lucien invocă experienţe, măsurară distanţele pe masa de biliard. Doamna Grandet avu prilejul să-şi afişeze unele fermecătoare cuvinte de uimire şi cîteva exclamaţii frumoase. într-un rînd, Lucien îşi spuse : „Asta-i tot ce i-aş fi putut cere domnişoarei Gosselin".

Din clipa aceea Lucien se arătă, într-adevar, la înălţime. Doamna Grandet nu renunţă la experienţe decît spre a-i oferi să facă o partidă de biliard cu dînsa. I se părea nostim, pentru c-o umplea dc uimire. „Nu-mi vine să cred, îşi spunea. Doamne, ce. aer de stîngăcie mai dă şi timiditatea !"

Către ora 10 sosi lume multă. Era obiceiul să i se prezinte doamnei Grandet cît mai multe dintre personajele oarecum marcante care erau în trecere prin Paris. Nu lipseau din

colecţia ei decît a^iştii cei mai bine cotaţi sau seniorii de pe treapta cea mai înaltă. De acec.a, prezenţa acestora la Paris, anunţată în jurnale, o încіuda, şi uneori îşi îngăduia împotriva lor unele cuvinte pe jumătate republicane, care-l mîhneau grozav pe soţul ei.
Acesta, umflat în pene de favoarea pe care i-o arăta regele, sosi pe ia ora zece şi jumătate cu un ministru. Puţin mai tîrziu pică alt ministru, iar după el, cei trei- patru deputaţi mai influenţi din Cameră. Cinci-şase savanţi care se aflau de faţă începură să se ploconească înaintea miniştrilor, ba chiar şi a deputaţilor. Intrară însă numaidecît în rivalitate cu doi-trei literaţi vestiţi, nu atît de banali în privinţă formei, dar poate mai slugarnici în fond şi ascunzîndu-şi josnicia sub masca ce-lei mai desăvîrşite urbanităţi. Ei debitau cu un glas lent şi îndulcit complimente indirecte, de o gingăşie admirabilă.
Prefectul palavragiu se înspăimîntă dc acest limbaj şi amuţi.
„Iată oamenii de care se rîde acasă la noi, îşi spuse Lucien. Aici lumea îi admiră însă/" Cele mai multe dintre nu mc ta celebre ale Parisului se iviră unul după altul. „Nu lipsesc aici decît oamenii de spirit care-şi îngăduie nebunia de-a face parte din opoziţie. Cum s-ar putea stima îndeajuns oamenii, această materie necurată, ca să faci parte din opoziţie ? tn mijlocul atîtor celebrităţi, însă, domnia mea va lua şjfîrşit", gîndi Lu-
în clipa aceea, doamna Grandet veni din" celălalt capăt al salonului, ca să-i spună ceva.
„lata o necuviinţă ! îşi spuse rîzînd. Dc unde dracu a luat aceasta delicată atenţie-? Cum îşi permite asemenea lucruri ? Oi fi duce fără să ştiu ?"
în salon, deputatul devenise elocvent. Lucien observă că. vorbeau cu toţii cu glas tare şi căutau să Iacă zgomot ; ridicau cît mai sus capetele lor cărunte şi încercau să facă mişcări bruşte. Unul îşi puse frumoasa-i tabacheră de aur pe masa de joc, ca să atragă luarea- aminte a celor trei-patru vecini ; altul, instalîndu-se pe scaun, îl mişca necontenif'pe parchet, ncsinchisindu-sa de urechile vecinilor săi. „Din mutra lor, îşi spuse Lucien, se degajă importanţa aceea tipică a unui mare proprietar care şi-a prelungit de curînd contractul de arendă în chip avantajos." Cel care se mişca cu atîta zgomot pe scaun veni după o clipă în sala de biliard şt-i ceru lui Lucien *Gazeta Franţei,* pe care o citea. El îl *rugă* să-i facă acest mărunt serviciu cu un aer atît do plecat, încît eroul, nostru se înduioşă

cu totul, ansamblul amintindu-i de Nancy. Ochii i se aţintiră, holbaţi, expresia dc urbanitate a gurii pieri.

Lucien se trezi din visarea lui pentru că alături dc el lumea rîdea cu poftă. Un scriitor celebru povestea o anecdotă foarte nostimă despre abatele Barthelcmy, autorul cărţii *Voyage d'Anacharsh* apoi urmă o ancc- dotă despre Marmonicl[1], şi pe urmă alra, despre abatele Delille [2].

„în fond, toată veselia asta e uscată şi tristă. Academicienii ăştia, gîndi Lucien, trăiesc numai pentru că înaintaşii lor s-au făcut de rîs. Vor muri rămînînd faliţi faţă de urmaşi, sînt prea timizi chiar şi pentru a comite prostii. Nimic, aici, din nebunia voioasă a salonului doamnei d'Hocquincourt, cînd d'Antin ne stimula voia bună."

La începutul celei de a patra anecdote cu haz pe seama lui Thomas[2], Lucien nu mai putu rezista şi se dusa în salonul cel mare, printr-o galerie împodobită cu busturi, mai puţin luminată.

în pragul unei uşi se întîlni cu doamna Grandet, ca- ce-i spuse iarăşi ceva. „Aş fi un om nerecunoscător dacă nu m-aş apropia dc grupul ei, în cazul cînd i>-ar veni chef s-o facă pe doamna de Stael." Lucien n-avu mult de aşteptat.

în seara aceea fusese prezentat doamnei Grandet un tînăr savant german, cu părul blond, lung, despărţit în mijlocul frunţii, şi îngrozitor de slab. Doamna Grandet îi vorbi despre savantele descoporiri făcute de germani: Homer n-a fost, poate, decît autorul unui episod al colecţiei cîntecelor atît de celebre care poartă numele său şi a căror savantă rînduială, rod al întîmplării, e atît de admirată dc către pedanţi [3]. Doamna Grandet vorbi foarte bine despre Şcoala din Alexandria, atrăgînd în jurul ei un cerc compact. Cînd veni rîndul antichităţilor creştina, doamna Grandet luă un aer

1 *Marmontei, Jean-Franţois* (1723—1799), scriitor francez ; a

2 *"Dclillc, Ja.cqu.es* (1738—1813), poet pseudoclasic francez.
Thomas, Antoine-Leonard (1732—1785), scriitor francez foarte apreciat de contemporani pentru activitatea sa academică şi discursurile-i panegirice.

3 Teoria aceasta asupra lui Homer, potrivit căreia acesta ar fi compus poate numai un singur episod din *Iliada* şi *Odiseea,* fusese emisă de filologul german *Fr.-Aug. Wolf* (1759—1824) şi începuse să aibă, pe vremea aceea, o mare circulaţie în cercurile literare şi ştiinţifice din Franţa.

serios ca să vorbească despre ele, lăsîndu-şi colţurile gurii în jOs.

Neamţul, abia prezentat, începu să atace liturghia stînd de vorbă cu o burgheză de la Curtea lui Ludovic- Filip ! (Nemţii ăştia sînt neîntrecuţi în necuviinţe.)

— Liturghia nu,era, în veacul al V-lea, spunea el, decît o întrunire în cursul căreia se frîngea pîinaa în comun, în amintirea lui Isus Hristos, era un fel de ceai al dreptcredincioşilor. Nimănui nu-i trecea prin gînd că ar face ceva serios, ceva oarecum deosebit de o faptă obişnuită, şi cu atît mai puţin că s-ar produce o minune, adică preschimbarea pîinii şi a vinului în trupul şi sîngele Mîntuitorului. Vedem apoi cum, încet-încet, ceaiul celor dinţii creştini cîştigă importanţă şi cum se ivaşte liturghia.

— Dar, Dumnezeule, unde vezi aşa ceva, domnule ? 'spunea doamna Grandet speriată. De bună scamă că în unii din autorii dumneavoastră germani, adepţi totuşi în mod obişnuit ai ideilor înalte şi tainice, şi atît de apreciaţi, din pricina asta, de către credincioşi. Cîţi- va s-or fi rătăcit, iar limba lor, din nefericire nu prea cunoscută uşuraticilor noştri compatrioţi, îi pune la adăpost de orice control.

—• Nu, doamnă, francezii sînt şi ei foarte învăţaţi, răspunse tînărul dialectician german, care deprinsese maniere foarte politicoase, din plăcerea vădită de a lungi discuţiile. Doamnă, literatura franceză e atît dc frumoasă, lraiicczii au atîtea comori, încît sînt ca oamenii prea bogaţi, nu-şi cunosc bogăţiile. Povestea aceasta adevărată a liturghiei am găsit-o în părintele Mabillon [1], care şi-a dăruit de curînd numele uneia din străzile strălucitei dumneavoastră capitale. Ce o drept, nu se găseşte în textul lui Mabillon, bietul călugăr nu îndrăznea, ci în note. Liturghia dumneavoastră, doamnă, e o născocire din ajun, e ca Parisul dumneavoastră, care nu exista în secolul al V-lea.

Doamna Grandet răspunsese pînă atunci cu fraze întretăiate şi neînsemnate, la care neamţul nostru, ridi- cîndu-şi ochelarii,

[1] *Mabillon*, /«,» f 1632—1707), învăţat călugăr 'benedictin francez, autor al cîtorva lucrări de istorie a religiei şi fondatorul ştiinţei descifrării documentelor *(De re diplomatica).*

răspundea prin fapte, iar cînd i se con tastau, prin citate. Monstrul avea o memorie uimi-
Doamna Grandet era foarte necăjită. „Cît de frumoasă, își spunea, ar fi fost în clipa asta doamna de Stael, în mijlocul unui cerc atît de numeros și de atent! Văd cel puțin treizeci de-persoane care ne ascultă și, Dumnezeule, am să rămîn fără replică, și e prea tîrziu să mă mai supăr."
Numărîndu-și auditorii, care, după ce-și bătuseră joc de fasonul ciudat al neamțului, începeau să-1 admire, tocmai din pricina ținutei sale caraghioase și a lelului său personal cu care-și ridica ochelarii, ochii doamnei Grandet întîlniră privirea lui Lucien.
în spaima ei, îi cerea aproape iertare. Tocmai observase că ochii ei vrăjitori nu avuseseră nici un efect asupra tînărului neamț, care se asculta _vorbind și nu vedea nimic.
Văzînd în privirea ei rugătoare un apei la vitejia lui, Lucien străpunse cercul și se așeză lingă dialecticianul neamț :
— Dar, domnule
Sc întîmplă însă că neamțul nu prea se temea de glumele și de ironia franceză. Lucien se bizuisc prea mult pe acest mijloc, însă cum n-avea habar dc acea chestiune, "neștiind nici măcar în ce limbă scrisese Mabil- lon, fu biruit.
La ora 1 noaptea Lucien părăsi cu sufletul secătuit casa aceea în care gazda făcuse totul xa să-i placă, ideile acelui om, anecdotele scriitorului, discuția savantă, tormele niinunate ale politeței îi inspirau groază, își îngădui, cu deliciu, o convorbire între patru ochi cu amintirea doamnei de Chasteller. Bărbații a căror elită o cunoscuse în seara aceea îl făceau să pună la îndoială putința existenței unor făpturi ca doamna de Chasteller. Regăsi cu desfătare icoana ei scumpă, care-și păstra grația noutății, unicul lucru ce lipsește poate în amintirea iubirii.
Oamenii de litere, învățații, deputații pe care-i văzuse se fereau să apară în salonul grozav de răutăcios al domnului Leuwen-tatăl, unde li s-ar fi rîs în față. Acolo, toată lumea își bătea joc de lumea toată, și era cu atît mai rău pentru proștii și ipocriții care n-aveau foarte mult spirit. Titlurile de duce, de *pair,* de colonel în Garda Națională nu puneau pe nimeni, după cum își dăduse seama domnul Grandet, la adăpostul ironiei celei mai voioase.
— N-am nimic de cerut de la favoarea guvernanților sau a celor guvernați, spunea cîteodată clomnul Leuwen în salonul său, nu mă adresez decît pungii lor, datoria mea fiind să le

dovedesc în biroul meu, dimineaţa, că interesul lor şi al meu coincid. în arară de biroul meu, n-am.decît.un singur interes, să mă odihnesc şi să rid de proşti, fie ei pe tron sau în gunoi. Aşadar, amicii-mei, bateţi-vă joc de mine, dacă puteţi !

A doua zi, dimineaţa întreagă, Lucien lucră pentru a face lumină în privinţa unui denunţ asupra Algerului, făcut de un domn C an din. Regele ceruse un aviz motivat domnului conte de Vaize, cu atît mai măgulit cu cît chestiunea privea Ministerul de Război. îşi petrecuse noaptea compunînd o lucrare frumoasă, apoi porunci să fie chemat Lucien :

— Amice, critică-mi asta fără milă, îi spuse, înmî- nîndu-i un caiet plin de mîzgălituri, fă-mi obiecţii ! Prefer să fiu criticat în taină de aghiotantul meu decît în plin consiliu de către colegii mei. Pe măsură ce ai isprăvit cu o pagină de-a mea, pune pe un funcţionar discret s-o copieze, n-are a face scrisul. Ce păcat că al dumitale e atît de îngrozitor ! Adevărul e că scrii neci- teţ, n-ai putea încerca să-ţi îndrepţi scrisul ?

— Cum să-ţi îndrepţi obişnuinţele ? Dacă lucrul ar fi cu putinţă, cîţi hoţi care au două milioane nu ar deveni oameni cinstiţi...

— Gandin ăsta pretinde că generalul i-a închis gura cu treizeci de mii de franci... De altfel, scumpe amice, am nevoie de transcrierea raportului meu şi a criticii dumitale înainte de ora opt. Vreau să le pun în portofoliul meu. îţi cer însă o critică neîndurătoare ! Dacă aş fi sigur că tatăl dumitale nu-şi va bate joc de comorile din Casbah [1] i-aş plăti cu aur greu avi/.ul în această chestiune.

Lucien răsfoi ciorna ministrului, de douăsprezece pagini.

— Pentru nimic în lume n-ar citi tatăl meu un raport atît de lung, şi-apoi mai trebuie verificate şi actele.

Lucien găsi că afacerea aceea e tot atît de grea ca şi originea liturghiei. La ora şapte şi jumătate îi trimise ministrului lucrarea, aproape tot atît de mare ca şi raportul ministrului, precum şi transcrierea acestuia.

Mama lui născocise tot felul do pretexte ca să prelungească cina, care'nu se terminase încă la sosirea lui.

—- Ce te aduce atît de tîrziu ? întrebă domnul Leu-

— Prietenia lui faţă de mama sa, răspunse doamna Leuwen ; i-ar fi fost desigur mai ,1a îndemînă să se ducă la cabaret. Ce pot face ca să-ţi arăt recunoştinţa mea ? îşi întrebă ea fiul.

1 Cetaţuia şi palatul suveranului în ţările nord-africane. 144

A- Să-l îndemni pe tatăl meu să-şi dea părerea despre un mic opuscul compus de mine, pe care-1 am aci, în buzunar...
Se vorbi despre Algeria, despre Casbah, de 48 de milioane, de 13 milioane furate pînă la ora nouă şi ju-
— Şi doamna Grandet ? spuse domnul Leuwen.
■— Am uitat-o cu desăvîrşire.

C a p i t o l u l LII

Lucien, în ziua aceea un adevărat om de afaceri, alevga la doamna Grandet ca şi cum s-ar fi dus la birou pentru o afacere întîrziată. Străbătu sprinten curtea, scara, anticamera, surîzîncl dc uşurinţa afacerii de care avea să se ocupe. Simţea aceeaşi plăcere ca la regăsirea unui act important, rătăcit o clipă chiar în momentul cînd îl căuta ca să fie anexat unui raport destinat regelui.
O găsi pe doamna Grandet înconjurată dc vizitatorii obişnuiţi, şi dispreţul îi stinse surîsul tinaresc de pe buze. Domnii discutau în contradictoriu ; un domn Greslin, referendar la Curtea de conturi datorită sumei de douăsprezece mii de franci înmînaţi verişoarei amantei contelui de V aize, se interesa dacă băcanul din colţ, domnul Beranville, furnizorul statului-major al Gărzii Naţionale, ar îndrăzni să nemulţumească nişte *platnici* atît de buni şi să voteze în sensul jurnalului său." Unul dintre domnii aceia, iezuit înainte de 1830 şi locotenent de grenadieri decorat în momentul de faţă, spusese tocmai că unul clin băieţii de prăvălie ai lui Beranville era abonat la *Naţionalul*, ceea ce desigur n-ar fi îndrăznit dacă patronul său ar' fi arătat toată repulsia cuvenită faţă dc acel ghiveci republican şi dezorganizator. Fiecare cuvînt, în ochii lui Lucien, contribuia la întunecarea simţitoare a frumuseţii doamnei Grandet. Şi, culme a mizeriei, ea lua parte activă la acea discuţie, care s-ar fi potrivit foarte bine în loja unui portar ; şi era de părere ca băcanul să fie ameninţat indirect cu retragerea comenzilor de către toboşarul companiei de grenadieri, pe care ea îl cunoştea toarte bine.
„în loc să se bucure de situaţia lor, oamenii aceştia îşi fac o distracţie din *a se înfricoşa,* ca şi amicii mei, gentilomii din Nancy, ceea ce mă dezgustă." Ce departe era Lucien de surîsul tineresc cu care intrase în acel salon măreţ, care se preschimba pentru el într-o infecta lojă dc portar.
„Fără îndoială, conversaţia domnişoarelor de la O- peră nu e atît de josnică cum e aceasta. Ce epocă ciudată ! Francozii aceştia atît de bravi, de îndată ce sînt bogaţi, nu fac altceva decît să se înfricoşeze. Poate că sufletele astea nobile,

guvernamentale, nu sînt în stare sa fie senine cîtă vreme
există în lume o primejdie posibilă."

Nu-i mai ascultă, observă însă că doamna Grandet îl primea foarte rece, ceea ce îl distra. „Crezusem. îţi spitnoa, că favoarea mea ar putea dura două săptămîni. înainte de -acest termen, capul ei uşuratic oboseşte cu o idee."
întorsătura sprintenă şi tăioasă a raţionamentelor lui Lucien ar fi părut foarte ridicolă în ochii unui filozof şi ai unui om politic. Capul uşuratic era însă el. Nu ghicise caracterul doamnei Grandet. Femeia aceasta, atît de tînără, atît de fragedă, atît de preocupată de *frescele* clin galeria ci de vară, imitată după Pompei, era aproape mereu absorbită în calculele politicii celei mai adînci. Era bogată ca o Rothschild, dar voia să fie o Montmorency.
„Tînărul Leuwen, raportor la Consiliul de stat, nu e rău dc loc ! Dacă jumătate din meritul său real s-ar preschimba într-o poziţie socială, netăgăduită de nimeni, ar fi şi el bun de ceva în lume. Aşa cum apare aici, cu înfăţişarea-i simplă pînă la naivitate şi cu toate acestea nobilă, ar conveni suficient uneia din femeiuştile ce se gîndesc numai la aventuri, iar nu la o situaţie înaltă."
Simţi dezgust faţă de acel fel vulgar de a gîndi. „N-are un nume. E un tinerel, fiul unui bancher bogat, care şi-a cîştigat renumele dc om de spirit datorită limbii lui necruţătoare. Domnul Lucien e pur şi simplu un debutant în cariera în care domnul Grandet a ajuns atît de departe, n-are nume şi nici un fel de rubedenie suspusă şi definitiv stabilită-n lume. Nu poate să adauge nimic la situaţia mea. Ori de cîte ori domnul Leuwen va fi invitat la Tuileries, voi fi poftită şi eu, ba chiar înaintea lui. N-a fost niciodată onorat cu favoarea de-a dansa cu principesele." Acestea erau ideile pe care doamna Grandet încerca să şi le verifice pri- vindu-1 pe Lucien, în timp ce el o credea absorbită de greşeala domnului băcan Beranville şi de felul în care trebuia pedepsit, răpindu-i-se comenzile statului-.major
al Gărzii Naţionale.
Doamna Grandet îşi spuse deodată, aproape rîzînd, lucru ce i se întîmpla rar : „Dacă nutreşte faţă de mine pasiunea aceea pe care i-o atribuie, cu generozitate, doamna de Themines, socot că trebuia să-1 scot dc a binelea din minţi. în scopul acesta, poate că i se cuvine acestui tînăr frumos regimul rigorilor, care-mi convine de minune."
După o jumătate, de oră, văzîndu-se categoric primit cu o răceală vădită, se găsi faţă de frumoasa doamnă Grandet în situaţia unui colecţionar care tîrguieste un tablou mediocru :

cît timp crede că-1 va putea obţine în schimbul cîtorva ludovici, îşi exagerează frumuseţea lui ; dacă pretenţiile vînzătorului sa ridică peste măsură, tabloul sc face de rîs în ochii cunoscătorului, care nu-i mai vede decît defectele şi nu se mai gîndeşte decît să-şi bată joc de el.
„Sînt aici, îşi spuse Lucien, ca să am c? mare pasiune în ochii acestor nătărăi ; ce e însă de făcut cînd, mistuit ck o iubire violentă, te vezi aşa de rău primit de o femeie frumoasă ? Caz.j în coa mai sumbră şi tăcută melancolie." Şi nu mai scoase nici un cuvînt.
„Ce bine cunoaşte lumea pasiunile, continuă, surî- zîndu-şi şi devenind cu adevărat melancolic. Cînd eram, pare-mi-se, în starea pe care o simulez acum, nimeni nu mai făcea zgomot în cafeneaua «Charpen- tier»" Lucien rămase pironit pe scaun, în nemişcarea cea mai vrednică da laudă ; din nefericire, însă, nu-şi putea astupa urechile.
Către ora 10 sosi cu zgomot mare domnul dc Tor- pet, tînar fost deputat, bărbat foarte frumos şi redactor elocvent al unui jurnal ministerial.

— Aţi citit *Mesagerul*doamnă ? spuse, apropiin- du-se de stăpîna casei cu o înfăţişare comună, aproape familiară, ca un om care ar lua act de familiaritatea sa faţă de-o tînără femeie curtată în lume. Aţi citit *Mesagerul ?* Nimeni nu-mi poate răspunde la puţinele rîn- duri lansata de mine azi-dimineaţă asupra exaltării şi a ultimei faze a ideilor acelor reformişti. Am tratat în cîteva cuvinte problema creşterii numărului alegătorilor. Anglia are 800.000, noi numai 180.000, dar dacă arunc o scurtă privire asupra Angliei, ce văd înainte de oricei? Ce somitate îmi izbeşte ochii cu strălucirea-i orbitoare şi îmi întîmpină privirea ? O aristocraţie puternică şi respectată, o aristocraţie cu rădăcini adînci în obiceiurile acelui popor serios înainte de orice şi serios pentru că o biblic. Ce văd de partea aceasta a strîmtorii ? Oameni bogaţi peste tot. După doi ani, moştenitorul bogăţiei lor şi al numelui lor va fi poate la închisoare...

Discursul acesta, adresat unei burgheze bogate, a cărei bunică mu avusese trăsură, îl distra la început pe Lucien. Din nefericire, domnul de Torpet nu ştia să fie inteligent în patru rînduri, avea nevoie de perioade lungi. „Acest gascon neruşinat crede că-i de datoria lui să declame ca în cărţile domnului de Chateaubri- and", îşi spunea Lucien iritat. Rosti cîteva cuvinte care, explicate acelui auditoriu, s-ar fi putut transforma într-o glumă, dar se opri brusc : „Ies din rolul omului mistuit de o mare pasiune. Numai tăcerea şi tristeţea se potrivesc cu primirea pe care mi-o face doamna Grandet."

Silit să tacă, Lucien auzi atîtea prostii şi văzu mai ales atîtea sentimente josnice, afişate cu orgoliu, încît avu impresia că se aflǎ în anticamera tatălui său. „Cînd mama dă de-un lacheu care vorbeşte ca domnul de Torpet, îl concediază."

Nu mai putu suferi ornamentele elegante din micul salon oval al doamnei Grandet. Greşea, căci era cît se poate de elegant şi de serios. Fără forma-i ovală şi cele cîteva ornamente vesele, puse de arhitect anume, salonul acesta delicios ar fi fost un templu. Artiştii, între ei, ar fi spus: „E pe marginea *seriozităţii".* Dar neruşinarea domnului de Torpet strica totul în ochii lui Lucien. Tinereţea şi frăgezimea stăpînei casei, deşi potenţate de reaua primire pe care i-o fǎcea, i se părură po- trivite unei cameriste.

Lucien continua să se creadă filozof, nedîndu-şi seama că pur şi simplu îl dezgusta neruşinarea. însuşirea aceasta, împinsă mult prea departe de domnul de Torpet şi atît de indispensabilă succesului, îi stîrnea un dezgust învecinat cu mînia. Sila aceasta faţă de o însuşire necesară era simptomul

care-1 alarma cel mai mult pe domnul Leuwen în privipţa fiului său. „Nu e făcut pentru veacul său, îşi spunea, nu va fi niciodată decît un banal om de" merit."

La nelipsita propunere a unei partide de biliard, Lucien îl văzu pe domnul de.Torpet pregătindu-se să ia o bilă. Urechea-i era într-adevăr jignită de vocea răsunătoare a acelui frumos bărbat. Dezgustat, Lucien nu se simţi în stare să evolueze în-jurul biliardului şi ieşi în tăcere, cu mersul încet, aşa cum se tu vine cînd eşti îndurerat.

„Nu e decît 11 scara !" îşi spuse Lucien bucuros, şi, pentru întîia dată, alergă la Operă cu dorinţa de a sosi la timp.

O găsi pe domnişoara Raymonde în loja cu zăbrele a tatălui său, singură de un sfert de oră şi nerăbdătoare să vorbească. Lucien o ascultă cu o plăcere care-1 surprinse şi se arătă atent cu dînsa. „Acesta-i adevăratul spirit, îşi spunea în admiraţia- i exagerată. Ce contrast cu emfaza greoaie şi monotonă din salonul Grandet !"

— Eşti încîntătoare, frumoasă Raymonde, sau cel puţin sînt fermecat. Istoriseşte-mi, te rog, povestea cea mare cu cearta dintre doamna * * * şi soţul ei, precum şi duelul.

în timp ce glăsciorul ei blînd şi sonor enumara amănuntele, trecînd sprinten de la unul la altul, Lucien îşi spunea : „Ce greoi şi mohorîţi sînt răspunz.îndu-şi unii altora cu argumente false, a căror falsitate o simte atît vorbitorul, cît şi ascultătorul ! Ar însemna să jigneşti însă toate regulile de bună-purtare ale acelei cîr- dăşii neplătind în monedă falsă. Trebuie să înghiţi nu ştiu cîte prostii şi să nu iei în rîs adevărurile fundamentale ale religiei, altfel eşti pierdut." Spuse grav :

— Alături de dumneata, frumoasa mea Raymonde, un domn de Torpet e imposibil.

— De unde vii ? îl întrebă ea.

El continuă :

— Cu inteligenţa dumitale firească şi îndrăzneaţă, ţi-ai rîde îndată de el, i-ai face emfaza bucăţele. Ce păcat că nu pot face să luaţi dejunul împreună. Pînă şi tatăl meu ar fi demn să asiste la acest dejun ! Vioiciunea dumitale n-ar putea suferi emfatica lui frazeologie, care este stilul desăvîrşit în societatea cea bună din provincie.

Eroul nostru tăcu şi gîndi : „N-aş face bine, îşi spuse, să strămut marea mea pasiune pentru doamna Grandet asupra domnişoarei Eisler sau a domnişoarei Gosselin ? Sînt şi ale foarte celebre. Domnişoara Eisler n-are nici inteligenţa, nici neprevăzutul Raymondei, dar pînă şi la domnişoara Gosselin ar fi imposibil un om ca Torpet ! Iată pentru ce societatea cea bună din Franţa a ajuns într-o epocă de decădere ; am ajuns în

veacul lui Seneca şi nu mai îndrăznim să acţionăm şi nici sa vorbim ca în timpul doamnei de Sevigne [1] şi al marelui Conde [2]. Firescul se refugiază la dansatoare. Cine mă va împovăra mai puţin într-o mare pasiune, doamna Grandet sau domnişoara Gosseiin ? Sîrit condamnat oare ca ziua să scriu o serie de prostii, iar seara «ă aud altele ?"

C a p i t o l u l LIII

în toiul acestui examen de conştiinţă şi al paroxismului plăcerii domnişoarei Raymonde, uşa lojii se deschise cu zgomot, ca să facă loc unui personaj care nu era altul decît excelenţa-sa domnul conte de Vaize.

— Pe dumneata, te căutam, îi spuse lui Lucien cu un aer serios şi nu cu totul lipsit de importanţă. Putem însă avea încredere în fetişcana asta ?

Oricît do încet fuseseră rostite aceste cuvinte, domnişoara Raymonde le sezisă.

— Nimeni nu mira pus vreodată această întrebare fără a-şi lua pedeapsa, strigă, şi fiindcă nu pot da afară pe excelenţa-voastră, îmi amîn răzbunarea pînă la sesiunea viitoare a Camerei i şi ieşi în grabă.

—- Nu-i rău, spuse Lucien rîz.înd, nu-i rău de loc !

— E cu putinţă, oare, cînd te ocupi de treburile publice, şi dc cele mai importante chiar, să fii aşa de uşuratic ? spuse ministrul cu dispoziţia firească a

[1] *Sevigne, Mărie de Rabulin-Chantal, marchiza de* (1626— 1697), scriitoare franceză, cunoscută datorită *Scrisorilor* sale, din care ^aflăm numeroase amănunte asupra contemporanilor şi

[7] *Conde, Lonis II de Bourbon, prinţ de* (1621—1686), unul din cei mai mari comandanţi dc oşti ai Franţei, şi un foarte

activ conducător al Frondei.

omului care, încurcat în probleme anevoioase, se vede distras de un fleac.

— M-am vîndut trup şi suflet excelenţei-voastre dimineţile, însă e ora un-sprezece seara şi, zău, serile-mi

1 Oraş german din apropierea frontierei franceze, unul din cele mai impottatite centre ale emigraţiei franceze (1792).

" ' Personaj de farsă, prototipul micului nobil de provincie, eroul principal din comedia-balet *Monsieur de Pourceaugnac,* de Moliere.

aparţin. Ce mi-aţi da dacă vi le-aş vinde? spuse Lucien mereu voios.
-- Din sublocotenent cum eşti, te voi face- locotenent.
— Vai, moneda-i foarte frumoasă, dar din nefericire n-am ce face cu ea !
— Va veni o clipă cînd îi vei simţi tot preţul. N-a- vem însă vreme să facem filozofic. Poţi încuia loja ?
-— Nimic mai uşor, spuse Lucien trăgînd zăvorul.
în timpul acesta, , ministrul cerceta dacă nu se poate auzi din lojile învecinate. Nu era nimeni. Excelenţa-sa se ascunse grijuliu după coloană.
— Datorită meritelor dumitale, ai ajuns întîiul meu aghiotant, spuse cu un aer grav. Locul dumitale nu însemna nimic", iar eu nu te numisem decît ca să mă pun bine cu tatăl dumitale. Ai creat locul, e un loc important, am vorbit de curînd, despre dumneata cu regele.
Ministrul se opri, aşteptîndu-se la cine ştie ce efect; îl privi atent pe Lucien, dar nu văzu la el decît o atenţie mîhnită.
„Nefericită monarhic, gîndi contele de Vaize, numele regelui c despuiat de orice efect magic ! E într-adevăr imposibil să guvernezi cu gazetuţelc astea care dărîmă totul. Trebuie să plătim totul fie cu ban? peşin, fie cu avansări... şi asta ne ruinează."
Urmă o tăcere scurtă, de zece secunde, în timpul cărora chipul ministrului sc întunecă. în fragedа-i tinereţe, la Coblentz unde se «fia, cele patru litere R, E, G, E aveau încă un efect uimitor.
„Oare-mi va propune o afacere în genul Caron ? se întreba Lucien. în cazul acesta, armata nu va avea niciodată un locotenent £U numele Leuwen !"
-T- Amice, spuse în sfîrşit ministrul, regele şi-a dat asentimentul ca să te însărcinez cu o dublă misiune electorală.
„Iarăşi alegerile ! Sînt în seara asta ca domnul de Pourceaugnac '."
— Excelenţa-voastră ştie, răspunse Lucien pe un ton foarte hotărît, că misiunile acestea nu-s tocmai onorabile în ochii unui public amăgit.
— Nu sînt de loc dc părerea asta, spuse ministrul, îngăduie-mi să ţi-o spun, ea unul cu mai multă experienţă decît dumneata.
Acest', ultim cuvînt fusese rostit cu un ifos nesuferit, încît răspunsul nu se lăsă aşteptat.
— Iar eu, domnule conte, am prea puţin devotament faţă de regim, şi rog pe excelenţa-voastră să încredinţeze asemenea misiuni unuia mai demn.

— Amice, răspunse ministrul, stăpînindu-şj orgoliul său de ministru, e una din datoriile postului dumitale, al postului pe care l-ai înălţat...

— în cazul acesta, mai am de adăugat o rugăminte la cca clintîi, aceea de a binevoi să primiţi, chiar aici, demisia mea şi mulţumirile mele pentru atenţiile dumneavoastră faţă de mine.

— Nefericit principiu monarhic,! spuse ministrul, ca pentru sine. Adăugă apoi, cu un timbru mai politicos, căci nu-i venea la socoteală să se despartă de Lucien și de tatăl acestuia : îngăduie-mi să-ţi spun, scumpe domn, că nu-jpot vorbi de această demisie decît cu tatăl dumitale.

— Aş dori foarte mult, răspunse Lucien după o clipă, să nu fiu mereu nevoit să recurg la destoinicia tatălui meu. Dacă binevoieşte excelenţa-voastră să-mi explice aceste misiuni şi dacă nu e vorba în chestiunea aceasta de lupte ca acelea din strada Transnonain, s-ar putea să le iau asupră-ini.

— Deplîng, ca și dumneata, groaznicele accidente ce se pot ivi în cazul întrebuinţării pripite a forţei celei mai legitime. îţi dai însă bine scama că un accident deplins şi reparat în măsura posibilităţilor nu dovedeşte nimic împotriva unui sistem. Oare-i un asasin omul care-şi răneşte prietenul la vînătoare ?-

— Domnul de Torpet ne-a vorbit aseară o nesfîr- şilă jumătate de oră, domnule, de neajunsul acesta, pe care-l exagerează atîta o anumită presă.

— Torpet e un prost, dar sîntem uneori nevoiţi să întrebuinţăm şi oameni ca Torpet, pentru că n-ăvem oameni ca Leuwen, sau pentru că le lipseşte firea prietenoasă. Maşina însă trebuie să funcţioneze. Argumentele și succesele de elocvenţă pentru care sînt plătiţi acei domni nu sînt făcute pentru o inteligenţă ca a dumitale ; într-o armată numeroasă, nu toţi soldaţii pot fi nişte erpi ai gingășiei sufletești.

-— Cine mă va asigura însă că un alt ministru nu va întrebuinţa, în cinstea mea, exact termenii de care se slujeşte excelenţa-voastră rostind elogiul domnului dc Torpet ?

— Zău, amice, cu dumneata nu se poate sta, de vorbă ! Exclamaţia aceasta cuprindea atîta firesc si bonomie, iar Lucien era încă atît de tînăr, încît tonul dictă și răspunsul ;

— Nu, domnule conte, întrucît, ca să nu-1 mîhnesc pe tatăl meu, sînt gata să preiau aceste misiuni, dacă nu comportă vărsări de sînge.

— Stă oare în puterea noastră să vărsăm sînge ? spuse ministrul pe un ton cu totul diferit, mustrător şi totodată plin de mîhnire.

Cuvintele acestea, rostite din inimă, îl izbiră pe Lucien : „Iată un inchizitor bine ales", îşi spuse.

— E vorba de două lucruri, reluă ministrul cu un accent de-a dreptul administrativ. „Trebuie să ne măsurăm cuvintele şi să încercăm să nu-1 jignim pc Leuwen al nostru, îşi spunea ministrul. Iată la ce sîn- tem reduşi cu *subalternii noştri!* Dacă unii sînt respectuoşi, sînt oameni dubioşi, gata să ne - vîndă *Naţionalului* sau lui Henric al V-lea !" E .votba de două lucruri, scumpul meu aghiotant, urmă cu glas tare. Să-ţi faci apariţia la Champagnie, în departamentul Cher, unde tatăl dumitale are proprietăţi mari, să vorbeşti cu oamenii dumitale de afaceri, şi, cu ajutorul lor, să ghiccşti de ce este atît de nesigură alegerea domnului Blondeau. Prefectul, domnul de Rique- bourg, e un om de treabă, foarte cucernic, foarte de- votat, dar îmi face impresia unui imbecil. Vei fi acreditat pe lîngă el, vei avea bani de împărţit pe malurile Loirei, şi, în plus, trei debite de tutun. Cred că sînt şi două posturi dc diriginte poştal, ministrul de finanţe nu mi-a răspuns încă în privinţa asta, îţi voi comunica telegrafic. Eşti un om înţelept, te vei tolosi de aceste drepturi cu discreţie. Cruţă vechea 'nobilime şi clerul, între ci şi noi nu-i decît viaţa unui copil Nici o milă faţă de republicani, mai ales faţă de tinerii care au primit o educaţie bună, dar n-au cu ce-şi duce. zilele. Nu-i loc pentru toţi la „Mont-Saint-Mi- chel". Ştii că birourile mele sînt înţesate cu spioni, aşa că îmi vei scrie, cînd e ceva important, pe adresa tatălui dumitale. Alegerea de la Champagnie nu mă supără prea mult. Domnul Malot, liberalul şi adversarul lui Blondeau, e un palavragiu, un tip excesiv, dar nu mai e tînăr, şi a pus să fie pictat în uniformă de căpitan în Garda Naţională, cu căciula în cap. Nu-i un om de partid sumbru şi energie. Ga să-ini bat joc de el, i-am dizolvat garda după o săptămînă. Un bărbat ca el nu poate rămîne rece la perspectiva panglicii roşii, de ofiţer al Legiunii de Onoare, eare-ar fi de mare efect în portretul său. în orice caz, e un palavragiu, imprudent şi găunos, care, o dată ajuns la Cameră, nu i-ar aduce partidului său nici un scrviciu. Vei studia mijloacele de a-1 capta pe Malot în caz de nereuşită a devotatului nostru Blondeau. Chestiunea cea mai importantă e însă la Caen, in Calvados. Vei consacra o zi, două treburilor de la Champagnie, şi-apoi te vei duce în grabă la Caen. Cu nici un preţ domnul Mairobert fiu trebuie să se aleagă, e un

bărbat cu judecată şi inteligenţă. Cu douăsprezece sau cincisprezece capete ca ale lui, Camera ar fi neguver- nabilă. îţi dau oarecum mînă liberă în materie de bani şi de posturi, de numiri şi de destituiri. Acestea din urmă ar putea fi contracarate de doi pairi de-ai noştri, care au mari proprietăţi în ţinut. în orice caz, însă, Camera Pairilor nu ne încurca. Nu-1 vreau cu nici un preţ pe domnul Mairobert; e bogat, n-are rude sărace, e decorat, nu-i nimic de făcut în direcţia aceea. Prefectul de Caen, domnul Boucaud de Seranville, e un zelos temperat. A ticluit el însuşi un pamflet contra domnului Mairobert, şi a comis imprudenţa să-1 tipărească chiar acolo, în capitala prefecturii sale. l-am şi poruncit prin telegraful de mîine dimineaţă să nu împartă nici un singur exemplar. Deoarece domnul Mairobert e puternic în faţa opiniei publice, atacul trebuie dat în direcţia aceea. Domnul ele Torpet a compus un alt pamflet, din care vei lua trei sute de exemplare în trăsura dumitale. Furnizorii noştri obişnuiţi, domnii Desterniers şi I'..., au scris şi ei două pamflete, care vor ieşi de sub tipar la miezul nopţii. Pamfletul lui Desterniers, care e injurios şi muşcător, m-a costat şase sute de franci ; celălalt, fin, ingenios şi de ţinută aleasă, după cîte spune autorul, mă costă o mie de franci. Vei arunca pe piaţă unul din cele două pamflete, sau ambele, după împrejurări. Nor- manzii-s tare şireţi. în sfîrşit, vei dispune difuzarea sau nedifuzarea acestor pamflete. Dacă vrei să faci dumneata unul, ori cu totul nou, ori extras din celelalte, ţi-aş rămîne foarte îndatorat. în sfîrşit, fă tot posibilul ca să împiedici alegerea domnului Mairo- bert. Scrie-mi de două ori pe zi, îţi dau cuvîntul meu de onoare că voi citi regelui scrisorile dumitale.

Lucien începu să surîdă.

— Anacronism, domnule conte', nu mai sîntem pe vremea lui Samuel Bernard. Ce poate face regele pentru mine ? Cît despre distincţii, domnul de Torpet ia cina o dată sau de două ori pe lună cu majestăţile-lor. Adevărul e că monarhiei dumneavoastră îi lipsesc mijloacele de seducţie.

— Nu în măsura în care crezi dumneata. Dacă domnul Mairobert e ales, în ciuda serviciilor dumitale bune şi loiale, vei fi avansat locotenent. Dacă nu se alege, vei fi făcut locotenent de stat-major şi vei primi şi o decoraţie.

— Domnul de Torpet n-a pierdut prilejul să ne spună aseară că e ofiţer al Legiunii de Onoare de o săptămînă, paro-se în urma marelui său articol despre casele dărîmate cu tunul

la Lyon[1]. De altfel, mi-amin- tesc ele sfatul dat de mareşalul Bournonville regelui Spaniei, Ferdinand al VH-lea. E miezul nopţii, voi pleca peste două ore.

— Bravo, bravo, amice ! Redactează-ţi instrucţiile în sensul pe care ţi l-am spus, ca şi scrisorile dumitale către prefecţi şi generali. Voi semna totul la ora unu şi jumătate, înainte de culcare. Probabil că va trebui să-mi mai pierd şi noaptea asta pentru afurisitele de alegeri... Aşadar, nu te sfii. Vei avea telegraful la dis^ poziţie.

— Vreţi să spuneţi că voi putea scrie fără ştirea prefecţilor, fără să le comunic adică telegrama ?

— Evident, dar vor afla oricum de ea prin telegrafist. Ar trebui să nu-i indispunem pe prefecţi. Dacă-s oameni da treabă, comunică-le numai ce pofteşti. Dacă se arată geloşi de misiunea dumitale, nu-i jigni, nu trebuie să ne sfădim cu armata noastră în clipa bătăliei. . '

— Socot că mă voi purta cu prudenţă, dar, în sfîr- şit, pot coresponda telegrafic cu excelenţa-voastră, fără să comunic în prealabil prefectului conţinutul telegramei ?

— Da, de acord, dar nu te certa cu prefecţii. Aş vrea să ai cincizeci de ani în loc de douăzeci şi şase !

— Excelenţa-voastră e perfect liber, dosigur, jiă-şi aleagă un bărbat de cincizeci de ani, mai puţin simţitor ca mine faţă de înjurăturile jurnalelor.

— îţi voi da orice sumă de bani. Dacă orgoliul dumitale îmi îngăduie o gratificaţie, o vei primi, şi încă una mare. într-un cuvînt, trebuie să reuşeşti : după părerea mea personală c preferabil să cheltuim cinci sute de mii de franci decît să-1 avem pe Mairobesrt în faţa noastră la Catneră. E un bărbat stăruitor, înţelept, respectat, redutabil. Dispreţuieşte banul şi e bogat. într-un cuvînt, mai rău nu se poate !

— Voi face tot posibilul Ca să vă feresc.

După acest răspuns rostit foarte rece, ministrul părăsi loja. Trebui să răspundă la salutul a cincizeci de persoane şi să strîngă opt sau zece mîini înainte de a se sui în trăsura lui, în caro-1 pofti şi pe Lucien.

— Descurcă-te tot aşa de bine ca şi în afacerea Kortis, îi spuse lui Lucien, pe care ţinu morţiş să-1 conducă pînă în

1 Aluzie 1.x înăbuşirea sîngoroasă a răscoalei ţesătorilor din l,yon (1831).

... ,

piaţa Madeleine, şi voi spune regelui că administraţia n-are nici un element superior dumi- mitale. Şi n-ai decît douăzeci şi şase dc ani ! Vei putea ajunge departe ! Nu văd decît două obstacole. Avea- vei curajul să vorbeşti înaintea a patru sute de deputaţi, dintre care trei sute de imbecili ? Putea-vei să te fereşti de primul impuls care la dumneata e înspăi- mîntător ? Mai ales ia aminte şi comunică prefecţilor : nu apelaţi niciodată la sentimentele pretins generoase şi care depind prea mult de nesupunerea popoarelor.

— A... spuso Lucien îndurerat.

— Ce este ?

— Lucrul nu-i măgulitor.

— Amintcşte-ţi că Napoleon al dumitale n-a ţinui seama de asta nici chiar în 1814, cînd duşmanul trecuse Rinul.

— Pot să-1 iau cu mine pe domnul Cofle, care are sînge rece cît doi ?

— Rămîn însă singur !

— Singur, cu patru sute cincizeci de funcţionari ! De pildă,'cu domnul Desbacs.

— E un şmecher prea maleabil, care va trăda mai mulţi miniştri înainte de-a ajunge consilier de stat. Aş vrea să-ncerc să nu fiu printre acei miniştri, dc âce,ea îţi cer concursul, cu toate asperităţile dumitale. Desbacs c tocmai opusul dumitale... Ia însă pe oricine doreşti, chiar şi pe domnul Coffe. Şi, cu nici un preţ, Mairobert ! Te aştept înainte de ora unu şi jumătate. Fericită-i tinereţea în privinţa activităţii !

Lucien se sui în apartamentul mamei sale, care-î puse Ia dispoziţie caleaşca de călătorie, a băncii, gata oricînd de drum ; la ora 3 noaptea era în drum spre departamentul Cher.

C a p i t o l u l LIV

Trăsura era ticsită cu pamflete electorale peste tot, pînă şi pe imperială.'Abia mai era loc pentru Lucien şi Coffe. Sosiră la Blois la ora 6 seara şi se opriră să ia cina. Deodată auziră un huiet marc în faţa hanului.

— Huiduiesc pe cineva, spuse Lucien domnului Coffe.
-,

— -Să-i ia dracu ! răspunse acesta cu răceală.

Hangiul intră, foarte, palid.

— Fugiţi, domnilor, vor să vă prade trăsura.

— Şi de ce ? întrebă Lucien.

-— A, ştiţi mai bine decît mine...

— Cum ? spuse Lucien furios şi ieşi sprinten din salon, care era Ia parter.

Fu întîmpinat cu strigăte asurzitoare !

— Jos cu spionul, jos cu comisarul de poliţie !

Roşi ca un cocoş, se hotărî să nu răspundă şi încercă să se apropie de trăsură. Mulţimea se dete puţin la o parte. Cînd deschise uşa de la trăsură, o lopată plin cu noroi îi căzu drept pe faţă şi apoi pe cravată. Deoarece în clipa aceaa vorbea cu domnul Coffe, noroiul îi pătrunse chiar în gură.

Un funcţionar particular, lung cît toate zilele, cu favoriţi roşii, care fuma liniştit la balconul de la în- tîiul cat al hanului, unde se strînseseră toţi călătorii, şi care domina scena de aproape, spuse strigînd către mulţime :

— Priviţi-1 cît e de murdar ! I-aţi pus sufletul pe faţă.

Urmă o scuită tăcere, apoi cuvintele îi fură întîm- pinate cu un hohot de rîs obştesc, care cuprinse toată strada cu un zgomot asurzitor şi ţinu cinci minute. în clipa cînd Lucien se întorcea cu o mişcară bruscă spre balcon şi-şi ridica ochii ca să ghicească printre atî- tea mutre care rîdeau cu un rîs silit pe aceea a obraznicului care vorbise despre el, doi jandarmi în galop intrară în mulţime. Balconul se goli într-o clipă, şi mulţimeă se risipi iute prin străzile laterale. înnebunit de mînie, Lucien vru să se întoarcă la han, ca sa l caute pe individul care-l insultase, dar hangiul baricadase toate intrările, şi în zadar lovea eroul nostru cu pumnii şi cu picioarele în uşă.

în timpul acestor tentative, brigadierul de jandarmi se afla în spatele lui.

— Ştergcţi-o iute, domnilor, spunea acel funcţionar, cu un ton grosolan, rîzînd şi el de halul în care se aflau vesta şi cravata lui Lucien din pricina noroiului. N-am decît trei oameni, iar mulţimea se poate întoarce cu pietre.

Se înhămau caii în grabă. Lucien era scos din minţi de mînie şi vorbea cu Colic, care nu răspundea, în- corcînd, cu ajutorul unui cuţit mare de bucătărie, să ia grosul noroiului care-i acoperea mînccile hainei.

•—■ Trebuie să-1 găsesc pe individul care m-a insultat, repeta Lucien pentru a cincea sau a şasea oară.

— în meseria noastră, a dumitale şi a mea, răspunse în sfîrşit Coffe, cu mult sînge rece, trebuie să ne facem că n-am auzit şi să ne vedem de drum.

Veni şi hangiul, care ieşise printr-o uşă dosnică, dar nu putu sau nu vru să-i răspundă lui Lucian nimic cu privire la numele lunganului care-l insultase.

— Mai bine plătiţi-mi, domnule. Patruzeci şi doi de franci.

— îţi baţi joc de mine ? O masă pentru doi oamenî, patruzeci şi doi de franci ?!

— Vă sfătuiesc s-o ştergeţi, spuse brigadierul, se vor întoarce eu cotoare de varză, iar Lucien vă/u cum hangiul îi mulţumea brigadierului cu coada ochiului.

— Cum îndrăzneşti ? spuse Lucien.

— Să mergem la judecătorul de pace, domnule, dată te crezi păgubit, spuse hangiul cu siguranţa obraznică a oamenilor de teapa lui. S-au speriat toţi călătorii din han, e şi un englez cu nevastă-sa, care a închiriat jumătate din etajul întîi pentru două luni. Mi-a declarat că dacă mai primesc nişte...

Hangiul se opri scurt.

— Nişte ce ? întrebă Lucien, palici de mînie, aler- gînd la trăsură ca să-şi ia sabia.

— în sfîrşit, domnule, mă-nţelegi... spuse hangiul, englezul m-a ameninţat că se mută.

— Să plecăm, spuse Colfe, mulţimea se întoarce.

Aruncă patruzeci şi doi de franci hangiului şi plecară.

—• Te voi aştepta aiară din oraş, spuse» brigadierului, îţi poruncesc să mă aştepţi acolo ! /

— A, înţeleg, răspunse brigadierul, surîzînd cu dispreţ, domnul comisar se teme.

— îţi ordon s-o apuci pe altă stradă şi să mă aştepţi dincolo de poarta oraşului. Iar dumneata, spuse surugiului, mergi prin mulţime la pas.

Mulţimea începu să apară la capătul străzii.

Cînd ajunse la douăzeci de paşi de mulţime, surugiul porni în galop, în ciuda strigătelor lui Lucien. Noroiul şi cotoarele de varză zburau dc pretutindeni în caleaşcă. Cu toată hărmălaia îngrozitoare, pasagerii încercară plăcerea să audă înjurăturile cele mai murdare. în apropierea porţii oraşului, surugiul mînă îa trap, din pricina punţii prea strimte. Lîngă poartă, care era dublă, se aflau vreo opt sau zece gălăgioşi.

— în apă cu ei, în apă ! strigau.

— A, e sublocotenentul Leuwen ! spuse un bărbat cu o manta verde, sfîşiată, un lăncier dat afară pe-semne.

— în apă cu Leuwen, în apă cu Leuwen ! strigară într-o clipă.

Ţipete izbucneau la doi paşi de caleaşcă, dedesubtul porţii, şi strigătelej se înteţiră la ieşirea caleştii. După două sute de paşi, totul se linişti. Brigadierul nu intîrzie nici el.

— Vă felicit, domnilor, spuse călătorilor,'aţi-scăpat frumuşel.

Aerul zeflemitor îl scoase clin fire pe Lucien, care-i porunci să-şi prezinte actele de identitate, apoi îi spuse ;

- Care poate fi cauza tărnbălăului ăstuia ?

— Ei bine, domnule, ştiţi mai bine decît mine. Sin- teţi comisarul de poliţie care vine pentru alegeri. Tipă-riturile pe care le aveaţi pe imperiala caleştii au căzut jos chiar la intrarea în oraş, în faţa cafenelei „Ram- blin", cafeneaua *Naţionalului,* au fost citite, lumea v-a recunoscut, şi, zău, mare noroc aţi avut că n-au aruncat cu pietre în dumneavoastră.

Domnul Coffe se sui liniştit pe capra caleştii. — într-adevăr, nu mai e nimic, îi spuse lui Leuwen uîtîndu-se pe imperială.

— Pachetul pierdut era pentru departamentul Cher sau pentru domnul Mairobert ?

— împotriva domnului Mairobert, răspunse Coffe, era pamfletul lui de Torpet.

Chipul jandarmului în timpul acestui scurt dialog îl exaspera pe Lucien, care-i clete douăzeci de franci şi-i porunci să plece.

Brigadierul ii mulţumi cu mii de plecăciuni.

— Domnilor, adăugă, locuitorii din Blois sînt iuţi la mînie. Domnii de felul dumneavoastră nu străbat de obicei oraşul decît noaptea.

— Ştergc-o ! îi spuse Lucien. Iar tu porneşte-o în galop ! porunci vizitiului.

— Ei, nu vă temeţi atîta, răspunse acesta rînjind, nu mai e nimeni pe şosea !

După cinci minute de galop, Lucien se întoarse către însoţitorul său, spunîndu-i :

— Ei bine, Coffe ?!

—• Ei bine, răspunse Coffe rece, ministrul vă ia de braţ la ieşirea dc la Operă ; raportorii la Consiliul de stat, prefecţii în disponibilitate, deputaţii cu antrepozite de tutun vă invidiază norocul. Acesta-i reversul medaliei. Nimic mai simplu.

— Sîngele dumitale rece mă scoate din sărite ! spuse Lucien, înnebunit de mînie. Toate mîrşăviile acelea, cuvintele : „Sufletul lui e pe faţă", şi noroiul acela...

— Noroiul acela e, pentru noi, nobila pulbere de pe cîmpul de onoare. Acel huiet public vă va fi pus la socoteală, astea-s fapte strălucite în cariera pe care aţi ales-o şi în care sărăcia şi recunoştinţa mea mă îndeamnă să vă urmez.

— Adică dacă ai avea o mie două sute de franci venit lunar, n-ai fi aici.

—■ Dacă aş avea numai trei sute, n-aş sluji ministerul care reţine mii de nenorociţi în temniţele îngrozitoare de la „Mont-Saint-Michel" şi „Clairvaux".

După răspunsul acesta prea sincer, urmă o tăcere aclîncă, şi tăcerea ţinu timp de trei poşte. La şase sute de paşi de un sat, a cărui clopotniţă ascuţită se zărea înălţîndu-se după un colnic golaş, fără pomi, Lucien opri trăsura, spunînd surugiului :

—- Ai douăzeci de franci dacă nu spui nimic despre răscoală.

— Prea bine, douăzeci de franci nit-s de lepădat, vă mulţumesc. Dar bine, domnule, chipul dumneavoastră atît de palid din pricina spaimei prin care-aţi trecut, caleaşca dumneavoastră englezească, aşa de frumoasă, plină de noroi or să pară suspecte, lumea jare să trăncănească. Eu, unul, sînt mut.

— Spune că ne-ai răsturnat într-un şanţ, iar oamenilor de la staţia de poştă că vor primi douăzeci de franci dacă înhamă în trei minute ; spune-le că sîntern nişte negustori care ne-am luat lumea în cap din pricina unui faliment../ Şi că sîntern siliţi să ne ascundem ! spuse Lucien lui Coffe.

— Vreţi să fiţi recunoscut sau nu ?

— Aş vrea să fiu la o sută de metri sub pămînt, sau să am nepăsarea dumitale !

Lucien nu suflă un cuvînt în timp ce se înhăma, stînd nemişcat în fundul caleştii, cu mîna pe pistoale, vădit frămîntat de mînie şi dc ruşine. Cînd ajunseră la cinci sute de paşi de staţie, întrebă cu lacrimile în ochi, în- toreîndu-se către însoţitorul său tăcut:

—- Ce mă sfătuieşti, Coffe ? Vreau să-mi trimit demisia din toate funcţiile şi să-ţi cedez misiunea, sau, dacă-ţi convine, să-l chem pe domnul Desbacs. Eu voi aştepta o săptămînă şi apoi îl voi căuta pe obraznicul acela.

—• Vă sfătuiesc, răspunse Coffe cu răceală, să porunciţi să ne spele caleaşca la prima staţie, să continuaţi ca şi cum nu s-ar fi întîmplat nimic şi să nu spuneţi nimănui nici o vorbă despre această păţanie, ca să nu daţi lumii prilej de rîs.

— Cum, spuse Lucien, vrei să îndur toată viaţa ideea că m-am lăsat insultat fără să mă răzbun ?

— Dacă sînteţi atît de simţitor la dispreţ, de co aţi părăsit Parisul ?,

— Prin ce moment critic am trecut la uşa hanului !

Cît voi trăi, momentul acesta mă va arde ca jarul pus pe piept!

— Păţania era nostimă, spuse domnul Coffe, pentru că nu era nici o primejdie şi aveam tot răgazul să gustăm dispreţul. Strada era plină de noroi, dar perfect pavată, fără nici o piatră la îndemâna mulţimii. E întîia dată cînd mi-am dat seama ce este dispreţul. Cînd am fost arestat, ca să fiu dus la închisoarea „Sainte-Pelagie", n-am fost zărit decît de trei-patru persoane cînd mă suiau în dubă, cam în ghionţi, şi una din ele a spus cu multă milă şi bunătate : *„Bietul*

Lucien nu răspunse. Coffe urmă, cu o sinceritate crudă :

— Aici însă era dispreţul curat. Ceea ce m-a făcut sa-mi aduc aminte de cunoscuta zicală : „Dispreţul îl înghiţi, nu-1 mesteci".

Atîta sînge rece îl înnebunea pe Lucien. Dacă nu l-ar fi oprit gîndul la mama lui, ar fi dezertat chiar atunci pe şoseaua cea mare, s-ar fi îndreptat spre Rochefort, iar de acolo îi era uşor să se îmbarce pentru America, sub un nume de împrumut.

„După, doi ani mă pot întoaj-ce la Blois, să dau cîteva palme celui mai de vază tînăr din oraş."

Ispita aceasta stăpînindu-1 prea mult, simţea nevoia să vorbească.

— Amice, îi spuse lui Coffe, mă bizui că nu vei ride cu nimeni de chinurilc astea ale mele.

— M-aţi scos de Ia „Saint-Pelagie", unde trebuia sa-mi execut pedeapsa de cinci ani ; şi apoi sîntern legaţi de mai mulţi ani.

— Ei bine, inima mi-e slabă, simt nevoia să vorbesc, şi voi vorbi dacă-mi lagăduieşti o discreţie veşnică.

— Făgăduiesc,

Lucien îşi expuse proiectul dezertării, iar la urmă plînse cu lacrimi fierbinţi.

— M-am purtat rău toată viaţa, repetă de mai multe ori, sînt ca într-o mlaştină din care nu mai pot ieşi.

— f ie, dar oricare ar fi motivul, nu puteţi dezerta în mijlocul bătăliei, ca saxonii la lipsea, nu e frumos, asta v-ar stîrni mai tîrziu remuşcări, sau cel puţin aşa mă tem. încercaţi să uitaţi şi, mai ales, nici tui cuvînt faţă dc domnul de Riquebourg, prefectul din Champagnie.

După asemenea frumoasă mîngîiere, se lăsă o tăcere care ţinu două ceasuri. Aveau de făcut o etapă de şase poşte, era frig, ploua mărunt, aşa că fură nevoiţi să ^copere caleaşca. Se lasa noaptea, ţinutul pe care-1 străbăteau -era sterp : nici un singur arbore. în timpul acestei nesfîrşite etape de şase poşte, se făcu noapte deodată, se întunecă adînc. Coffe îl vedea pe Lucien schirnbîndu-şi poziţia din cinci în cinci minute.

„Se răsuceşte ca sfîntul Laurenţiu pe grătar. Păcat că nu-şi poate găsi singur leacul. în starea în care se află, nu poate fi şi politicos, îşi spuse Coffe după un sfert de oră. Totuşi, adăugă, după un alt sfert de oră de reflecţie şi deducţii matematice, îi rămîn îndatorat că m-a scos din chichineaţa aceea de la «Sainte- Pelagie», cam de mărimea acestei căleşti... Să ne expunem la lovitura fiarei ! N-a fost prea politicos cu mine nici în cursul dialogului de mai înainte. Să stăm "totuşi de vorbă, oricît de plicticos ar fi, cu un om nenorocit, şi, mai rău încă, cu un mîndru fiu al Parisului, nenorocit din propria-i greşeală, nenorocit cu toate că e sănătos, că arc bani şi tinereţe din belşug. Ce prost ! Cum l-aş mai urî, dar m-a scos din închisoare ! La scoală ce închipuit era, şi, mai cu seamă, ce mai palavragiu ! Să vorbească, să vorbească, mereu să vorbească ! Cu toate astea, ca să fiu drept, e o *menţiune straşnică în favoarea lui,* nici o singură vorbă nelalocul ei, cînd i-a trăsnit prin cap să mă scoată din închisoare... Da, dar ca să mă facă ucenic de călău... Călăul e maL stimabil... Din curată copilărie, din pricina prostiei lor obişnuite, l-au luat la ochi oamenii, el nu-şi l'ace decît datoria... o datorie necesară... indispensabilă. Iar noi ! noi, care sîntem pe calea tuturor onorurilor pe care le poate împărţi societatea, iată-ne pe cale de-a comite o infamie... o infamie *dăunătoare.* Poporul, care se înşală deseori, de data asta a avut din întîmplare dreptate. In astă strălucitoare caleaşca englezească, atît de luxoasă, descoperă doi nemernici... şi ne spune : «Sînteţi nişte nemernici !» Bine spus, gîndi Coffe rîzînd. Mai domol, poporul nu i-a spus lui Lucien : «Eşti un nemernic», ci ne-a spus amîndurora : «Sînteţi nişte nemernici». Coffe cîntări cţivîntul pentru sine însuşi. în clipa aceea Lucien suspină adînc. Iată-1 suferind din pricina absurdităţii lui: pretinde să întrunească la un loc avantajele ministeriale cu gingaşa susceptibilitate a unui om de onoare. Nu e nimic mai stupid ! Ei, amice, o dată cu haina acoperită de fireturi, ia-ţi şi-o piele de toval împotriva jignirilor... Se poate invoca însă în apărarea lui faptul că nu există poate nici un ticălos de agent de-al ministrului care să sufere de pe urma acestui mecanism. Cinste lui... Ceilalţi ştiu la ce misiuni se expun solicitînd slujbe... Ar fi bine să-şi găsească singur leacul... Orgoliul, bucuria descoperirii ar îmblînzi durerea tăişului ascuţit al sfatului care îi pătrunde în inimă... E însă bogat, e răsfăţat cu toate bucuriile unei situaţii sociale frumoase... nu va găsi niciodată singur leacul, admiţînd că există vreunul. Să mă ia dracu dacă cunosc în fond situaţia sa !... Aici e aici... secătura aceea de ministru îl tratează cu © distincţie uimitoare, poate

c-o fi avînd ministrul vreo fată legitimă sau din flori cu care vrea să-1 încurce... poate că Lucien e ambiţios, poate ca vrea să fie prefect, decorat, cu panglica roşie pe un frac nou-nouţ... şi să se plimbe ţanţoş pe aleea de tei a promenadei publice din partea locului !"

— Ah, Doamne... spuse Lucien în şoaptă.

„Iată-1 pe calea dispreţului public... ca în primele mele zile de închisoare, cînd credeam că vecinii mei de prăvălie m-ar putea lua drept falit fraudulos."

Amintirea acelei dureri atît de vii fu atît de puternică, încît îl îndemnă pe Coffe să vorbească :

— Nu vom fi în oraş înainte de ora unsprezece, vreţi să tragem la un han sau la prefect ?

— Dacă nu s-a culcat, să mergem la prefect.

Din slăbiciune, Lucien gîndea cu voce tare înaintea lui Coffe ; gustase pînă-n fund paharul amar al ruşinii, deoarece plînsese ; adăugă :

— Mai supurat decît sînt nu se poate, dar nefericitului nu-i rămîne decît o singură scîndură de salvare, să ne facem datoria. '

— Aveţi dreptate, spuse Coffe cu răceală. în culmea nenorocirii, şi mai cu seamă a celei mai mari nenorociri, care-şi trage obîrşia din dispreţul de sine, singurul leac este să-ţi faci datoria şi să treci la acţiune. *Experta crede Roberto.* [1] Nu mi-am petrecut viaţa pe roze. Dacă vreţi să-mi ascultaţi-sfatul, astupaţi-vă urechile şi siliţi-vă să uitaţi scandalul de la Blois. Sînteţi încă foarte departe de culmea nenorocirilor, nu e cazul să va dispreţuiţi. Judecătorul cel mai sever n-ar putea vedea în fapta dumneavoastră decît- imprudenţă/aţi apreciat viaţa unui *ministerial* potrivit celor văzute la Paris, unde are monopolul tuturor plăcerilor pe care le poate da viaţa socială. Numai în provincie vede ministerialul dispreţul pe care i-1 hărăzeşte din plin marea majoritate a francezilor. N-avcţi pielea destul de groasă ca să nu simţiţi dispreţul public. Te obişnuieşti însă şi cu asta, n-ai dccît să-ţi plasezi vanitatea aiurea. IJitaţi-vă la domnul de N... în privinţa acestui bărbat celebru, putem observa că, atunci cînd dispreţul s-a generalizat, nu-1 mai exprimă decît proştii ; la noi, însă, proştii au făcut şi dispreţul de rîs.

— Ciudată mîngîiere îmi oferi, spuse Lucien destul dc brusc.

1 lncrede-te în Robert, care ştie asta din propria-i experienţă <!at.).

— E singura, pare-mi-se, care vi se potriveşte. Trebuie mai întîi să spui adevărul cînd iei asupră-ţi sarcina gingaşă dc a consola pe un om curajos. Sînt un chirurg în aparenţă crud, sondez plaga pînă-n fund, dar pot vindeca. Va amintiţi cum cardinalul de Retz, un om atît de curajos, poate că omul cel mai curajos din Franţa, de-o seamă cu anticii, deoarece dăduse, la supărare, un picior în spate scutierului său pentru cine ştie ce prostie moţată, se trezi cu o grindină de bastoane şi fu straşnic bătut dc omul acela, mult mai voinic ca dînsul ? Ei bine, asta-i mai nostim decît primirea cu noroi din partea gloatei care vă crede autorul mîrşavului pamflet pe care-l duceţi în Norman- dia. La drept vorbind, s-a aruncat cu noroi în obrăznicia atît de provocatoare a îngîmfatului aceluia de Torpet. Dacă aţi fi englez, accidentul acesta v-ar fi lăsat aproape cu desăvîrşire rece. Lordul Wellington a trecut de trei-patru ori în viaţa sa prin aceeaşi situaţie.

— A, englezii nu-s judecători atît de subţiri şi delicaţi în privinţa onoarei ca francez. Muncitorul englez. nu-i decît o maşină, al nostru nu-şi execută atît de bineducrarea minuţioasă, clar e, deseori, un fel de filozof, şi e groaznic să-i suferi dispreţul.

Lucien mai vorbi cîtva timp cu toată slăbiciunea omului căzut pe ultima treaptă a nenorocirii. Coffe îl luă de mînă, şi Lucien plînse a doua oară.

— Dar lăncierul care m-a recunoscut cînd s-a strigat : „Jos Leuwen" ?

— Soldatul acela a adus la cunoştinţa poporului din Blois numele autorului infamului pamflet al lui de Torpet.

— Cum să mai ies din noroiul în care m-am afunda r, la propriu, ca şi la figurat? exclamă Lucien cu amărăciune. De cînd eram copil, urmă după o clipă, am făcut tot ce mi-a stat în putinţă ca să fiu folositor şi vrednic de stimă. Timp de trei ani am muncit cîte zece orc pe zi ca să intru la Şcoala politehnică. Dumneata ai reuşit al patrulea, şi eu al şaptelea. La şcoală, muncă istovitoare, nici gînd de distracţie. Indignaţi de-o măsură ticăloasă luată de guvern, ieşim în stradă.

— Greşeală ridicolă de calcul, mai ales la nişte geometri. Eram două sute cincizeci de tineri, guvernul ne-a opus douăsprezece mii de ţărani, incapabili de orice judecată şi pe care focul sîngelui ce-i însufleţeşte pe toţi francezii în faţa

primejdiei îi preface în niște soldați foarte buni. Am căzut în aceeași eroare ca și acei bieți seniori ruși în 1826.[1]
Tăcutul Coffe flecărea ca să-1 distragă pe Lucien, dar băgă de seamă că Lucien nu-1 mai asculta.

— Indignat că eram prea leneș și nu prea stimabil, m-am făcut militar, apoi am părăsit uniforma din motive personale. Dar mai devreme sau mai tîrziu tot aș fi părăsit-o, ca să nu fiu silit să scot sabia împotriva muncitorilor. Vrei să devin un erou în genul celor din strada Transnonain ? Ceea ce s-ar putea ierta unui soldat care vede în locuitorii acelei case un rus care-și apără bateria ; dar mie, unui ofițer, care înțelege totul ?

— Ei bine, e mult mai rău decît să fii primit cu noroi la Blois, de oamenii pe care prefectul lor, domnul de Nomtour, i-a înșelat în chipul cel mai revoltător cu prilejul alegerii parțiale de anul trecut. V-amintiți că a pus jandarmii pe podul dc peste Loire să ceară pașaport locuitorilor unei mahalale care votau în oraș, și cum nici unul n-avea pașaport, n-au fost lăsați să treacă ? Recunoașteți că oamenii aceștia, găsind prilejul să se răzbune împotriva domnului dc Nomtour în persoana dumneavoastră, au făcut bine ?

— Așadar," meseria dc ostaș tc silește la fapte ca aceea dc pe strada Transnonain. Și nefericitul de ofițer care aștepta vremea războiului la regiment trebuie oare să-și dea demisia cînd șuierîj gloanțele răscoalei?

— Nu, desigur, bine-ați făcut că ați părăsit'armata.

— Iată-mă în administrație. Știi că lucrez conștiincios de la ora nouă dimineața la patru după amiază. Rezolv cel puțin douăzeci de chestiuni, adeseori însemnate. Dacă la masa de seară mă tem că am uitat ceva urgent, în loc să stau la gura sobei, cu mama, mă întorc la birou, unde mă blestemă funcționarul de gardă, care nu mă așteaptă la ora aceea. Ca să nu-mi supăr tatăl, și puțintel și de teamă să nu f i u nevoit a discuta cu dînsul, ra-am lăsat atras în misiunea asta blestemată. Iată-mă acuma însărcinat cu calomnierea unui bărbat cinstit, domnul Mairobert, cu toate mijloacele de care dispune guvernul ; mi se aruncă cu noroi în față și mi se strigă că sufletul mi-e zugrăvit pe obraz ! Ah ! Lucien se zvîrcolea, lungindu-și picioarele în caleașca. Ce să mă fac ? Să pap averea cîștigată de tatăl meu, să nu fac nimic, să nu fiu bun de

1 Aluzie la răscoala din decembrie 1825, numită a decembriștilor.

nimic ! Să-mi aştept astfel bătrîneţea, dispreţuindu-mă eu însumi şi strigînd: „Ce fericit sînt că am avut un tată care preţuia mai mult decît mine!"? Ce să fac? Ce meserie să-mi aleg?

— Cine arc nenorocirea de a trăi sub un guvern de pungaşi, ca şi a doua nenorocire, foarte mare, după mirie, de a gîndi prea just şi de a vedea adevărul, baga de seamă că sub un guvern ca al nostru, în esenţă incorect, mult mai incorect decît Bourbonii sau Napoleon, deoarece îşi calcă statornic jurămîntul dinţii, singurele îndeletniciri independente sînt agricultura şi comerţul. Mi-am spus: agricultura mă aruncă în mijlocul cîmpiilor, la cincizeci de poşte departe de Paris, printre ţăranii noştri, care-s încă nişte dobitoace ; am preferat comerţul. E drept că în comerţ trebuie să înduri şi să împărtăşeşti anumite obişnuinţe scîrnave şi îngrozitoare, lipsite de cea mai elementară generozitate, stabilite de barbaria veacului al XVII-lea şi susţinute astăzi de oamenii mai yîrstnici, zgîreiţi şi mohorîţi, care sînt pacostea comerţului. Aceste obişnuinţe sînt ca şi cruzimile din evul mediu, care, la vremea lor, nu erau cruzimi, dar au ajuns cruzimi datorită progreselor omenirii. Dar, în sfîrşit, aceste obişnuinţe scîrnave, chiar de ar fi să le socotim pînă la urmă fireşti, sînt preferabile măcelăririi orăşenilor paşnici din st radia Transno- nain, sau, şi mai rău încă, îndreptăţirii unor astfel de lucruri în pamfletele pe care le răspîndim.

— Va trebui aşadar să-mi schimb meseria a treia oară !

— Aveţi răgaz de gîndit o lună. A dezerta însă în toiul bătăliei, sau a vă îmbarca la Rochefort, aşa cum v-a trecut prin gînd, ar însemna să vă cîştigaţi în societate un renume de nebunie şi laşitate, de care nu vă veţi putea spăla niciodată. Veţi avea oare puterea de caracter să dispreţuiţi judecata societăţii în mijlocul căreia v-aţi născut ? Lordul Byron n-a avut această putere. Nici chiar cardinalul de Retz n-a avut-o. Napoleon, care se credea nobil, s-a înfricoşat de părerea cartierului Saint-Germain. Un pas greşit, în situaţia în eare vă găsiţi, vă duce la sinucidere. Gîndişi-vă la ceea ce îmi spuneaţi acum o lună despre ura dibace a ministrului de externe, în fruntea celor patruzeci de iscoade ale sale din societatea bună.

După ce se străduise să vorbească atîta, Coffe tăcu, şi peste -câteva minute ajunseră la Champagnie, capitală- a departamentului Cher.

• C a p i t o l u l L V

Prefectul, domnul de Riquebourg, îi primi cu tichie de bumbac, mîncînd o omletă, singur în biroul său, la o măsuţă rotundă. îşi chemă bucătăreasa, Marion, cu care discută fără grabă despre ce mai rămăsese în cămară şi ce ar putea fi mai repede gata pentru cina. domrriilor-lor.

— Au înghiţit nouăsprezece poşte,'spuse el bucătăresei, făcînd o aluzie la distanţa străbătută de călători după masa luată la Blois.

După ce plecă bucătăreasa, adăugă :

— Domnilor, eu sînt cel ce stă la sfat cu bucătăreasa, ca să nu-i las soţiei decît grija copiilor, iar cu, lăsînd-o pe fata asta să flecărească, aflu tot ce se petrece la mine-n casă ; conversaţia mea, domnilor, e pe de-a-n- tregul închinată poliţiei mele, şi cu mult folos, întru- cît sînt înconjurat dc duşmani. Nici nu vă daţi scama, domnilor, cîte cheltuieli am ; de pildă, am un bărbier liberal pentru mine, iar pe coaforul doamnelor legitimiste, pentru soţia mea. înţelegeţi, domnilor, că aş putea să mă bărbieresc şi singur. Am două procese mă-runte pe care le lungesc la infinit numai şi numai ca să am prilejul să chem la prefectură pe procuror, domnul Clapier, unul dintre liberalii cei mai pişicheri din ţinut, şi pe avocat, domnul Le Beau, personaj elocvent, moderat, cucernic ca şi marii proprietari pe care-i serveşte. Locul meu, domnilor, nu ţine decît de un fir ; daca nu sînt puţintel protejat de excelenţa-sa, sînt cel mai nenorocii dintre oameni. Am ca duşman în primul rînd pe monseniorul episcop ; e cel mai primejdios, are legături cu cineva foarte apropiat de urechea majestăţii-sale regina, iar scrisorile monseniorului episcop nici nu trec pe la poştă. Nobilimea nu catadicseşte, să-mi onoreze salonul şi mă hărţuieşte' cu ITenric al V-lea şi cu sufragiul universal. Mai am şi pe nenorociţii ăia de republicani, un pumn de oameni, care fac gălăgie cît o mie. Mă credeţi, domnilor, că odraslele familiilor celor mai bogate? pe măsură ce ating vîrsta de optsprezece ani, nu sc ruşinează să se alipească acestui partid ? Mai deunăzi, ca să plătească amenda de o mie de franci la care am condamnat ziarul obraznic ce păruse că aprobă tămbălăul .făcut vrednicului nostru locţiitor de procuror general, tinerii nobili au dat şaizeci şi şapte de franci, iar tinerii bogaţi, nenobili, optzeci şi nouă de franci. Nu e îngrozitor ? Şi noi, care le garantăm proprietăţile împotriva republicii !

— Dar muncitorii ? întrebă Coffe.

— Cincizeci şi trei de franci, domnule, e îngrozitor, cincizeci şi trei de franci, numai în gologani ! Contribuţia cea mai solidă din partea lor a fost de treizeci de centime ; şi,

domnilor, tocmai cizmarul fetelor mele a îndrăznit să.dea aceste treizeci de centime.

— Sper că nu vă mai folosiţi de el, spuse Coffe, sfredelindu-1 cu privirea scrutătoare pe sărmanul prefect. Acesta se arătă foarte încurcat, întrucît nu îndrăznea să mintă, temîndu-se de serviciul de informaţii <il doinniilor-lor.

— Voi fi sincer, spuse în sfîrşit, sinceritatea mă caracterizează. Barthelemy e singurul cizmar de dame din oraş. Ceilalţi servesc femeile din popor... iar fetele mele nici n-au vrut să audă... l-am tras însă o săpu- neală straşnică ! Plictisit de atîtea amănunte, la ora douăsprezece fără un siert noaptea, Lucien î) întrebă brusc pe domnul de Riquebourg :

— Aţi vrea, domnule, să citiţi scrisoarea domnului ministru de interne ? ;

Prefectul o citi de două ori în tihnă. Cei doi tineri' călători se uitau unul la altul.

— Lucru dracului mai sînt şi alegerile astea, spuse prefectul după citire, nu mă lasă să dorm de trei săp- îărnîni î Eu, care, slavă Domnului, în vremuri normale, cucăi cînd mă descalţ la culcare ! Dacă, în zelul meu pentru guvernul regelui, iau cine ştie ce măsură, cam prea tare faţă de administraţii mei, îmi pierd liniştea sufletească. în clipa în care vreau să adorm, remujearea, ori măcar o discuţie neplăcută cu mine însumi, ca să decid dacă nu m-am expus remuşeării, vine să-mi izgonească somnul. Nu cunoaşteţi încă asta, domnule comisar (acesta era titlul cu care-1 împopoţona bunul domn Riquebourg pe Lucien, ca să-1 onoreze ; îl trata drept comisar al alegerilor), sufletul dumneavoastră e tînăr, domnule, grijile administrative n-au tulburat niciodată liniştea de care se bucura. Nu v-aţi găsit niciodată în opoziţie directă cu populaţia. A, domnule, sînt momente foarte grele ! Apoi mă întreb : „Purtarea mea fost-a perfect curată ? Devotamentul meu faţă de rege şi de patrie fost-a singura mea călăuză ?" Nu cunoaşteţi aceste îndoieli dureroase, domnule, viaţa are culori trandafirii pentru dumneavoastră ; gonind cu poştalionul, vă distraţi privind chipul ciudat al norilor.

— Ah, domnule... spuse Lucien, uitînd orice prudenţă, orice convenienţă şi chinuit de conştiinţa şa.

— Tinereţea dumneavoastră pură şi calmă nici nu-şi dă seama de aceste primejdii, va îngrozeşte doar pomenirea lor ! Vă stimez cu atît mai mult, îngaduiţi-mi să (vă spun, tînărul meu colaborator. A, păstraţi cît mai mult cu putinţă liniştea sufletului cinstit. Nu vă îngăduiţi niciodată în administraţie nici cea mai mică faptă, nu zic îndoielnică în privinţa onoarci,

ci îndoielnică din punctul dumneavoastră dc vedere. Fără liniște sufletească, domnule, e oare cu putinţă fericirea? După o faptă îndoielnică, clin punctul de vedere al onoareî celei mai scrupuloase, sufletul dumneavoastră nu și-ar mai găsi liniștea.
Se servea cina, și clomniile-lor erau la masă.
— Aţi ucide somnul, cum spune marele autor tragic al englezilor în *Macbeth* ăl său.
„Ah, infamule, ești făcut oare să mă chimnești ?" gîndea Lucien, și deși era foarte înfometat, simţi o astfel de contractare a diafragmei, încît nu putu înghiţi nimic.
— Mîncaţi, domnule comisar, spunea prefectul, imitaţi pe adjunctul dumneavoastră.
— Secretar numai, domnule, răspunse Coffe, înfule- cînd și înghiţind ca un lup.
Cuvîntul, rostit cu putere, i se păru lui Lucien crud; Nu se putu împiedica să nu se uite la Coffe. „Nu vrei să mă ajuţi sa port infamia misiunii inele?" spunea privirea. Coffe nu înţelese nimic. Era un 0111 cu multă judecată, dar nicidecum delicat; dispreţuia scrupulele, confundîndu-lc cu pretextele invocate de oamenii slabi, ca să nu execute ceea ce e drept sau de datoria lor.
— Mîncaţi, domnule comisar...
Coffe, care înţelese însă că titlul acesta nefericit îl jignea pe Lucien, spuse prefectului :
— Raportor la Consiliul de stat, vă rog, domnule.
— A, raportor la Consiliul de stat! spuse cu mirare prefectul. Asta-i toată ambiţia noastră, a sărmanilor prefecţi din provincie, după ce-am trecut de două-trei alegeri cu succes !
„Să fie naivitate prostească sau răutate ?" se întreba Lucien, nu prea dispus la indulgenţă.
— Mîncaţi, domnule raportor la Consiliul de stat.
Dacă nu-mi puteţi acorda decît o zi și jumătate, cum spune ministrul îrt scrisoarea sa, am să vă spun multe lucruri, să vă comunic multe amănunte, să vă supun multe măsuri pînă poimîine la prin/, ora la care veţi părăsi palatul prefecturii. Mîine v-aș ruga să primiţi vreo cincizeci de persoane, cincizeci de administratori îndoielnici sau timizi și de dușmani nedeclaraţi, sau, dc asemenea, timizi. Sentimentele tuturor vor fi stimulate, nu mă îndoiesc, de onoarea de-a sta de vorbă cu un funcţionar care, la rîndul lui, stă de vorbă cu ministrul. De altfel, audienţa pe care le-o veţi acorda și de care va vorbi tot orașul va fi pentru ei un angajament solemn, h vorbi cu ministrul e un mare avantaj, o frumoasă prerogativă, domnule raportor la Consiliul de stat ! Ce

valorează telegramele noastre reci, domnule, telegramele noastre care trebuie să fie lungi ca să i ie limpezi, ce valorează pe lîngă darea: de seamă vie şi interesantă a unui administrator care poate spune : *„Am văzut" ?* ,

Frazele acestea prostuţe stăruiau încă la ora unu şi jumătate noaptea. Coffe, prăpădit de oboseală, ducîn- du-se să se intereseze despre paturi, prefectul îl întrebă pe Lucien dacă putea vorbi înaintea secretarului.

— Desigur, domniile prefect, domnul Coffe lucrează în liiroul particular al ministrului şi se bucură, pentru alegeri, de toată încrederea execlenţei-sale.

La întoarcerea lui Coffe, domnul de Riquebourg se crezu obligat să repete reflecţiile expuse pînă atunci lui Lticien, adăugind numele proprii. Aceste nume, însă, complet necunoscute celor doi călători, nu făceau decît să încurce în ochii lor sistemul de influenţă pe care domnul prefect îşi propunea să-l exercite. Coffe, foarte supărat că nu putea să se ducă la culcare, vru măcar să lucreze serios şi, cu autorizaţii domnului raportor la

Consiliul dc stat, cum avu grija să se exprime, începu să-l îmboldească cU întrebările pe domnul de Rique- bourg.

Bunul prefect, atit de moral şi dc grijuliu să nu-şi pregătească remuşcări, articula în sfîrşit că departamentul era foarte indispus, pentru că opt pairi ai Franţei, dintre care doi mari proprietari, numiseră un număr mare dc funcţionari mărunţi, acoperindu-i cu protecţia lor, ,

— Oamenii aceştia, domnilor, primesc circularele mele şi-mi'răspund cu mofturi. Dacă aţi fi fost cu două săptămîni mai devreme, am fi putut pune la cale trei- patru destituiri nimerite.

Dar, domnule, n-ai scris dumneata ministrului în acest sens ? E vorba, pare-mi-se, de destituirea dirigintei de poşta ?

Doamna Durând, soacra domnului Duchadeau ? Biata femeie ! Nu e dc-ai noştri, ce e drept, dar destituirea ei, clacă va sosi la timp, va înspăimânta doi-trei funcţionari din cantonul Tourville, unul, ginerele ei, ceilalţi doi, veri cu ea. Dar nu în asta constă grija mea cea mare ; la Molan, cum am avut onoarea să vă arăt pe harta mea electorală, avem împotriva noastră o majoritate de cel puţin douăzeci şi şapte de voturi.

Dar, domnule, am în geantă copii după scrisorile dumitale. Dacă nu mă-nşel, n-ai vorbit ministrului despre cantonul Melan.

— Ei, domnule raportor la Consiliul de stat, cum aş fi putut scrie asemenea lucruri ? Domnul conte d'Alie- vard, pair al Franţei, nu-1 vede zilnic pe ministrul dumneavoastră ? Scrisorile domniei-sale către omul domniei-sale de afaceri, notarul Rufle, nu cuprind decît cele auzite în ajun sau cu două zile înainte de la excelenţa-sa, domnul conte de Vaize, cînd a avut cinstea să îa masa cu domnia-sa. Şi mesele astea-s frecvente, pare-se. Nu se scriu asemenea lucruri, domnule. Sînt tată de familie, mîine voi avea cinstea să vă prezint pe doamna de Riquebourg şi pe cele patru fete ale mele, la viitorul cărora trebuie să mă gîndesc ; fiul meu e de doi ani sergent în Regimentul 86, trebuie să-fie avansat sublocotenent, şi vă voi mărturisi sincer, domnule raportor la Consiliul ele stat, sub pecetea spovedaniei, un singur cuvînt de al domnului d'Allevard mă poate distruge, iar domnul d'Allevard, care vrea să abată o şosea publică ce trece prin parcul său, protejează pc toţi cetăţenii din cantonul Melan. Cît despre mine, domnule raportor la Consiliul dc stat, cea mai mică pedeapsă ce mi s-ar putea aplica, adică transferarea mea la o altă prefectură, ar fi un dezastru : cele trei căsătorii proiectate de doamna de Riquebourg pentru fetele ei ar deveni o imposibilitate, iar mobilierul meu e foarte mare.

Abia, către ora 2 noaptea, prin întrebările sale stăruitoare şi chiar prin ceva în plus, neînduplecatul Coffe îl sili pe domnul prefect să dezvăluie o mare manoperă la care făcea mereu aluzie.

— E singurul şi unicul meu mijloc, domnilor, şi dacă devine cunoscut, dacă e numai bănuit cu douăsprezece ere înainte de alegeri, totul e pierdut. Pentru că, domnilor, acest departament e unul din: cele mai păcătoase din Franţa, cu douăzeci şi şapte dc abonamente la *Naţionalul* şi opt la *Tribuna!* Domniei-voastre, însă, care sînteţi sfetnicul intim al ministrului, nu vă pot ascunde nimic. Aflaţi, aşadar, că nu voi declanşa manopera mea electorală, nu voi da foc fitilului decît atunci cînd voi vedea că numirea preşedintelui e pe jumătate hotărîtă, căci dacă s-ar declanşa prea devreme, două ore ar fi de-ajuns ca să pierdem totul, domnilor, alegerile, ca şi situaţia preaplecatei dumneavoastre. slugi... Să presupunem dcci_ că-1 sprijinim pe domnul Jean-Pierre Blondeau, director de uzină la Champagnie, candidat al guvernului ; că avem ca rival, cu şanse probabile, şi, din nefericire, mai mult decît probabile, pe domnul dc Malot, fost şef de batalion al ex-Gărzii Naţionale din Cham- pagnie. Spun al ex-gărzii, deşi nu-i decît şuspendată, dar va trece multă vreme pînă se va aduna din nou. Aşadar, domnilor, domnul Blondeau e amic al

guvernului, pentru că se teme grozav de reducerea taxelor asupra lanţurilor ele import. Malot, negustor de pînză şi de lemne de construcţie şi de foc, arc mari interese la Nantes. Cu două ore înainte de despuierea scrutinului pentru numirea preşedintelui, un curier comercial, venind *realmente* de la Nantes, îi va aduce ştirea alarmantă că doi negustori din Nantes bine cunoscuţi mie şi care deţin o parte din averea lui, sînt pe punctul de a da faliment şi-şi înstrăinează proprietăţile unor prieteni prin acte de vînzare antedatate. Omul meu îşi pierde capul şi pleacă, sînt sigur. Ar lăsa baltă toate alegerile din lume...
—- Şi cum vei face să sosească un curier adevărat de la Nantes, şi tocmai la momentul potrivit ?
— Datorită minunatului Chauveau, secretarul general de Ia Nantes, qmicul meu intim. Trebuie să ştiţi că linia telegrafică nu trece decît la două poşte de-aici, iar Chauveau, care ştie că alegerile încep la 23, aşteaptă un cuvînt de la mine, în seara de 23 sau în dimineaţa de 24. De îndată [ce] Malot intră în panică în privinţa intereselor lui de la Nantes, apar şi eu, în ţi-nută de gală, lîngă „Sala Ursulirielor", uncie se ţin alegerile. După plecarea lui Malot, nu şovăi să iau cuvîntul faţă dc alegătorii ţărani, şi, adăugă domnul de Riquebourg în şoaptă, dacă preşedintele colegiului electoral e funcţionar public, fie chiar liberal, împart alegătorilor mei cu jambiere nişte buletine pe care am tipărit cu litere mari : *Jean-Pierre Blondeau, director de uzina.* Voi cîştiga astfel zece voturi. Alegătorii, ştiind că Malot c în pragul falimentului...
— Cum faliment ? spuse Lucien, încruntîndu-se.
— Ei, domnule raportor Ia Consiliul de stat, răspunse domnul de Riquebourg cu un aer şi mai blînd ca de obicei, pot oare împiedica pe palavragiii din oraş, care exagerează totul, ca de obicei, să vadă în falimentul corespondenţilor lui Malot din Nantes nevoia, pentru el, de a-şi suspenda plăţile şi aici ? Cu cc-ar putea plăti aici, adăugă prefectul, dregîndu-şi glasul, dacă nu cu banii obţinuţi de la Nantes pentru lemnele
Coffe surîdea, abia abţinîndu-se să nu izbucnească.
— Ştirbirea adusă creditului domnului Malot n-ar putea, prin alarmarea persoanelor care l-au creditat, să atragă o suspendare reală de plăţi ?
— Ei, cu atît mai bine, drace ! spuse prefectul, ne-maistăpînindu-se. Nu-1 voi mai avea ca adversar cu prilejul realegerii pentru Garda Naţională, dâcă va avea loc!
Coffe era îneîntat.

— Atîtea succese, domnule, mi-ar alarma poate susceptibilitatea.

— Ei, domnule, curentul republican creşte năvalnic. Digul împotriva acestui torent care ne-ar putea reteza capetele şi pîrjoli casele e regele, domnilor, numai şi numai regele ! Trebuie să întărim autoritatea şi să lăsăm să ardă ceea ce nu mai poate fi salvat. Cu atît mai rău pentru casa pe care trebuie s-o dărîmăm ca să le scăpăm pe celelalte. Eu, domnule, cînd e în joc interesul regelui, nu mă sinchisesc de lucrurile astea.

— Bravo, domnule .prefect, de o mie de ori bravo ! *Sic itur ad astra* [1], adică la Consiliul de stat.

— Nu sînt destul de bogat, domnule. Douăsprezece mii de franci venit anual şi Parisul, cu familia mea cea

[1] Astfel se ajunge la stele (dicton latinesc, aplicat aici arivismului).

numeroasă m-ar ruina. Prefectura de Bordeaux, domnule, sau de Marsilia, sau de Lyfcn, cu fonduri secrete grase ; Lyon, de pildă, trebuie să fie o prefectură exce- lentisimă ! Să reluăm firul, căci e tîr/.iu. Aşadar, presupun zece voturi, în cel mai rău caz, cîştigate de mine personal. Redutabilul meu episcop are un biet mare- vicar, mare vulpoi şi mare amator de *specie* [2]. Dacă i-ar conveni excclenţci-salc să acopere cheltuiala, i-aş remite domnului Crochard, aşa-1 cheamă pe marele- vicar, douăzeci şi cinci dc ludovici, *cţt* să-i distribuie preoţilor săraci. îmi veţi spune, domnule, că a da bani partidului iezuitic înseamnă a-ţi ajuta inamicul. Lucrul trebuie cântărit înţclcpţeşte. Cei douăzeci şi cinci de ludovici mi-ar aduce vreo zece voturi de care dispune domnul Crochard, mai degrabă douăsprezece decît

Crochard îţi va lua banii şi—şi va bate joc de ■dumneata, spuse Lucien. Va pretinde că în momentul hotărâtor conştiinţa i-a împiedicat pe alegători să voteze cu dumneata.

— - O, nu ! Nu-şi *bate joc* nimeni de un prefect... spuse rînjind domnul de Riquebourg, jignit de acel cuvînt. Avem un anumit *dosar,* cu şapte scrisori originale de- ale numitului Crochard. E vorba de o fetiţă de la pensionatul de călugăriţe „Saint-Denis-Sambuci". I-am jurat că am ars scrisorile, cu prilejul unui serviciu mărunt pe care mi 1-a făcut pe lîngă episcopul său în afacerea , dar numitul Crochard nu mă crede.

— Douăsprezece voturi, ori cel puţin zece ? întrebă Lucien. ^

— Da, domnule, spuse prefectul, mirat.

[1] —- Vă dau cei_douăzeci şi cinci de ludovici.

Se apropie de masă şi ticlui un bon de şase sute- de franci din casa ministerului,

[1] Mai .frecvent la plural *specii* — bani,, 184

^Maxilarul inferior al domnului de Riquebourg se lasă încet în jos, iar stima sa'faţă dc Lucien se dublă într-o clipa. Coffe nu-şi putu opri un început de hohot din gît văzînd în ce fel adăugă bunul prefect :

— Pe cuvîntul meu, domnule, faceţi un plasament bun ! Afară de mijloacele mele generale, circulari, agenţi voiajori, ameninţări verbale etc., cu care nu vă mai obosesc, deoarece nu mă socotiţi atît de stîngaci să nu fi împins lucrurile cît mai

departe cu putinţă, lucruri pe care, domnule, le pot dovedi chiar cu scrisorile inamicului, oprite la poştă, dintre care trei. către *Naţionalul,* amănunţite ca un proces-verbal, şi care, yă asigur, vor plăcea şi regelui ; afară de mijloacele generale, cum zic, afară de dispariţia lui Malot în clipa bătăliei, afară dc alegătorii iezuiţi ai domnului Crochard, am un mijloc de seducere în favoarea lui Blondeau. Acest vrednic director de uzină n-a născocit praful de puşcă, dar ştie uneori să-şi plece urechea la un sfat bun şi să facă o jertfă la momentul potrivit. Arc un nepot, avocat la Paris şi om de litere, căruia i s-a prezentat o piesă la teatrul „Ambigu". Nepotul nu-i prost, a primit trei mii de franci de la unchiu-său pentru unele demersuri în favoarea menţinerii taxelor pe lanţurile de import. A scris articole la gazete, în fine, ia uneori masa de seară la ministrul de finanţe. Avea informaţii de la nişte oameni de prin părţile noastre, stabiliţi la Paris. îndată după plecarea lui Malot, primesc cu prima poştă o scrisoare de la Paris, care mă anunţă că domnul Blondeau-nepotul e numit secretar general la Ministerul de Finanţe. E o săptămînă de cînd primesc o scrisoare de acest fel cu fiecare poştă. Or, şaptesprezece alegători liberali, nici mai mulţi, nici mai puţini, au interese directe la Ministerul de Finanţe, şi Blondeau le va spune pe şleau că clacă votează împotrivi lui, nepotul său va ţine socoteală de asta. Acum,, domnule raportor la Consiliul, de stat, binevoiţi să aruncaţi o privire pe borderoul voturilor :
Alegători înscrişi . . . . • • • • ^'5 Prezenţi înaintea colegiului electoral, maximum 400 Constituţionali de care sînt sigur . . . .178 Votanţi în favoarea lui Malot, cî.ştigaţi de mine personal..10
Voturi iezuitice, dirijate în secret de domnul
Crochard : 12, minimum..10
■Total 198
îmi lipsesc două voturi, însă numirea domnului Blondcau-nepotul, Aristidc Blondeau, la Ministerul de Finanţe îmi aduce cel puţin şase voturi. '
Majoritate . ...4 voturi
Apoi, domnule, dacă mă autorizaţi, la nevoie, să făgăduiesc patru destituiri (pe cuvînt de onoare, garantat cu un act care prevede plata sumei de o mie de franci în caz de nercspectare a cuvîntului, act depus în mina unei terţe persoane), aş putea promite ministrului o majoritate nu de patru voturi nenorocite, ci de douăsprezece sau poate optsprezece voturi. Din fericire Blondeau e un imbecil care n-a supărat pe nimeni in viaţa lui.

Uni repetă zilnic că, personal, are douăsprezece voturi, dar lucrul nu e limpede. Toate astea, însă, domnule, sînt scumpe, iar eu, tată de familie, nu pot duce războiul numai cu cheltuieli personale. Ministrul, prin depeşa timbrată, *particulară,* din 5 ale lunii, mi-a deschis un credit de 1.200 de franci pentru alegeri. Asupra acestui credit am şi cheltuit 1.920 de franci. Cred că excelenţa-sa e un om destul de drept ca să nu mă lase descoperit cu suma de 720 franci ?

—■ Dacă reuşiţi, fără îndoială, spuse Lucien. în caz contrar, vă voi spune, domnule, că instrucţiunile mele nu prevăd această eventualitate.
Domnul de Riquebourg, întorcînd pe cele două feţe bonul de şase sute de franci al lui Lucien, băgă deodată de seamă că e acelaşi scris ca şi acela al scrisorii timbrate, *particulare,* din care nu citase decît o parte, din discreţie, domniilor-lor. Din clipa aceea, respectul sau faţă de demnul comisar al alegerilor nu mai cunoscu limite.
— Nu sînt nici două luni, adăuga domnul de Riquebourg, stacojiu de emoţie, pentru că vorbea cu un favorit al ministrului, de cînd excelenţa-sa a binevoit să-mi scrie cu mîna sa în importanta chestiune N...
— Regele îi acordă cea mai marc importanţă.
Prefectul deschise sertarul secret al unui birou uriaş cu cilindru şi scoase scrisoarea ministrului, pe care o citi cu glas tare, apoi o trecu şi domniilor-lor.
— E de mîna lui Cromier, spuse Coffe.
—• Cum, nu e de mîna exccلenţei-sale ? spuse prefectul uimit. Mă pricep la scris, domnilor.
Şi cum domnul de Riquebourg nu-şi controla vocea, aceasta căpătase un ton acru. şi batjocoritor, între reproş şi ameninţare.
„Voce de prefect, gîndi Lucien, nimic nu strică mai mult vocea. Trei sferturi din grosolăniile domnului de Vaize provin din faptul că timp de zece ani a vorbit singur în mijlocul salonului de la prefectură."
— Domnul de Riquebourg c, într-adevăr, un cunoscător în ale scrisului, spuse Coffe, căruia-i trecuse somnul şi care din timp în timp îşi umplea paharul mare cu vin alb de Saumur. Nimic nu seamănă mai mult cu scrisul excelenţei-sale decît acela al lui Cromier, mai ales cînd urmăreşte asemănarea.'
Prefectul ridică unele obiecţii, simţindu-se umilit, deoarece piesa de rezistenţă a vanităţii lui, ca şi a speranţei lui de avansare, erau scrisorile scrise dc mîna ministrului ; pînă la urmă fu convins de către Coffe, care nu simţea nici un fel de milă faţă de onorabilul amfitrion de cînd se gîndea la falimentul posibil al domnului Malot, postăvarul negustor de lemne. Prefectul rămase împietrit, ţinîndu-şi misiva scrisă de mîna ministrului.
— Bate ora patru, adăugă Coffe. Dacă prelungim şedinţa, nu vom putea fi în picioare la ora noua, cum vrea domnul prefect.

Domnul dc Riquebourg luă, cuvîntul *vrea* drept un reproş.
—• Domnilor, spuse sculîndu-se şi pleeîndu-se pînă la pămînt, voi convoca pentru ora nouă şi jumătate persoanele pe care vă rog să le primiţi în prima audienţă. Voi intra eu însumi în camerele dumneavoastră la ora zece fix. Pînă atunci, dormiţi liniştiţi.
Cu toată împotrivirea domniilor-lor, domnul de Riquebourg ţinu să le arate personal cele două camere, care comunicau între ele printr-un salonaş. împinse atenţia pînă a privi chiar pe sub paturi,
— Omul ăsta nu-i prost în fond, îi spuse Coffe lui Lucien cînd prefectul îi lăsă în sfîrşit singuri. Priviţi !
Şi arătă spre masa pe care erau curăţel aşezate un pui fript, friptură de iepure, vin şi fructe. Şf porni să cineze din nou, cu o straşnică poftă de mîncare.
Cei doi călători nu se despărţiră decît la orp. 5 dimineaţa.
„Leuwen are aerul că nu se mai gîndeşte la accidentul de la Blois !" îşi spunea Coffe. într-adevăr, aşa cum se cuvine unui bun funcţionar, Lucien era absorbit dc alegerea domnului Blondeau, şi înainte de a se vîrî în pat, reciti borderoul cu punctajul voturilor, pe care-l ceruse domnului de Riquebourg.

C a p i t o l u l LVI

I.a ora 10 fix, domnul de Riquebourg intră în camera lui Lucien, urmat de. credincioasa Marion, care ducea un serviciu de cafea cu lapte, iar Marion era la rîndul ci urmată de un mic jocheu, cu un serviciu de ceai, cu unt şi un samovar.
. — Apa e fierbinte, spuse prefectul. Jacques vă va aprinde focul. Nu vă grăbiţi. Luaţi ceaî sau cafea. Prînzul e fixat la ora unsprezece, iar la ora şase, dineu de patruzeci de persoane. Sosirea dumneavoastră face efectul cel mai bun. Generalul e prosteşte susceptibil, episcopul e fanatic şi furios. Dacă vă convine, trăsura mea va fi gata la orele unsprezece şi jumătate, şi veţi putea acorda cite zece minute fiecăruia dintre aceşti funcţionari. Nu vă grăbiţi, cele paisprezece persoane convocate pentru prima dumneavoastră audienţă nu aşteaptă decît de la ora nouă şi jumătate...
— îmi pare foarte rău, spuse Lucien.
— Aş. spuse prefectul, sînt oamenii noştri, care mănîncă din buget, sînt făcuţi să aştepte !
Neputînd suferi nimic din ceea ce s-ar putea interpreta drept o lipsă dc atenţie, Lucien se îmbrăcă în grabă mare şi alergă să-i primească pe cei paisprezece funcţionari. Rămase foarte neplăcut impresionat cie îmbîcseala şi dc prostia lor, dc

[aerul] lor de adoraţie faţă de dînsul. „Nu s-ar ploconi mai adînc nici dacă aş fi principele moştenitor !"

Se arătă foarte uimit cînd Coffe îi spuse :

— I-aţi nemulţumit, le-aţi părut trufaş.

— Trufaş ? întrebă Lucien mirat.

Fără-ndoială. Aţi formulat idei, iar ei nu v-au înţeles.' Aţi fost prea inteligent pentru aceşti dobitoci. *Ţintiţi prea sus.* Aşteptaţi-vă să vedeţi feţe ciudate la dejun. Veţi vedea pe domnişoarele de Riquebourg.

Realitatea întrecu toate aşteptările. Lucien avu timpul să-i spună lui Coffe :

— Sînt ca nişte vânzătoare cochete care-au cîştigat patruzeci de mii de franci la loterie.

Una dintre ele, mai urîtă decît surorile ei, se arăta mai puţin mîndră de neamul ei. Semăna oarecum cu Theodelinde de Serpierre. Amintirea îl copleşi pe Lucien, care, dîndu-şi seama de asemănare, vorbi mai apropiat xu domnişoara Augustine, ceea ce o făcu pe doamna de Riquebourg să întrevadă numaidecît o căsătorie strălucită pentru liica ei. Prefectul aminti lui Lucien dc vizitele la general şi episcop. Doamna de Riquebourg se strîmbă dispreţuitor la bărbatul ei, dejunul>nu se sfîrşi decît la ora I, iar cînd Lucien ieşi în trăsură, îl întâmpinară patru-cinci grupuri de prieteni politici guvernamentali mai mult sau mai.puţin siguri, închişi şi grijuliu păziţi prin diferitele birouri ale prefecturii.

Coffe nu voise să-şi urmeze vechiul tovarăş, din dorinţa de-a da o raită prin oraş ca să-şi facă [o idee], dar trebui să primească vizita oficială a domnului secretar intim şi a domnilor funcţionari ai prefecturii. „Vreau să-i dau o mîna de ajutor şarlatanului", îşi spuse, şi, cu neînduplecatul lui sînge rece, ştiu să dea acestor funcţionari - o înaltă idee despre misiunea pe care o îndeplinea.

După zece minute, îi concedie scurt, pornind să vadă oraşul, însă prefectul, la pîndă, îi tăie drumul şi-1 sili să asculte lectura tuturor scrisorilor primite de la contele de Vaize cu privire la alegeri.

„Sînt ca nişte articole de ziare de mîna a treia, gîn- dea Coffe, indignat. *Jurnalul Parisului* nu i-ar plăti nici douăsprezece franci pe articol. Conversaţia acestui om e de o sută de ori superioară corespondenţei lui."

în clipa cînd Coffe căuta un pretext ca să scape de domnul de Riquebourg, Lucien se întoarse, urmat de generalul conte de Beauvoir. Era un înfumurat, înalt de statură, cu faţa blondă şi grasă, insipid, altminteri băiat încă frumuşel, foarte politicos,

i
«

foarte elegant, dar care, într-adevăr, nu înţelegea o boabă din tot ce se spunea în faţa lui. Alegerile-1 zăpăciseră parcă ; spunea mereu : „Asta priveşte autoritatea administrativă". Coffe înţelese din vorbele lui că nu se lămurise încă asupra obiectului misiunii lui Lucien, cu toate că acesta îi trimisese, seara, în ajun, o scrisoare clin partea ministrului, cît se poate'de explicită.

Audienţele de după amiază decurseră într-un mod din ce în ce mai absurd. Lucien, caic făcuse greşeala să lucreze prea intens dimineaţa, era frînt de oboseală la ora 2 după prînz şi 11-avca nici o idee. Datorită acestei împrejurări, se comportă desăvîrşit, făcîndu-i prefectului o impresie deosebită. în ultimele patru- cinci audienţe, dintre cele individuale, acordate personalităţilor mai importante, se purtă fără cusur, fiind cu desăvîrşirc şters. Prefectul ţinu ca Lucien sa-1 vadă şi pe domnul mare-vicar Crochard. Era un personaj slab, cu o înfăţişare de pocăit, pe care Lucien îl găsi, după vorbă, cu totul demn să primească cei cinci sute de franci şi să ducă dc nas o duzină de alegători iezuiţi.

Totul merse bine pînă la dineu. La orele 6, salonul prefectului număra patruzeci şi trei de personalităţi, elita oraşului. Uşile se deschiseră larg, dar domnul prefect rămase nemulţumit de apariţia lui Lucien fără uniformă. El, prefectul, generalul, coloneii erau la mare ţinută. Lucien, zdrobit de oboseală şi de plictis, fu aşezat la dreapta doamnei prefect, lucru de care generalul conte de Beauvoir se arătă indispus. Proviziile de lemne ale prefectului nefiind cruţate, era o căldură înăbuşitoare, şi pe la jumătatea mesei, care ţinu o oră şi trei sferturi, Lucien se temea să nu-şi dea în petic şi să i se facă rău.

După dineu ceru îngăduinţa să se plimbe puţin prin grădina prefecturii ; prefectului, care se ţinea scai de dînsul, se văzu nevoit să-i spună :

— Am de dat nişte instrucţiuni domnului Coffe asupra scrisorilor pe care mi le va prezenta spre semnare înainte ele ridicarea poştei. Trebuie nu numai să luăm o seamă dc măsuri înţelepte, dar să şi ţinem notă de ele.

— Ce zi ! îşi spuseră cei doi călători.

Fură nevoiţi să se înapoieze după douăzeci de minute şi să susţină cinci-şase convorbiri între patru ochi, în firidele saloanelor prefecturii, cu nişte bărbaţi importanţi, amici de-ai stăpînirii, dar care /*cuvînt omis]* sub pretextul jalnicei nulităţi a domnului Blondeau, care, la masă, vorbise despre fier şi despre justeţea pro- hibiţei fierului englezesc, obosind pînă şi

răbdarea funcţionarilor unui oraş de provincie...[1] Mai mulţi guvernamentali găseau absurd faptul că ziarul *Tribuna* era la al o sută patrulea proces şi că atîtea sute dc sărmani tineri erau închişi preventiv. Lucien îşi consacră seara combaterii acestei primejdioase erezii. Cită, cu strălucire în expresie, pe bizantinii care se certau în legătură cu lumina *increată* a Thaborului [2], în timp ce ferocii osmanlîi se căţărau pe zidurile Constantino- polelui.

Văzînd efectul produs de această erudiţie, Lucien părăsi prefectura şi făcu semn lui Coffe ; era ora 10 seara.

— Hai să ne plimbăm puţin prin oraş, îşi spuneau bieţii tineri.

După un sfert de oră, încercau să identifice stilul arhitectonic al unei biserici oarecum gotice, cînd îi ajunse din urmă domnul de Riquebourg.

— Vă căutam, domnilor, etc., etc.

Lucien îşi ieşi aproape din fire.

— Dar, domnule prefect, curierul poştal nu trece pe la miezul nopţii ?

— între miezul nopţii şi ora unu.

— Ei, bine, domnul Coffe are o memorie extraordinară, iar eu, cum vedeţi, tocmai îi dictez telegramele, pe care şi le întipăreşte în minte de minune, corectînd adesea repetiţiile şi micile erori pe care le-aş putea comite. Am atîtea pe capul meu, nici nu vă puteţi da seama !

Cu vorbe ca acestea, şi altele, care de care mai caraghioase, Lucien şi Coffe abia izbutiră să scape de domnul de Riquebourg.

Cei doi amici se înapoiară la ora 11 şi redactară o scrisoare de douăzeci de rînduri către ministru. Scrisoarea, adresată domnului Leuwen tatăl, fu depusă la cutia poştală de către Coffe.

Spre marea uimire a prefectului, aprodul îl anunţa la ora unsprezece şi trei sferturi că domnul raportor la Consiliul de stat nu trimisese nici o telegramă cu destinaţia Paris. Şi mai mare îi fu mirarea cînd aflã de la dirigintele poştei că nici o

---

1 Puncte de suspensie ale ediţiei Henri Martineau, cu observaţia la note : „Frază incompletă sau incorectă, dar conformă manuscrisului".

2 înălţime din Palestina de Nord, unde, după *Evanghelie,* s-a petrecut schimbarea la faţă a lui Isus.

depeşă nu fusese expediată ministrului. Faptul îl îngrijoră adînc pe domnul prefect.

La ora 7 dimineaţa; prefectul ceru audienţă lui Lucien, ca să-i prezinte lucrarea cu destituirile. Domnul de Riquebourg cerea şapte ; cu multă greutate Lucien îi reduse cererile la patru. Intîia data prefectul, pîna atunci aproape slugarnic de umil, vru să ia un ton hotărît şi îi vorbi lui Lucien despre răspunderea pe care-o avea el, Leuwen. La care Lucien răspunse cît se poate de impertinent, refuzînd pînă la urmă dejunul pregătit pentru ora 2, între amici intimi, numai de şaptesprezece persoane. Lucien făcu o vizită doamnei de Riquebourg şi plecă la 12 fix, după cum luase hotărîrea, neîngăduindu-i prefectului să mai revină asupra vreunei probleme.

Din fericire pentru călători, drumul străbătea un şir de colnice, şi ei făcură două poşte pe jos, spre marea supărare a surugiului.

Preaintensa activitate de treizeci şi şase de ore îndepărtase amintirea huiduielilor şi a noroiului cu care fuseseră întîmpinaţi la Blois.

Trăsura fusese spălată, periată etc., etc. în două rîn- duri. Deschizînd un buzunar ca să caute itinerarul domnului Vayde, Lucien îl găsi plin de noroi încă umed, şi cartea, distrusă. Lucien şi Coffe făcură un ocol de şase poşte, ca să vadă ruinele celebrei mînăstiri din N... Găsiră că-s minunate şi, în calitate de adevăraţi elevi ai Şcolii politehnice, nu se putură împotrivi dorinţei de-a face unele măsurători. '

Diversiunea aceasta îi distra pe călători. Impresia de vulgaritate şi platitudine care le îmbîcsise mintea dispăru datorită discuţiilor asupra potrivirii dintre arta gotică şi religia care condamnă la chinurile iadului cincizeci şi unu la sută din copiii veniţi pe lume etc., etc.

— Nimic mai stupid ca biserica Madeleine, de care sînt atît de mîndre gazetele noastre. Un templu grecesc, care respiră veselie şi fericire, să adăpostească teribilele taine ale religiei spaimelor ! Pînă şi catedrala Sfîntul Petru din Roma nu-i decît o strălucită absurditate, însă în anul 1500, cînd Rafael şi Michelangelo

lucrau la ea, Sfîntul Petru nu era absurd. Religia luî Leon al X-lea era veselă, iar papa, cu mîna lui Ra- fael, aşeza, printre podoabele galeriei sale favorite, amorurile dintre Lebădă şi Leda, repetate de douăzeci de ori. Sfîntul Petru a devenit absurd în urma jansenismului lui Pascal, care se învinuia de

plăcerea de a-şi iubi sora, şi de cînd glumele lui Voltaire au redus atîta cercul convenienţelor religioase.

— Prea vă purtaţi cu ministrul ca şi cum ar fi un om de spirit, spuse Coffe. Lucraţi *în interesul lui,* cum spunem noi în comerţ. O scrisoare de douăzeci de rîn- duri, însă, nu-l satisface. Probabil că-i prezintă regelui toată corespondenţa, şi dacă ar da de scrisoarea dumneavoastră, ar găsi-o suficientă numai dacă ar fi semnată Carnot[1] sau Turenne[2]. îngăduiţi-mi însă, domnule comisar al alegerilor, să vă spun că numele dumneavoastră nu-i legat încă de-un număr uriaş de fapte foarte înţelepte.

— Ei bine, să dovedim ministrului această înţelepciune ! Călătorii se opriră timp de patru ceasuri într-un orăşel şi scriseră mai bine de patruzeci de pagini despre domnii Malot, Blondeau şi Riquebourg. Cdncluzia era că domnul Blondeau ar avea, chiar şi fără destituiri, o majoritate între patru şi optsprezece voturi. Mijlocul hotărîtor, născocit de domnul de Riquebourg, falimentul la Nantes, numirea domnului Aristide Blondeau ca secretar general la Ministerul de Finanţe şi, în sfîrşit,

---

1 *Carnot, Lazare* (1753—1823), revoluţionar francez, organizatorul celor 14 armate ale Convenţiunii şi făuritorul a numeroase planuri de. campanie, pentru care a fost supranumit „Organizatorul victoriei".

2 *Turenne, Henri de la Tour d'Auvergne, viconte de* (1611—- 1675),. mareşal al Franţei, unul din cei mai mari conducători de oşti din vremea sa.

cei cinci sute de franci ai domnului mare-vicar fură aduse la cunoştinţa ministrului printr-o scrisoare deosebită, pe de-a-ntregul cifrată, pe adresa domnului Cromier, strada Cherche-Midi nr. 3, însărcinat cu primirea acestor scrisori şi cu redactarea misivelor pe care excelenţa-sa dorea să fie considerate ca scrise de propria-i mînă.

—- Am făcut acum pe administratorii, aşa cum se înţelege lucrul la Paris, spuse Coffe tovarăşului său de drum, suindu-se în trăsură.

Peste două ceasuri, în toiul nopţii, întâlniră curierul şi-i certiră să se oprească ; curierul se supără, răspunse obraznic, dar ceru scuze domnului comisar extraordinar cînd Coffe, cu tonul său sec, aduse la cunoştinţa curierului numele personajului care-i în mîna depeşele. Fură nevoiţi să încheie un proces-verbal despre toate astea.

C a p i t o l u l LVII

A treia zi, la prînz, călătorii noştri zăriră la orizont clopotniţele ascuţite din Caen, capitala departamentului Calvados, unde alegerea domnului Mairobert stârnea atîta spaimă.

— Iată oraşul Caen, spuse Coffe.

Veselia lui Lucien se curmă deodată şi, întorcîndu-se spre Coffe, cu un suspin adînc, îi spuse :

— Iţi spun ce gîndesc, scumpul meu Coffe. Am băut pînă-n fund paharul amar al ruşinii, m-ai văzut plîn- gînd... Ce nouă infamie voi mai înfăptui aici ?

— Eclipsaţi-vă, mărginiţi-vă să secundaţi măsurile prefectului, nu lucraţi cu atîta seriozitate în această chestiune.

— A fost o greşeală că am locuit Ia prefectură.

— Fără îndoială, dar greşeala a pornit din seriozitatea cu care lucraţi şi din ardoarea cu care urmăriţi rezultatul.

Apropiindu-se de Caen, călătorii observară pe şosea o mulţime de jandarmi şi cîţiva indivizi în civil, um- blînd băţoşi, în redingotă şi cu bastoane groase.

— Dacă nu mă înşel, ăştia-s bătăuşii de la bursă, spuse Coffe.

—■ S-a lăsat oare cu bătaie la bursă, său nu-i decît o născocire a ziarului *Tribuna.?*

— Eu însumi am încasat cinci sau şase lovituri de ciomag, şi aş fi păţit-o dacă n-aş fi avut la îndemînă un compas mare, cu care m-am prefăcut că vreau să-i spintec pe acei domni. Vrednicul lor şef, domnul N..., la zece paşi [depărtare], la o fereastră de la mezanin, striga : „Mi ti telul ăla chel e un agitator". Am şters-o prin strada Coloanelor.

La poarta oraşului Caen, paşapoartele celor doi călători fură. cercetate timp de zece minute, şi cum Lucien se înfurie, un bărbat mai în vîrstă, mare şi voinic, răsucind un ciomag uriaş şi plimbîndu-se pe lîngă poartă, îi trînti o înjurătură pe şleau.

— Domnule, mă numesc Leuwen, raportor la Consiliul de stat, şi te socot un mojic ! Dă-mi numele dumitale dacă îndrăzneşti !

— Mă numesc *Lustucru* [1], răspunse ciomăgaşul, rîn- jind şi dînd tîrcoale trăsurii. Dă numele meu procurorului regelui, viteze domn ! Dacă ne întîlnim vreodată în Elveţia, adăugă în şoaptă, vei primi palme şi insulte cîte doreşti pentru ca să-ţi obţii avansarea de la şefi. Nu rosti niciodată cuvîntul onoare, spion deghizat!

— Zău, spuse Coffe rîzînd aproape, aş fi încîntat să vă văd puţintel luat în primire, aşa cum am fost luat eu în Piaţa Bursei !

— în loc de compas, am însă pistoale.

— Veţi putea ucide nepedepsit pe acest jandarm deghizat. Are ordinul să nu se apere, şi poate că la Montmirail s-a purtat vitejeşte. Astăzi aparţinem aceluiaşi regiment, urmă Coffe cu un rîs amar, să nu ne supărăm.

— Eşti crud, spuse Lucien.

— Sînt sincer cînd sînt întrebat ; aşa sînt, şi nu pot fi altfel. _

1 *Cutare* (în argou, de la: *l'eusses-tu cm?* — ai fi crezut âceasta ?).

l:

Lacrimi muiară ochii lui Lucien. Trăsura primi autorizata de-a intra în oraş. Sosind la han, Lucien luă pe Coffe de mînă.

— Sînt un copil.

— Nu, sînteţi unul din fericiţii veacului, ciim spun predicatorii, n-aţi avut niciodată de îndeplinit vreo îndatorire neplăcută.

Hangiul se arătă misterios în privinţa găzduirii lor -— avea şi nu avea camere libere.

De fapt, hangiul anunţă prefectura ; hanurile, care se temeau de neplăcerile pricinuite de jandarmi şi de agenţii poliţiei, primiseră porunca să nu aibă nici un apartament disponibil pentru partizanii domnului Mairobert.

Prefectul, domnul Boucaud de Seranville, dete autorizaţia găzduirii domnilor Leuwen şi Coffe.

Abia instalaţi în camerele lor, un domn foarte tînăr, foarte bine îmbrăcat, dar vădit înarmat cu pistoale, îi înmînă pe tăcute lui Lucien două exemplare dintr-un pamflet mic, format in-18°, învelit în hîrtie roşie şi foarte rău tipărit. Era colecţia tuturor articolelor ultraliberale pe care le publicase domnul Boucaud de Seran- viile în *Naţionalul, Globul*[1], *Curierul* şi alte ziare liberale din anul 1829.

— Nu-i rău, spunea Lucien, scrie bine.

— Ce emfază, ce searbădă imitaţie după domnul de Chateaubriand ! Cuvintele se abat mereu de la înţelesul lor obişnuit.

Lucien şi Coffe fură întrerupţi de un agent de poliţie, care, cu un surîs prefăcut şi punînd multe întrebări, le înmînă două pamflete format in-8°.

— Ce lux ! Ăştia-s banii contribuabililor, spuse Coffe. M-aş prinde că-i un pamflet guvernamental !

— Ei, ba bine că nu, e al nostru, răspunse Lucien, e cel pe care l-am pierdut la Blois, exact în genul luj de Torpet ! începură să citească din nou articolele care dădeau altădată strălucire, în *Globul,* numelui domnului Boucaud de Seranville.

— Să mergem sa-1 vizităm pe acest renegat, spuse Lucien.

1 *Le Globe,* revistă în care se publicau articole asupra filozofiei, politicii şi literaturii ; fondată în 1824 ; după revoluţia din iulie devine organ al republicanilor, iar apoi al saint- simonienilor ; suprimată în aprilie 1832.

— Nu sînt de acord în privinţa calificativului. Nu credea, în 1829, în doctrinele liberale, cum nu crede azi în maximele de ordine, de linişte publică, de stabilitate. Sub Napoleon ar fi înfruntat moartea ca să fie avansat căpitan. Singurul avantaj al ipocriziei din 1809 faţă de aceea din 1832 e că ipocrizia în uz pe vremea lui Napoleon nu se putea lipsi de vitejie, însuşire necompatibilă cu ipocrizia în timp de război.

— Scopul era nobil şi mare.

— Asta-1 privea pe Napoleon. Cheamă-1 pe cardinalul de Richelieu pe tronul Franţei, şi mediocritatea lui Boucaud, zelul cu care-şi deghizează jandarmii vor avea poate un scop util. Spre nenorocirea acestor bieţi prefecţi, în meseria lor actuală nu li se cer decît calităţile unui procuror din Normandia de Jos.

— Un procuror din Normandia de Jos[1] primi imperiul şi-1 vîndu complicilor săi.

Cu aceste gînduri înalte şi într-adevăr filozofice, fără ură şi fără iubire, despre francezii din veacul al XIX-lea, priviţi ca nişte mecanisme conduse de stăpînitorul bugetului, Lucien şi Coffe păşiră în prefectura din Caen.

Un valet, costumat cu o îngrijire rară în provincie, îi introduse într-un salon foarte elegant. Portrete în ulei ale tuturor membrilor familiei regale împodobeau acest cabinet, care ar fi fost la locul lui pînă şi în casa cea mai elegantă din Paris.

— Renegatul ăsta ne va lăsa să-1 aşteptăm zece minute. Dat fiind gradul nostru, al său, ca şi marile lui preocupări, e în regulă !

— Am luat cu mine pamfletul în formatul in-18°, compus din articolele lui. Dacă ne lasă să-1 aşteptăm mai mult de cinci minute, mă va găsi cufundat în citirea operelor lui.

Lucien -şi Coffe se încălzeau la şemineu, cînd cel dintîi văzu, după pendulă, că cele cinci minute de aşteptare, fără exagerare din partea celui aşteptat, trecuseră ; Lucien se instală într-un fotoliu, cu spatele la uşă, şi continuă să vorbească, ţinînd în mînă pamfletul in-18° cu copertă roşie. La auzul unui zgomot uşor, Lucien se arătă tot mai cufundat în lectura pamfletului.

1 Aşa îl n'umeşte Stendhal pe Ludovie-Filip, deoarece acesta a reuşit să „păcălească" poporul francez şi să interpreteze constituţia în favoarea sa. Locuitorii din Normandia erau renumiţi pentru înclinarea lor spre pricini, şicane şi vicleşuguri.

Se deschise o uşă, iar Coffe, care stătea cu spatele la şemineu şi pe care întîlnirea dintre cei doi înfumuraţi îl amuza deosebit, văzu intrînd o făptură mărunţică, foarte subţirică şi foarte elegantă ; purta, de dimineaţă, pantaloni negri strimţi, cu ciorapi ce desenau piciorul cel mai firav, poate, din tot departamentul. La vederea pamfletului, pe care Lucien nu-1 băgă în buzunar decît după trecerea a patru-cinci secunde grozav de lungi de la intrarea domnului de Seranville, chipul acestuia se făcu de culoarea roşu-închis a vinului. Coffe observă cum i se contractau colţurile gurii.
Glasul lui Lucien i se păru lui Coffe rece, simplu, ostăşesc, cam zeflemitor. „Ciudat, gîndi Coffe, ce puţină vreme îi trebuie tunicii militare ca să se încrusteze în caracterul francezului care o îmbracă. Iată-1 pe băiatul ăsta, cu o inimă bună în fond, care a fost ostaş — şi ce fel de ostaş ! — timp de zece luni, şi totuşi viaţa sa întreagă piciorul şi braţul lui vor spune : «Sînt ostaş». Nu-i de mirare că galii au fost poporul cel mai viteaz din antichitate. Plăcerea de a purta un semn ostăşesc transformă cu totul aceste fiinţe, întipărindu-le însă cu cea mai mare putere două-trei virtuţi pe care nu le înşală niciodată."
în timpul acestor reflecţii filozofice, şi cam invidioase poate, căci Coffe era sărac şi se gîndea deseori la asta, convorbirea dintre Lucien şi prefect se angaja din ce în ce mai adînc în chestiunea alegerilor.
Mărunţelul prefect vorbea rar, cu o mare afectare de eleganţă. învederat, se stăpînea. Vorbind despre adversarii săi politici, ochii lui mici străluceau, .gura i se contracta. „Sau mă înşel grozav, îşi spuse Coffe, sau iată o înfăţişare atroce. E mai mult caraghioasă, adăugă Coffe, cînd rosteşte cuvîntul *domnul* în fragmentul de frază *domnul Mairobert* (mereu repetat). Se prea poate să fie un mic fanatic. Are aerul că l-ar pune la zid pe Mairobert dacă 1- ar avea la mîna
înaintea unei comisii militare, ca aceea a colonelului
/
Caron. S-ar putea insa ca vederea pamfletului roşu să fi tulburat adine acest suflet *politic."* (Prefectul spusese tocmai : *Dacă aş fi vreodată un om politic...)* „Caraghiosul e prea înfumurat, gîndi Coffe, ca să fie un *om politic!* Dacă Franţa nu-i cucerită de cazaci, oamenii noştri politici vor fi nişte

Tom Jones[1], ca Fox [2], sau nişte Blifil, ca domnul Peel [3], iar d[omnu]l de Seranville va fi cel mult un mare şambelan sau un mare referendar al Camerei *Pair*-ilor".

Era vădit'că domnul de Seranville îl trata pe Lucien cu răceală. „II socoteşte rival, îşi spuse Coffe. Totuşi, mărunţelul ăsta înfumurat are cel puţin 32, 33 de ani. Iar Leuwen, zău aşa, nu-i rău de loc, de o răceală desăvîrşită, cu un iz de ironie politicoasă, cît se poate de aristocratică. Atenţia cu care-şi controlează purtările, ca să fie seci şi lipsite de acea voioşie aristocratică, nu-i absoarbe luarea-aminte cuvenită ideilor."

— V-ar conveni, domnCile prefect, să-mi încredinţaţi punctajul alegerilor ?

Domnul de Seranville şovăi vădit şi într-un tîrziu spuse :

— II ştiu pe de rost, dar nu l-am scris.

— Domnul Coffe, adjunctul meu în misiunea mea (Lucien repetă calitatea lui Coffe, părîndu-i-se că domnul prefect îi acordă prea puţină atenţie), domnul Coffe va fi avînd poate un creion şi, cu voia dumneavoastră, va însemna cifrele, dacă veţi avea bunătatea să ni le încredinţaţi.

Domnului de Se'ranville nu-i scăpă ironia ultimelor cuvinte. Se arătă într-adevăr agitat în timp ce Coffe deşuruba cu cel mai provocător sînge rece cutiuţa cu cele trebuitoare scrisului din portofelul de piele rusească al domnului raportor la Consiliul de stat.

„Las' pe noi, că mi ţi-1 punem pe omuleţul ăsta pe jar ! Datoria mea e să-1 ţin cît mai mult în această plăcută postură."

Potrivirea serviciului de scris, apoi a mesei ţinu cel puţin un minut şi jumătate, timp în care Lucien se comportă cu răceală şi păstră tăcerea cea mai desă- vîrşită.

„înfumuratul ostaş îl biruie pe înfumuratul civil", îşi spunea Coffe.

După ce se rostui comod pentru a scrie, spuse :

1 Personajul principal al romanului cu acelaşi nume al lui *H. Fielding,* prototipul omului onest şi generos.

2 *Fox, Charles James* (1749—1806), orator şi om de stat englez, şeful partidului liberal (whig).

3* Vom adînci aceasta (lat.). •

— Dacă vă convine să ne comunicaţi punctajul dumneavoastră, vom putea lua notă de el.

— Desigur, desigur, spuse mărunţelul prefect.

„Repetiţie vicioasă", gîndi neînduplecatul Coffe.

Prefectul spuse, fără însă a dicta...

„E o deprindere diplomatică în nuanţa aceasta, îşi spuse Lucien. Nu-i atît de burghez ca de Riquebourg, dar reuşi-va tot atît de bine ? Nu cumva toată atenţia pe care-o dă figurii ce-o face în salonul său e în detrimentul meseriei lui de prefect, de conducător al alegerilor ? Capul ăsta strimt, fruntea asta atît de joasă cuprind oare destul creier ca să-i fie de ajuns şi pentru înfumurare şi pentru meserie ? Mă îndoiesc ! *Videbimus infra.*[1]" Lucien îşi recunoscu meritul că se purta aşa cum trebuie cu micuţul prefect chiţibuşar şi că dădea atenţia cuvenită ticăloşiei în care primise să joace un rol. Aceasta fu în- tîia plăcere pe care i-o procură misiunea sa, întîia

compensaţie pentru îngrozitoarea durere pricinuită de noroiul din Blois.

Coffe scria, în timp ce prefectul, nemişcat, cu picioarele lipite, faţă în faţă cu Lucien, spunea :

Alegători înscrişi..1.280

Prezenţi p r o b a b i l i 900

Domnul Gonin, candidat constituţional 400 Domnul Mairobert... 500

Prefectul nu adăugă nici un amănunt asupra nuanţelor pe care le comportau cifrele totale de 400 şi 500, iar Lucien nu găsi cu cale să-i ceară alte amănunte.

Domnul de Seranville se scuză că-i primeşte la prefectură, pretextînd că-şi repară tocmai locuinţa, ceea ce-1 împiedică să le ofere odăile cele mai potrivite ; nu-i pofti la masă decît a doua zi seara.

Cele trei personaje se despărţiră cu o răceală la limita peste care ar fi fost prea pronunţată.

Abia ajunşi în stradă, Lucien îi spuse lui Coffe cu voioşie, căci conştiinţa de a-şi fi jucat rolul lăsa, pentru întîia dată, 'jignirea de la Blois pe planul al doilea :

— Asta-i mai puţin plicticos decît Riquebourg.

— Iar dumneavoastră aţi fost mult mai mult om de stat, adică şters, cultivînd banalitatea elegantă şi găunoasă.

— De aceea ştim mult mai puţin despre alegerile de la Caen, după o convorbire de un ceas întreg, decît despre acelea ale domnului de Riquebourg, după un sfert de oră, de îndată ce l-ai scos din blestematele lui de generalităţi prin întrebările

dumitale tăioase. Domnul de Seranville n-ar admite nici cea mai mică asemuire cu bunul burghez de Riquebourg, care ne ţinea o disertaţie despre socotelile lui cu bucătăreasa. Este mult mai comod; nu-i nicidecum ridicol, e „murat" în neîncredere şi răutate, cum ar spune tatăl meu. Mă prind însă^că nu-şi face treaba aşa de bine ca prefectul de la Cher !

— E un dobitoc mult mai prezentabil decît de Riquebourg, spuse Coffe, dar e posibil să-i fie inferior la treabă.

— Am regăsit pe chipul său, mai ales cînd vorbeşte despre domnul de Mairobert, acreala care dă oarecare viaţă articolelor literare din pamfletul roşu.

— Să fie oare un fanatic întunecat, care simte nevoia să activeze, să uneltească, să-şi afirme _ puterea asupra oamenilor ? Şi nevoia asta de a jigni şi-o pune oare în slujba ambiţiei sale aşa cum şi-o întrebuinţa odinioară în critica operelor literare ale rivalilor săi?

— Pare mai degrabă un sofist, căruia-i place să vorbească şi să argumenteze închipuindu-şi că judecă viguros. Omul ăsta ar fi o forţă într-o comisie în Camera Deputaţilor. Ar fi un Mirabeau"[1] bun pentru notarii rurali.

C a p i t o l u l LVIII

Ieşind din palatul prefecturii şi aflînd despre curierul de Paris că nu pleacă decît seara, Lucien şi Coffe porniră veseli să străbată oraşul. Era limpede că ceva neobişnuit accelera ritmul îndeobşte atît de lenevos al burghezimii provinciale.

Oamenii ăştia n-au aerul apatic, care le este normal, spuse Lucien.

— Veţi vedea ca după treizeci, patruzeci de ani de alegeri, provincialul nu va mai fi atît de prost.

în oraş se găsea o colecţie de antichităţi romane, găsite la Lillebonne. Lucien şi Coffe îşi pierdeau timpul discutînd cu custodele asupra vechimii unei himere străine, atît de înverzită de vreme încît i se ştersese aproape conturul. Custodele, potrivit părerii bibliotecarului, îi dădea vîrsta de două mii şapte sute de ani, cînd călătorii noştri fură întâmpinaţi de un domn foarte politicos :

1 *Mirabeau, Honore Gabriel-Victor Riqueti, conte de* (1749— 1791), om politic şi orator cunoscut care-şi cîştigă, Ia începutul revoluţiei franceze, o mare popularitate prin demascarea absolutismului ; mai tîrziu, în calitatea lui de fruntaş al nobilimii liberale şi a marii burghezii, duce o politică de frînare a revoluţiei, căutînd s-o menţină în limitele monarhiei constituţionale.

— Domniile-lor mă vor scuza că le adresez cuvîntul fără a le fi cunoscut. Sînt valetul generalului Fari, care aşteaptă pe domniile-lor la han de o oră şi le roagă să primească scuzele sale pentru ceea ce vă voi aduce la cunoştinţă. Generalul Fari m-a însărcinat să transmit domniilor-lor aceste cuvinte : „Timpul zoreşte".

— Te urmăm, spuse Lucien. Iată un valet de care sînt invidios.

— Să vedem dacă putem spune : Cum e valetul, aşa-i şi stăpînul.[1] De fapt, ne-am purtat ca nişte copii cercetînd antichităţile, în timp ce sîntem însărcinaţi să construim prezentul. Poate că aţi făcut-o şi cu un pic de acreală din pricina înfumurării administrative a lui de Seranville. înfumurarea dumneavoastră ostăşească, dacă-mi îngăduiţi cuvîntul, a făcut-o praf pe-a lui !

Lucien şi Coffe găsiră uşa hanului destul de împănată cu jandarmi, iar în salonul lor, un bărbat de 50 de ani, cu faţa roşie ; avea un aer oarecum rustic, dar ochii îi erau însufleţiţi şi blînzi, iar purtările nu dezminţeau ceea ce făgăduia privirea. Era generalul

Fari, comandantul diviziei. Cu înfăţişarea cam comună a unui bărbat care fusese un simplu soldat de cavalerie timp de cinci ani, era cît se poate de politicos şi înţelegea, pare-se, foarte bine treburile publice. Coffe se miră văzîndu-1 cu totul lipsit de în- gîmfare ostăşească. Braţele şi picioarele lui aveau mişcările unui om de o inteligenţă obişnuită. Zelul său de a-1 alege pe domnul Gonin, pamfletar folosit de guvern, şi de a-1 îndepărta pe domnul Mairobert n-avea nici o nuanţă de răutate, nici chiar de duşmănie. Vorbea despre domnul Mairobert aşa cum ar fi vorbit despre un general prusac, comandant al oraşului pe care-l asedia. Generalul Fari vorbea cu multă cuviinţă despre toată lumea, şi chiar şi despre prefect;, totuşi, se vedea că nu călca regula după care generalul era duşmanul firesc şi instinctiv al prefectului, care taie şi spînzură în tot departamentul, pe cînd generalul nu poate freca decît cel mult o duzină de ofiţeri superiori.

De îndată ce primise scrisoarea ministrului, pe care i-o trimisese Lucien ia sosire, generalul Fari îl şi căutase.

— Eraţi însă la prefectură. Vă voi mărturisi, domnilor, că mă tem grozav de alegerea noastră. Cei cinci sute de votanţi

1 Inversarea zicalei franceze : *Tel maître, tel valet* (cum e stăpînul, aşa-i şi valetul).

în favoarea domnului Mairobert sînt energici, convinşi, pot cîştiga adepţi. Cei patru sute de votanţi de-ai noştri sînt tăcuţi, trişti, voi spune lucrurile pe şleau, domnilor, pentru că sîntem în clipa bătăliei, şi toate cruţările zadarnice pot compromite treaba : socot că bunilor noştri alegători le e ruşine de rolul lor. Afurisitul ăsta de Mairobert e omul cel mai onest din lume, e bogat, îndatoritor. Nu s-a mîniat decît o dată în viaţă, şi-atunci scos din fire de pamfletul acela în negru...

— Ce pamflet ? întrebă Lucien.

— Cum, domnule, domnul prefect nu v-a înmînat un pamflet îmbrăcat în negru ?

— De la dumneata aflu, şi ţi-aş fi foarte îndatorat, domnule general, dacă mi-ai putea face rost de un exemplar.

— Iată-1 !

— Cum, dar e pamfletul prefectului ? ! N-a primit ordin telegrafic să nu scoată nici un exemplar de la tipografie ?

— Domnul de Seranville a luat asupră-şi sa nu executc ordinul. Pamfletul e poate cam dur, circulă de alaltăieri, şi nu vă pot ascunde faptul, domnilor, că produce efectul cel mai jalnic. Cel puţin aşa văd eu lucrurile.

Lucien, care nu văzuse decît manuscrisul în cabinetul ministrului, parcurgea în grabă, tipăritura. Deoarece manuscrisul e totdeauna obscur, atacurile neghioabe, ca şi calomnia împotriva domnului Mai- robert i se păreau acum mult mai tari.

— Dumnezeule ! spunea Lucien citind, cu accentul mai mult al unui om onest jignit decît al comisarului pentru alegeri, neplăcut impresionat de o tactică greşită. Dumnezeule, spuse el în sfîrşit, alegerea are loc poimîine ! Iar domnul Mairobert e îndeobşte stimat în ţinut. Pamfletul acesta îi va trezi pe oamenii cumsecade indolenţi, şi chiar şi pe cei timizi !

— Mă tem, spuse generalul, că pamfletul îi va mai aduce patruzeci de voturi în plus, printr-o reacţiune unanimă. Dacă guvernul regelui nu l-ar îndepărta, ar obţine toate voturile, minus al său şi al unui număr de doisprezece pînă la cincisprezece iezuiţi turbaţi.

— Dar cel puţin fi-va tenace, zgîrcit ? spuse Lucien. E acuzat aici că-şi cîştigă procesele oferind mese judecătorilor de la tribunalele de primă instanţă.

— E un om cît se poate de generos ; are procesă, căci, în definitiv, sîntern în Normandia, spuse generalul surîzînd, procese pe care le cîştigă prin stăruinţa caracterului său, însă:, tot departamentul ştie că mai acum doi ani a dat de pomană

unei văduve întreaga sumă pe care fusese condamnată să i-o plătească în urma unui proces nedrept, început de soţul ei. Domnul Mairobert are un venit anual de peste şaizeci de mii de franci şi moşteneşte aproape în fiecare an între douăsprezece şi cincisprezece mii de franci venit. Are şapte sau opt unchi, bogaţi şi necăsătoriţi cu toţii. Nu e un prostănac, ca cei mai mulţi oameni care. fac binele. Sînt poate vreo patruzeci de arendaşi în regiune cărora le dublează cîştigurile, sub cuvînt că trebuie deprinşi să ţină registre ca şi comercianţii, condiţie fără de care, susţine el, nu ar mai fi nici agricultură. Dacă arendaşul îi face dovadă domnului Mairobert că, peste întreţinerea lui, a soţiei şi a copiilor săi, a cîştigat în acel an cinci sute de franci, domnul Mairobert îi înmînează o sumă egala, de cinci sute de franci, care urmează să-i fie restituită după zece ani, fără dobînzi. Dă poate la o sută de mici industriaşi jumătate sau o treime din beneficiile lor. în,calitate de consilier provizoriu al prefecturii, a condus şi a făcut totul în 1814, în timpul ocupaţiei străine, a înfruntat un colonel necuviincios şi 1-a. scos din prefectură, cu pistolul în mînă. E, într-un cuvînt, un om şi jumătate !

— Domnul de Seranville nu mi-a spus nimic din toate astea.

Lucien mai străbătu, cu privirea cîteva fraze din pamflet.

— Doamne, pamfletul ăsta ne distruge ! spuse, cu un gest de descurajare. Aveţi toată dreptatea, domnule general, sîntern la începutul unei bătălii care so poate preschimba într-un dezastru. Deşi domnul Coffe şi cu mîne n-avem onoarea de-a va fi cunoscut mai demult, vă cerem încredere deplină timp de trei zile, cîte ne mai rămîn pînă la scrutinul definitiv, care va hotărî între domnul Mairobert şi guvern. Pot dispune de trei sute de mii de franci, am de dat şapte-opt slujbe şi pot cere telegrafic un număr egal de destituiri. Iată, domnule general, instrucţiunile mele particulare, pe care mi le-am redactat personal şi pe care nu le încredinţez decît dumneavoastră. \ Generalul Fari le citi pe-ndelete, cu multă luare- aminte.

— Domnule Leuwen, spuse apoi, în privinţa alegerilor nu vă voi ascunde nimic, după cum nici dumneavoastră n-aveţi nici un secret faţă de mine. *E prea tîrziu.* Dacă aţi fi venit cu două luni înainte, dacă domnul prefect ar fi consimţit să scrie mai puţin şi să-vorbească mai mult, poate am fi putut cîştiga pe oamenii sfioşi. Oricine are avere nu apreciază cum se cuvine guvernului regelui, dar se teme grozav de republică. Chiar dacă ar domni Neron, Caligula sau dracul, ar fi susţinuţi de teama republicii, care nu vrea să ne guverneze după

înclinările noastre actuale, ci pretinde să ne plămădească din nou, iar această modificare a caracterului francez ar avea nevoie de oameni în felul lui Carrier[1] sau Joseph Le Bon[2]. Sîntem siguri așadar de votul unui număr de trei sute de bogătași, ba chiar de trei sute cincizeci, dar trebuie să ţinem seama şi de cei treizeci de iezuiţi şi de cei cincisprezece pînă la douăzeci de proprietari, tineri ofticoşi sau,bătrîni de bună-credinţă, care vor vota la porunca monseniorului episcop, care, la rîn- dul lui, este înţeles cu comitetul lui Henric al V-lea. Avem în departament vreo treizeci şi trei sau .treizeci şi patru de republicani hotărîţi. Dacă ar fi vorba să se voteze între monarhie şi republică, am avea, din nouă sute de voturi, opt sute şaizeci contra patruzeci. Lumea e însă nemulţumită că ziarul *Tribuna* e la al o sutălea şi unu proces al lui şi mai ales că guvernul regelui umileşte naţiunea înaintea străinilor. De. aici, cele cinci sute de voturi pe care le scontează partiza-nii domnului Mairobert. Credeam, cu două luni în urmă, că domnul Mairobert n-are mai mult de trei sute cincizeci pînă la trei sute optzeci de voturi sigure. Presupuneam că în turneul său electoral, domnul prefect va cîştiga o sută de voturi șovăitoare, mai ales în cantonul Risset, care are mare nevoie de o șosea în direcţia D... Prefectul n-are însă nici o trecere. Vorbeşte prea bine, dar e lipsit de orice sinceritate aparentă. Nu-i în stare să cucerească un singur normand din Ţara de Jos printr-o convorbire de o jumătate de oră. E fricos, chiar şi faţă de comisarii săi de poliţie, cu toată slugărnicia lor totală. Unul din aceștia, un mişel vrednic [de ocnă], unde poate-a şi fost, domnul de Saint- *** , s-a supărat acum o lună şi i-a spus-o verde în faţă prefectului, cu dovezi, în termeni pe care mă veţi scuti să-i repet. Văzînd că n-are nici o influenţă personală, domnul de Seranville s-a apucat de sistemul circularelor şi al scrisorilor ameninţătoare către primari. După mine — ce e drept, n-am administrat şi mă supun vederilor celor mai experimentaţi — dar, în sfîrşit, după mine, domnul de Seranville, care scrie bine, a abuzat de corespondenţa

1 *Carrier, Jean-Baptiste* (1756—1794), revoluţionar, membru al Convenţiunii, cunoscut pentru măsurile drastice luate împotriva rebelilor regaliști.

2 *Le Bon, Joseph* (1765—1795), revoluţionar, membru al Convenţiunii ; cunoscut și pentru măsurile represive pe care le-a luat în nordul Franţei.

administrativă. Cunosc peste patruzeci de primari, şi aş putea înainta lista lor la minister, pe care ameninţările lui necontenite i-au înfuriat. „Ei bine, ce se poate întîmpla, în definitiv ?" vor spune aceştia. „îşi va *rata* alegerile. Cu atît mai bine, atunci, va fi mutat şi vom scăpa de el. Un altul mai rău ca el nu se poate." Domnul Bordier, un primar sfios din marea comună N..., care are nouă alegători, s-a speriat atîta de scrisorile prefectului şi de soiul informaţiilor cerute, încît pretinde că e bolnav de po- dagră. Nu mai iese din casă de cinci zile, spunînd că e la pat ; duminica însă, în zori, la ora şase dimineaţa, a ieşit să se ducă la slujba religioasă. în sfîrşit, în turneul său electoral, domnul prefect a băgat în răcori vreo cincisprezece sau douăzeci de alegători timizi şi a scos .din sărite cel puţin o sută, care, dimpreună cu cei trei sute şaizeci pe care-i socotesc de nezdruncinat, oameni care-şi doresc un rege moale, dar riguros constituţional, dau un total de patru sute şaizeci. Asta-i cifra domnului Mairobert, o majoritate slăbuţă de numai zece voturi.

Generalul, Lucien şi Coffe ' chibzuiră îndelung asupra acestor cifre, pe care le întoarseră pe toate feţele, ca să ajungă mereu la patru sute cincizeci cel puţin în favoarea domnului Mairobert ; un vot în plus asigura majoritatea în acel colegiu electoral de nouă sute de alegători.

— Poate că monseniorul episcop are un mare- vicar favorit, ce ar fi dacă i-am da acestuia zece mii de franci-?

— E înstărit şi vrea să ajungă episcop. De altfel, nu-i exclus să fie om cinstit. S-a mai văzut.

C a p i t o l u l LIX

— Pe legea mea, se face lumină ! spuse Lucien lui Coffe îndată după plecarea generalului Fari. Nu-i decît ora unu şi jumătate după amiază, vreau să-i trimit ministrului o depeşă telegrafică. Mai bine sa ştie adevărul.

— Lui îi faci un serviciu, şi dumitale un deser- viciu. Nu te pui bine cu el în felul acesta, adevărul supără. Şi ce se va crede despre dumneata la Curte dacă, la urma urmelor, domnul Mairobert nu se alege ?

— Pe legea mea, destul că sînt în fond un ticălos, nu vreau să fiu şi în formă ! Procedez cu domnul de Vaize aşa cum aş vrea să se procedeze cu mine.

Scrise telegrama, Coffe o aprobă, înlocuind trei cuvinte cu unul sinşur.

Lucien ieşi singur, ca să se ducă la prefectură, şi intră în biroul telegrafic, unde dete domnului Lamorte, directorul oficiului, să citească textul care-1 privea, rugîndu-1 să-i

transmită neîntîrziat depeşa. Directorul păru încurcat şi începu să se bîlbîie.

Lucien, cu ochii mereu pe ceas, temîndu-şe de ceaţă într-o zi de iarnă, ridică glasul şi-i vorbi răspicat. Funcţionarul îi strecură sfatul c-ar fi bine să-1 vadă pe prefect.

Prefectul se arată foarte contrariat, reciti de mai multe ori împuternicirile lui Lucien, dar, pînă la urmă, procedă ca şi directorul telegrafului. Enervat că pierduse trei sferturi de oră, Lucien spuse în sfîrşit :

— Binevoiţi, domnule, să-mi răspundeţi clar ?

— Domnule, răspunse prefectul foarte înţepat, mă străduiesc totdeauna să fiu clar.

— Vă convine, domnule, să daţi drumul telegramei mele ?

— Mi, se pare, domnule, că aş putea să văd şi eu depeşa asta...

—• Vă îndepărtaţi, domnule, de claritatea pe care m-aţi lăsat s-o nădăjduiesc după trei sferturi de oră pierdute.

— Mi se pare, domnule, că această calificare s-ar apropia poate mai mult de tonul...

Prefectul păli.

— Domnule, nu mai admit perifraze, orele înaintează, amînarea răspunsului dumneavoastră echivalează cu un refuz, chiar dacă nu îndrăzniţi să spuneţi nu.

— Dacă nu îndrăznesc, domnule...

— Vreţi, domnule, sau nu vreţi să daţi drumul depeşei mele ?

— Ei bine, domnule, pînă în clipa de faţă eu sînt prefectul de Calvados şi vă răspund *nu !*

Cuvîntul *nu* fu spus cu furia unui pedant ultragiat.

—■ Domnule, voi avea onoarea să vă adresez întrebarea în scris. Sper că *veţi îndrăzni* să-mi răspundeţi tot în scris, şi voi trimite ministrului un curier !

— Un curier, un curier ! Nu veţi avea nici cai, nici curier, nici paşaport ! Ştiţi, domnule, că la Pont de * * * e ordin să nu se dea nimănui voie să treacă fără paşaport semnat de mine, ba chiar prevăzut cu un anume semn ?

— Ei bine, domnule prefect, spuse Lucien lăsînd un interval foarte precis între fiecare cuvînt, nu mai e guvernare posibilă din moment ce nu daţi,ascultare ministrului de interne. Am anumite ordine către general şi ii voi cere să vă aresteze.

— Să mă aresteze, drace ? !

Şi mărunţelul prefect se repezi către Lucien, care apucă un scaun şi-1 opri la depărtare de trei paşi.

— Domnule prefect, cu purtările astea veţi fi bătut şi apoi arestat, şi nu cred c-o să vă simţiţi prea bine.

— Domnule, sînteţi un insolent şi-mi veţi da socoteală !

— Aţi avea nevoie, domnule, să vă dau mai multa minte decît socoteală.[1] Deocamdată mă mărginesc să vă spun că vă dispreţuiesc total, dar că nu vă voi face cinstea unui duel decît a doua zi după alegerea domnului Mairobert. Domnule, voi avea cinstea să vă scriu, iar în acelaşi timp îi voi comunica instrucţiunile mele generalului.

Cuvîntul acesta păru a-1 scoate pe prefect cu totul din fire.

— Dacă generalul ascultă, cum nu rpă-ndoiesc, de ordinul ministrului de război, veţi fi arestat, iar eu, pus cu forţa în posesia telegrafului. Dacă generalul nu găseşte de cuviinţă a-mi da concurs armat, vă las, domnule, toată cinstea de a-1 alege pe domnul Mairobert, iar eu plec la Paris, voi trece prin Pont de # * * şi voi fi oricînd gata, la Paris, ca şi aici, să vă reînnoiesc omagiul dispreţului meu pentru talentele şi caracterul dumneavoastră. Adio, domnule !

în timp ce Lucien dădea să plece, se auziră bătăi violente în uşa pe care tocmai se pregătea s-o deschidă şi pe care o zăvorise domnul de Seranville la primele cuvinte mai aprige ale convorbirii lor. Lucien deschise uşa.

— Depeşă telegrafică, spuse domnul Lamorte, directorul telegrafului, care-1 făcuse pe Lucien să piardă o jumătate de oră.

— Dă-mi-o, spuse prefectul, cu un ifos cît se poate de nepoliticos.

Nefericitul director rămase împietrit. Cunoştea pe prefect ca pe un om violent şi răzbunător.

— Dă-mi-o, drace ! spuse prefectul.

— Depeşa e pentru domnul Leuwen, răspunse directorul telegrafului cu glasul stins.

-— Ei bine, domnule, sînteţi prefect, spuse domnul de Seran viile cu un rîs amar, arătîndu-şi dinţii. Vă cedez locul ! şi ieşi trîntind uşa de se zgudui tot cabinetul.

„Are aerul unei fiare sălbatice", gîndi Lucien.

— Vrei să-mi comunici această teribilă depeşă ?

— Iat-o, domnule. Domnul prefect mă va denunţa însă. Vă rog să mă sprijiniţi.

Lucien citi :

1 Joc de cuvinte intraductibil : *Rendre raison* — a da socoteală, şi *rendre la raison* — a da cuiva îndărăt mintea pe care a pierdut-o.

V

„Domnul Leuwen va avea conducerea supremă a alegerilor. Să se suprime neapărat pamfletul. Domnul Leuwen va răspunde imediat."

— Iată răspunsul, spuse Lucien. *„Totul merge cit se poate de rău. Domnul Mairobert are cel puţin zece voturi majoritare. Mă cert cu prefectul."* Expe- diază-mi aceste rînduri, spuse Lucien directorului telegrafului, după ce scrisese cele trei şiruri pe care i le înmînă. îmi pare rău, domnule, dar împrejurările-s grave. N-aş vrea să-ţi jignesc susceptibilitatea, dar te avertizez, în interesul dumitale, că dacă telegrama asta nu ajunge la Paris chiar astă-seară, sau dacă află de conţinutul ei careva, cer înlocuirea dumitale te-legrafic, mîine.

— A, domnule, zelul şi discreţia mea...

—• Voi aprecia mîine. Du-te, domnule, şi nu pierde timpul.

După ce directorul telegrafului ieşi, Lucien privi în jurul Iui şi, după o clipă, izbucni în rîs. Era singur, faţă în faţă cu masa prefectului, pe care erau expuse batista acestuia, tabacherea deschisă şi toate hîrtiile lui.

„Sînt exact ca un hoţ... Fără să mă laud, am mai mult sînge rece decît, acest pedant mărunt!"

Deschise uşa, chemă un uşier, pe care-l puse de pază la uşa lăsată deschisă, şi începu să scrie la masa prefectului, însă de cealaltă parte a şemineului, ca să nu aibă aerul că citeşte hîrtiile expuse. Scrise domnului de Seranville :

„Vă rog să mă credeţi, domnule, pînă a doua zi după alegeri vom privi cele petrecute de un ceas încoace ca neavenite. Din parte-mi, nu voi împărtăşi nimănui din oraş scena neplăcută. Sînt... etc....

Lucien Leuwen"

Lucien luă o foaie de hîrtie oficială mare, şi scrise:

„Domnule prefect,

Peste două ceasuri, la orele **7 seara,** trimit un cu~ rier excelenţei-sale ministrului de interne. Am onoarea **a** vă cere un paşaport, pe care vă rog să mi-l trimiteţi înainte de ora şase şi jumătate. Ar fi de dorit să aplicaţi semnele necesare, ca nu cumva funcţionarul să sufere vreo întîrziere la Pont de * *

Curierul meu, ieşind de la mine cu scrisorile mele, va trece la prefectură, ca să le ia şi pe ale dumneavoastră, şi va porni spre Paris în galop.

Sînt... etc. ...

Lucien Leuwen

Lucien chemă pe uşierul care, în picioare, lîngă uşă, era palid ca un mort. Pecetlui cele două scrisori.

— înmînează aceste două scrisori domnului prefect !

— Domnul de Seranville mai e încă prefect ? întrebă uşierul.

— înmînează aceste scrisori domnului prefect !

Lucien părăsi prefectura cu multă răceală şi demnitate.

— Pe legea mea, aţî procedat ca un copil, spusa Coffe cînd Lucien îi povesti cum îl ameninţase pe prefect cu arestarea. ;

-

— Nu cred. Mai întîi nu eram chiar aşa de mî- nios, am avut răgazul să reflectez puţin la ceea ce trebuia să fac. Nu există decît un singur mijloc ca să împiedicăm alegerea domnului Mairobert, şi anume plecarea domnului de Seranville şi înlocuirea lui provizorie cu un consilier departamental. Ministrul mi-a spus că ar da cinci sute de mii de franci să nu-1 vadă pe domnul Mairobert la Cameră. Cîntăreşte bine vorba asta. Banul dictează acum.

Sosi generalul.

— Vin să vă comunic rapoartele mele.

— Domnule general, vreţi să luaţi masa cu mine la han ? Vreau să trimit un curier şi-aş dori să vă rog să îndreptaţi cele ce voi spune despre starea de spirit de aici. Socot că e mai bine să ştie ministrul tot adevărul.

Generalul îl pitvi pe Lucien cu un aer destul de uimit, care părea a spune: „Eşti prea tînăr, sau te joci prea uşuratic cu viitorul dumitale ?" Spuse, în sfîrşit, cu răceală :

— Veţi vedea, domnule, că la Paris nu vor voi să vadă adevărul.

— Iată, spuse Lucien, o depeşă telegrafică pe care am primit-o adineauri şi la care am răspuns astfel : *„Domnul Mairobert are o majoritate de cel puţin zece voturi, totul merge cît se poate de rău".*

Se aşezară la masă. Domnul Coffe spuse că nu poate mînca, cu toate depeşele pe cap, şi că preferă să se ducă să redacteze mai întîi scrisorile şi să mă- nînce pe urmă.

— Ne mai rămîne timp, înaintea curierului nostru, spuse generalul, să ascultăm doi comisari de poliţie
şi pe ofiţerul meu secund în tot ceea ce priveşte alegerile. Eu pot să mă înşel, n-aş vrea să vedeţi lucrurile numai prin prisma mea.

In clipa aceea fu anunţat domnul preşedinte Donis d'Angel.

— Ce fel de om e ? '*'" •.

' — E un flecar nesuferit, care lungeşte explicaţiile pentru lucruri fără nici un interes, sărind peste cele importante. De altfel, pluteşte în două luntre, avînd multe legături cu preoţii, care ne sînt ostili în departament. Veţi pierde mult timp cu el, iar curierului dumneavoastră îi trebuie douăzeci şi şapte de ore ca să ajungă la Paris, şi mi se pare că nu-1 veţi putea expedia la vreme în cazul că vreţi să trimiteţi vreunul, ceea ce eu nu v-aş sfătui. Un lucru vă sfătuiesc însă hotărît, să-1 amînaţi pe domnul preşedinte Donis d'Angel pe diseară la ora zece sau pe mîine dimineaţă.

Aşa şi făcură. Cu toată sinceritatea şi probitatea interlocutorilor, prînzul fu serios, trist şi scurt. La sfîr- şitul mesei apărură doi comisari de poliţie şi un căpitan mărunţel, anume Meniere, ca şi ei de şiret, care avea pretenţia să-şi cîştige dreptul la decoraţie cu prilejul alegerilor.

— Astea-s faptele noastre strălucite, spuse el lui Lucien.

în sfîrşit, la ora şapte şi jumătate curierul porni călare în galop, ducînd domnului conte de Vaize punctajul electoral şi treizeci de pagini de amănunte expli-

într-o altă scrisoare, particulară, Lucien istorisea ministrului întocmai cearta sa cu prefectul ; Lucien reda dialogul cu cea mai mare exactitate, ca şi cum ar fi fost scris de un stenograf.

6 a p i t o lu l LX

La ora 9, generalul îl vizită Iarăşi pe Lucien, adu-t cîndu-i rapoarte noi, primite din cantonul Risset. îi aduse apoi la cunoştinţă că prefectul, încă de la ora 6, trimisese la Paris un curier, care avea aşadar asupra celui al lui Lucien un avans de o oră şi jumătate. Generalul lăsă să se-nţeleagă că acesta din urmă nu ţinea morţiş să-şi ajungă camaradul.

— V-ar conveni, domnule general, să mă-nsoţiţl mîine dimineaţă în vizită la un număr de cincizeci de cetăţeni, cei mai cu vază din oraş ? Iniţiativa asta a mea poate fi interpretată ca ridicolă, dar chiar dacă am cîştiga numai două voturi, ea ar însemna un

— Vă voi însoţi pretutindeni cu multă plăcere, domnule, însă prefectul...

După. ce discutară îndelung asupra mijloacelor de a cruţa vanitatea bolnăvicioasă a acestui înalt funcţionar, se înţeleseră ca fiecare din cei doi să-i scrie separat. Datorită zelului sincer şi firii active a generalului Fari, scriseră numaidecît, şi valetul generalului duse amîndouă scrisorile la prefectură. Prefectul îl

primi pe valet şi-1 descusu pe-ndelete. înţelegerea aceasta dintre Lucien şi general îl exaspera. Răspunse în scris la cele două scrisori că e indispus şi la pat.

După ce căzură de acord în privinţa vizitelor şi se fixă lista celor ce urmau să fie vizitaţi, scundul căpitan Meniere fu chemat din nou şi trecu într-o cameră alăturată, ca să-i dicteze lui Coffe cîte ceva despre fiecare din acele persoane.

Generalul şi Lucien se plimbau tăcuţi, neştiind cum să iasă din încurcătură.

— Ministrul nu ne mai poate fi de nici un folos, e prea tîrziu, şi tăcu iarăşi.

—• Desigur, domnule general, însă ca ostaş aţi riscat adesea poruncind" unui regiment să atace cînd bătălia era pe trei sferturi pierdută. Sîntem în aceeaşi situaţie, ce putem pierde ? După ultimele rapoarte din cantonul Risset, nu mai e nici o speranţă. Mai bine de douăzeci dintre amicii noştri vor vota cQ domnul Mairobert numai şi numai ca să se descotorosească de prefectul de Seranville. în starea asta disperată, n-ar fi bine să încercăm un demers pe lîngă şeful partidului legitimist, domnul Le Canu ?

Generalul se opri brusc în mijlocul salonului. Lucien continuă :

— I-aş spune : „Voi alege pe electorul desemnat de dumneavoastră, îi voi da trei sute patruzeci de voturi guvernamentale. Puteţi sau vreţi să trimiteţi curieri pe lîngă cei o sută de gentilomi de la ţară ? Cu aceste o sută de voturi şi cu ale noastre îl excludem pe domnul Mairobert." Ce ne pasă, domnule general, dacă mai intră un legitimist în Cameră ? Mai întîi ne-am putea prinde pe orice că va fi un dobitoc mut sau un pisălog fără nici un ecou. Chiar dacă ar avea talentul domnului B..., partidul acesta nu e primejdios, nu se reprezintă decît pe sine însuşi, o sută sau o sută cincizeci de mii de francezi bogaţi, cel mult. Dacă l-am înţeles bine pe ministru, preferă zece legitimişti Unui singur Mairobert, care ar fi reprezentantul tuturor micilor proprietari din cele patru departamente ale Normandiei.

Generalul străbătu camera în lung şi-n lat, multă vreme, fără să răspundă.

— E o idee, spuse în sfîrşit, dar foarte primejdioasă pentru dumneavoastră. Ministrul, care se află la optzeci de poşte de cîmpul bătăliei, vă va mustra. Cînd nu reuşeşte, un ministru e încîntat să găsească

pe cineva şi să-1 mustre, legîndu-se de o iniţiativa hotăritoare. Nu vă întreb, domnule, în ce raporturi sînteţi cu domnul conte de Vaize... dar, în sfîrşit, domnule, am şaizeci şi unu de ani, v-aş putea fi tată... îngăduiţi-mi să merg pînă la capăt... Chiar de aţi fi fiul ministrului, hotărîrea disperată pe care mi-o propuneţi ar putea fi primejdioasă pentru dumneavoastră. Cît despre mine, domnule, asta nu-i o operaţie militară, rolul meu fiind să rămîn în linia a doua sau chiar în a treia. Nu sînt fiu de ministru, adăugă generalul surîzînd, şi m-aţi îndatora dacă n-aţi spune că mi-aţi vorbit şi mie despre proiectul acesta de înţelegere cu legitimiştii. Dacă alegerea dă greş, va trebui ca cineva să primească o mustrare aspră, de aceea aş prefera să rămîn în umbră.

— Vă dau cuvîntul meu de onoare că nimeni nu va şti că v-am vorbit despre asta, şi voi avea onoarea sa vă dau o scrisoare doveditoare chiar acum. Faţă de bunăvoinţa pe care aţi arătat-o tinereţii mele, vă mulţumesc cu aceeaşi sinceritate, dar vă voi mărturisi că nu urmăresc decît succesul în alegeri. Orice considerent personal e pentru mine secundar. Aş dori să nu mă folosesc de mijlocul sălbatic al destituirilor, nevrînd să întrebuinţez metode ticăloase ; altminteri, jertfesc orice succesului. Din nefericire, mă aflu la Caen de mai puţin de zece ore, nu cunosc aici pe nimeni, iar prefectul mă tratează ca pe un rival în loc să-mi dea o mînă de ajutor. Dacă domnul de Vaize vrea să fie drept, va avea în vedere toate acestea. Nu mi-aş ierta să fac însă din temerile mele în privinţa felului său de a vedea un pretext de pasivitate, lucru ce mi s-ar părea cea mai mare josnicie. Aşa fiind, iar dumneavoastră, domnule general, ră- mînînd străin de pasul neobişnuit pe care-1 propun în cazul acesta disperat, fapt ce va fi dovedit prin scrisoarea pe care voi avea cinstea să v-o înmînez,
veţi fi aşa de tun sa-mi daţi unele sfaturi, dumneavoastră, care cunoaşteţi atît de bine ţinutul ? Sau mă veţi sili să mă încredinţez exclusiv celor doi comisari de poliţie, dispuşi fără îndoială să mă vîndă atît partidului legitimist, cît şi celui republican ?

— Aţi întocmit un plan de campanie fără concursul meu şi îmi spuneţi : „Domnule general, vreau să mă aliez cu partidul legitimist, mandatarul meu preferind în Cameră un legitimist fanatic sau dibaci domnului Mairobert, de care nici nu vrea să audă". Nu vă spun nici da, nici nu, întrucît aceasta nu-i o faptă des război sau o rebeliune... Nu vă mai atrag atenţia asupra efectului grozav pe care l-ar avea această măsură într-un ţinut ca acesta, limitrof cu Vendeea, în care

nici cel mai mărunt nobil nu vrea să primească în salonul lui pe întîiul funcţionar al departamentului. Lucrul acesta fiind bine cunoscut şi stabilit între noi, îmi spuneţi : „Donjnule, sînt nou venit în provincie, însoţiţi-mă". Aşa veţi binevoi să-mi scrieţi ?

— Exact, chiar aşa înţeleg situaţia.

— Iar eu vă răspund: „Domnule raportor Ia Consiliul de stat, nu pot avea nici un fel de părere în privinţa măsurii pe care o luaţi, dar dacă, în executarea ei, a cărei răspundere vă aparţine, îmi puneţi unele întrebări, sînt gata.să vă răspund".

— Domnule general, voi aşterne în scris dialogul care a avut tocmai loc între noi, îl voi semna şi vi-1 voi înmîna.

— Vom face două copii, ca pentru o capitulaţie *>

— Ne-am înţeles. Care-s, aşadar, mijloacele de executare ? Cum pot ajunge la domnul Le Canu fără să-1 sperii ?

Generalul Fari rămase cîteva minute pe gînduri.

— Veţi chema pe preşedintele Donis d'Angel, flecarul acela necruţător, care şi-ar trimite şi tatăl la spânzurătoare în schimbul Crucii Legiunii de Onoare. Va veni aici fără să fie nevoit să-1 chemaţi. V-aş sfătui să-i daţi să citească instrucţiunile dumneavoastră, atrăgîndu-i atenţia de cîtă încredere vă bucuraţi din partea ministrului, care v-a dat mînă liberă să vă redactaţi personal instrucţiunile. O dată ce Donis d'Angel, om foarte bănuitor, va crede că sînteţi în bune relaţii cu ministrul, nu vă va refuza nimic. A dat dovadă de acest lucru în ultimul proces pentru delict de presă, în care a arătat o atît de patentă rea-cre- dinţă, încît a fost huiduit de băieţaşii din oraş. De altfel, nici nu-i veţi cere mare lucru, ci numai să vă pună în legătură cu domnul abate Donis Disjonval, unchiu-său, un bătrîn aşezat, discret şi nu prea slab de minte la vîrsta sa. Dacă preşedintele vorbeşte_ cum trebuie cu unchiu-său Disjonval, acesta vă va obţine o audienţă la domnul Le Canu. Unde însă şi^cum, ce e drept, nu pot ghici, feriţi-vă de o capcană. Nu pot nici să spun dacă Le Canu va aCcepta să vă primească.

— Partidul legitimist n-are un subşef ?

— Desigur, pe marchizul de Bron, dar acesta s-ar feri ca de foc sa facă vreun pas fără încuviinţarea domnului Le Canu. E un om mărunţel şi blond, spî- natic, de şaizeci şi şase, şaizeci şi şapte de ani, care, pe drept sau pe nedrept, e socotit omul cel mai şiret din toată Normandia. în 1792 a fost un patriot furibund. Aşadar, e un renegat, specia cea mai rea de ticăloşi. Domnii aceştia cred că nu depun niciodată destul zel.

Vorbeşte cu multă blîndeţe, e, în sfîrşit, Machiavelli în persoană ! Nu mi-a propus într-o zi să fie duhovnicul meu ? Pretindea că prin mijlocirea reginei ar putea obţine numirea mea ca mare ofiţer al Legiunii de/Onoare.

— Eu, unul, mă voi spovedi cu adevărat lui. Voi fi cît se poate de sincer.

După ce vorbiră mult despre domnii Donis Disjonval şi Le Canu, generalul Fari spuse :

— Dar prefectul ? Cum vă veţi înţelege cu el ? Cum veţi preda domnului Le Canu cele trei sute douăzeci de voturi ale guvernului ?

— Voi cere un ordin telegrafic, îl voi convinge pe prefect; iar dacă nu voi reuşi nici una, nici alta, voi pleca şi voi trimite de la Paris nişte bani celor doi intermediari, Disjonval şi Le Canu, pentru sfînta biserică.

— E un lucru anevoios, spuse generalul.

— înfrîngerea noastră-i însă sigură.

Lucien ceru să i se repete pentru a doua oară tot ce trebuia să ştie. Timp de zece ceasuri defilaseră înaintea lui două-trei sute de nume proprii. Insultase un om pe care nu-1 mai văzuse niciodată ; acum îşi făcea din alt om, pe 'care nu-1 mai văzuse niciodată, un prieten de taină ; şi avea să trateze probabil a doua zi de dimineaţă cu omul cel mai şiret din Normandia. Coffe îi spunea mereu: „Veţi confunda numele şi calităţile".

Fu anunţat preşedintele Donis. Era un bărbat slab, cu trăsături accentuate, ochi negri frumoşi, păr alb destul de rar, favorite colilii şi cu uriaşe catarame de aur la pantofi. N-ar fi arătat rău dacă n-ar fi surîs în permanenţă, cu un aer de prefăcută sinceritate. Deşi nu exista specie, mai supărătoare de falsitate, Lucien se stăpîni. „Nu sînt degeaba în Normandia, gîndi. M-aş prinde că tatăl acestui om era un simplu ţăran."

— Domnule preşedinte, îi spuse Lucien, doresc mai întîi să ştiţi tot despre instrucţiunile mele.

/ lucien vorbi despre relaţiile lui cu ministrul, despre milioanele tatălui său, şi pe urmă, după sfatul generalului, îl lăsă pe preşedinte să vorbească singur trei sferturi de oră. „Tot n-am nimic de făcut astă-seară", gîndi Lucien.

După ce preşedintele se istovi, strecurînd în mai multe chipuri drepturile sale învederate la Crucea Legiunii de Onoare şi greşeala guvernului, iar nu a lui, preşedintele, în neacordarea unei distincţii obţinute de nişte tineri substituţi cu numai trei ani vechime etc., etc., etc., vorbi şi Lucien la rîndul lui.

— Ministrul știe tot, drepturile dumneavoastră-s cunoscute. Am nevoie să mă prezentați mîine dimineață unchiului dumneavoastră, abatele Donis Disjonval. Doresc ca domnul Donis Disjonval să-mi obțină o întrevedere cu domnul Le Canu.
La această stranie comunicare, președintele deveni foarte palid. „Obrajii îi sînt aproape de aceeași culoare cu favoritele", gîndi Lucien.
— De altfel, adăugă, am ordinul să despăgubesc din belșug'pe amicii guvernului pentru cheltuielile pe care li le-aș prilejui. Timpul însă nu iartă.' Aș da o sută de ludovici să-1 pot vedea pe domnul Le Canu cu un ceas mai devreme.
„Risipind banii, gîndea Lucien, voi da acestui om o idee înaltă despre încrederea.pe care excelența-sa ministrul binevoiește să mi-o acorde."
Sărim douăzeci de pagini din textul prim al povestirii, cruțînd cititorului nostru fandoselile unui judecător de provincie care vrea să obțină Crucea Legiunii de Onoare. Ne-am teme să redăm impresia produsă asupra lui Lucien de asigurările de zel și de devotament ale președintelui. Dezgustul moral îl îngrețoșă aproape. „Nenorocită Franță ! gîndea. Nu-i credeam pe judecători atît de slugarnici. Omul ăsta nu se stăpînește de loc. Ce calm în ticăloșie ! Omul ăsta-î capabil de orice !"
Lucien, subit străbătut de un gînd luminos, spuse președintelui :
— Curtea, prezidată de dumneavoastră, a lăsat în vremea din urmă pe toți anarhiștii și republicanii să-și cîștige procesele...
„— Vai, așa este! răspunse președintele, întrerup pîndu-1 cu ochii aproape înlăcrimați și cu o voce jalnică. Excelența-sa domnul ministru de justiție mi-a făcut în scris o mulțime de reproșuri.
_ Lucien tresări. „Doamne, își spuse, suspinînd adînc și cu aerul unui om aflat pe marginea disperării, trebuie să demisionez de peste tot și să plec în America. A, călătoria asta va face epocă în viața mea ! E mult mai hotărîtoare decît țipetele de dispreț și ocara de la Blois." Lucien era atît de cufundat în aceste gînduri, încît observă deodată că de vreo cinci minute președintele vorbea fără ca el, Lucien, să-i dea cea mai mică ascultare. Urechile i se deșteptară la uruitul cuvintelor vrednicului magistrat, dar fără a înțelege la început.
Președintele povestea cu nesfîrșite amănunte, dintre care nici unul nu părea sincer, toate încercările lui de a-i face pe

anarhişti să piardă procesul. Se plîngea da propria-i curte. Juraţii, după părerea lui, erau nesuferiţi, juriul fiind o instituţie englezească de care trebuie să ne descotorosim cît mai urgent. „Gelozie profesională", gîndi Lucien.

— Am de partea mea facţiunea sfioşilor, domnule raportor la Consiliul de stat, am facţiunea sfioşilor, spunea preşedintele, care vor distruge guvernul şi Franţa. Consilierul Ducros, căruia-i reproşam votul dat unui văr de-al domnului Lefevre, ziaristul liberal şi anarhist din Honfleur, n-a îndrăznit oare să-mi spună : „Domnule preşedinte, am fost substitut sub Directorat, căruia i-am prestat jurămînt; judecător de primă instanţă, sub Bonaparte, căruia i-am prestat jurămînt; preşedinte al acestui tribunal, sub Ludovic al XVIIJ-lea, în 1814 ; confirmat de Napoleon în cele O sută de zile [1] ; chemat într-un post mai însemnat, sub Ludovic al XVIII-lea, la întoarcerea sa de la Gand ; numit consilier de Carol al X-lea. Şi am de gînd să mor consilier. Or, dacă vine republica, de rîndul a - cesta nu vom mai rămîne inamovibili, şi cine se va răzbuna mai întîi dacă nu domnii ziarişti ? E mult mai sigur să achităm. Iată ce se întîmplă *pair*-ilor care l-au condamnat pe mareşalul Ney ! într-un cuvînt, am cincizeci şi cinci de ani; daţi-mi asigurarea că veţi dura zece ani, şi votez cu dumneavoastră !" Ce grozăvie, domnule ! Ce egoism ! Şi raţionamentul acesta infam, domnule, îl citesc în toate privirile !

După ce Lucien îşi veni bine în fire din emoţia sa, spuse cît putu .mai rece :

— Domnule, purtarea echivocă a curţii din Caen — întrebuinţez termenii cei mai măsuraţi — va fi compensată de aceea a preşedintelui Donis dacă-mi procură întrevederea pe care o solicit cu domnul Le Canu şi dacă această cerere *rămîne îngropată în umbra celui mai adine mister.*

— E ora unsprezece şi un sfert, spuse preşedintele, uitîndu-se la ceasul său. Nu-i exclus ca *whist*-ul unchiului meu, respectabilul abate Donis Disjonval, să se fi prelungit pînă acum. Trăsura mea e la scară. Aţi dori, domnule, să riscaţi o plimbare care ar putea fi fără nici un folos ? Respectabilul Disjonval va fi frapat de ora aceasta nepotrivită şi va pleda cu atît mai bine cauza noastră pe lîngă domnul Le

1 Intervalul dintre întoarcerea lui Napoleon din insula Elba înfrîngerea de la Waterloo e numit de francezi : *Les cent jours* — cele 100 de zile.

Canu. De altfel, iscoadele partidului anarhist nu vor putea să ne vadă, e mai sigur să circulăm noaptea.

Lucien îl urmă pe președinte, care vorbea mereu, iarăși și iarăși despre primejdia de a se împărți prea multe decorații; după dînsul, guvernul ar putea obține orice cu decorațiile.

„Omul acesta £ comod, în definitiv", gîndi Lucian, care, în timp ce președintele vorbea, privea orașul prin fereastra cuplului.

— în ciudă"orei' nepotrivite, spuse Lucien, observ multă mişcare.

— Din pricina nenorocitelor ăstora de alegeri. Nu vă dați seama, domnule, cît rău fac. Ar trebui să nu se aleagă Camera decît din zece în zece ani, ar fi mai constituțional etc., etc.

Președintele se repezi deodată la ușa cupeului, spu- nînd în șoaptă vizitiului său :

— Oprește ! Iată pe unchiul meu înaintea noastră, îi spuse lui Lucien.

Acesta zări un servitor bătrîn, care pășea încet, pur- tînd o luminare aprinsă într-un felinar rotund de tinichea, împodobit cu două geamuri largi. Domnul abate Donis îl urma cu un pas destul de viguros.

— Se întoarce acasă, spuse președintele, nu-i place să mă vadă în trăsură ; să-1 lăsăm să treacă, vom coborî după aceea.

Așa și făcură, dar trebuiră să sune îndelung la poarta aleii. Vizitatorii, recunoscuți printr-o ferestruică cu gratii tăiată în ușă, fură pînă la urmă primiți de către abate.

— Serviciul regelui mă cheamă lîngă dumneata, respectabilul meu unchi, și serviciul regelui nu cunoaște oră nepotrivită. îngăduie-mi săr-ți prezint pe domnul Leuwen, raportor la Consiliul de stat.

Ochii albaștri ai moșneagului reflectau o uimire aproape îndobitocită. După cinci-șase minute, îi pofti să ia îoc. Părui că începe să înțeleagă cîte ceva abia după ce trecu un sfert de oră.

„Președintele spune mereu «regele», scurt, își spuse Lucien. M-aș prinde pe orice că bunul moșneag se gîndește la regele Carol al X-lea !"

Domnul abate Donis Disjonval spuse în sfîrșit, după ce pusese pe nepotul său să-i repete lucrurile timp de douăzeci de minute :

— Mîine slujesc la biserica Sainte-Gudule ; la opt și jumătate, după sfîrșitul rugăciunilor, .voi trece prin strada des

Carmes şi-1 voi vizita pe respectabilul Le Canu. Nu vă pot spune sigur dacă ocupaţiile sale atît de numeroase şi de însemnate îi vor îngădui să-mi acorde audienţă ca, mai acum douăzeci de ani, cînd n-avea atîtea pe cap. Eram pe atunci mai tineri, toate mergeau strună, nu se ştia încă ce-s alegerile. Oraşul, în seara asta, pare în plină răscoală, ca în 1876, etc., etc. ᵛ

Lucien observă că preşedintele nu era flecar în prezenţa unchiului său, manevrîndu-1 cu destulă dibăcie pe bătrînul care, cu capul său mic, acoperit cu o scufiţă enormă, părea în vîrstă de cel puţin 70 de ani.

Ieşind de la domnul abate Disjonval, preşedintele Donis spuse lui Lucien :

— Mîine, îndată după ce voi vedea pe unchiul meu, la orele opt şi jumătate, voi avea cinstea să vă caut. Veţi avea, domnule, avantajul de a nu fi cunoscut de tulburătorii liniştii de la noi, care vor crede că sînteţi un tînăr alegător, şi tinerii sînt aproape cu toţii liberali... Ar fi poate mai bine ca la ora nouă fără un sfert să binevoiţi a veni la vărul meu Maillet, strada des Clercs, numărul 9.

O a p i t o l u l LXI

" A doua zi la ora opt şi trei sferturi, Lucien îl lăsă pa general în trăsură, pe bulevardul Napoleon, iar el alergă la domnul Maillet, la nr. 9. Preşedintele sosea şi el în acelaşi moment.

— Veşti bune ! Domnul Le Canu vă acordă întrevederea chiar acum, sâu diseară la ora cinci.

— Prefer acum.

— Domnul Le Canu îşi ia ciocolata la doamna Blachet, pe strada des Carmes, numărul 7. Strada asta e foarte izolată. Totuşi, cu voia dumneavoastră, nu voi avea cinstea să vă însoţesc. Domnul Le Canu e un mare partizan al misterului şi nu-i place ceea ce numeşte publicitatea inutilă.

— îl voi vizita singur.

— Strada des Carmes, numărul 7, la etajul al doilea, prin dos. Trebuie bătut cu degetul de două ori în uşă, apoi de cinci ori. De două ori şi de cinci ori. (înţelegeţi, Henric al V-lea e al doilea dintre regii noştri, Carol âl X-lea e întîiul.)

Lucien era absorbit de sentimentul datoriei ca un general cu comanda supremă care-şi dă seama că pierde bătălia. Găsea că au haz amănuntele astea pe care le-am dat, dar încerca să nu se gîndească la ele de teamă să nu-1 distragă. îşi spunea, în timp ce căuta strada des Carmes: ?„E prea tîrziu. Vom pierde

bătălia. Fac oare tot posibilul ca s-o cîştig în caz că hazardul nu e oarecum favorabil ?" Cineva şedea desigur la pîndă după uşa doamnei Blachet, deoarece, de îndată ce lovi în uşă de două ori şi apoi de cinci ori, auzi şopotiri.

După cîtva timp i se deschise; fu primit într-o odaie întunecoasă, cu lemnăria vopsită în alb şi cu geamurile afumate, de un bărbat cu chipul galben, cu trasaturile şterse şi cu aerul bolnăvicios[1]. Era abatele Le Canu. Arătă cu mîna un scaun de lemn de nuc, cu spetează înaltă. în locul oglinzii, pe şemineu, era aşezat un crucifix mare.

— Cu ce vă pot servi în funcţiunea mea, domnule ?

— Ludovic-Filip, stăpînul meu, mă trimite la Caen ca să împiedic alegerea domnului Mairobert. Ea pare sigură, totuşi, căci din cele nouă sute de voturi probabile, domnul Mairobert dispune de patru sute zece voturi sigure. Regele, stăpînul meu, dispune de trei sute zece voturi. Dacă vă convine, domnule, să alegeţi pe unul dintre amicii dumneavoastră, cu excepţia domnului Mairobert, vă ofer cele trei sute zece voturi ale mele. Adăugaţi pe cei una sută şaizeci de gentilomi de ţară ai dumneavoastră, şi veţi avea în Cameră un bărbat de nuanţa dumneavoastră. Nu vă cer decît un lucru : să fie alegător şi localnic.

— A, vă temeţi de domnul Berryer !

— Nu mă temi decît de triumful opoziţiei, care, de pildă, va reduce numărul sediilor episcopale la cît a fost fixat de Concordatul din 1804.

„Omul ăsta are tonul unui vechi procuror normand." Observaţia aceasta uşură mult atenţia lui Lucien. După lucrările domnului de Chateaubriand şi ideea înaltă pe care-o au oamenii despre iezuiţi, imaginaţia încă tinerească a lui Lucien îşi închipuise un înşelător tot atît de dibaci ca şi regele Mazarin cu purtările no- .bile ale domnului de Narbonne, pe care-l întrezărise în prima lui tinereţe. Vulgaritatea manierelor.şi a vocii domnului Le Canu îl trezi la realitate. „Sînt un tînăr care tîrguiesc o moşie de o sută de mii de franci, dar pe care nu vrea să mi-o vîndă un

'.E vorba de cardinalul. Mazarin, cu puteri regale" în calitate de prim-ministru atotputernic sub regenţa reginei Ana de Austria, în timpul minoratului hii Ludovic al XlV-lea.

procuror bătrîn, pentru că un vecin i-a făgăduit un ciubuc de două mii de franci în caz că i-o rezervă lui."

■— îmi permiteţi, domnule, să vă cer scrisorile dumneavoastră de acreditare ?

— Iată-le, şi Lucien nu şovăi să-i înmîneze domnului Le Canu scrisoarea ministrului de interne către domnul prefect. Erau în ea şi cîteva fraze care ar fi dorit să lipsească, dar timpul nu îngăduia. „Dacă prefectul ar fi primit să ia asupră-şi acest demers, gîndi Lucien, s-ar fi putut evita comunicarea scrisorii ministrului, dar prefectul ăsta mărunt, cîrcotaş şi afectat, chiar dacă nu l-aş presupune supărat, n-ar fi consimţit niciodată să facă un demers dintr-o-iniţiativă care nu-i aparţine."

Aerul de mînie vulgară, spre a exprima dispreţul cu care domnul Le Canu citea scrisoarea contelui de Vaize, îl readuse pe Lucien la sentimentul realităţii, izgonind toate ideile auguste, lansate în societate de domnul de Chateaubriand. La anumite fraze ale ministrului mînia şefului partidului clerical accentuîn- du-se, Lucien prinse a surîde. „Omul ăsta caută să mă impresioneze făcînd pe indispusul; nu trebuie să mă supăr şi să rup tratativele. Ia să vedem dacă voi putea ieşi din încurcătură, în ciuda tinereţii mele !"

Lucien scoase din buzunar o scrisoare şi începu s-o citească atent, cu o ţinută ca înaintea unui consiliu de război.

Trăgînd cu coada ochiului şi văzînd că nu e luat în seamă, abatele Le Canu nu mai citi instrucţiunile ministeriale într-un chip atît de majestuos. Lucien observă că citeşte iarăşi scrisoarea de la cap, cu o luare-aminte de om de afaceri morocănos.

— Puterile dumneavoastră sînt foarte mari, domnule, şi sînt menite să dea o idee înaltă despre misiunile cu care, deşi atît de tînăr, sînteţi însărcinat. îmi permiteţi să vă întreb dacă eraţi în serviciu sub regii noştri legitimi, înainte de fatala... ?

— Îngăduiţi-mi, domnule, să vă întrerup. Mi-ar părea foarte rău să mă văd obligat a da epitete neplăcute partizanilor dumneavoastră. Eu, unul, domnule, prin meseria mea respect orice opinie sinceră, aşa" că, în această calitate, mă simt dispus să le onorez pe ale dumneavoastră. îngăduiţi-mi, domnule, să vă atrag atenţia că nu încerc nicidecum, direct sau indirect, să schimb sau să falsific felul dumneavoastră de a vedea. O asemenea tentativă nu s-ar potrivi cu misiunea mea, şi cu atît mai puţin cu vîrsta mea, domnule, şi cu respectul meu faţă de dumneavoastră. Sînt însă dator să vă rog fierbinte a-mi uita vîrsta şi toată respectuoasa atenţie pe care în orice altă împrejurare aş fi gata s-o dau înţeleptelor dumneavoastră sfaturi. Vin pur şi simplu, domnule abate, să

vă propun [ceea] ce cred avantajos stăpînului meu şi al dumneavoastră. Aveţi puţini deputaţi în Cameră, un glas în plus n-ar fi de dispreţuit pentru opinia dumneavoastră. Cît despre a noastră, ne temem, ca nu cumva domnul Mairobert să propună măsuri extreme, şi, între altele, să lase credincioşilor grija de a-şi plăti medicul sufletesc, aşa cum şi-1 plătesc pe cel trupesc. Credem că în cursul acestei sesiuni am putea respinge acest proiect, dar dacă ar întruni un număr impunător de voturi, ar trebui poate, prin compensaţie, să admitem reducerea sediilor episcopale, cel puţin printr-o convenţie, spre a evita luarea, de către Cameră, a unei măsuri legislative.
Aşa cum se şi aştepta, Lucien trebui să argumenteze la nesfîrşit.
„Vîrsta îmi dăunează, gîndi. Sînt ca un general de cavalerie, care într-o bătălie pierdută, uitîndu-şi propriul interes, dă ordin trupei să descalece şi să lupte pe jos, întocmai ca infanteria. Dacă nu reuşeşte, toţi proştii rîd de el, mai ales generalii de cavalerie, dar dacă are curaj, conştiinţa de a fi încercat un lucru socotit cu neputinţă ca să cucerească victoria îi va aduce mîngîiere."
De şapte ori la rînd, Lucien numără bine, abatelo Le Canu încercă să nu-i răspundă şi să-1 păcălească pe tînărul său antagonist.
„Desigur, vrea să mă pună la încercare înainte de a-mi răspunde..." De şapte ori la rînd Lucien îl rechemă la ordine, mereu însă în termeni deosebit da politicoşi, care implicau respectul datorit vîrstei domnului abate Le Canu, respect pe care îl disocia de doctrinele, credinţele şi pretenţiile partidului său. într-un rînd Lucien simţi că pierde puţin teren, dar ştiu să-şi îndrepte greşeala fără să se supere. „Trebuie să fiu atent ca într-un duel cu spada."
în sfîrşit, după cincizeci de minute de discuţie, abatele Le Canu se arătă foarte trufaş şi obraznic. „Omul meu se va pronunţa", gîndi Lucien. într-adevăr, abatele zise :
— E prea tîrziu.
Dar în loc să pună capăt convorbirii, încercă să-1 -convertească pe Lucien. Eroul nostru se simţi la largul său.
„Acum sînt în defensivă. Să încerc să-1 vrăjesc şi să aduc vorba despre bani."
Lucien nu se apără cu prea multă străduinţă. Vorbi, ca din întîmplare, de milioanele tatălui său şi observă că acesta fu singurul lucru care-1 impresionă pe abatele Le Canu.

— Eşti tînăr, fiul meu, îngăduie-mi acest cuvînt, care comportă expresia întregii mele stime. Gîndeşte-te la viitorul dumitale. Cred-că n-ai împlinit încă douăzeci şi cinci de ani.
.— Am douăzeci şi şase de ani trecuţi.
— Ei bine, fiul meu, fără să vorbesc cîtuşi de puţin de rău flamura sub care combaţi şi plin de bunăvoinţă fiind faţă de interesele dumitale pe lumea aceasta şi în cealaltă, crezi oaie că flamura aceasta va mai flutura încă peste paisprezece ani, cînd vei atinge vîrsta de patruzeci de ani, vîrsta maturităţii, pe caro orice bărbat înţelept trebuie s-o aibă totdeauna fuaîn tea ochilor, ca pe punctul liotă/hor al carierei, şi înainte de care numai arareori se integrează cineva marilor înte* rese sociale ? Pînă la vîrsta aceasta oamenii de îînd urmăresc banul. Dumneata eşti maî pres'us de aceasta. Observă că nu-ţi vorbesc nimic despre interesele dumitale sufleteşti, cu totul superioare celor lumeşti. Dacă vei binevoi să mai vii să ve$î pe un biet moşneag, uşa mea îţi va fi mereu deschisă, voi lăsa totul la o parte ca să readuc la matcă un om de însemnătatea dumitale socială, un om atît de tînăr, dar care dă dovadă de atîta maturitate şi de atîta talent. Căci cu cît împărtăşesc mai puţin iluziilt\dumitale în privinţa unui rege suit pe tron printr-o revoluţie, cu atic sînt în situaţia să judec mai bine talentul pe clare 1-ai între» buinţat în vederea unei cooperări într-adevăr foarte ciudate : David, unit cu amalecitul[1] ! Te rog fierbinte, pune-ţi cîteodată această întrebare t „Cine va avea în Franţa înrîurirea principală cînd voi avea patruzeci da ani ?" Religia nu interzice o ambiţie îndreptăţită.
Dialogul se încheie în chip de predică, dar abatele Le Canu îl îndemnă oarecum pe Lucien să-l mai cerceteze. Lucien nu era cîtuşi de puţin descurajau

C a p i t o l u l LXII

Lucien se duse să-i facă o dare de seamă generalului Fari, ţintuit în casă de rapoartele pe care le primea de pretutindeni. Lucien avea de gînd să trimită o telegramă. Generalul şi apoi Coffe îl aprobară călduros.

1 Amaleciţii, aşezaţi lîngă Idumeea, fuseseră zdrobiţi de Da* vid, regele Israelului, în secolul al X-lea (după *Vechiul Testa**

— încercaţi să luaţi sînge unui om trate va muri pînă în două ceasuri. La care proştii Xbt putea spune că 1-a ucis lăsarea de sînge.

Lucien se duse la biroul telegrafic şi expedia următoarea depeşă :

„Alegerea domnului Mairobert e privită ca sigură. Vreţi să cheltuiţi una sută mii franci şi să aveţi în locul lui Mairobert un legitimist ? In cazul acesta, trimiteţi ordin telegrafic perceptorului-şef să ne înmî- neze, generalului şi mie, una sută mii franci. Alegerile încep peste nouăsprezece ore,"

Ieşind din biroul telegrafic, Lucien se gîndi să se întoarcă la domnul abate Disjonval. îi era greu să regăsească strada. Rătăci într-adevăr pe străzile oraşului şi intră la urmă într-o biserică. Găsi un soi de ţîrcovnic prost îmbrăcat, căruia îi dete cinci franci, rugîndu-1 să-1 conducă la abatele Disjonval. Omul ieşi, îl conduse pe două sau trei *alei* care despărţeau diferite masive de clădiri, şi după patru minute Lucien se găsi din nou în faţa abatelui, ale cărui trăsături erau atît de lipsite de expresie în ajun.

Abatele Disjonval luase tocmai al doilea dejun, avea încă pe masă o butelie de vin alb ; era un alt qm.

După zece minute de cuvinte pregătitoare, Lucien îi dete a înţelege, într-un chip nu prea indecent, că ar da o sută de mii de franci numai ca să nu se aleagă domnul Mairobert.

Ideâa, nefiind respinsă cu prea multă energie, abatele îl întrebă după cîteva minute, rîzînd :

— Aveţi cele 0 sută de mii de franci la dumneavoastră ?

— Nu, dar o depeşă telegrafică, câre poate sosi di- seară, dar va sosi "desigur mîine înainte de prînz,- îmi va deschide un credit de o sută de mii de franci la perceptorul-şef, care mi-o va remite în bilete de bancă.

— Pe aici sînt primite cu neîncredere.

Cuvîntul îl lămuri deplin pe Lucien. „Doamne!
reuşi-voi poate ?" se întrebă.

— S-ar primi cu aceeaşi neîncredere şi scrisorile de schimb acceptate de principalii negustori din oraş ? Sau, în sfîrşit, aurul şi argintul pe care l-aş lua, la alegere, de la perceptorul-şef ?

Lucien prelungi intenţionat enumerarea, în cursul căreia vedea cum se schimbă clipă cu clipă chipul abatelui Disjonval. In sfîrşit, în ciuda recentului dejun, figura lui păli. „A, dacă aş dispune de patruzeci şi opt de ceasuri, gîndi Lucien, aş fi sigur de alegere !"

Lucien profită din plin de toate avantajele lui, şi, spre nespusa-i plăcere, domnul abate Disjonval, în termeni cam întortocheaţi, ce e drept, exprimă el însuşi ideea în jurul căreia se învîrtea Lucien de trei sferturi de oră :

— în absenţa creditului de una sută mii de franci, pe care trebuie să vi-1 aducă telegraful, negocierea dumitale nu poate face un pas înainte. Sper că domniile- lor, spuse abatele Disjonval, vor fi cumpănit asupra avantajului de-a avea un glas în plus în Cameră, mai cu seamă dacă guvernul are slăbiciunea să lase din nou să se ia în discuţie fatala propunere a reducerii sediilor episcopale. Pe mîine, la ora şapte dimineaţa, şi, în definitiv, dacă nu intervine nimic nou, la ora două.

Alegerea preşedintelui colegiului electoral începe la ora noua, scrutinul va fi închis la trei.

— E neapărat trebuincios ca amicii dumneavoastră să nu meargă la vot decît după ce voi fi avut cinstea să vă văd la ora două.

— Ceea ce îmi cereţi e lucru mare. Ar trebui să-i pot aduna într-o sală şi să-i încui.

Coffe îl aştepta pe Lucien în stradă ; se grăbiră să redacteze o scrisoare către ministru, în care Lucien spunea :

„îmi dau bine seama cît de mult mă expun intervenind atît de activ într-o afacere disperată. Dacă ministrul ar vrea să arunce toată vina asupră-mi, nimic mai uşor, dar n-am vrut să las să se piardă o bătălie sub nasul meu fără să-mi arunc trupele în luptă. Mijloacele mele sînt ridicole prin puţina însemnătate pe care le-o dă urgenţa.

La ora opt şi trei sferturi am fost la vărul domnului preşedinte Donis.

La ora 9, la domnul abate Le Canu, de la care n-am ieşit decît la 11.

La unsprezece şi un sfert m-am dus la domnul abate Donis Disjonval.

La 12, la generalul Fari.

La douăsprezece şi jumătate v-am trimis depeşa te le, grafică nr. 2.

La ora unu şi jumătate vă scriu.

La ora 7 voi trece pe la monseniorul episcop, ca să ung roţile. Nu mai am timp să primesc răspuns la această scrisoare. Cînd excelenţa-voastră o va primi, totul va fi sfîrşit şi, m-aş prinde zece contra unu, dom- nnul Mairobert va fi ales. Pînă în ultima clipă voi oferi însă cele o sută de mii de franci, dacă

apreciaţi că lipsa domnului Mairobert din Cameră merită această sumă.

Aş socoti o mare fericire ca răspunsul dumneavoastră telegrafic la depeşa mea nr. 2 să sosească mîine, 17, înainte de ora 2. Alegerea preşedintelui colegiului va fi început la ora 9. Domnul abate Disjonval mi se pare dispus să întîrzie pînă-n clipa aceea votul amicilor săi. Scrutinul nu va fi închis, sper, decît la ora 4".
Lucien alergă în goana mare la monseniorul episcop. Fu primit cu un îngîmfat dispreţ, ba şi cu o insolenţă, care-1 distrară.
îşi spuse rîzînd lăuntric şi parodiind fiara favorită a sfîntului prelat: „Voi depune aceasta la piciorul crucii".
Nu vorbi de loc despre afaceri cu monseniorul episcop.
„E o picătură de piei între spiţe, nimic mai mult!"
La ora două şi jumătate Lucien prînzea cu generalul, cu care continuă apoi vizitele, a căror listă o ticluise din ajun.
La ora 5 Lucien era zdrobit de oboseală ; ziua. aceea ftisdse cea mai activă din viaţa lui. îi mai rămînea corvoada cinei cu prefectul, care putea arăta nu prea poli-, ticos. Mărunţelul căpitan Meniere îl anunţase pe Lucien că două din cele mai bune iscoade ale prefectului îl urmăreau pas cu pas.
încercînd o mulţumire desăvîrşită, în fond, Lucien simţea că făcuse tot ce-i stătuse cu putinţă pentru o cauză, la drept vorbind, foarte discutabilă. Dar obiecţia aceasta, adusă bucuriei ce-o încerca, era din prisos răsplătită prin conştiinţa că avusese curajul să înfrunte în chip nesocotit consideraţia de care începuse să se bucure la Ministerul de Interne. Coffe îi spusese o dată sau de două ori:
— în ochii vechilor noştri şefi de birou şi de departament din minister, purtarea dumneavoastră, chiar dacă ar fi încununată cu înfrîngerea redutabilului domn Mairobert, nu va fi decît un splendid păcat. In discuţia asupra copiilor găsiţi, i-aţi numit oameni-fo- tolii, încarnaţi cu fotoliul lor de mahon, aşa că se vor folosi de împrejurare ca să se răzbune.
•— Ce trebuie să fac ?
— Nim,ic, să scrieţi numai trei-patru scrisori de cîte şase pagini, ceea ce prin birouri se cheamă a administra. Vă vor privi totdeauna ca pe un nebun din pricina primejdiei căreia v-aţi expus situaţia dumneavoastră personal. Apoi, să cereţi, la vîrsta dumneavoastră, o sută de mii de franci pentru o corupere ! Vor scorni că băgaţi cel puţin a treia parte în buzunar. i
— Aşa mi am spus şi eu la început. Apoi mi-am schimbat părerea ; cînd cineva lucrează pentru aceşti miniştri,

nu se teme de adversari, ci de oamenii pe care-i serveşte ; aşa se petreceau lucrurile la Constan- tinopol, în Imperiul de Răsărit. Dacă n-aş fi făcut decît să compun scrisori 'frumoase, aş mai avea şi acum la inimă noroiul primit în faţă la Blois. M-ai văzut slab.

— Ei bine, ar trebui să mă urîţi şi să mă alungaţi din minister, m-am gîndit şi eu .la asta.

— Simt, dimpotrivă, o mare plăcere să-ţi pot spune acum totul şi te rog fierbinte să nu mă cruţi.

— Aşa voi şi face. Seranviile, circotaşul ăsta mărunţel, trebuie să plesnească de ciudă împotriva dumneavoastră, căci în definitiv îi ţineţi locul de două zile, iar el scrie nenumărate scrisori, şi în realitate nu face nimic. De unde trag concluzia că la Paris el va fi lăudat, şi dumneavoastră, mustrat, dar orice v-ar face diseară, nu trebuie să vă mîniaţi. Dacă am fi în evul mediu, m-aş teme pentru dumneavoastră de otravă.

Căci văd, la acest mic sofist, turbarea autorului dramatic fluierat.
Trăsura se opri la uşa palatului prefecturii. Pe în- tîia şi a doua treaptă a scării stăteau jos ca la opt sau zece jandarmi.
— în evul mediu, oamenii ăştia ar fi fost puşi să vă asasineze.
Cînd Lucien trecu, jandarmii se ridicară.
— Misiunea dumneavoastră e cunoscută, spuse Coffe, jandarmul e politicos cu dumneavoastră. în- chipuiţi-vă furia domnului prefect!
Funcţionarul acesta era foarte palid şi-i primi cu o politeţe forţată, care nu se mlădie nici în urma primirii prevenitoare făcute lui Lucien de către ceilalţi.
Cina fu rece şi tristă. Toţi guvernamentalii aceştia prevedeau înfrîngerea de a doua zi. Fiecare îşi spunea : „Prefectul va fi destituit sau mutat, voi spune că de la el s-a tras tot răul. Ţingăul ăsta e fiul bancherului ministrului, a şi fost avansat raportor la Consiliul de stat; s-ar putea să fie succesorul prezumtiv." '
Lucien mînca straşnic şi era foarte vesel.
„Iar eu, îşi spunea domnul de Seranville, las să mi se ridice farfuria neatinsă, nu pot înghiţi o singură bucată măcar."
Deoarece Lucien şi Coffe vorbeau destul de mult, încetul cu încetul se încinse o convorbire aprinsă între domnii directori ai domeniilor, ai contribuţiilor şi alţi funcţionari superiori invitaţi la dineu şi cei doi nou-veniţi.
„Iar eu, îşi spuse prefectul, sînt părăsit. Sînt de pe acum străin în casa mea, destituirea mea e sigură, şi, lucru nemaipomenit, mă văd silit să fac onorurile prefecturii chiar urmaşului meu."
Către mijlocul celui de al doilea rînd de feluri, Coffe, căruia nu-i scăpa nimic, observă că prefectul îşi şterge necontenit fruntea.
Deodată se auzi un zgomot mare : era un curier, sosit de la Paris. Omul acesta intră în sală cu vuiet
Maşinal, directorul impunerilor indirecte, aşezat lîngă uşă, spuse curierului :
— Iată-1 pe domnul prefect. ,
Prefectul se ridică.
— N-am de-a face cu prefectul de Seranville, spuse curierul pe un ton îngîmfat şi grosolan, ci eu domnul Leuwen, raportor la Consiliul de stat.

„Ce umilinţă ! Nu mai sînt prefect", gîndi domnul de Seranville, prăbuşindu-se pe scaun. îşi sprijini mîinile pe masă, ascunzîndu-şi capul în mîini.

— Domnul prefect se simte rău ! strigă secretarul general, privindu-1 pe Lucien ca şi cum i-ar fi cerut iertare pentru gestul lui de omenie prin care atrăgea atenţia asupra stării prefectului.

într-adevăr, acest funcţionar leşinase. îl duseră lîngă o fereastră, pe care o deschiseră.

în vremea aceasta, Lucien se minuna de lipsa de interes a misivei aduse de curier. Era o lungă scrisoare a ministrului cu privire la frumoasa purtare a lui Lucien la Blois; ministrul adăuga cu mîna sa că autorii revoltei vor fi urmăriţi şi sever pedepsiţi, că el, ministrul, a citit în consiliu, regelui, scrisoarea lui Lucien. care fusese foarte apreciată.

„Cît despre alegeri, nici un cuvînt! îşi spuse Lucien. Nu merita osteneala unui curier."

Se apropie de fereastra deschisă, lîngă careţ se afla prefectul, căruia i se frecau tîmplele ou apă de Colonia ; se repeta întruna : „Ostenelile alegerii..."

Lucien rosti un cuvînt de atenţie, apoi ceru îngăduinţa să treacă o clipă în camera de alături cu domnul Coffe.

— închipuieşte-ţi, spuse lui Coffe, dîndu-i scrisoarea ministrului, să se trimită un curier cu o asemenea scrisoare !

începu să citească apoi o scrisoare din partea mamei sale, scrisoare care-i descompuse pe dată fizionomia veselă. Doamna Leuwen credea că viaţa fiului ei se află în primejdie, *şi pentru o cauză atît de murdară,* adăuga ea.

„Părăseşte totul şi întoarce-te... Sînt singură, tatăl tău a avut un acces de ambiţie, s-a dus în departamentul Aveyron, la două sute de poşte depărtare de Paris, încercînd să se aleagă deputat."

Lucien îi comunică ştirea lui Coffe.

— Asta-i scrisoarea pentru care a fost trimis curierul. Doamna Leuwen va fi cerut să vă parvină scrisoarea urgent. în definitiv, n-aveţi nici un motiv să vă schimbaţi gîndul. Mi se pare că rolul dumneavoastră e lîngă iezuitul ăsta mărunt, care se prăpădeşte de ură ascunsă. Am să-i vin de hac cu aerul meu important !

Coffe se purtă într-adevăr în chip desăvîrşit în- torcîndu-se în sufragerie. Scoase din buzunar opt sau zece rapoarte privitoare la alegeri, pe care le introdusese în scrisoare, purtînd-o *ca pe sfînta cuminecătură.* Domnul de Seranville,

căruia i se aplecase, îşi veni în fire şi se uita plin de spaimă, ca un om pe moarte, la Lucien şi la Coffe. Starea acestui om rău îl mişcă pe Lucien, care nu văzu într-însul decît un om în suferinţă. „Trebuie să-1 scutesc de prezenţa noastră", gîndi şi, după cîteva cuvinte politicoase, se retrase.
Curierul alergă după el pe scară, cerîndu-î ordine. — Domnul raportor la Consiliul de stat te va trimite mîine îndărăt, îi spuse Goffe cu o desăvîrşită gravitate.-
A doua zi, 17 ale lunii, era ziua cea mare.

C a p i t o l u l LXIII

încă de la ora 7, în ziua de 17, Lucien se afla la domnul abate Disjonval. Fu izbit de schimbarea intervenită în purtările bunului moşneag, care se arăta cît se poate de zelos. Chiar şi cea mai mică aluzie a lui Lucien îşi căpăta răspunsul. „Cele o sută de mii de franci îşi fac efectul", îşi spuse Lucien.
Abatele Disjonval îi dete însă a înţelege de cîteva ori, cu o fineţe şi o politeţe Care-l umplură de turnire, că în lipsa condiţiei principale, tot ce.se putea spune nu era decît un viitor îndoielnic.
— Aşa înţeleg şi eu lucrurile, răspundea Lucien. Dacă nu am astăzi, şi la potrivită vreme, creditul de o sută de mii de franci asupra domnului perceptor- şef, îmi rămîne cinstea de a vă fi fost prezentat şi de a fi avut cu respectabilul abate Le Canu o convorbire care mi-a lăsat o profundă impresie, spo- rindu-mi stima cîştigată în trecut faţă de oamenii ce văd fericirea scumpei noastre patrii pe o altă cale decît aceea în care cred, şi...
îl scutim pe cititor de toate frazele politicoase inspirate lui Lucien de via dorinţă de-a sili pe domniile- lor să aştepte cu răbdare pînă la sosirea depeşei diplomatice. în pieptul lui răsuna zgomotul neobişnuit, iscat în stradă de marele eveniment al zilei şi pe care Lucien îl auzea din apartamentul domnului abate

Disjonval, cu toate că era situat în fundul curţii. Ce n-ar fi dat să se poată amîna alegerile cu o zi !
La ora 9 se întoarse la han, unde Coffe pregătise două scrisori foarte lungi, cu explicaţia şi povestirea întîmplărilor din ajun.
— Ce stil caraghios,! spuse Lucien semnîndu-le.
— Emfatic şi banal, iar nicidecum simplu ; aşa cum trebuie, birocratic.
Curierul fu expediat la Paris.
— Domnule, spuse, curierul, sînteţi atît de bun să-mi îngăduiţi să iau şi depeşele prefectului, vreau să spun ale domnului de Seranville ? Nu voi ascunde domnului că mi-a oferit un dar destul de frumos dacă primesc să-i iau scrisorile. Sînt însă curier şi cunosc prea bine cele cuvenite...
— Du-te din partea mea la domnul prefect, cere-i scrisorile şi pacheţele, aşteaptă-le, la nevoie, un ceas şi jumătate. Domnul prefect e întîia autoritate administrativă a departamentului etc., etc.
— Să creadă prefectul că mă duc la el din porunca lui ! Şi-arunci cum rămîne cu darul ? Se spune că-i un zgîrie-brînză etc., etc.
Generalul Fari închiriate, de o lună, prin mărunţelul său aghiotant, domnul Meniere, un apartament la etajul întîi, peste drum de „Sal_a Ursulinelor", unde se ţineau alegerile. Se stabili acolo cu Lucien de ta ora 10 dimineaţa. Primeau ştirile din sfert în sfert de oră, prin oamenii de încredere ai generalului. Cîţi-va oameni de-ai prefecturii, care aflaseră de curierul din ajun şi vedeau în Lucien pe prefectul viitor, în cazul că domnul de Seranville ar pierde alegerile, trimiteau lui Lucien din sfert în sfert de oră cîte un bilet scris cu creionul roşu. Informaţiile date prin aceste bilete se verificară cu totul juste. Operaţiile electorale începute la ora zece şi jumătate îşi urmau cursul regulat. Preşedintele de vîrstă
era devotat prefectului, care avusese grijă sa pro-- voace la porţile oraşului întârzierea imensei căleşti a unui domn de Marconnes — mai în vîrstă decît preşedintele de vîrstă, devotatul său — care ajunse în Caen abia la ora 11. Treizeci de guvernamentali care luaseră masa la prefectură fură huiduiţi cînd intrară în sala de alegeri.
Se distribuise în număr mare alegătorilor această mică, tipăritură :
„Oameni cinstiţi din toate partidele, care doriţi binele ţinutului în care v-aţi născut, înlăturaţi-l pe domnul prefect de Seranville. Dacă domnul Mairobert e ales deputat, domnul prefect va fi destituit sau mutat. Ce ne importă în definitiv

deputatul ales ? Să-l izgonim pe prefectul cîrcotaş şi mincinos, care nu s-a ţinut de cuvînt faţă de nimeni!"
Către prînz, alegerea preşedintelui definitiv luă o întorsătură dintre cele mai rele. Toţi alegătorii din cantonul Risset, sosiţi din vreme, votau cu domnul Mairobert.
— Mă tem că dacă e ales preşedinte, spuse generalul către Lucien, cincisprezece sau douăzeci dintre guvernamentalii noştri, oameni sfioşi, şi zece-cincispre- zece alegători imbecili de la ţară, văzîndu-1 la birou, la locul de cinste, nu vor îndrăzni să scrie alt nume pe buletinul lor.
Din sfert în sfert de oră Lucien îl trimitea pe Coffe la oficiul telegrafic ; stătea ca pe jar, în aşteptarea răspunsului la telegrama nr. 2.
— Prefectul e în stare să întîrzie răspunsul, spunea generalul. Nu m-aş mira să fi trimis un funcţionar la staţia telegrafică, aflată de partea cealaltă a colinei, la patru poşte de-aici, ca să ţină totul în loc. Prin fapte de soiul ăsta se crede că-i un nou cardinal
Mazarin, întrucît prefectul nosftru - cunoaşte istoria Franţei. Bunul general voia să arate prin acest cuvînt că şi el o cunoştea.
Micul căpitan Meniere se oferi să încalece şi să alerge pe munte în galop, pentru a supraveghea mişcarea celei de a doua staţii de telegraf. Domnul Coffe îi ceru însă căpitanului calul şi alergă el în locul lui.
Cel puţin o mie de oameni se aflau în faţa „Sălii Ursulinelor". Lucien coborî în piaţă ca să pipăie puţin, după convorbiri, pulsul obştesc, dar fu recunoscut. Poporul, cînd se vede în masă, e îndrăzneţ. _
— Ia te uită, ia te uită ! Iată-1 pe micul comisar de poliţie, un ţafandache trimis de la Paris ca să-1 spioneze pe prefect!
Lucien nici nu-i' luă aproape în seamă. Bătu ora două, două şi jumătate ; telegraful nu "mişca. Lucien se usca de nerăbdare. Se duse să-1 vadă pe abatele Disjonval.
— N-am mai putut amîna votul prietenilor noştri, îi spuse abatele, pe care Lucien îl găsi cam înţepat, dar se vedea bine că-1 amînase.
„Iată, îşi spusf, un om care crede că mi-am bătut jac de el şi se arată sincer cu mine. Aş putea jura însă că a amînat votarea prietenilor -săi, ce e drept, nu prea numeroşi."
în clipa în care Lucien încerca să-i dovedească abatelui Disjonval, prin cuvinte pline de căldură, că nu voise să-1 înşele, Coffe alergă spre ei gîfîind.

— Telegraful funcţionează !

— Binevoiţi să mai aşteptaţi la dumneavoastră acasă încă un sfert de oră, spuse Lucien abatelui Disjonval, mă duc în goană la telegraf.

Lucien se întoarse în fugă după douăzeci de minute.

— Iată telegrama originală ! spuse abatelui Disjonval.

„Ministrul de finanţe către domnul perceptor-şef.

înmînaţi una sută mii franci domnului general Fari şi domnului Leuwen."

— Telegraful funcţionează mereu, spuse Lucien abatelui Disjonval.

— Mă duc la colegiu, spuse abatele Disjonval, care părea convins. Voi face tot oe-mi va sta în putinţă pentru alegerea preşedintelui, susţinîndu-1 pe domnul de Cremieux. De acolo alerg la domnul Le Canu. V-aş îndemna să mergeţi la dînsul neîntârziat.

Uşa apartamentului abatelui [Le Canu] era deschisă, lume multă aştepta în anticamera pe care Lucien şi Coffe o străbătură în goană.

— Domnule, iată telegrama originală !

— E ora~trei şi zece minute, spuse abatele Le Canu. îmi place să cred că nu veţi avea nici o obiecţie împotriva ""domnului de Cremieux, în vîrstă de cincizeci şi cinci de ani, cu un venit anual de douăzeci de mii de franci, abonat la ziarul *Debats,* care n-a emigrat.

— Domnul general Fari şi cu mine sîntem de acord în privinţa domnului de Cremieux. Dacă se alege împotriva domnului Mairobert, generalul şi cu mine vă vom înmîna cele o sută de mii de franci. Pînă atunci, în mîinile cui doriţi, domnule, să depun cele o sută de mii de franci ?

— Calomnia veghează în jurul nostru, domnule. E prea destul că ştiu de lucrul acesta patru persoane, ori- cît de onorabile — o taină de care calomnia poate abuza. Vă pun la socoteală, domnule, spuse abatele, arătîndu-1 pe Coffe, pe dumneavoastră, domnule, pe domnul abate Disjonval şi pe mine. De ce să-1 mai introducem şi pe domnul general Fari, de altminteri vrednic de toată consideraţia ?

Lucien fu încîntat de aceste cuvinte *ad rem* [1].

— Domnule, sînt prea tînăr ca să mă încarc singur cu răspunderea unei cheltuieli secrete atît de mari etc., etc.

Lucien obţinu de la domnul abate Le Ganu încuviinţarea pentru general.

— Ţin însă în mod absolut, şi fac din asta o condiţie *sine qua non,* ca prefectul să nu intervină în nici un chip.

„Frumoasă răsplată pentru asiduitatea cu care ia parte la liturghie !" gîndi Lucien.

Lucien mai obţinu de la domnul Le Canu ca suma de o sută de mii de franci să fie depusă într-o casetă, ale cărei două chei să se afle în păstrarea generalului Fari şi a domnului Le Doyen, prietenul domnului Le Canu.

întorcîndu-se în apartamentul de peste drum de sala alegerii, Lucien îl găsi pe general stacojiu. Se apropia ora la care generalul hotărîse să meargă la vot, şi acesta îi mărturisi sincer lui Lucien că se teme grozav să nu fie huiduit.

Cu toată îngrijorarea lui personală, generalul se arătă foarte plăcut surprins de caracterul *ad rem al* răspunsului domnului abate Le Canu. Lucien primi un bilet de la domnul abate Disjonval, care-l ruga să i-l trimită pe domnul Coffe.

Coffe se înapoie după o jumătate de oră ; Lucien îl chemă pe general, şi Coffe le spuse :

— Am văzut cu ochii mei cincisprezece oameni călări, care explorează ţinutul pentru ca o sută cincizeci de alegători legitimişti să ajungă la vot diseară şi mîine înainte de prînz. Domnul abate Disjonval e un om tînăr, nu i-aţi da nici patruzeci de ani ! „Ne-ar fi trebuit timp ca să fi putut apărea patru articole în

Gazeta Franţei", mi-a repetat de trei ori. Cred că se vor ţine de cuvînt acum, cînd e vorba de bani peşin.

Directorul oficiului telegrafic trimise lui Lucien o a doua telegramă ce-i era adresată :

'„Aprob proiectele dumneavoastră. Daţi o sută de mii de franci; un legitimist oarecare, chiar domnul B[erryer] sau F[itz-James] e preferabil domnului Hampden

— Nu înţeleg, spuse generalul, cine-i acest domn Hampden ?

— Hampden vrea să zică Mairobert, e numele asupra căruia am convenit cu ministrul.

1 A răspunde *ad rem,* adică precis (lat.).

— A sosit momentul, spuse generalul, foarte mişcat.
îşi puse uniforma şi părăsi, foarte emoţionat, apar-tamentul-observator, ca să voteze.
Mulţimea îi făcu loc să străbată cei o sută de paşi care-l separau de uşa sălii. Generalul intră ; în clipa cînd se apropia de birou, fu aplaudat de toţi alegătorii mairobertişti.
— Nu-i un ticălos slugarnic ca prefectul, se spunea cu glas tare, n-are decît solda şi o familie de hrănit.
Lucien expedie următoarea telegramă : „*Nr. 3.*
Caen, ora 4.
Şefii legitimişti par de bună-credinţă. Observatori aşezaţi la porţile oraşului au văzut ieşind vreo nouă- sprezece-douăzeci de agenţi care vor să aducă de la ţară o sută şaizeci de alegători legitimişti. Dacă optzeci sau o sută de alegători sosesc în ziua de 18 înainte de ora 3, Hampden nu va fi ales. în acest moment, Hampden are majoritatea la preşedinţie. Scrutinul va fi despuiat la ora 5."
Scrutinul despuiat se pronunţă astfel i
873 alegători prezenţi.
Majoritate .... » 437
Voturi pentru domnul M a i r o b e r t 451
— pentru domnul Gonin (candidatul prefect u l u i) . . . . • • ■ _ • • 389.
— pentru domnul de Gremieux (candidatul domnului Le Canu, după ce-a aceptat cei
o sută de mii de franci) 19
Voturi anulate...14
Cele nouăsprezece voturi daţe domnului de Cremi- eux făcură multă plăcere generalului şi lui Lucien : erau 6 dovadă aproape că domnul Le Canu nu-şi bătea joc de ei.
La ora 6, valori solide, ridicîndu-se la suma de o sută de mii de franci, fură înmînate de domnul per- ceptor-şef, personal, generalului Fari şi lui Lucien, care-i dădură chitanţă la mînă. Domnul Le Doyen se prezentă. Era un proprietar foarte bogat şi obşteşte stimat. Urmă ceremonia casetei, schimbîndu-se cuvinte reciproce de onoare că se va remite această casetă cu conţinutul ei domnului Le Doyen dacă se alege oricine altul în afară de domnul Mairobert, iar domnului general Fari dacă se alege deputat domnul Mairobert.

C a p i t o l u l LXIV

După plecarea domnului Le Doyen, cinară. — Acuma, problema cea grea e prefectul, spuse generalul, nespus de vesel în seara aceea. Să ne luăm

inima-n dinţi şi să dăm asaltul. Vor fi desigur nouă sute de votanţi mîine.
Domnul Gonin a avut................................. 389 (voturi)
Domnul de Cremieux.................................19 „
408
Avem aşadar 408 voturi din 873. Să presupunem că din cele 27 de voturi care vor sosi mîine dimineaţă, 17 ar fi pentru domnul Mairobert şi 10 pentru noi. Am avea :
Cremieux..418
Mairobert...468
Cincizeci şi unu de voturi ale domnului Le Canu ar da cîştig domnului de Cremieux.
Cifrele fură întoarse pe toate feţele de către general, Lucien, Goffe şi aghiotantul Meniere, singurii comeseni.
— Să-i chemăm pe cei doi agenţi mai buni ai noştri, spuse generalul.
Aceştia sosiră, şi după o discuţie destul de lungă, spuseră spontan că prezenţa a şaizeci de legitimişti ar asigura reuşita.
— Acum, la prefectură ! spuse generalul.
— Dacă nu găsiţi cererea nelalocul ei, spuse Lucien, v-aş ruga să luaţi cuvîntul, deoarece micuţul prefect n-are ochi să mă vadă.
— Lucrul e oarecum împotriva convenienţelor, îmi rezervasem un rol cu totul secundar. Dar, în sfîrşit, voi deschide dezbaterea, *cum se spune în Anglia.*
Generalul ţinpa mult să se vadă *ca e un om citit.* Mai presus de toate, însă, era un om bun şi de un rar bun-simţ.
Abia explicase prefectului că era rugat fierbinte să dea cele 389 de voturi de care dispusese în ajun, cu
prilejul alegerii preşedintelui, domnului de Cremieux, care, la rîndul sau, s-ar face forte să strîngă şaizeci de voturi legitimiste, ba poate chiar optzeci...
Prefectul îl întrerupse cu un ton acru :
— Mă aşteptam la asta după atîtea comunicări telegrafice. Dar, în sfîrşit, domnilor, vă mai lipseşte una : nu sînt încă destituit, iar domnul Leuwen nu e încă prefect la Caen.
Toate cîte le poate inspira mînia unui mărunt şi viclean sofist fură spuse în faţă de domnul de Seranville generalului şi lui Lucien.
Scena ţinu cinci ceasuri. Către sfîrşit generalul începu să-şi piardă răbdarea. Domnul de Seranville, mereu hotărît în refuz, schimbă de cinci-şase ori tactica în privinţa motivelor de refuz.

— Dar, în definitiv, domnule, chiar redusă la raţiuni egoiste, alegerea dumneavoastră e evident pierdută, lăsaţi-o să moară în braţele domnului Leuwen. Ca şi doctorii chemaţi prea tîrziu, domnul Leuwen va avea de suferit toată ura de pe urma morţii pacientului.

— îl priveşte, dar pînă la destituirea mea, nu va avea prefectura de Caen !

La acest răspuns al domnului de Seranville, Lucien trebui să-1 potolească pe general.

— Un bărbat care ar trăda guvernul, spuse acesta, n-ar proceda altfel, domnule prefect. Voi scrie acest lucru ministrului. Adio, domnule !

La ora douăsprezece şi jumătate, noaptea, la ieşire, Lucien spuse generalului:

— Voi comunica în scris acest frumos rezultat domnului abate Le Canu.

— Ascultaţi-mă, să-i vedem mai întîi la lucru pe aceşti aliaţi suspecţi, aşteptaţi pînă mîine dimineaţă, după telegrama dumneavoastră. De altfel, dobitocul de prefect se poate răzgîndi,

La ora cinci şi jumătate dimineaţa, Lucien aştepta ivirea zorilor în biroul telegrafic. Cînd se crăpă de ziuă, trimise următoarea telegramă :

„Nr. 4.

Prefectul a refuzat domnului de Cremieux cele 389 de voturi ale sale de ieri. Concursul celor şaptezeci pînă la optzeci de voturi pe care generalul Fari şi domnul Leuwen le aşteptau din partea legitimiştîlor devine nefolositor, şi domHul Hampden va fi ales."

Lucien, mai bine inspirat, nu scrise domnilor Disjonval şi Le Canu, ci se duse să-i viziteze. Le explică cu atîta vădită simplitate şi sinceritate nenorocirea survenită, încît, domniile-lor, buni cunoscători ai mentalităţii prefectului, se încredinţară pînă la urmă că Lucien nu încercase, să Je întindă o cursă.

— Inteligenţa acestui mărunt prefect de zile mari, spuse domnul Le Canu, e întocmai ca şi coarnele ţapilor de pe la noi : neagră, aspră şi întortocheată.

Bietul Lucien, din dorinţa fierbinte de-a nu fi socotit un ticălos, îl rugă din inimă pe domnul abate Disjonval să primească de la dînsul acoperirea cheltuielilor făcute cu trimiterea mesagerilor şi altele, provocate de convocarea extraordinară a alegătorilor legitimişti. Domnul Disjonval refuză, dar înainte de a părăsi oraşul, Lucien îi transmise cinci sute de franci prin domnul preşedinte Donis d'Angel.

11:

în ziua cea mare a alegerilor, la ora 10, curierul de Paris aduse cinci scrisori, anunţînd că domnul Mairobert era inculpat la Paris ca instigator al marii mişcări republicane de răzvrătire, de care se vorbea atunci. Şi de îndată, doisprezece dintre negustorii cei mai bogaţi declarară că nu-1 vor vota pe Mairobert.

— Iată un lucru demn de prefect, spuse generalul lui Lucien, cu care îşi reluase postul de observaţie de peste drum de „Sala Ursulinelar". Ar avea haz, la urma urmelor să reuşească micul sofist! în cazul acesta, domnule, adăugă generalul cu veselia şi generozitatea unui' om de inimă, dacă ministrul ar fi oricît de puţin pornit împotriva dumneavoastră, şi ar avea nevoie de un ţap ispăşitor, aţi juca un rol frumos.

— N-aş da niciodată îndărăt. Deşi bătălia e pierdută, mi-am pus la bătaie tot regimentul.

— Sînteţi yn băiat viteaz... îngăduiţi-mi această locuţiune familiară, adăugă îndată, precipitat, bunul general, temîndu-se că a călcat politeţea, care era pentru el ca o limbă străină, învăţată tîrziu.

Lucien îi strînse mîna, dînd glas inimii lui.

La ora 10, se constată prezenţa a 948 de alegători.

în clipa cînd un emisar al generalului îi anunţa această cifră, domnul preşedinte Donis încercă să calce consemnul, ca să pătrundă în apartament, însă nu izbuti.

— Să-1 primim un moment, spuse Lucien.

— A, nu ! Ar putea fi la mijloc o calomnie din partea prefectului, din partea domnului Le Canu sau din partea bieţilor republicani, mai mult smintiţi decît răi. Duceţi-vă şi-1 primiţi pe demnul preşedinte, dar nu vă lăsaţi înşelat în onestitatea dumneavoastră fi-

— Mă asigura că, în ciuda contraordinului de azi-dimineaţă, se află în „Sala Ursulinelor" 49 de legiti- mişti şi 11 partizani de-ai prefectului, cîştigaţi în favoarea domnului de Cremieux.

Alegerea decurse în linişte ; feţele erau mai întunecate decît în a un. Ştirea falsă pusă în circulaţie de prefect, cu privire la inculparea domnului Mairobert, mîniase pe omul acesta atît de ponderat pînă atunci şi mai ales pe partizanii săi. De două-trei ori era să izbucnească un adevărat scandal, era vorba să se trimită trei delegaţi la Paris ca să fie interogate cele cinci persoane care dăduseră ştirea despre mandatul de arestare lansat împotriva domnului Mairobert.

în sfîrşit, un cumnat de-al domnului Mairobert se urcă pe o căruţă care staţiona la cincizeci de paşi de „Sala Ursulinelor" şi spuse :

— Să ne amînăm răzbunarea cu patruzeci şi opt de ore după alegere, ca nu cumva s-o anuleze majoritatea vîndută a Camerei Deputaţilor.

Această scurtă cuvîntare fu în curînd tipărită în douăzeci de mii de exemplare. Se agită ideea de a se aduce o presă tipografică în piaţa din apropierea sălii de alegeri. Agenţii prefecturii nu îndrăzniră să se apropie de sală, nici să încerce a împiedica circulaţia scurtei cuvîntări.

Lucien, care se plimba curajos peste tot, nu fu insultat în ziua aceea ; băgă însă de seamă că mulţimea aceea era conştientă de forţa ej. Afară de cazul că s-ar fi tras cu armele de foc asupra ci, de la distanţă, nici o putere din lume n-ar fi putut-o împiedica. „Iată poporul, într-adevăr suveran", îşi spuse el. Din timp în timp se întorcea în apartamentul său. Căpitanul Meniere era de părere că nimeni nu va întruni în ziua aceea majoritatea.

La ora 4 sosi o depeşă telegrafică, adresată prefectului, prin care se poruncea să-şi dea voturile candidatului legitimist, desemnat de generalul Fari şi de Leuwen. Prefectul nu comunică nimic generalului şi nici lui Lucien.

La patru şi un sfert Lucien primi o telegramă în acelaşi sens.

— Uri peu moins de fortune, et plus tot survenite [1].

Generalul se arătă încîntat de citat şi ceru să i se repete.

1 Mai puţin noroc, însă mai la, timp (din *Polyeucte* de Cor- neille).

în clipa aceea, un vivat obştesc şi asurzitor îi zapacî.

— E în semn de bucurie sau de revoltă ? strigă ge- neralul, alergînd la fereastră. E de bucurie... spuse sus- pinînd. Sîntem curăţaţi...

într-adevăr, un emisar, care sosi cu haina sfîşiată, atît de greu îi fusese să străbată prin mulţime., aducea un buletin cu rezultatul despuierii scrutinului :

Alegători prezenţi 948
Majoritate..475
Domnul Mairobert...475
Domnul Qonin, candidat al prefecturii . . 401
Domnul de Cremieux.. . 61
Domnul Sauvage, republican, cerînd oţeli- rea caracterului francezilor prin legi draconice 9
Voturi anulate.. 2

Seara, oraşul fu iluminat în întregime.

— Unde-s ferestrele celor 401 de partizani ai prefectului ? îl întrebă Lucien pe Coffe.

în loc de răspuns, un zgomot îngrozitor de geamuri sparte. Se bombardau ferestrele preşedintelui Donis d'Angel.

A doua zi Lucien se deşteptă la ora 11 dimineaţa şi se duse să se plimbe singur în tot oraşul. Un gînd ciudat pusese stăpînire pe mintea lui.

„Ce-ar spune doamna de Chasteller dacă i-aş povesti purtarea mea ?" Nu găsi răspuns la întrebarea lui decît după un ceas, dar ceasul acela i se păru foarte plăcut.

„De ce nu i-aş. scrie oare ?" îşi spuse Lucien. întrebarea aceasta puse stăpînire pe inima lui timp de o săptămână. Apropiindu-se de Paris, se gîndi întîmplător la strada în care locuia doamna Grandet şi apoi la ea. Izbucni într-un hohot de rîs.

— Ce e ? îl întrebă Coffe.

— Nimic. Uitasem numele unei doamne frumoase pentru care nutresc o mare pasiune.

— Credeam că vă gîndiţi la primirea ce vă va face ministrul.

— Să-1 ia dracu !... Mă va primi cu răceală, îmi va cere socoteală de cheltuielile mele şi va găsi că e cam scump.

— Totul depinde de rapoartele pe care iscoadele ministrului le-au făcut în legătură cu misiunea dum- neavoastră. Purtarea dumneavoastră a fost grozav de imprudentă, v-aţi dedat cu totul nebuniei aceleia din prima tinereţe care se cheamă *zel.*

C a p i t o l u l LXV

Lucien ghicise întrucîtva.
Contele de Vaize îl primi cu politeţea lui obişnuită, dar nu-i puse nici o întrebare în privinţa alegerilor, nu-i făcu nici un compliment în legătură cu călătoria lui, purtîndu-se cu el absolut ca şi cum l-ar fi văzut în ajun. „Are maniere mai bune decît îi este felul, de cînd e ministru frecventează lumea cea bună de la castel." După această licărire de raţionament just, Lucien căzu din nou în prostia aceea a iubirii binelui, măcar în ceea ce privea amănuntele. După ce făcu cîteva fraze care rezumau observaţiile utile din timpul călătoriei, trebui să-şi calce pe inimă ca să nu împărtăşească ministrului nimic despre lucrurile învederat rele şi atît de uşor de îndreptat. N-avea nici un interes de *vanitate* şi ştia ce bun judecător este domnul de Vaize a tot ceea ce ţinea, mai mult sau mai puţin, de logică sau de limpezimea povestirii. Prin prosteas-
ca-i iubire a binelui, pe care n-o iartă nimeni unui om
al cărui tată are trăsură personală, Lucien ar fi vrut să îndrepte vreo trei-patru abuzuri de pe urma cărora ministrul nu cîştiga nici o centimă. Lucien era însă destul de civilizat ca să se teamă grozav să nu iasă, de dragul binelui, din limitele pe care tonul ministrului părea c-ar vrea să le pună în raporturile lor. „Ce ruşinat m-aş simţi dacă, cu un funcţionar atît de superior mie, aş vorbi despre lucruri folositoare, în timp ce el nu mi-ar vorbi decît de amănunte !" Lucien lăsă convorbirea baltă şi plecă în grabă.
Biroul lui. era ocupat de micul Desbacs, care-i ţinuse locul, în lipsă. Omuleţul se arătă foarte rece, făcîn- du-i o dare de seamă a afacerilor curente, el, care se purta cu dînsul atît de slugarnic înainte de călătorie.
Lucien nu-i spuse nimic lui Coffe, care lucra într-o cameră învecinată şi care, la rîndul lui, era obiectul unei primiri şi mai Semnificative. La ora cinci şi jumătate îl chemă pentru cină. Rămaşi singuri într-un separeu, la restaurant, Lucien întrebă rîzînd :
—JEi bine ?
— Ei bine, tot ce-aţi făcut, bun şi admirabil, începcînd să salvaţi o cauză pierdută, nu-i decît un *splendid păcat.* Fiţi fericit dacă o să scăpaţi de învinuirea de iacobinism sau de carlism [1]. Prin birouri se mai caută o calificare pentru crima dumneavoastră, fiind cu toţii de acord în ceea ce priveşte

1 Legitimisniul partizanilor lui Carol al X-lea, răsturnat prin revoluţia din iulie 1830.

grozăvia ci. Toată lumea stă la pîndă să vadă cum vă tratează ministrul. V-aţi frînt gîtul.

— Norocul Franţei, spuse Lucien vesel, că ticăloşii ăştia dc miniştri nu ştiu să profite de nebunia tinereţii care se cheamă *zel*. Aş fi curios să ştiu dacă un general, comandant suprem, s-ar purta la fel cu un ofiţer care, în timpul unei derute, ar porunci unui regiment de dragoni să descalece, ca sa atace o baterie înşirată pe şosea şi care-i decimează trupele...

După multă vorbă, Lucien îi aduse la cunoştinţă lui Coffe că n-avea de gîftd să sc însoare cu vreo rudă de-a ministrului şi că n-avea nimic de cerut.

— Dar atunci, întrebă Coffe mirat, de unde provenea, înainte de misiunea dumneavoastră, favoarea atît de vădită a ministrului ? Şi acum, după scrisorile domnului de Seranville, de ce nu vă zdrobeşte ?

— Se teme de salonul tatălui meu. Dacă tatăl meu n-ar fi omul cu inteligenţa cea mai temută din Paris, aş fi fost ca şi dumneata, niciodată nu m-aş mai fi reabilitat după dizgraţia adîncă în care ne-a prăvălit republicanismul nostru de la Şcoala politehnică... Ia spune-mi, crezi că un regim republican ar fi tot atît de absurd ca şi ăsta ?

— N-ar fi atît de absurd, dar ar fi mai violent ; ar fi adesea ca un lup turbat. Vreţi o dovadă ? Nu-i departe de dumneavoastră. Ce măsuri aţi lua în cele două departamente ale domnilor dc Riquebourg şi de Seranville dacă aţi fi mîine ministru de interne atotputernic ?

— L-aş numi pe domnul de Mairobert prefect şi aş da generalului Fari comandamentul celor două departamente.

— Gîndiţi-vă la reacţiunea provocată de aceste măsuri şi la exaltarea la care s-ar deda, în cele două departamente Riquebourg şi Seranville, toţi partizanii bunului-simţ şi ai justiţiei. Domnul Mairobert ar fi regele departamentului său, şi ce-aţi face dacă departamentul ar avea o anumită părere asupra celor ce se petrec la Paris ? Sau, ca să vorbim în cunoştinţă de cauză, dacă departamentul ar arunca o privire justă asupra celor patru sute treizeci de nătărăi emfatici care zgîrie hîrtia în strada Grenclle, şi printre care ne numărăm şi noi doi? Dacă departamentele ar cere ca la Ministrul de Interne să fie şase oameni pricepuţi în meserie, cu treizeci de mii de franci salariu anual şi zece mii de franci cheltuieli de birou, care să semneze tot ce e de interes secundar, ce s-ar face trei sute cincizeci, cel puţin, din funcţionarii însărcinaţi să se războiască crunt cu bunul-simţ ? Şi, dintr-una-ntr-alta,

ce s-ar face regele ? Orice regim politic e un rău, dar un rău care ne fereşte de altul şi mai mare etc.
— Aşa vorbea şi domnul Gauthier, omul cel mai înţelept din cîţi am cunbscut, un republican din Nancy. De ce nu-i aici, să stea şi să discute cu noi ? De altfel, e un om care citeşte *Teoria funcţiilor* de Lagrange, tot atît de bine ca şi dumneata, şi de o sută de ori mai bine decît mine etc., etc.
Cei doi amici şeZură multă vreme de vorbă, deoarece Coffe, deşi ştia să-i reziste lui Lucien, se făcuse iubit de acesta, şi, din recunoştinţă, se credea dator să-i răspundă. Coffe se mira necontenit că deşi Lucien era Dogat, nu era şi absurd.
Mînat de acest gînd, Coffe îi spuse s
■— V-aţi născut la Paris ?
■— Da, desigur.
— Şi tatăl dumneavoastră avea în vremea aceea un palat măreţ, iar la vîrsta de trei ani vă plimbaţi cu trăsura ?
— Desigur, răspunse Lucien rîzînd, dar de ce mă tntrebi ?
— Pentru că mă miră faptul că nu sînteţi nici absurd, nici sec, să sperăm însă că veţi deveni. Ar trebui să vedeţi, după succesul misiunii dumneavoastră, că societatea respinge calităţile dumneavoastră actuale. Dacă v-aţi fi mărginit să vă lăsaţi acoperit cu noroi la Blois, la întoarcere ministrul v-ar fi dat Crucea Legiunii de Onoare.
— La dracu, nu mai vreau să-mi amintesc de misiunea asta ! spuse Lucien.
— Aţi face cea mai mare greşeală, e experienţa cea mai frumoasă şi cea mai curioasă din viaţa dumneavoastră. Niciodată, «rice aţi face, nu-1 veţi uita pe generalul Fari, pe domnul de Seranville, pe abatele Le Canu, pe domnul de Riquebourg, pe domnul primar Rollet.
— Niciodată.
— Ei bine, partea cea mai plicticoasă a experienţei sufleteşti s-a săvîrşit. Este începutul, expunerea faptelor. Urmăriţi, prin birouri, soarta oamenilor şi a lucrurilor care vă sînt atît de bine întipărite în imaginaţie. Grăbiţi-vă, căci e posibil ca ministrul să fi şi născocit vreo lovitură joasă ca să vă îndepărteze uşurel, fără să-1 supere pe tatăl dumneavoastră.
— Fiindcă veni vorba, află că tatăl meu e deputat de Aveyron, după trei balotaje, şi cu măgulitoarea majoritate de şapte voturi. —
— Nu mi-aţi vorbit de candidatura sa.
— O găseam ridicolă, şi apoi nici n-am avut timp să mă gîndesc la ea, am aflat de ea prin curierul acela special, din pricina căruia a leşinat domnul de Seranville.

După două zile, contele de Vaize îi spuse lui Lucien :
— Am să-ţi dau să citeşti hîrtia asta.
Era o primă listă de gratificaţii cu prilejul alegerilor ; dîndu-i-o, ministrul surîdea cu un aer de bunătate ce părea a spune : „N-ai făcut nici o scofală, vezi totuşi cum mă port cu dumneata". Lucien citea lista. Erau "trei gratificaţii de cîte zece mii de franci, iâr alături de numele celor răsplătiţi, cuvîntul : *Succes.*
în rîndul al patrulea stătea scris :
„Domnul Lucien Leuwen, raportor la Consiliul de stat, insucces,"domnul Mairobert ales cu o majoritate de un vot, dar un zel remarcabil, element preţios
....8.000 franci'
— Ei bine ? spuse ministrul. M-am ţinut de cuvîntul pe care ţi l-am dat la Operă ?
Lucien văzu pe listă că micul număr de agenţi care nu reuşiseră nu primeau decît gratificaţii de două mii cinci sute clc franci. îşi exprimă toată recunoştinţa, apoi adăugă :
— Am de făcut o rugăminte excelenţei-voastre, aceea ca numele meu să nu apară pe această listă.
— înţeleg, spuse ministrul, redevenit dintr-o data cît mai serios. Doreşti Crucea Legiunii de Onoare, adevărul e însă că, după atîtea npbunii, n-o pot cere pentru dumneata. Eşti mai tînăr prin caracter decît prin vîrstă. întreabă-1 pe Desbacs ce mult ne uimeau depeşele dumitale telegrafice, venite una după alta, şi pe urmă scrisorile dumitale.
— Pentru că înţeleg toate acestea, rog pe excelenţa-voastră să nu se gîndească la mine pentru Cruce, şi cu atît mai puţin pentru gratificaţie.
— Ia seama, domnule, spuse foarte mînios ministrul, sînt gata să-ţi fac pe plac ! Drace, poftim un toc, pune lîngă numele dumitale orice vrei !
Lucien scrise alături de numele său : *„Nici Crucea, nici gratificaţie, alegere pierdută"*, apoi şterse totul. în josul listei scrise :
Domnul C o f f e . . . . 2.500 franci"
— Ia seama ! spuse ministrul, citind cele scrise de Lucien. Duc hîrtia asta la castel. Ar fi de prisos ca, după aceea, tatăl dumitale să-mi mai vorbească în chestia aceasta.
— înaltele ocupaţii ale excelenţei-voastre o împiedică să-şi aducă aminte de convorbirea de la Operă. Mi-am exprimat atunci dorinţa cea mai precisă ca tatăl meu să nu se mai preocupe de cariera mea politica.

— Ei bine, explică-i amicului meu, domnul Leuwen, cum s-a petrecut chestia cu gratificaţia ! Erai propus pentru opt mii de franci, iar dumneata ai şters cifra. Adio, domnule !

De îndată ce trăsura excelenţei-sale părăsi palatul ministerului, doamna contesă dc Vaize trimise să-1 cheme pe Lucien.

„Drace, îşi spuse Lucien zărind-o, e foarte frumuşică astăzi ! N-are de loc aerul timid, şi ochii îi sînt aprinşi, ce înseamnă schimbarea asta ?"

— Vă arătaţi supărat pe noi de cînd v-aţi întors. Aşteptam un prilej ca să putem vorbi mai pe-ndelete. Pot să vă asigur că nimeni în tot ministerul n-a luat cu mai multă statornicie apărarea depeşelor dumneavoastră telegrafice. M-am opus cu cel mai marc curaj să fie criticate înaintea mea, la masă. Oricum, o lume întreagă se poate înşela, dar am o veste bună. Inamicii dumneavoastră, prin urmare, v-ar putea calomnia în legătură cu misiunea dumneavoastră, ştiu bine că n-aveţi interese băneşti, însă trebuie să închidem, în chestia aceasta, gura duşmanilor, de aceea, azi-dimi- neaţă, am obţinut de la soţul meu să fiţi propus regelui pentru o gratificaţie de opt mii de franci; voiam zece mii, dar domnul de Vaize mi-a obiectat că suma aceasta e rezervată succesclor mari, în timp ce scriso-rile primite ieri de la domnul de Seranville şi de la domnul Rollet, primarul oraşului Caen, vă pun într-o lumină îngrozitoare. Am opus acestor scrisori alegerea tatălui dumneavoastră, şi pînă la urmă am reuşit, chiar acum domnia ie Vaize a dispus transcrierea listei unde figuraţi la coadă cu patru mii de franci, iar acum numele dumneavoastră e al patrulea, cu opt mii de franci.

Spuse toate acestea mai pe larg, prin urmare cu mal multă măsură şi rezervă feminină, dar şi cu o mai vă- dită mărturie de bunătate şi de simpatie decît ne-a îngăduit nouă spaţiul.

Lucien se arătă foarte simţitor, de mai bine de cincisprezece zile nu mai văzuse obrazul nici unui prieten, începea să se deprindă cu convenţiunile sociale ; era şi timpul, la vîrsta de 26 de ani. „Ar trebui să fac curte acestei femei timide. Măririle plictisind-o şi apăsînd-o, aş fi o consolare pentru ea. Biroul meu nu-i decît la cincizeci de paşi de camera ei."

Lucien îi povesti cum şi-a şters numele de pe listă.

— Doamne, exclamă, sînteţi supărat ? Veţi fi decorat cu întîiul prile*, vă făgăduiesc !

Ceea ce voia să zică : „Vreţi să ne părăsiţi ?"

Accentul acestor cuvinte îl mişcă adînc pe Lucien şi fu cît pe-aci să-i sărute mîna. Doamna de Vaize era foarte mişcată, iar

el, plin de recunoştinţă. Cum Lucien nu întîmpinase în timpul misiunii lui decît ură, se simţea emoţionat de înfăţişarea ei blîndă şi atît de prietenoasă. „Dacă m-aş ataşa de ea, ar trebui să sufăr atîtea dineuri plicticoase, şi cu mutra soţului de cealaltă parte a mesei, şi adesea şi pe mişelul acela de Desbacs, vărul ei !" Nu-i trebui decît o jumătate de secundă ca să se gîndească la toate astea.

— Mi-am şters numele, răspunse Lucien, dar fiindcă binevoiţi a vă interesa de viitorul meu, vă voi mărturisi adevăratul motiv al refuzului meu. Listele astea de gratificaţii ar putea fi tipărite cîndva. S-ar putea să confere atunci o celebritate supărătoare, -şi sînt prea tînăr ca să mă expun acestei primejdii, iar cei opt mii de franci nu mă ispitesc.

— O, Doamne, spuse doamna de \ aize, înspăimîn- tată, sînteţi ca domnul Crapart! Credeţi că republica e atît de iminentă ?

Chipul doamnei de Vaize nemaiexprimînd decît teama şi bănuiala, Lucien descifră într-însul o uscăciune sufletească desăvîrşită.

„Teama, gîndi Lucien, a făcut-o să-şi uite pornirea de simpatie şi de prietenie. Privilegiile se cumpără scump în veacul nostru, şi Gauthier avea dreptate cînd îi era milă de omul care se cheamă prinţ. «Încredinţez părerea asta a mea unui număr mic de persoane, adăuga Gauthier, ca să nu fiu bănuit de cea mai banală invidie.» Iată ce mai spunea : «în 1834, titlul de principe sau de duce, la un bărbat mai tînăr decît veacul, comportă oarecare demenţă. Din pricina numelui său, bietul om se teme şi se crede obligat la mai multă fericire decît altul.» Această biată femeiuşcă ar fi mai fericită să se cheme doamna Le Roux... Ideea primejdiei, dimpotrivă, dădea un acces de fermecător curaj doamnei de Chasteller !... în seara cînd i-am spus : «M-aş bate în duel pentru dumneavoastră !» cum m-a mai privit !... Iar eu ce fac la Paris ? De, ce să nu mă reped la Nancy ? I-aş cere iertare în genunchi că m-am mîniat din pricină că-mi ascunsese ceva. Ce mărturisire penibilă, unui tînăr pe care poate-1 iubea ! Şi la ce bun ? Nu-i propusesem niciodată să ne legăm existenţa socială."

— Sînteţi supărat ? spuse doamna de Vaize cu un accent de timiditate.

Sunetul vocii ei îl trezi pe Lucien. „Nu-i mai e frică, îşi spuse. Doamne, cred că am tăcut cel puţin un minut !"

— E mult de cînd sînt absent ?

— Cel puţin trei minute, spuse doamna de Vaize cu multă bunătate, dar subliniind, în chiar bunătatea asta, nuanţa de dojană a unei soţii de ministru puternic, neobişnuită cu asemenea lipsă de atenţie, mai cu seamă între patru ochi.

— Pentru că sînt cît pe-aci să nutresc pentru dumneavoastră, doamnă, un sentiment pentru care mă mustram.

După această mică ticăloşie, Lucien nu mai avea nimic de spus doamnei de Vaize. Adăugă cîteva cii- vinte, o lăsă aprinsă la faţă şi se grăbi să se închidă în birou. „Uit că trăiesc, îşi spuse. Prostiile astea pe care le fac din ambiţie mă distrag de la singurul lucru cu adevărat real pentru mine. E stupid să-mi jertfesc inima ambiţiei fără să fiu totuşi ambiţios... Nu sînt nici ridicol. Am vrut să mă arăt recunoscător faţă de tatăl meu. Dar destul... Vor crede că sînt supărat pentru că nu m-au avansat ori pentru că nu m-au decorat. Duşmanii mei din minister vor spune poate că m-am dus să-mi văd prietenii republicani din Nancy. După ce am pus în mişcare telegraful, se va pune şi el în mişcare împotriva mea... De ce' să mă ating de această maşină diabolică ?" îşi spuse Lucien aproape rîzînd.

După hotărîrea dc a face o călătorie la Nancy, Lucien se simţi alt om. „Trebuie să-1 aştept pe tatăl meu, care se întoarce zilele astea, sînt dator să-1 aştept, şi mă bucur să-i aflu părerea despre purtarea mea la Caen, care e atît de criticată în minister."

Seara, din dorinţa de a nu părea supărat, se arătă foarte strălucitor la doamna Grandet. în salonaşul oval, în mijlocul unui număr de treizeci de persoane poate, fu centrul conversaţiei şi făcu să amuţească, timp de cel puţin douăzeci de minute, orice convorbire particulară.

Succesul acesta o clectriză pe doamna Grandet. „Cu două sau trei momente ca acestea în Jiecare seară, salonul meu va fi, în curînd, cel dintîi din Paris !" Pe cînd treceau spre biliard, ca se nimeri aproape de Lucien şi despărţită de restul societăţii. Bărbaţii fiind ocupaţi să-şi aleagă atacurile, rămase singură lîngă Lucien.

— Ce făceai seara în timpul acestei raite în provincie ?

— Mă gîndeam la o tînără femeie din Paris pentru care nutresc o mare pasiune.

Era întîiul cuvînt de (felul acesta pe care i-1 spusese vreodată doamnei Grandet, şi venea la vreme. Ea se bucură timp de cel puţin cinci minute de acest cuvînt, înainte de a se gîndi la rolul ce şi-1 impusese în lume.

Ambiţia reacţionă însă puternic şi, fără să fie nevoie să-şi poruncească, îl privi furioasă pe Lucien. Cuvintele de dragoste nu-1 costau nimic pe Lucien, căci era doldora de ele din clipa în care se hotărîse să plece la Nancy.

în tot' timpul serii, Lucien se purtă cît se poate da duios cu doamna Grandet.

C a p i t o l u l LXVI

Domnul Leuwen se întoarse foarte vesel de alegerea sa în departamentul Aveyron.

—• Aerul e cald, prepeliţele-s excelente, nespus de gustoase, iar oamenii, hazlii ! Unul dintre onorabilii mei sprijinitori m-a însărcinat să-i trimit patru perechi de cizme bine confecţionate. Trebuie să mă apuc să studiez talentele cizmarilor parizieni, trebuie *o lucrătură* elegantă, căreia să nu-i lipsească soliditatea. Cînd voi găsi acest cizmar desăvîrşit, îi voi remite cizma veche, pe care domnul de Malpas a binevoit să mi-o încredinţeze. Mai e şi ramificarea şoselei principale, ramificare pe care trebuie s-o prelungesc pe o distanţă de o poştă şi jumătate, ca să treacă pînă la casa de vară o domnului Castanet, şi am jurat s-o obţin de la ministrul de interne, în total cincizeci şi trei de comisioane, în afara de cele făgăduite epistolar.

Domnul Leuwen povesti mai departe doamnei Leuwen şi fiului său mijloacele dibace prin care obţinuse o majoritate triumfală de şapte voturi.

— în sfîrşit, nu m-am plictisit o clipă în departament, şi dacă aş fi fost împreună cu soţia mea, aş fi fost complet fericit. De ani de zile nu mai vorbisem atîta şi cu atîţia oameni plicticoşi. Aşa că sînt sătul de plictis oficial şi de banalităţile care se spun şi se aud cu privire la guvern. Nici unul dintre prostănacii aceia centrişti, care repetă pe nemistuite frazele lui cutare sau cutărică, nu-mi poate plăti în bani afaniseala cumplita pe care mi-o dădea prezenţa lui. Cînd mă despart de asemenea oameni, mă simt stupid o oră, două, mă plictisesc pe mine însumi.

— Dacă ar fi mai ticăloşi, sau măcar fanatici, spuse doamna Leuwen, n-ar fi atît de plicticoşi.

— Acum povesteşte-mi aventurile tale de la Champagnie şi de la Caen, spuse domnul Leuwen fiului său.

— Vreţi o poveste lungă sau scurtă ?

— Lungă, răspunse doamna Leuwen, m-a distrat grozav, o voi asculta cu plăcere şi a doua oară. Sînt curioasă, spuse soţului ei, care-ţi va fi părerea.

— Ei bine, zise domnul Leuwen cu un aer de resemnare amuzată, e ora zece şi trei sferturi; să mi se pregătească punciul, şi te ascult.
Doamna Leuwen făcu un semn valetului, care închise uşa. Lucien termină în cinci minute cu mizeriile de la Blois şi cu alegerile de la Champagnie.
— La Caen aş fi avut nevoie de sfaturile dumitale.
Şi povesti pe-ndelete toate cele povestite de noi cititorilor. Către mijlocul povestirii, domnul Leuwen începu să pună întrebări.
— Mai multe amănunte, mai multe amănunte, spunea fiului său ; nu există originalitate şi adevăr decît în amănunte.
— Şi iată cum te-a tratat ministrul la întoarcerea ta ! spuse domnul Leuwen la ora douăsprezece şi jumătate noaptea.
Părea foarte întărîtat.
— Am acţionat bine sau rău ? întrebă Lucien. Spun drept că nu ştiu. Pe cîmpul de luptă, în vîlvora acţiunii, credeam că am dreptate, dar aici găsesc nenumărate motive de îndoială.
— Eu, una, n-am nici unul, spuse doamna Leuwen. Te-ai purtat aşa cum s-ar fi purtat un viteaz între viteji. La patruzeci de ani te-ai fi purtat mai prudent cu scriitoraşul acela de prefect, deoarece ura oamenilor de litere e tot atît de primejdioasă ca şi ura preoţilor, n-ai fi fost atît de iute şi de îndrăzneţ în demersurile tale pe lîngă domnii Disjonval şi Le Canu etc., etc.
Doamna Leuwen cerea parcă aprobarea domnului Leuwen, care nu spunea nimic, şi avea aerul să pledeze în favoarea fiului ei.
— ' M ă voi revolta împotriva avocatului meu, spuse Lucien. Dar ce-a fost a fost, şi nu-mi pasă de acel Brid'oison din strada Grenelle [1]. Orgoliul meu însă se află în stare de alarmă : ce părere trebuie să am de mine însumi ? Prezint oarecare valoare ? Iată ceea ce te întreb, spuse tatălui său. Nu te întreb dacă mi-eşti prieten şi ce vei spune despre mine în lume. Poate că am falsificat faptele în favoarea mea, povestindu-vi-le, şi în cazul ăsta măsurile pe care le-am luat potrivit acelor fapte ar fi justificate fără ştirea mea. Vă asigur că domnul Coffe nu e un om plictisitor.

1 Lucien îl compară pe ministrul său cu Brid'oison din *Nunta lui^Figaro* de Beaumarchais, tipul judecătorului prost, bîlbîit şi

— îmi face impresia unui om rău.
—• Mamă, te înşeli. E numai un om descurajat. Dacă ar avea patru sute de franci venit, s-ar retrage pe stîncile lui de la Sainte-Baume, la cîteva poşte de Marsilia*
— De ce nu se călugăreşte ?
— Nu crede în existenţa lui Dumnezeu, său dacă există, crede că e rău.
— Nu-i un raţionament tocmai prost, spuse domnul Leuwen.
— Dar e cu atît mai rău, spuse doamna Leuwen, şi-mi întăreşte repulsia faţă de dînsul :
— Sînt un om stîngaci, spuse Lucien, căci voiam ca tatăl meu să accepte să asculte istoria campaniei mele povestită de fidelul meu aghiotant, care n-a fost de părerea mea. Şi nu voi obţine niciodată a doua şedinţă de la tatăl meu dacă nu o ceri o dată cu mine, spuse, întorcîndu-se către mama sa.
— Nicidecum, mă interesează ! Mă întorc cu gîndul la laurii cuceriţi la Averyon, unde am obţinut cinci voturi legitimiste, dintre care două măcar se cred hărăzite iadului, pentru că au prestat jurămînt, dar m-am legat că voi vorbi împotriva acestui jurămînt, şi aşa voi şi face, fiindcă le-a fost smuls hoţeşte.
— Ei, dragul meu, de aceasta mă şi tem, spuse doamna Leuwen. Şi pieptul dumitale ?
— Mă voi jertfi pentru patrie şi pentru cei doi legitimişti ai mei, cărora regele, la cererea mea, le-a poruncit să presteze jurămînt şi să mă voteze. Invită-1 mîine seară pe Coffe al dumitale la masă. Sînt&m singuri ? îşi întrebă soţia.
— Eram pe jumătate angajaţi la doamna de Themines.
—• Vom lua masa numai noi trei şi domnul Coffe. Dacă e de felul lui plicticos, cum mă tem, va fi mai puţin plicticos la masă. Uşa va fi închisă şi ne va servi Anselme.
Lucien îl aduse pe Coffe cu oarecare greutate.
— Vei vedea un meniu dc patruzeci de franci la Baieine, la restaurantul „Rocher de Cancale", ba nici chiar la preţul acesta Baieine n-ar fi sigur de reuşită.
— Fie pentru dineul de patruzeci de franci, cam la atîta se urcă pensiunea mea lunară.
Prin răceala şi simplitatea povestirii lui, Coffe îl cuceri pe domnul Leuwen.
— A, îţi mulţumesc foarte mult, domnule, că nu eşti gascon ! îi spuse deputatul de Aveyron. Mi-e lehamite de oamenii mereu siguri de succesul lor de mîine, chit că-ţi răspund a doua zi cu umilinţă, cînd le reiproşezi neizbînda.

Domnul Leuwen îi puse multe întrebări lui Coffe. Doamna Leuwen rămase încîntată de a treia ediţie a isprăvilor vitejeşti ale fiului ei. La 9 seara, cînd Coffe voia să se retragă, domnul Leuwen stărui să-l conducă în loja lui la Operă.

înainte de despărţire, domnul Leuwen îi spuse :

— îmi pare rău că eşti la minister. Ţi-aş fi oferit un loc de patru mii de franci la mine. De la moartea bietului Van Peters, nu muncesc destul. Iar de cînd cu purtarea prostească a contelui de Vaize faţă de acest erou, simt că-mi vine cheful să fac timp de-o lună şi jumătate un fel de semiopoziţie. Nu prea cred să reuşesc, reputaţia mea de om de spirit îmi va zburli colegii, şi nu pot izbuti fără să am o echipă de cincisprezece sau douăzeci de deputaţi... E drept că, pe de altă parte, opiniile mele nu vor intra în conflict cu ale lor... Oricîte prostii ar dori, voi gîndi ca dînşii şi voi spune la fel... Dar, drace, domnule de Vaize, îmi vei plăti prostia dumitale faţă de acest tînăr erou ! Ar fi nedemn de mine să mă răzbun în calitate de bancher al dumitale... Orice răzbunare îl costă pe cel ce se răzbună, adăugă domnul Leuwen vorbindu-şi tare, dar ca bancher nu pot sacrifica nimic în materie de cinste. Aşadar, afaceri frumoase, la nevoie, ca şi cum am fi amici intimi...

Căzu pe gînduri. Lucien, care găsea şedinţa politica prea lungă, o zări pe domnişoara Raymonde în loja a cincea şi dispăru.

— La arme ! spuse deodată domnul Leuwen lui Coffe, trezindu-se din -visare. E timpul să pornim la luptă !

— N-am noţiunea timpului, spuse Coffe cu răceală. Fiul dumneavoastră m-a scos din închisoare. Nu rezistă la vanitatea de-a adăuga : în falimentul meu, mi-am pus şi ceasornicul în hilanţ.

— Foarte onest, foarte onest, scumpul meu Coffe ! răspunse domnul Leuwen cu un aer distrat. Adăugă apoi, cu multă seriozitate : Pot conta pe o tăcere permanentă ? Te rog să nu rosteşti niciodată numele meu, nici pe al fiului meu.

— Aşa şi obişnuiesc, vă promit.

— Fă-mi cinstea să vii mîine seară la mine la masă. Dacă e lume, voi porunci să ne servească în camera mea, dar vom fi numai în trei, fiul meu şi dumneata, domnule. Judecata dumitale înţeleaptă şi hotărîtă îmi place mult, şi doresc foarte mult să mă exceptezi de la mizantropia dumitale, dacă într-adevăr eşti mizantrop.

— Da, domnule, din prea multă dragoste de oameni.

C a p i t o l u l LXVII

După două săptămîni, schimbarea ce se petrecuse în persoana domnului Leuwen uimea pe prietenii săi Aduna, de obicei, în jurul lui treizeci-patruzeci de deputaţi nou aleşi, dintre cei mai proşti.
Şi, ceea ce era de necrezut, nu-i zeflemisea niciodată. Umil dintre diplomaţi, prieten cu Leuwen, se arătă foarte îngrijorat: „Nu mai e obraznic cu proştii, vorbeşte cu ei serios, îşi schimbă caracterul ; îl vom pierde".
Domnul Leuwen se ducea cu asiduitate la domnul de Vaize în zilele cînd ministrul primea deputaţii. în- făţişîndu-se vreo trei-patru afaceri telegrafice, sluji de minune interesele ministrului.
— în sfîrşit, am venit de hac acestui caracter de fier, l-am biruit ! spunea domnul de Vaize, frecîndu-şi mîinile. Nu-mi trebuie decît îndrăzneală ; nu i-am făcut feciorul locotenent, şi iată-1 la picioarele mele.
Ca rezultat al acestui straşnic raţionament, ministrul luă un uşor aer de superioritate faţă de domnul Leuwen, care băgă numaidecît de seamă şi^l gustă cu deliciu. Deoarece domnul de Vaize nu-şi recruta cercul de prieteni din oamenii de duh, şi pe bună dreptate, nu află de uimirea pricinuită de schimbarea obiceiurilor domnului Leuwen printre oamenii activi şi şireţi care se procopsesc mulţumită guvernului în funcţiune.
Pe aceşti oameni de spirit care luau de obicei masa de seară la el nu-i mai pofti, le oferi un dineu sau două la restaurant, nu mai pofti nici femei, dar avea în fiecare zi cinci-şase depytaţi la cină. Doamna Leuwen nu-şi mai venea în fire auzindu-1 cum spunea lucruri ciudate, ca :
— Dineul acesta, pe care vă rog să-1 acceptaţi ori de cîte ori nu veţi fi invitaţi de către miniştri sau la rege, ar costa mai bine de douăzeci de franci de persoană la cel mai bun restaurant. De pildă, iată un calcan...
Urma povestea cu calcanul, preţul lui de cost (pe care-l născocea, nefiind la curent cu lucruri de felul acesta).
— Lunea trecută, acelaşi calcan, adăugă domnul Leuwen, dar nu, ăsta se zbătea în Canalul Mînecii, un alt calcan de aceeaşi greutate şi prospeţime ar fi costat cu zece franci mai puţin.
Cînd debita asemenea lucruri frumoase, se ferea să privească în ochii soţiei lui.
Domnul Leuwen căuta, şi cu multă pricepere, să tiu obosească atenţia deputaţilor săi. Mai întotdeauna le împărtăşea reflecţii ca aceea asupra, calcanului, sau cîncl povestea anecdote,

vorbea de birjarii care, la miezul nopţii, atrăgeau la ţară pe imprudenţii ce riscau să plece la ora aceea, necunoscînd străzile Parisului.

Uimirea doamnei Leuwen era dc nedescris, dar nu îndrăznea să-şi întrebe soţul. Răspunsul ar fi fost o glumă.

Domnul Leuwen rezerva toată forţa intelectuală a deputaţilor săi pentru această idee grea, pe care le-o prezenta ca pe o concluzie trasă dintr-o mie'de fapte deosebite, sau pe care uneori îndrăznea să le-o înfăţişeze direct :

— Unirea face puterea. Dacă principiul acesta e pretutindeni adevărat, cu atît este mai valabil în adunările deliberante. Nu există excepţii decît în cazul unui Mirabeau. Dar cine-i ca Mirabeau ? *Eu, umil,* nu ! Vom deveni însă o forţă dacă nici unul dintre noi nu ţine cu îndărătnicie la felul lui de-a vedea. Sîntem douăzeci de prieteni. Ei bine i Trebuie ca fiecare din noi să gîndească întocmai ca majoritatea, care se compune din unsprezece. Dacă mîine se va pune în discuţia un articol de lege la Cameră, ei bine ! după masa de seară, aici, între noi, să-1 luăm în discuţie. Cit despre mine, n-am asupra dumneavoastră decît avantajul că studiez sforăriile pariziene de patruzeci şi cinci de ani. Voi jertfi totdeauna părerea mea majorităţii amicilor mei, căci, în definitiv, patru ochi văd mai bine decît doi. Vom pune în discuţie părerea pe care trebuie s-o avem mîine ; dacă sîntern douăzeci, aşa cum nădăjduiesc, şi daca unsprezece se declară pentru *da,* trebuie neapărat ca ceilalţi nouă să spună *da,* chiar dară ar fi legaţi cu patimă de *nu.* Ăsta-i secretul puterii noastre. Dacă vom ajunge vreodată să strîngem treizeci de voturi sigure în toate problemele, miniştrii nu vă vor mai putea refuza nici un .serviciu. Vom face un mic memorandum de lucrul pe care fiecare dintre noi îl doreşte mai mult pentru familia lui, vorbesc de lucrurile» ce se pot face. Cîncl fiecare dintre noi va fi obţinut, prin intimidarea ministrului, un hatîr cam de aceeaşi valoare, vom trece la o a doua listă. Ce spuneţi, domnilor, de acest plan de campanie legislativă ?

Domnul Leuwen alesese douăzeci de deputaţi dintre cei mai lipsiţi de amici şi de relaţii, cei mai speriaţi de şederea lor la Paris, cei mai grei la minte, ca să le Qxplice această teorie şi să-i invite seara la masă. Erau mai toţi din miazăzi, din Auvergne, sau de pe linia Perpignan—Bordeaux. Nu făcca excepţie decît domnul M..,, din Nancy, care-i fusese prezentat de fiul său.

Marea grijă a domnului Leuwen era să nu-i jignească în amorul lor propriu ; deşi ceda în toate şi pretutindeni, nu izbutea totdeauna. Avea un zîmbet batjocoritor în colţul gurii,

care-i intimida, iar vreo doi-trei socotiră că-şi bate joc de ei şi evitară mesele lui. îi înlocui cît se poate de bine cu deputaţi din cei cu cîte trei fii şi patru fiice, care au pretenţia să-şi plaseze bine şj feciorii, şi ginerii.
Cam la o lună după deschiderea sesiunii şi după vreo douăzeci de dineuri, socoti că trupa sa e, destul de exercitată ca s-o bage în foc.
într-o zi, după o masă excelentă, îi pofti într-o cameră aparte şi-i puse să voteze cu gravitate într-o problemă măruntă, ce avea să fie discutată a doua zi. Cu toată osteneala pe care şi-o dăduse, ce e drept, cît se poate de indirect şi cu multa prudenţă, ca să-i facă pe deputaţii săi să înţeleagă despre ce-i vorba, din nouăsprezece, doisprezece votară în favoarea laturii absurde a problemei. Domnul Leuwen le făgăduise dinainte să vorbească în favoarea opiniei majorităţii. în faţa acestei absurdităţi, încercă o slăbiciune omenească : aceea de a dori să lumineze majoritatea prin explicaţii, ce ţinură un ceas şi jumătate. Fu respins cu pierderi, deputaţii făcînd caz de conştiinţă. A doua zi, plin de îndrăzneală, cu prilejul debutului său parlamentar, susţinu o prostie cu: ochi şi cu sprîncene. Fu . luat peste picior de toate gazetele, aproape fără excepţie, dar mica lui trupă îi păstră infinită recunoştinţă.
Mai tăiem din amănunte, infinite şi ele, despre cîte griji îl costa conştiinţa turmei lui de credincioşi din Perigord, Auvergne etc. De teamă să nu-i cîştige alţii, îi însoţea uneori în căutarea unei camere mobilate, sau la tîrguirea unei perechi de pantaloni de gata, pe care-i vindeau unii croitori prin pasaje. Dacă ar fi îndrăznit, i-ar fi găzduit la el, aşa după cum îi şi hrănea oarecum.
Cu grijile astea de fiecare zi, dar care, prin noutatea lor deosebită, îl distrau, ajunse iute la douăzeci şi nouă de voturi. Atunci domnul Leuwen se hotărî să nu mai invite niciodată vreun alt deputat, şi mai în fiecare zi de şedinţă 'işi aducea de la Cameră berlina înţesată. Un jurnalist, prieten cu domnul Leuwen, se prefăcu a-l ataca şi, dînd în vileag existenţa *Legiunii din miazăzi,* în număr de douăzeci şi nouă de voturi, puse întrebarea : „Manifestul plăteşte oare această nouă adunare Piet ?"
Cînd Legiunea din miazăzi avu cel de-al doilea prilej să se manifesteze — *să-şi reveleze existenţa,* cum le spunea domnul Leuwen — în ajun, după cină, domnul Leuwen îi puse să delibereze : credincioase instinctului lor, din douăzeci şi nouă de voturi prezente, nouăsprezece se declarară de partea absurdă a problemei. A doua zi domnul Leuwen se urcă la tribună, şî partida absurdă triumfă în Cameră cu o

majoritate de opt voturi. în ziua următoare, noi diatribe împotriva *Legiunii, din miazăzi.*
în zadar îi îndemna de o lună domnul Leuwen să ia cuvîntul, nici unul nu încerca şi, la drept vorbind, nici nu puteau. Domnul Leuwen, avînd amici la Finanţe, împărţi printre credincioşii săi, douăzeci şi opţ la număr, o dirigenţie poştală într-un sat din Languedoc şi două debite de tutun.
Trei zile după aceea, încercă să nu mai supună deliberării, chipurile din lipsă de timp, o chestiune la care ţinea grozav de mult un ministru. Ministrul apare la Cameră în uniformă de gală, radios şi sigur de succes, strînge mîna celor mai de seamă prieteni ai săi, îi primeşte pe ceilalţi la locul său şi, întorcîndu-se către băncile sale credincioase, le mîngîie cu privirea. Raportorul apare şi încheie în favoarea ministrului. Urmează un centrist furibund şi-1 sprijină pe raportor. Camera, plictisindu-se, era cît pe-aci să aprobe raportul cu o puternică majoritate. Deputaţii amici ai domnului Lauwen îl privesc cum stă la locul lui, foarte aproape de banca ministerială, neştiind ce părere să adopte.
Domnul Leuwen se suie la tribună, fără nici o părere; în ciuda vocii sale slabe, e ascultat în tăcere, ca la biserică. Ce e drept, de la începutul cuvîntării nimeri vreo trei-patru împunsături fine şi răutăcioase. întîia stîrni surîsul unui număr de cincisprezece sau douăzeci de deputaţi de pe lîngă tribună, cea de a doua smulse rîsete şi un murmur de plăcere, care trezi Camera. La a treia, într-adevăr, foarte răutăcioasă, deputaţii începură să rîdă în hohote.
Ministrul interesat ceru cuvîntul şi vorbi fără succes. Domnul conte de Vaize, deprins să i se dea ascultare în Cameră, sări în ajutorul colegului său. Era tocmai ce dorea domnul Leuwen nespus dc mult de doul luni ; se dusei să-l roage călduros pe un coleg să-i cedez® rîndul. Deoarece ministrul conte de Vaize răspunsese destul de bine la una din glumele .domnului Leuwen, acesta ceru cuvîntul în chestie personală. Prezidentul i-1 refuză. Domnul Leuwen protestează, şi Camera îi acordă cuvîntul în locul unui alt deputat, care-şi cedează rîndul.
Al doilea discurs al domnului Leuwen, în care-şi dete curs liber răutăţii, găsind împotriva domnului dc Vaize săgeţi cu atît mai dureroase cu cît erau mai neatacabile în formă, fu un adevărat triumf. De opt sau zece ori Camera izbucni în rîs, iar de trei-patru ori, în strigăte de „bravo". Deşi vocea domnului Leuwen era aproape stinsă, s-ar fi auzit în incintă şi bîzîitul unei muşte în timp ce vorbea. A fost un succes ca acela pe

care amabilul Andrieux [1] le obţinea odinioară în şedinţele publice ale Academiei.

Domnul da Vaize se agita pe banca sa, făcînd rînd pe rînd semne bancherilor bogaţi, membri ai Camerei şi amici de ai domnului Leuwen. Furios, vorbi colegilor lui de duel.

— Să provoci la duel o voce ca asta ! îi spuse ministrul dc război. Dacă l-ai ucide pe bătrînel, crima ar fi atît de revoltătoare, încît ar cădea asupra întregului guvern.

Succesul domnului Leuwen întrecu "Orice aşteptare. Discursul său era uşurarea unei inimi rănite, ce se> stă- pînise vreme de două Juni şi care se supusese plictiselii celei mai crunte ca să-şi ducă la capăt răzbunarea. Dacă se poate numi aşa o diatribă răutăcioasă, picantă, fermecătoare, dar fără nici o greutate, discursul său marcă şedinţa cea mai plăcută din cursul sesiunii.

Nu se mai dădu ascultare nimănui după ce coborî el de la tribună.

Era abia ora patru şi jumătate ; după o clipă de conversaţie, toţi deputaţii ieşiră, lăsîndu-1 pe preşedinte singur, cu greoiul deputat centrist care încerca să combată cu argumente strălucita improvizaţie a domnului Leuwen. Acesta se duse să sc culce, fiind grozav de obosit.

Pe seară, către ora 9, prinse din nou puteri, cînd începu să primească. Complimentele plouau ; veneau să-1 felicite şi- să-i strîngă mîna deputaţi cu care nu vorbise niciodată.

— Mîine, dacă-mi daţi cuvîntul, le spunea, dau proiectul la fund...

— Vrei să te ucizi, scumpul meu, repeta doamna Leuwen, foarte îngrijorată.

Ziariştilor care veniră îil aceeaşi seară să-i ceară discursul, domnul Leuwen le arătă o carte dc joc, pe care scrisese cinci idei dc dezvoltat. Cînd văzură că discursul era, într-adevăr, o improvizaţie, admiraţia lor nu mai cunoscu margini. Rostiră cu soriozitate numele lui Mirabeau.

Domnul Leuwen răspunse spiritual şi fermecător acestui limbaj, pretinzînd ţă i se pare jignitor.

— Vorbiţi în continuare ca la Cameră, exclamă un ziarist, om de duh, şi, pe legea mea ! nu veţi vorbi în deşert, am memorie bună !

[1] *Andrieux, Franţois-Guillaume-Jean-Stanislsis* (1759—1833), poet dramatic francez ; secretar pe viaţa al Academiei frâu-

Şi zicînd acestea, începu să însemne, la colţul unei mese, cele adăugate de domnul Leuwen, care, văzînd că i se notează totul pe viu, mai rosti la adresa domnului de Vaize trei-patru sarcasme ce-i trecuseră prin gînd după şedinţă.
La ora 10, stenograful *Monitorului* veni să-i aducă domnului Leuwen discursul pentru corectură. „Aşa am face pentru genaralul Foy V Cuvîntul acesta îl încîntă pe autor.
„Asta mă dispensează să mai vorbesc mîine", gîndi şi adause la discursul său cîteva fraze de adînc bun- simţ, subliniind limpede ©pinia pe care dorea s-o vadă triumfînd.
Dar şi mai nostim'lucru era bucuria deputaţilor din grupul său, care asistară toată seara la triumful lui ; îşi făceau iluzia că luaseră cuvîntul cu toţii, îi furnizau argumente de care s-ăr fi putut folosi ; iar el le admira cu seriozitate.
— Peste o lună, fiul dumitale va fi în slujbă, curier călare, spusa unuia la ureche ; iar al dumitale, şef de birou la subprefectură, spuse altuia.
A doua zi, dimineaţă, Lucien se simţea foarte stingherit în biroul lui, la douăzeci de paşi de masa la care scria contele de Vaize, furios la culme, desigur. Excelenţa-sa auzi zgomotul pe care-l făcură, intnnd în gang, cei douăzeci-treizeci de funcţionari care veneau să-1 felicite pe Lucien şi să-i vorbească da talentul tatălui său.
Contele de Vaize îşi ieşise din fire ; deşi avea nevoie de el, nu se putu hotărî să-ı cheme pe Lucien. Către ora 2, se duse la castel. Iyediat ce plecă, tînăra contesă trimise după Lucien.
— A, domnule, vreţi aşadar să ne distrugeţi ? ! Ministrul şi-a iaşit din sărite, n-a închis ochii toată noaptea. Vei fi locotenent, vei avea Crucea Legiunii de Onoare, mai dă-ne însă puţin răgaz !
Contesa de Vaîze era foarte palidă. Lucien se purtă cu ea foarte prevenitor, aproape duios, spunîndu-i cuvinte de mîngîiere şi asigurînd-o că, într-adevăr, habar n-avea de atacul proiectat de tatăl său.
— Vă pot jura, doamnă, că, de o lună şi jumătate, tatăl meu nu a stat niciodată serios do vorbă cu mine. De cînd cu istorisirea păţaniei mele de la Caen, n-am mai vorbit nimic.
— Ah ! Caen, blestemat oraş ! Domnul de Vaize îşi dă bine seama de faptul c-a greşit faţă de dumneata. Altfel ar fi trebuit să te răsplătească. Astăzi, însă, spune că nu se mai poate, după o ciocnire atît de' dureroasă.

— Doamnă contesă, spuse Lucien cu multă blîndeţe, poate că ochii fiului unui deputat opoziţionist nu mai plac ; dacă demisia mea ar fi pe placul ministrului...

— Vai, domnule, strigă contesa întrerupîndu-1, să nu crezi aşa ceva. Soţul meu nu mi-ar ierta niciodată dacă ar şti că am fost atît de nedibace-ca să te fac să rosteşti cuvîntul acesta, mîhnitor şi pentru el, şi pentru mine. Ah, e vorba mai degrabă de o împăcare ! Ah ! orice ar putea spune tatăl dumitale, nu ne părăsi niciodată !

Frumoasa femeie începu să plîngă de-a binelea.

„Orice biruinţă, chiar şi cele oratorice, gîndi Lucien, provoacă lacrimi." Lucien alină, de bine, de rău, durerea tinerei contese, disociind însă grijuliu între datoria faţă de o femeie frumoasă şi răspunsul datorat unui bărbat care se purtase atît de rău cu el după înapoierea de la Caen. Nu încăpea îndoială că tînăra femeie îi vorbea din ordinul soţului ei. Lucien încheie, spunînd :

— Tatăl meu e îndrăgostit de politică şi îşi petrece timpul cu o seamă de deputaţi plicticoşi, n-a mai vorbit cu mine de o lună şi jumătate.

C a p i t o l u l LXVIII

După acest succes, domnul Leuwen nu coborî din pat o săptămînă. I-ar fi ajuns o singură zi de odihnă, dar îşi cunoştea ţara, în cară şarlatanismul, alături de merit, este ca un zero la dreapta unei cifre, înzecindu-i valoarea. Domnul Leuwen primi în pat felicitările unui număr de peste o sută de deputaţi. Refuză vreo opt sau zeca membri de-ai Camerei, nu lipsiţi de merit, care voiau să se înroleze în Legiunea din miazăzi.

— Sîntern mai mult un grup de prieteni decît o grupare politică... Votaţi cu noi, secundaţi-ne în timpul sesiunii, şi dacă toana aceasta, care vă onorează, mai ţine pînă la anul, amicii mei, obişnuiţi să vă vadă împărtă- şindu-ne vederile, inspirate de convingeri, vă vor pofti spontan la dineurile noastre de băieţi buni...

„Trebuie şi aşa culmea abnegaţiei şi a dibăciei ca să conduc douăzeci şi opt de gînsaci, gîndea domnul Leuwen, ce-ar fi dacă numărul lor s-ar ridica la patruzeci sau cincizeci, oameni deştepţi pe deasupra,-dintre care fiecare ar vrea să-mi fie locotenent şi chiar, în curînd, să-mi ia locul de căpitan ?"

Noutatea şi succesul situaţiei domnului Leuwen constau în faptul că oferea dineurile pe socoteala sa, 'ceea ce nu se mai

petrecuse niciodată cu vreun membru al Camerei. Altădată, domnul Piet dăduse un dineu cu faimă, însă plătea statul.

Două zile după succesul domnului Leuwen, sosi o telegramă din Spania, cu ştirea unor apropiate scăderi de bursă.

Ministrul şovăi mult înainte de a-şi aviza bancherul.

„Ar fi un nou prilej de bucurie pentru ol, îşi spuse domnul de Vaize, văzîndu-mă atît de supărat încît să-mi uit pînă şi interesele... dar nu ! M-ar putea trăda oare ? Nu cred." îl chemă pe Lucien şi, fără a îndrăzni parcă să-1 privească în faţă, îi încredinţa cele de cuviinţă pentru tatăl său. Afacerea se încheie ca de obicei, şi domnul Leuwen profită de ocazie ca să-i trimită domnului de Vaize, după două zilei de la răscumpărarea rentelor, beneficiul de pe urma acestei ultime operaţii, prccum şi de pe urma altor trei operaţii precedente, aşa fel încît, cu o diferenţă de cîteva sute de franci, banca Leuwen nu-i mai rămase cu nimic datoare contelui de Vaize.

Discursurile domnului Leuwen nu-şi moritau numele, lipsite fiind de elocvenţă şi dc afectaţia gravităţii ; erau o simplă flecăreală de salon, spirituală şi vîoaie, domnul Leuwen neîmpăcîndu-se cu perifraza parlamentară.

— Stilul nobil m-ar ucide, spunea într-o zi fiului său. Mai întîi, n-aş mai putea improviza, aş fi nevoit să lucrez, dar n-aş lucra în genul literar nici pentru o împărăţie ! Nu credeam că-i aşa de uşor să ai succes.

Coffe era la mare preţ pe lîngă ilustrul deputat, în- tcmeindu-şi favoarea pe o mare însuşire : „Nu-i gas- con." Domnul Leuwen îl întrebuinţa pentru cercetări. Domnul dc Vaize îl destitui pe Coffe din slujbuliţa lui de două mii dc franci anual.

— E un gest de prost-gust ! strigă domnul Leuwen şi îi trimise lui Coffe patru mii de franci.

La a doua sa ieşire în oraş, se duse la ministrul da finanţe, pe care-1 cunoştea de demult.,

— Ia spune, ai de gînd să mă combaţi ? întrebă ministrul, rîzînd.

— Desigur, afară de cazul că vei îndrepta prostia colegului dumitale, contele dc Vaize ; şi povesti ministrului păţania omului de merit care era Coffe.

Ministrul, om cu bun-simţ şi cît se poate dc pozitiv, nu puse nici o întrebare cu privire la Coffe.

— Se spune de contele da Vaize ca 1-a întrebuinţat pe fiul dumitale în alegeri, şi că domnul Leuwen-fiul a fost atacat de nişte răuvoitori la Blois.

— A avut această cinste.

— N-am văzut numele său pe lista celor gratificaţi în consiliu.

— Fiul meu şi-a şters numele şi 1-a înlocuit cu acela al domnului Coffe, pentru două mii de franci, pare- mi-se, dar bietul domn Coffe nu a avut noroc cu Ministerul de Interne.

— Sărmanul de Vaize are talent şi vorbeşte bine la Cameră, dar e cu totul lipsit de tact. Mare economie a mai făcut, în paguba domnului Coffe.

După © săptămînă, domnul Coffe era numit subşef la Finanţe, cu un apuntament de şase mii de franci anual şi cu condiţia specială de a nu pune niciodată piciorul în minister.

Eşti mulţumit ? îl întrebă ministrul pe domnul Leuwen la Cameră.

— Da, de dumneata.

După două săptămîni, într-o discuţie în care ministrul de interne repurtase un mare succes, înainte de a începe votarea, deputaţii vorbeau între ei, şi în jurul domnului Leuwen se auzea de pretutindeni:

— Majoritate de optzeci sau o sută de voturi !

Domnul Leuwen se urcă la tribună şi începu prin a vorbi de vîrsta sa şi de vocea lui slabă. îndată domni tăcerea cea mai adîncă.

Domnul Leuwen rosti un discurs de zece minute, strîns, argumentat, după care, timp de cinci minute, zeflemisi argumentele contelui de Vaize, iar Camera, atît de tăcută, mormăi de plăcere de cinci-şase ori.

— La vot ! La vot ! strigară trei-patru centrişti imbecili, zeloşi lătrători, întrerupîndu-1 pe domnul Leuwen.

— Ei bine, da, la vot, domnilor care mă întrerupeţi! Vă desfid şi cobor de la tribună, ca să vă las timp să votaţi. La vot, domnilor ! strigă cu vocea sa puţintică, trecînd prin faţa miniştrilor.

Camera întreagă şi tribunele izbucniră în rîs.

în zadar invocă preşedintele pretextul că e prea tîr- ziu pentru a se trece la vot.

— Nu-i nici ora cinci, strigă domnul Leuwen de la locul său. De altfel, dacă nu vreţi să se voteze, cer cuvîntul şi mîine. La *vot!*

Preşedintele fu nevoit să treacă la vot, şi ministerul învinse cu o majoritate de *un vot.*

Seara, miniştrii luară masa împreună, ca să-i tragă un perdaf domnului de Vaize. Ministrul de finanţe se însărcină să-1 execute. Povesti colegilor săi despre păţania lui Coffe, despre răzvrătirea de la Blois etc., etc. Nu se vorbi, în tot timpul mesei, decît de dofnnul Leuwen şi de fiul său. Ministrul afacerilor externe şi domnul de Vaize se împotriviră viguros la orice fel de împăcare. Ceilalţi îi luară în rîs, silindu-i să mărturisească tot, afacerea Kortis, cu domnul de Beauseant, alegerea de la Caen, prost finanţată de domnul de Vaize, şi pînă la urmă, cu toată mînia lor şi în *massimo dis- petto* [1], ministrul de război se duse la rege chiar în aceeaşi seară şi obţinu două decrete, unul, prin cara Lucien Leuwen era numit locotenent de stat-major, ce- lălat, prin care i se acorda Crucea Legiunii de Onoare pentru rana primită la Blois în executarea unei misiuni.

La ora 11 se semnară decretele, iar înainte de miezul nopţii, decretele fură trimise domnului Leuwen cu un bilet amabil din partea ministrului de finanţe. La ora 1 noaptea, ministrul primea un bileţel de la domnul Leuwen, care-i cerea opt posturi mici, mulţumindu-i cu multă răceală pentru favorurile nemaipomenite acordate fiului său.

A doua zi, la Cameră, ministrul de finanţe îi spuse:

— Scumpe amice, nu trebuie să fii nesăţios.

— în cazul acesta, scumpe amice, trebuie să fii rezistent.

Domnul Leuwen se înscrise la cuvînt pentru ziua următoare.

în aceeaşi seară îşi pofti prietenii la masă.

1 Spre cea mai mare ciudă (it.).

— Domnilor, le spuse, aşezîndu-se la masă, iată o listuţă de posturi cerute domnului ministru de finanţe, care-a crezut că-mi închide gura decorîndu-1 pe fiul meu, dar dacă mîine, pînă la ora patru, n-avem măcar cinci din slujbele astea ce ni se cuvin, prezentăm la vot douăzeci şi nouă de bile negre, pe lîngă alte unsprezece, promise în incintă, ceea ce face patruzeci, iar pe lîngă asta, am să rîd pe socoteala bunului n6stru ministru de interne, care, dimpotrivă cu domnul de Beauseant, se opune la cererile noastre. Ce credeţi, domnilor ?

Şi, sub pretext că-şi întrebă prietenii asupra problemei în discuţie a doua zi, le-o aduse la cunoştinţă.

La ora 10 seara, se duse la Operă. îi ceruse fiului său să-şi atîrne Crucea de uniforma pe care n-o purta niciodată. La Operă făcu să-i ajungă la urechea ministrului, fără a se descoperi însă, că avea de gînd să vorbească a doua zi şi că avea patruzeci de voturi sigure.

La ora 4, la Cameră, cu un sfert de oră înainte de propunerea obiectului la ordinea zilei, ministrul de finanţe îl anunţă că-i acordase cinci posturi.

-*— Cuvîntul excelenţei-voastre e garanţie de aur pentru mine ; dar cei cinci deputaţi ale căror interese le-am îmbrăţişat ştiu că domnii de Beauseant şi da Vaize ne stau împotrivă şi, neîncrezători pînă atunci, ar dori o înştiinţare oficială.

— Leuwen, îmi ceri prea mult ! spuse ministrul, roşindu-se pînă-n albul ochilor. De Vaize are dreptate, i-ai supăra pe...

-— Ei bine, la luptă, spuse Leuwen, şi peste un sfert de oră se urcă la tribună.

La vot, ministrul obţinu o majoritate de trcizeci şi şapte de voturi, socotită foarte alarmantă, iar Ia urmă domnul Leuwen se bucură de cinstea că în Consiliul de Miniştri, prezidat de rege, se deliberă îndelung pe seama lui.

Contele de Beauseant propuse să se recurgă la intimidare.

— E un om năbădăios, spuse ministrul de finanţe, mi-a spus-o adesea Van Peters, asociatul său. Uneori are vederile cele mai limpezi, alteori, ca să-şi satisfacă un capriciu, şi-ar jertfi averea şi chiar şi pe sine. Dacă-1 irităm, îşi va ascuţi şi mai tare verva epigramatică, şi din o sută de vorbe proaste, va găsi una bună, care va fi adoptată ca atare de duşmanii regelui.

— Va putea fi lovit în fiul său, spuse contele de Beauseant, acel prostănac grav, care a fost deunăzi înaintat locotenent.

— Nu *a fost,* domnule conte, spuse ministrul de război, ci eu, care, datorită meseriei mele, sînt dator să mă pricep în chestiunile de vitejie, l-am înaintat. Cînd era sublocotenent de lăncieri, a putut fi prea puţin politicos într-o seară, la dumneata acasă, căutîndu-1 pe contele de Vaize pentru a-i da raportul în afacerea Kortis, de care s-a achitat foarte bine...

— Cum prea puţin politicos, spuse contele, dezmăţatul acela ?

—- *Se* spune prea puţin politicos, zise ministrul de război, apăsînd pe cuvîntul *se. Se* adaugă chiar nişte amănunte,, nişte prezentări de demisie, 5-a povestit toată scena unor oameni ce-şi amintesc bine de ea, continuă vechiul ostaş, ridicînd vocea.

— Mi se pare, rosti regele, că sînt locuri şi momente cînd ar fi mai cuminte să sc discute raţional, să nu se facă chestiuni personale şi mai ales să nu se ridice vocea.

— Sire, spuse contele de Beauseant, respectul datorit majestăţii-voastre îmi închide gura, dar oriunde

— Excelenţa-voastră îmi va găsi adresa în *Almanahul regal,* spuse,ministrul de război.

Asemenea scene se repetau în consiliu în fiecare lună.

Alăturarea celor patru litere, R, E, G, E, îşi pierduse puterea de talisman în Paris.

O mulţime de prostănaci, numiţi în vremea aceea „opoziţia dinastică", care se lăsau conduşi de cîţiva oameni nehotărîţi în privinţa propriei lor ambiţii, care putuseră şi nu voiseră să fie miniştrii lui Ludovic-Fiiip, îi făcură avansuri domnului Leuwen. Acesta rămase adînc uimit.

‚Aşadar, sînt unii care-mi iau în serios flecăreala parlamentară ! Am aşadar influenţă, am cheag ! Aşa trebuie să fie dacă un mare partid, sau mai bine zis o mare fracţiune din Cameră, îmi propune un tratat de alianţă." întîia dată în viaţa lui, domnul Leuwen simţi încolţindu-i ambiţia parlamentară. Lucrul i se păru însă atît de caraghios, încît nici nu îndrăzni să-i vorbească soţiei sale, căreia, pînă atunci, îi încredinţa pînă şi gîndurile cele mai mărunte.

C a p i t o l u l LXIX

Regele îl chemă pe domnul Leuwen fără ştirea miniştrilor săi.

La primirea acestei comunicări, făcută de domnul de N..., ofiţer de ordonanţă al regelui, bătrî- nul bancher se înroşi de

plăcere. (împlinise douăzeci de ani la căderea regalităţii, în 1793.)

Totuşi, bărbatului acestuia, îmbătrînit în saloanele Parisului, nu i-a. trebuit decît o clipă ca să-şi dea seama de tulburarea sa şi să şi-o stăpînească. Se purtă cu ofiţerul de ordonanţă cu o răceală care putea fi deopotrivă interpretată ca adînc respect sau ca lipsă desăvîr- şită de rîvnă.

într-adevăr, urcîndu-se în cabrioletă, ofiţerul îşi spunea : „Omul ăsta, atît de inteligent, e oare un iacobin sau un nărod speriat de o strîngere de mînă ?"

Privind cum se îndepărta- cabrioleta, domnud Leuwen îşi redobîndi instantaneu sîngele rece.

„Voi juca rolul binecunoscut al lui Samuel Bernard, plimbat de Ludovic al XIV-lea prin grădinile de la Versailles." [1]

Gîndul acesta fu de ajuns ca să-i redea domnului Leuwen tot focul tinereţii. Nu-şi ascunse nicidecum clipita de tulburare pricinuită de mesajul majestăţii-sale şi nici ridicolul ce i-ar fi atras această tulburare dacă ar fi fost *cotat* în foaierul Operei.

Pînă atunci, între rege şi domnul Leuwen nu se şchimbaseră decît formule de politeţe la bal sau la dineu. Luase de două sau de trei ori cina cu regele, îndată după revolta din iulie. Pe atunci ea purta alt nume, iar Leuwen, lucid, îşi dăduse printre cei dintîi seama de ura pe care o inspira un exemplu atît de primejdios.

Citise atunci, în privirea augustă, cuvintele : „Voi înfricoşa pe proprietari, convingîndu-i că este războiul celor ce n-au nimic împotriva celor ce au ceva".

Ca să nu treacă drept prost, ca cei cîţiva deputaţi de la ţară, invitaţi o dată cu dînsul, LeuWen făcuse cîteva glume învăkdte împotriva acelei idei pe care n-o rostea nimeni. Leuwen se temuse o clipă că s-ar urmări compromiterea comerţului mărunt din Paris, silindu-1 să-şi verse sîngele. Neîmpăcîndu-se cu această idee, îşi dăduse fără şovăire demisia din postul ele şef de batalion, pe care-l obţinuse prin mijlocirea micilor comercianţi, cărora le împrumutase cu oarecare generozitate cîteva mii de franci, de altfel restituite, şi nu mai luă masa cu miniştrii, sub cuvînt că-1 plictiseau.

1 Bancherul *Samuel Bernard,* refuzînd să acorde regelui un mare împrumut, a fost chemat pentru tratative la Marly (nu la Versailles), unde a fost întîmpinat „întîmplător" de rege ; flatat de primirea suveranuîui, Bernard a deschis guvernului un credit, nelimitat.

Contele de Beauseant, ministru de externe, îi spunea totuşi : *„Un om ca dumneata",* şi-1 prigonea cu invitaţiile la dineu. Leuwen rezistase însă împotriva unei eiocvenţe atît de dibace. în 1792 făcuse o campanie sau două, şi numele Revoluţiei Franceze era pentru el ca numele unei femei altădată iubite, clar care se purtase rău. Ceasul nu-i bătuse încă. întîlnirea dată de rege îi răsturnă toate gîndurile. Se supraveghea cu atît mai mult cu cît nu se simţea stăpîn pe sine.

La castel, domnul Leuwen se purtă ireproşabil, cu un sînge rece desăvîrşit în aparenţă, străin de orice tulburare şi neîncercînd nici un fel de admiraţie excesivă. Spiritul viclean şi ager al primului personaj simţi de îndată nuanţa şi rămase foarte nemulţumit. încercă în zadar tonul prietenesc, chiar şi acela al interesului particular, ca să dea aripi ambiţiei acestui burghez, dar nu reuşi. Să nu jignim însă renumele de şireată fineţe al acestui om celebru. Ce putea face fără izbînzi ostăşeşti şi în faţa unei prese atît de răutăcioase şi de spirituale ?

Procurorul din Normandia de Jos, care ocupă tronul, începu prin a-i spune lui Leuwen, ca şi ministrul său : *„Un om ca dumneata",* dar găsind că plebeul acesta deştept e înarmat împotriva vorbelor dulci," vă- zînd că-şi pierde vremea în zadar şi nevrînd să-i lase lui Leuwen o idee exagerată despre serviciul pe care i-1 cerea, nu-i rămase decît să recurgă la bonomie.

Observînd această schimbare de ton la un bărbat atît de dibaci, domnul Leuwc,n se simţi mulţumit de sine, iar acest prim succes al său îi redădu, în sfîrşit, siguranţa şi încrederea în sine.

„Iată, îşi spuse, că majestatea-sa renunţă la vicleşugurile bourboniene."

Regele îi spunea cu aerul cel mai părintesc, ca şi cum, în lucrurile mai însemnate, ar fi fost îndemnat şi oarecum strîns de împrejurări :

— Am vrut să te văd, scumpe domn, fără ştirea mi- niştrilor mei, care, mă tem, cu excepţia generalului, nu ţi-au dat nici dumitale şi nici locotenentului Leuwen motive deosebite de mulţumire. Mîine -va avea loc, după toate probabilităţile, scrutinul definitiv la legea * * * şi-ţi voi mărturisi, domnule, că mă interesez personal de această lege. Sînt sigur că legea va trece prin vot pe faţă, nu eşti de aceeaşi părere ?

— Da, sire.

— La scrutin, însă, o voi vedea respinsă cu o majoritate de opt sau zece bile negre, nu-i aşa ?

— Da, sire.

— Ei bine, fă-mi un serviciu, vorbeşte contra, dacă socoţi că aşa cere poziţia dumitale, dar dă-mi cele treizeci şi cinci de voturi de care dispui. îţi cer eu însumi acest serviciu personal.

— Sire, n-am decît douăzeci şi şapte* de voturi în momentul acesta, inclusiv votul meu.

— Acele biete căpăţîni (regele vorbea de miniştrii săi) s-au speriat, ori, mai bine zis, s-au simţit iritate pentru că ai prezentat o listă de opt posturi neînsemnate — nu mai e nevoie să-ţi spun că aprob cu anticipaţie această listă — şi te rog, cu acest prilej, adaugă ceva şi pentru dumneata, domnule, sau pentru locotenentul Leuwen etc., etc.

Din fericire pentru domnul Leuwen, regele mai vorbi cîteva minute în acest sens, încît domnul Leuwen îşi redobîndi tot sîngele rece.

— Sire, spuse domnul Leuwen, rog pe majestatea-voastră să nu semneze nimic pentru mine, nici pentru amicii mei, şi să primească în omagiu cele douăzeci şi şapte de voturi ale mele mîine.

— Pe legea mea, eşti un om vrednic ! spuse regele, imitînd nu prea rău accentul sincerităţii, propriu lui Henric al IV-lea.

Era nevoie să-şi amintească de numele lui, ca să nu sq demaşte. Majestatea-sa vorbi o jumătate de oră în acest sens.

— Sire, domnul de Beauseant nu-1 va ierta niciodată pe fiul meu. Ministrul a dat poate dovadă de oarecare slăbiciune faţă de tînărul acesta plin de foc, pe care majestatea-voastră îl numeşte locotenentul Leuwen. Rog pe majestatea-voastră să nu creadă niciodată nici un cuvînt din rapoartele pe care le va cere domnul de Beauseant despre fiul meu de la poliţia sa particulară, sau chiar de la aceea a bunului domn de Vaize, amicul meu.

— *Pe care-l serveşti cu atîta probitate ?* [1] spuse regele, cu ochii strălucitori de şiretenie.

Domnul Leuwen tăcînd, regele repetă întrebarea, mirat că nu i se răspunde.

— Sire, dîndu-vă un răspuns, m-aş teme să nu fiu, ca de obicei, prea sincer.

— Răspunde, domnule, exprimă-ţi gîndul, oricare ar fi el. Interlocutorul vorbea ca un rege.

— Sire, nimeni nu se îndoieşte de legăturile directe ale regelui cu cursurile nordului, dar nimeni nu-i vorbeşte nimic despre asta.

_[1] în textul francez, „întrebarea", cum va fi numită intervenţia regelui, este urmată de semnul exclamării.

Răspunsul acesta atît de prompt şi integru, la porunca sa, păru a-1 mira oarecum pe înaltul personaj, înţelese că domnul Leuwen n-avea nici o favoare de cerut; deoarece nu era deprins să dea şi nici să primească ceva gratuit, calculase că cele douăzeci şi şapte de voturi aveau să-1 coste douăzeci şi şapte de mii de franci. „Ar fi un tjrg drept", gîndea încoronatul Bareme. Surprinse la domnul Leuwen fizionomia ironică de care-i vorbiseră adesea rapoartele generalului său Rumigny.

— Sire, adăugă domnul Leuwen, mi-am creat o situaţie în lume ner^fuzind nimic amicilor mei şi nere- fuzîndu-mi nimic împotriva duşmanilor mei. E un vechi obicei de-al meu şi rog fierbinte pe majestatea- voastră să nu-mi ceară să-mi schimb caracterul faţă de miniştri.' Aceştra m-au luat de sus, pînă şi bunul domn Bardeaux, care mi-a spus cu gravitate la Cameră, cu privire la cele opt posturi de cîte o mie opt sute de franci anual : *„Scumpe amice, nu fi nesăţios".* Făgăduiesc majestăţii-voastrq voturile *mele,* care se ridică la maximum douăzeci şi şapte, cu rugămintea fierbinte de a-mi îngădui să-mi bat joc de miniştri.

Lucru de care domnul Leuwen se achită a doua zi cu o vervă şi o voioşie minunată. în definitiv, pretinsa lui elocvenţă nu era decît o trăsătură de caracter, un fel de a fi mai *firesc* decît este îngăduit la Paris.

Era încîntat de ideea că-1 silise oarocun pe rege să fie aproape sincer cu dînsul.

Legea la care pretindea regele că ţinea fu votată cu o majoritate de treisprezece voturi, inclusiv şase ale miniştrilor. La proclamarea rezultatului, domnul Leuwen, din banca a doua pe stînga, la trei paşi de miniştri, spuse cu glas tare :

— Ministerul pleacî, călătorie sprîncenată !

Vorba fu repetată instantaneu de toţi deputaţii din băncile apropiate. Găsindu-se singur într-o odaie cu un lacheu, domnul Leuwen se bîicura cînd obţinea aprobarea acestuia. Se poate ghici deci cît de simţitor era la succesul acestor cuvinte, atît de simple. „Mă serveşte reputaţia", îşi spuse, trecînd în revistă ochii strălucitori care-l fixau.

In primul rînd, toată lumea îşi dădqa seama că Leuwen nu se pasiona pentru nici o părere. N-ar fi dat poate îndărăt decît înaintea a două lucruri : vărsarea de sînge şi falimentul.

După trei zile dc la votarea acestei legi, cu o majoritate de treisprezece voturi, din care şase ministeriale, domnul Bardeaux, ministrul de finanţe, se apropie la Cameră do

I:

domnul Leuwen şi-i spuse cu glasul scăzut şi cu aerul foarte emoţionat al unuia ce se teme de o replică de duh :

— Cele opt slujbe-s acordate.

— Prea bine, scumpul meu Bardeaux, îi spuse, dar eşti dator faţă de dumneata însuţi să nu contrasemnezi aceste favoruri. Lasă-le în seama succesorului dumitale de la Finanţe. Voi aştepta, *monseniore.*

Domnul Leuwen vorbea cît se poate de răspicat, aşa că toţi deputaţii din jur rămaseră uimiţi. Să-ţi baţi joc de un ministru de finanţe, de un om care poate numi un perceptor general ! Cu greu însă izbuti să facă plăcut acest succes celor opt membri ai legiunii sale, familiei cărora erau menite cele opt slujbe.

— Peste şase luni veţi avea două slujbe în loc de una, trebuie să ştiţi să faceţi şi jertfe.

— Frumoase mofturi, îi spuse unul din deputaţii săi, mai îndrăzneţi ca ceilalţi.

Ochii domnului Leuwen străluciră, treeîndu-i prin minte două-trei răspunsuri, dar surîse plăcut. ,,Numai un prost, gîndi, îşi taie craca de sub picioare."

Toţi ochii cran aţintiţi asupra domnului Leuwen. Un alt deputat, prinzînd curaj, strigă :

— Amicul nostru Leuwen ne sacrifică pe toţi pentru o vorbă de duh.

— Sînteţi stăpîni, domnilor, dacă vreţi să desfaceţi legăturile cu mine, spuse Leuwen cu gravitate. în ca- zul acesta, voi fi nevoit să-mi măresc sufrageria, ca să pot primi pe noii mei amici care-mi cer zilnic să voteze cu mind'.

— Haide, haide, pace ! exclamă un deputat plin de bun-simţ. Ce am fi fără domnul Leuwen ? Eu, unul, l-am ales comandant suprem pentru toată cariera mea legislativă, şi-i voi rămîne credincios totdeauna !

— Şi eu !

— Şi eu !

Văzîndu-i pe cei doi deputaţi care vorbiseră că şo- văiesc, domnul Leuwen se duse şi le întinse mîna, în- cercînd să-i facă să înţeleagă că, prin acceptarea celor opt slujbe, societatea lor s-ar fi coborît la nivelul celor „Trei sute" ai domnului de Villele.

— Parisul e un ţinut primejdios. Peste o săptămînă, toate micile ziare s-ar fi năpustit asupra numelor dumneavoastră.

La aceste cuvinte, cei doi opozanţi se-nfiorară.

„Unul mai sprinten la minte, îşi spuse Leuwen, le-ar fi putut furniza chiar şi articolele", şi pacea se încheie.

Regele îl invita adeseori pe domnul Leuwen seara la masă, iar după cină îl ţinea o jumătate sau trei sferturi de oră în pervazul ferestrei.

„îmi îngrop reputaţia de om de spirit dacă-i cruţ pe miniştri", îşi spunea Leuwen şi obişnuia să-şi bată joc într-un mod aproape *[loc liber]* fără reţinere de cîte unul din acei domni, a doua zi după fiecare dineu la castel.

l:

Regele îi vorbi de aceasta.

— Sire, am rugat fierbinte pe majestatea-voastră să-mi lase mînă liberă în această privinţă. Nu voi putea acorda oarecare armistiţiu decît succesorilor. Ministrul acesta e lipsit de inteligenţă, or, în vremurile astea liniştite, Parisul nu poate ierta acest lucru. Capetelor solide din ţară le trebuie prestigiul unui Bona- parte Ia întoarcerea din Egipt, sau inteligenţă.

(La numele acesta temut, regele se strîmbă ca o tînără femeie cu istericale înaintea căreia s-a rostit numele călăului.)

După cîteva zile de la această convorbire cu regele, interveni la Cameră o afacere la auzul căreia toate privirile îl căutară pe domnul Leuwen.

Doamna Destroyes, fostă dirigintă de poştă la Tor- ville, se plîngea că fusese destituită, învinuită fiind şi pedepsită pentru o faptă pe care nu o comisese. Peti- ţionînd, voia doar să-şi justifice caracterul; cît despre dreptate, nu năzuia la aşa ceva cît timp domnul Bardeaux se bucura de încrederea regelui. Petiţia era picantă, frizînd insolenţa, fără a fi insolentă, ca şi cum ar fi fost redactată de defunctul domn de Martignac. Domnul Leuwen luă cuvîntul de trei ori, iar a doua oară fu de-a dreptui copleşit de aplauze.

în ziua -aceea, trecerea la ordinea de zi, implorată de către domnul de Vaize, fu obţinută cu o majoritate de două voturi în scrutin secret, iar majoritatea prin votarea pe faţă atinsese cincisprezece sau douăzeci de voturi.

Domnul Leuwen spuse vecinilor săi, grupaţi în jurul lui ca de obicei:

— Domnul de Vaize schimbă obiceiurile oamenilor fricoşi; de obicei, deputaţii se scoală în picioare pentru dreptate şi votează în favoarea ministerului. Deschid însă o listă de subscripţie pentru văduva Destro- yes, fostă dirigintă poştală, care va fi mereu *fostă,* şi mă înscriu cu suma de trei mii de franci.

Pe cît era de tăios cu miniştrii, pe atît domnul Leuwen era de prevenitor, ca o slugă plecată, faţă de Legiunea sa din miazăzi.

Nu-i poftea la dineu acasă decît pe cei douăzeci şi opt de deputaţi ai săi ; dacă ar fi vrut, partidul său personal, deoarece era foarte îngăduitor în opinii, s-ar fi ridicat la cincizeci sau şaizeci.

„Miniştrii ar da bucuros cei o sută de mii de franci, prea tîrziu trimişi fiului meu, ca să scindeze mica şi solida mea trupă !"

De obicei îşi invita prietenii la masa de seară de luni, ca să se înţeleagă asupra planului săptămînal de campanie parlamentară.

— Căruia dintre domniile-voastre i-ar face plăcere să cineze la castel ?

La aceste cuvinte, bunii săi deputaţi îl şi văzură

Domniile-lor conveniră că domnul Chapeau, unul dintr-înşii, s-ar cuveni să se bucure de această onoare cel dintîi, şi că mai tîrziu, înainte de închiderea sesiunii, ar solicita aceeaşi onoare pentru domnul Cambray.

— Voi adăuga la aceste nume şi pe cele ale domnilor Lamorte şi Debree, care au vrut să ne părăsească.

Ambii se bîlbîiră şi-şi cerură scuze.

Domnul Leuwen se duse să-1 solicite pe aghiotantul de serviciu al majestăţii-sale, şi în mai puţin de două săptămîni, tuspatru deputaţii cei mai obscuri d'n Cameră fură poftiţi la masa de seară de către rege. Domnul Cambray se simţi atît de copleşit de neaşteptata favoare, încît căzu la pat şi nu putu să se bucure de ea. A doua zi după dineul de la rege, domnul Leuwen socoti că trebuie să profite de slăbiciunea acelor oameni de ispravă, cărora nu le lipsea decît inteligenţa ca să fie răi.

— Domnilor, Ic spuse, dacă majestatea-sa îmi acordă o Cruce a Legiunii de Onoare, cine dintre domniile- voastre ar urma să fie norocosul cavaler ?

Domniile-lor cerură un răgaz de o săptămînă ca să se sfătuiască, dar nu putură cădea la învoială. Recurseră la votul de după dineu, potrivit unui obicei pe care domnul Leuwen îl cam lăsase să cadă în desuetudine. Se aflau de faţă douăzeci şi şapte de deputaţi; domnul Cambray, bolnav şi absent, întruni treisprezece voturi, iar domnul Lamorte, paisprezece, inclusiv votul domnului Leuwen. Fu desemnat domnul La-

Domnul Leuwen îl vizita regulat pe generalul N... de cînd acest ministru îl avansase pe Lucien locotenent. Generalul îi arăta multă bunăvoinţă şi sfîrşiseră prin a se vedea de trei ori pe săptămînă. Pînă la urmă, generalul îi dădu a înţelege, dar aşa fel ca să nu fie ncyoie de vreun răspuns, că dacă ministerul ar cădea, iar el, generalul, ar fi însărcinat cu alcătuirea celui nou, nu s-ar despărţi de domnul Leuwen. Domnul Leuwen se arătă foarte recunoscător, dar se feri cu grijă să-şi ia un angajament analog.

C a p i t o l u l LXX

De demult domnul Leuwen îndrăznise să-şi mărturisească doamnei Leuwen licăririle de ambiţie.

— încep să mă gîndesc serios la lucrurile astea. A dat succesul peste mine, fiinţă *elocventa* cum [spun] ziariştii amici. Mi se pare nostim, vorbesc la Cameră ca într-un salon. Dar [dacă] ministerul, care e pe drojdie, s-ar duce, nu mai am ce spune, căci, în definitiv, n-am njci un fel de păreri, şi la vîrsta mea n-o să mă apuc să studiez ca să-mi fac o opinie.

— Iată, stăpîneşti desăvîrşit chestiunile financiare, înţelegi bugetul cu toate momelile lui ; nici cincizeci de deputaţi nu ştiu exact cum minte bugetul, iar aceşti cincizeci de deputaţi sînt cumpăraţi cu grijă, înaintea tuturor. Alaltăieri l-ai băgat în sperieţi pe domnul ministru de finanţe în chestiunea monopolului tutunurilor. Ai exploatat straşnic scrisoarea prefectului Noireau, care refuză un lot de tutun unui cetăţean neguvernamental.

— Simplu sarcasm. Puţintel nu strică, dar sarcasmul permanent revoltă pînă la urmă minoritatea stupidă din Cameră, care nu înţelege în fond nimic, dar alcătuieşte oarecurft majoritatea. Elocvenţa şi rcnumele meii sînt umflate ca o gogoaşă. Un lucrător grosolan nu-i vede miezul.

—• Cunoşti la perfecţie oamenii în genere, şi mai cu seamă tot ce s-a petrecut la Paris de la Consulatul lui Napoleon în 1800, şi asta e foarte mult.

— *Gazeta* te numeşte Maurepas [1] al epocii noastre, spuse doamna Leuwen. Ce mult aş vrea să am pe lîngă dumneata trecerea pe care o avea doamna de Maurepas pe lîngă soţul ei. Distrează-tc, dragul meu, dar, te rog, nu fi ministru, asta te-ar prăpădi. Vorbeşti şi aşa prea mult. Mă doare pieptul dumitale.

—■ Altul e neajunsul de a fi ministru. M-aş ruina. Se simte grozav lipsa sărmanului Van Pcters. Am fost *ciupiţi* de curînd în urma celor două falimente de la Amsterdam, numai şi numai pentru că de cînd l-am pierdut nu m-am mai dus în Olanda. Blestemata asta de Cameră e de vină, şi blestematul ăsta de Lucien e motivul principal al tuturor încurcăturilor mele. Mai întîi mi-a răpit jumătate din inima dumitale, apoi ar trebui să cunoască valoarea banului şi să fie în capul băncii mele. Cine-a mai văzut un om bogat din naştere, care să nu se gîndească să-şi dubleze averea ? Ar merita să fie sărac. Păţaniile lui de la Caen, cu prilejul alegerii domnului Mairobert, m-au necăjit. Fără proasta primire pe care i-a

1 *Maurepas, Jean-Frederic Phelipeaux, conte de* (1701—1781), ministru sub Ludovic al XV-lca şi Ludovic al XVI-lea.

făcut-o de Vaize, nu m-aş fi gîndit niciodată *să-mi fac o situaţie* în Cameră. Am prins gust pentru jucăria asta la modă, acum voi avea cu totul altă răspundere la căderea acestui guvern, dacă va cădea, decît am avut la alcătuirea lui. Mi se înfăţişează însă o obiecţie înspaimîntătoare. *Ce pot cere f* Dacă nu iau nimic substanţial, după două luni, ministerul pe care l-am moşit o să-şi bată joc, de mine şi mă voi afla *într-o situaţie falsă.* Să mă fac perceptor general ? Băneşte, asta nu înseamnă nimic pentru mine, şi apoi e un avantaj prea mărunt faţă de poziţia mea actuală în Cameră. Să-1 fac pe Lucien prefect fără voia lui, ar fi să-i înlesnesc amicului meu care va fi ministru mijlocul de a mă terfeli destituindu-1. Ceea ce s-ar petrece pînă în trei luni.

— N-ar fi însă un rol frumos să faci binele fără să iei nimic în schimb ? spuse doamna Leuwen.

— Publicul nostru nu va crede niciodată aşa ceva. Domnul de La Fayette a jucat acest rol timp de patruzeci de ani şi s-a cam făcut de rîs. Publicul e prea putred ca să priceapă aşa ceva. Pentru trei sferturi dintre parizieni, domnul de La Fayette ar fi fost un om admirabil dacă ar fi furat patru milioane. Dacă aş refuza ministerul şi mi-aş schimba felul de viaţă, cheltuind trei sute de mii de franci pe an şi cumpărînd în acelaşi timp pămînt, ceea ce ar demonstra că nu mă ruinez, lumea m-ar crede genial şi mi-aş păstra superioritatea asupra tuturor semipungaşilor care se ceartă pe minister. Dacă nu-mi rezolvi problema : *Ce pot lua* spuse rîzînd fiului său, socot că eşti un om fără imaginaţie şi nu-mi mai rămîne decît să joc rolul unui om bolnav şi să petrec trei luni în Italia, dînd răgaz guvernului să se constituie fără mine. La întoarcere, m-aş simţi cu totul în umbră, însă n-aş fi caraghios. Pînă voi găsi mijlocul să mă folosesc de favoarea combinată a regelui şi a Camerei, care face din mine unul dintre reprezentanţii marilor bănci, trebuie să iau act de această favoare şi s-o sporesc. îţi voi cere o mare corvoadă, scumpa mea, adăugă întorcîndu-se către soţia sa : ar trebui să dăm două baluri. Dacă primul nu e w// *at- tended* ne vom lipsi de cealaltă ; presupun însă că la al doilea vom avea *Franţa întreagă,* cum se spunea în tinereţea mea.

Cele două baluri avură loc, cu un succes uriaş, deplin sprijinite de curent.

Generalul veni la cel dintîi, la care afluenţa Camerei se afirmă masiv, dacă se poate spune. Nu lipsi nici principele, dar, fapt mai real, ministrul de război afectă a lua deoparte pe domnul Leuwen, timp de douăzeci de minute. Şi mai curios e faptul

că, în timpul ^cestei convorbiri între patru ochi, care stîrni senzaţie printre cei o sută optzeci de deputaţi prezenţi, generalul vorbise într-adevăr despre politică cu domnul Leuwen.

— Mă încurcă grozav un lucru, spuse ministrul de război. Rezonabil vorbind, ce gînduri ai cu fiul dumitale ? Vrei să fie prefect ? Nimic mai simplu ! Vrei să fie secretar de ambasadă ? Nu ne prea îngăduie ierarhia. L-aş face secund, iar după trei luni, prim.

— *După trei Ittni ?* spuse domnul Leuwen cu un aer de firească îndoială şi nu.prea exagerat.

Generalul nu se formaliza de aerul acesta, pe care la •ricare altul l-ar fi luat drept insolenţă. Răspunse domnului Leuwen cu aparenţa celei mai bune-credinţe şi a unei adevărate încurcături :

— Iată o dificultate. Găseşte-mi mijlocul s-o înving.

Negăsind ce să răspundă, domnul Leuwen recurse la asigurări de recunoştinţă, de cea mai sinceră prietenie, cea mai simplă, cea mai *[loc liber].* Cei doi mari diplomaţi parizieni erau sinceri. Aceasta a fost reflecţia doamnei Leuwen cînd domnul Leuwen îi repetă dialogul cu generalul între patru ochi.

La al doilea bal, toţi miniştri fură nevoiţi să participe. Biata micuţă doamnă de Vaize mai că plîngea spunîndu-i lui Lucien :

— La balurile din sezonul următor, dumneavoastră veţi fi miniştri, şi eu voi fi aceea care va veni la dumneavoastră.

— Nu vă voi fi mai devotat atunci ca acum, fiindcă aşa ceva e cu neputinţă. Cine să fie însă ministru în casa aceasta ? Eu, unul, nu ! Iar tatăl meu, şi mai puţin, dacă asta ar fi posibil.

— Sînteţi cu atît mai răi, ne răsturnaţi şi nu ştiţi pe cine să puneţi în loc, şi toate astea pentru că domnul de Vaize nu ţi-a făcut destulă curte, domnule, cînd te-ai înapoiat de la Caen.

. — îmi pare nespus de rău de supărarea dumneavoastră ; de ce nu v-o pot alina dăruindu-vă inima mea ? Ştiţi însă că *vă* aparţine de multă vreme.

Răspunsul era pătruns de suficientă seriozitate ca să nu pară impertinent.

Sărmana micuţă doamnă de Vaize nu era destul de inteligentă ca să ştie cum să răspundă şi mai ales ca să *ticluiască* acest răspuns.

Se mulţumi să-1 simtă vag. Era cam aşa : Dacă aş fi sigură că mă iubeşti şi dacă ţi-aş putea primi omagiul, fericirea de-a fi a

dumitale ar fi poate singura min- gîiere a pierderii ministerului.

„Iată încă una clin nefericirile acestui minister, care-l pîndesc pe tatăl meu. Ascensiunea domnului de Vaize n-a însemnat o fericire pentru această biată femeiuşcă. Impresia pe care i-a produs-o, probabil, dacă nu mă înşel, a fost aceea de jenă, de teamă cţc., şi iată că va fi disperată la căderea lui. E un suflet care n-are nevoie decît de un pretext ca să fie trist. Dacă domnul de Vaize cade, eă~se va hotărî să fie tristă timp de zcce ani. După zece ani, va fi o femeie aproape coaptă, şi dacă nu găseşte un preot care să se preocupe exclusiv de dînsa, sub pretext că-i dirijează conştiinţa, va fi plictisită şi tristă pînă la moarte. Nici o frumuseţe, nici o eleganţă n-ar putea compensa un caracter atît de plicticos. *Requiescat in pace.* Ce m-aş face dacă m-ar crede pe cuvînt şi mi-ar dărui inima ? Vremurile sînt mohorîte şi triste. Sub Ludovic al XIV aş fi fost galant şi amabil cu o astfel de femeie, aş fi încercat măcar. In acest veac, al XlX-lea, sînt în mod vulgar sentimental, e singura mîngîiere pentru ea, de care dispun."

C a p i t o l u l LXXI

Dacă am scrie *Memoriile lui Walpole* sau orice altă carte de acest gen, peste puterile noastre, am da mai departe istoria anecdotică a unui număr de şapte semi- pungaşi, dintre care doi-trei dibaci şi unul sau doi buni de gură, înlocuiţi cu acelaşi număr de pungaşi. Un biet om cinstit, care, ca ministru de interne, s-ar fi ocupat cu *bună-credinţă* de lucruri folositoare, ar fi fost socotit un prost, şi Camera întreagă şi-ar fi bătut joc de el. Trebuia să se chiverniseească, fără să fure însă cu brutalitate ; înainte de orice, ca să fie stimat, trebuia să se îmbogăţească. Deoarece aceste mărunte moravuri sînt în ajun de a fi înlocuite cu virtuţile dezinteresate ale republicii, ai cărei reprezentanţi vor şti să moară ca Robespierre cu treisprezece franci şi cincizeci de centime în buzunar, am ţinut să *luăm notă.* N-am fi făgăduit însă cititorilor nici măcar istorisirea gusturilor prin mijlocirea cărora epicureul acesta îşi alunga plictiseala. Ci numai istoria fiului său, făptură foarte simplă, care, fără voie, se* trezi pus în încurcătură prin căderea ministerului, cel puţin atît cît îi îngăduia caracterul său trist sau numai serios.

Lucien încerca o mare remuşcare faţă de tatăl său, repraşîndu-şi adesea, dacă nu ca pe o crimă, dar ca o greşeală a inimii, că nu ţine la dînsul. Cînd treburile care-1 copleşeau îi îngăduiau să reflecteze puţin, Lucien îşi spunea : „Cîtă recunoştinţă îi datorez tatălui meu ! Sînt mobilul oarecum al tuturor acţiunilor lui. E drept că vrea să-mi călăuzească viaţa potrivit

vederilor lui. în loc să-mi poruncească însă, mă convinge. Trebuie să mă supraveghez foarte mult !"

Era nevoit să-şi mărturisească o ruşine intimă şi adîncă, însă trebuia să-şi mărturisească faptul că nu-1 iubea pe tatăl său, ceea cc pentru el era un chin, o nenorocire şi mai cumplită parcă decît ceea ce numea el în zilele-i de jale *a fost trădat de doamna de Chasteller.*

Adevăratul caracter al lui Lucien nu ieşise încă la iveală. Curios lucru, la 24 de ani. Sub o aparenţă oarecum ciudată şi desăvîrşit de nobilă, caracterul acesta era din fire vesel şi fără griji. Aşa fusese timp de doi ani după izgonirea lui de la Şcoala politehnică, însă veselia lui suferea acum o eclipsă totală după aventura de la Nancy.

Admira vioiciunea şi graţiile domnişoarei Raymonde, dar nu se gîndea la ea decît atunci cînd voia să-şi ucidă ccea c« avea mai nobil în suflet.

în momentul crizei mirtrsteriale, motivului acestuia de tristeţe veni să i se adauge greaua remuşcare de a nu avea afecţiune şi duioşie faţă de tatăl său.

Prăpastia dintre aceste două fiinţe era prea adîncă. Tot ceea ce i se părea lui Lucien, pe drept sau pe nedrept, sublim, generos, duios, lucrurile despre care gîndea că e demn să mori pentru ele şi minunat să poţi trăi lîngă ele erau pentru tatăl său doar subiect de glumă şi iluzie. Nu se înţelegeau poate decît în privinţa unui singur sentiment: prietenia intimă, consolidată în treizeci de ani de încercări. Ce e drept, domnul' Leuwen era de o politeţe aleasă, care atingea aproape *sublimul* şi reproducerea realităţii, faţă de slăbiciunile fiului său, iar fiul acesta al său avea destul tact ca să-I ghicească, era tot ce poate fi mai înalt ca inteligenţă, fineţe, artă de a fi politicos, delicat, desăvîrşit.

Tpată J urnea îşi dădea tot mai desluşit seama că domnul Leuwen avea să reprezinte Bursa ~şi interesele băneşti în criza ministerială vizibilă la orizont, într-o progresie rapidă. Certurile dintre general şi colegii săi deveniseră zilnice, se poate spune şi violente. Amănuntul acesta va fi găsit în toate memoriile contemporane şi ne-ar îndepărta prea mult de la subiectul nostru. E de ajuns să spunem că la Cameră domnul Leuwen era(mai înconjurat decît miniştri în funcţiune, încurcătura domnului Leuwen sporea zilnic. în timp ce toată lumea îi invidia felul său de-a fi, situaţia sa parlamentară, de care era şi el foarte mulţumit, el îşi dădea limpede seama că lucrurile nu mai pot continua astfel. în timp ce deputaţii cu oarecare cultură, fruntaşii vieţii bancare şi un număr mic de diplomaţi care îşi cunoşteau bine ţara admirau uşurinţa şi aerul de nepăsare cu care domnul Leuwen conducea şi punea la cale marea schimbare a personalului în fruntea căruia se aşezase, omul acesta inteligent era disperat din pricină că nu mai avea nici un proiect.

— Ţin lucrurile pe loc, spunea soţiei şi fiului său, îi comunic generalului că se pune rău cu Ministerul da Finanţe, că şi-ar putea atrage o anchetă în privinţa apuntamentelor de patru-cinci milioane pe care le primeşte, îl împiedic pe de Vaize, care şi-a pierdut capul, să facă prostii, îi trimit vorbă grosului ăluia de Bar- deaux că nu vom da pe faţă decît o parte din cele mai mărunte erori ale bugetului său etc., etc., dar în tot timpul temporizării acesteia, nu-mi vine nici o idee. Cine-şi va face pomană cu mine dîndu-mi o idee ?

— Nu-ţi poţi consuma îngheţata şi te temi să nu se topească, spuse doamna Leuwen. Crudă situaţie pentru un om mîncăcios !

— Şi mi-e grozav de frică să nu-mi pară rău de îngheţată după ce s-o topi !

Convorbirile de acest fel se repetau cam în fiecare seară, lîngă măsuţa la care domnul Leuwen îşi lua ceaiul medicinal. Grija domnului Leuwen era acum concentrată exclusiv asupra întîrzierii căderii guvernului. în sensul acesta purtă el trei sau patru ultime convorbiri cu o persoană sus-pusă.

Nu putea fi ministru, nu ştia pe cine să aducă la minister, iar dacă s-ar fi alcătuit un minister fără dîri- sul, îşi compromitea situaţia.

C a p i t o l u l LXXII

De două luni, domnul Leuwen era tot timpul bătut la cap dc domnul Grandet, care, tam-nesam, şi-adusese cu duioşie aminte că odinioară lucraseră împreună la domnul Perregaux. Domnul Grandet îl cultiva, ca şi cum nu mai putea trăi fără tatăl şi fiul.

— închipuitul ăsta ar vrea să fie perceptor general la Paris sau la Rouen, sau ambiţionează să fie *pair ?*

— Nu, vrea să fie ministru.

— Ministru, el, Dumnezeule ! răspunse domnul Leuwen, izbucnind în rîs. Directorii din minister şi-ar bate joc de el.

— Are însă îngâmfarea aceea greoaie care place grozav în Camera Deputaţilor. în fond, domnii aceştia nu pot suferi inteligenţa. Ce alta le displăcea la domnii Guizot şi Thiers decît *inteligenţa ?* Ei nu admit inteligenţa decît ca un rău necesar. E efectul educaţiei Imperiului şi al ocărilor adresate de Napoleon *ideologiei* domnului de Tracy [1] la înapoierea sa de la Moscova.

— Credeam despre Cameră că n-ar vrea să coboare mai jos decît domnul conte de Vaize. Acest mare bărbat este tocmai la treapta dc grosolănie şi de şiretenie în genul Villele ca să fie la nivelul majorităţii imense a Camerei. însă domnul acesta, Grandet, atît de banal, atît de grosolan ! îl vor putea suporta oare ?

1 ***Du*** *Pont de Nemours, Pierre-Samuel* (1739—1817), economist şi om politic francez ; Stendhal se referă la lucrarea intitulată *Philosophie de l'univers* (1796) în care Du Pont de Nemours afirmă că iubirea faţă de aproapele este legea generală a fiinţelor vii.

— Vioiciunea şi delicateţea inteligenţei ar fi desigur un cusur fatal pentru un ministru. Camera vechiului regim, cu care avusese de-a face domnul de Martignac, i-a iertat cu greu spiritul uşor vodevilesc ; ce ar fi fost dacă, la defectul acesta, ar fi adăugat delicateţea, atît de jignitoare pentru mentalitatea băcanilor şi a bogătaşilor ? Dacă-i vorba de exces, excesul de grosolănie e mult mai neprimejdios. I se poate găsi oricînd leacul.

— Acest Grandet nu concepe însă altă virtute decît aceea de a se expune glontelui sau unei baricade de răzvrătiţi. Daca într-o chestiune oarecare cineva n-ar ceda înaintea unui beneficiu bănesc, a unei slujbe pentru un membru al familiei sale, sau a unei decoraţii, va ţipa că e ipocrizie. Pretinde că-n-a văzut decît trei

Dcstutt de Tracy, Antoine-Lou'is-Claude, conte de (1754— 1836), filozof francez, autor al 'unui volum intitulat *Elements* **d'***ideologie* (1S04) ; Napoleon îl considera şeful „ideologilor".

inşi păcăliţi în Franţa, domnii de La Fayette, Dupont de l'Eure şi Dupont de Nemours \ cel care înţelegea graiul păsărilor. De-ar avea măcar puţină inteligenţă, oarecare învăţătură, oarecare vioiciune ca să dueleze plăcut în conversaţie, ar putea face oarecare impresie. Omul cel mai miop îşi dă seama de îndată că are înaintea lui. un negustor de ghimber îmbogăţit, care vrea să devină duce.

Dc. cînd cu al doilea mare succes parlamentai al domnului Leuwen, Lucien observă că devenise un cu totul alt personaj în salonul doamnei Grandet. încerca să profite de norocul lui şi vorbea ca un îndrăgostit, dar în mijlocul unui lux atît de căutat şi de scump, Lucien nu remarca decît priceperea tîmplarului şi a tapiţerului. Măiestria delicată a acestor meseriaşi contrasta limpede cu trăsăturile de eâracter mai puţin delicate ale doamnei Grandet. Era urmărit de o imagine funestă şi făcea sforţări zadarnice s-o alunge : soţia unui marchitan care a cîştigat lozul cel mare la una din loteriile vieneze, lansată cu atîta greutate de bancherii din Frankfurt. Doamna Grandet nu era de loc ceea ce se numeşte o proastă şi-şi dădea prea bine seama de puţinul ei succes.

— Pretinzi că nutreşti pentru mine un sentiment de neînvins, îi spuse cu iritaţie într-o zi, şi nu simţi nici măcar plăcerea aceea premergătoare prieteniei, care constă în a face vizite.

„Doamne, ce adevăr fatal i îşi spuse Lucien. Nu cumva devine inteligentă pe socoteala mea ?" Se grăbi să răspundă :

— Am un caracter timid, înclinat spre melancolie,

iar nenorocirea aceasta e agravată de faptul că iubesc profund o femeie desăvîrşită, care nu simte nimic faţă de mine.
Jelania era mai neîntemeiată ca oricînd. De acum înainte doamna Grandet era aceea care-i făcea oarecum curte. Lucien părea că profită de situaţia asta cu un fel de cruzime, mai ales cînd era lume multă ; cînd o găsea pe doamna Grandet înconjurată numai de vizitatorii ei obişnuiţi^ făcea sforţări neînchipuite ca să nu-i dispreţuiască. „Cu ce sînt ei de vină că înţeleg viaţa altfel decît mine ? Majoritatea e de partea lor." în ciuda argumentelor acestora foarte juste, devenea însă încet-încet rece, tăcut, fără nici un interes faţă de nimic. „Cum aş putea vorbi de adevărata virtute, de glorie, de frumos înaintea unor proşti care înţeleg toate anapoda şi încearcă să mînjească cu glume josnice tot ce e delicat ?"
Cîteodată, fără voia lui, dezgustul său adînc îi era de folos, răscumpărîndu-i pornirile impetuoase ce-i mai rămăseseră, şi pe care societatea din Nancy i le întărise, în loc să i le îndrepte.
„Acesta-i bărbatul de societate aleasă, îşi spunea doamna Grandet văzîndu-I în picioare, înaintea şemineului, cu faţa spre ea şi privind în gol. Ce perfecţie îa un om al cărui bunic, poate, nici n-avea trăsură ! Ce păcat că nu poartă un nume istoric ! Clipele de vehemenţă care-i întunecă oarecum purtările ar fi eroism. Păcat că nu intră nimeni în salon, ca să se bucure de înalta perfecţie a manierelor iui!"... Adăugă totuşi: „Prezenţa mea ar trebui să-1 smulgă din starea asta *normală* a omului distins, mi se pare însă că tocmai cînd e singur cu mine... şi cu domniile-lor (doamna Grandet era cît pe-aci să spună, stînd de vorbă cu sine: „Cu suita mea") dă dovadă de cea mai mare indiferenţă şi politeţe... Dacă n-ar arăta niciodată căldură în nici o privinţă, spunea doamna Grandet, nu m-aş plînge.
Drept este că Lucien, nemîngîiat că se plictisea atîta în societatea unei femei pe care trebuia s-o adore, ar fi fost şi mai nemîngîiat dacă şi-ar fi dezvăluit sta- rea-i sufletească, iar pentru că presupunea că oamenii aceia sînt foarte atenţi la purtările lui, îşi sporea politeţea şi atenţiile plăcute faţă de dînşii.
în acel moment situaţia lui Lucien, secretar intim al unui ministru luat la refec de tatăl său, devenise foarte gingaşă. Ca printr-o înţelegere tacită, domnul de Vaize şi Lucien nu-şi mai vorbeau decît în formule de politeţe. Un om de serviciu ducea hîrtiile dintr-un birou într-altul. Ca să-şi sublinieze încrederea în Lucien, contele de Vaize îl copleşea, ca să spunem aşa, cu problemele mari ale ministerului.

„îşi închipuie oare că am să-1 rog să înceteze ?" gîndea Lucien, lucrînd cam cît trei şefi de birou. Era adesea la masa lui de lucru la ora 7 dimineaţa, şi adeseori, în timpul prînzului, dădea să i se copieze unele hîrtii în birourile tatălui său, iar seara se întorcea la minister şi le depunea pe masa excelenţei-sale. în fond, excelenţa-sa privea cu ochi destul de răi dovezile acestea, care, în birourile ministeriale, poartă numele de talent. „E un lucru şi mai îndobitocitor, în fond, spunea Lucien lui Coffe, decît calcularea cifrei unui logaritm pînă la a paisprezecea decimală."

— Domnul Leuwen şi fiul său, spunea domnul de Vaize soţiei sale, vor probabil să-mi dovedească cum că am greşit neoferindu-i o prefectură după înapoierea de la Caen. Ce mai vrea ? A fost avansat şi decorat, aşa cum i-am făgăduit în caz de reuşită, deşi n-a reuşit.

Doamna de Vaize îl invita pe Lucien de trei-patru ori pe săptămînă, furîndu-i din vremea atît preţioasă pentru hîrţoagele lui.

Doamna Grandet găsea de asemenea numeroase pretexte ca să-1 vadă 111 timpul zilei. Din simpatie şi recunoştinţă faţă de tatăl său, Lucien căuta să profite de aceste prilejuri, prefăcîndu-se îndrăgostit cu adevărat. Făcea socoteala că o vede pe doamna Grandet cel puţin de douăsprezece ori pe săptămînă. „Dacă publicul e cu ochii pe mine, trebuie să mă creadă grozav de îndrăgostit, şi sînt spălat pe veci de bănuiala de a fi saint-simonian." Ca să-i placa doamnei Grandet, se distingea printre tinerii parizieni cît mai grijulii în îmbrăcăminte.

— Nu faci bine că te întinereşti, îi spunea tatăl său. Dacă ai avea treizeci şi şase de ani sau măcar'mutra severă a unui doctrinar, ţi-aş putea oferi situaţia pe care aş dori-o.

C a p i t o l u l LXXIII

Aşa mergeau lucrurile de o lună şi jumătate şi Lucien se împăca cu gîndul că nu mai putea să ţină tot pe atîta, cînd într-o bună zi doamna Grandet îi scrise domnului Leuwen, cerîndu-i o convorbire de un ceas, a doua zi, la ora 10, la doamna de Themines. „Mă şi tratează ca pe un ministru, ce situaţie favorabilă !" spuse domnul Leuwen.

A doua zi, doamna Grandet începu cu nesfîrşitc asigurări de prietenie.

în timpul acestor circumlocuţiuni prea lungi, domnul Leuwen rămînea grav şi nepăsător. „Trebuie să fiu ministru, de vreme ce mi se cer audienţe." în sfîrşit, doamna Grandet trecu la lauda sincerităţii ei proprii... Domnul Leuwen număra minutele după pendula de pe şemineu. „în primul rînd şi mai

ales, trebuie să tac, nici o glumă cu această jună feme'ie atît de prospeţică, atît de tînără şi deja atît de ambiţioasă. Ce vrea însă ? în definitiv, e lipsită de tact, ar trebui să-şi dea seama că mă plictisesc... De obicei are maniere mai nobile, dar îi lipseşte inteligenţa aceea reală a unei fetişcane de la Operă."
li trecu însă plictiseala cînd doamna Grandet îi ceru făţiş un portofoliu ministerial pentru domnul Grandet.
— Regele ţine mult la domnul Grandet, adăugă ea, şi ar fi foarte mulţumit să-1 vadă în fruntea treburilor publice. Despre bunăvoinţa de la castel avem dovezi, pe care vi le-aş expune cu de-amănuntul dacă doriţi şi dacă-mi daţi răgaz.
La aceste cuvinte, domnul Leuwen îşi luă o înfăţişare foarte rece ; scena începea să-1 distreze, merita osteneala să joace comedia.
Alarmată şi oarecum descumpănită, cu toată stăruinţa ei, care nu dezarma lesne, doamna Grandet începu să vorbească de prietenia lui, a domnului Leuwen, faţă de dînsa...
Domnul Leuwen rămase tăcut, ca şi absorbit, faţă de tirada ei cu prietenia. Doamna Grandet văzu că tentativa ei dădea greş.
„Să nu-mi fi compromis interesele", îşi spuse ea. Ideea aceasta o pregăti pentru hotărîri mari, ascuţindu-i mintea la maximum. Situaţia ei se înrăutăţea văzînd cu ochii, domnul Leuwen nu mai era faţă de dînsa omul de la începutul întrevederii. Mai întîi se nelinişti, apoi se înfricoşă. Asemenea stări sufleteşti o prindeau bine, dîndu-i o fizionomie interesantă. Domnul Leuwen îi spori teama.
Lucrurile se agravară pînă într-atît, încît doamna Grandet se hotărî să-1 întrebe dacă are ceva împotriva ei. Domnul Leuwen, care de trei sferturi de oră păstra o tăcere oarecum posomorită, se ţinea greu în momentul acela să nu izbucnească în rîs.
„Dacă rîd, gîndea, îşi va da seama de grozăvia celor ce-i voi spune şi pierd toată agonisita unei ore de plictiseală. Scap ocazia de a sonda adîncimea acestei celebre femei virtuoase."
în sfîrşit, ca prin minune, domnul Leuwen, care devenise dintr-o dată de o politeţe exasperantă, începu să lase a se întrezări cum că nu va întîfzia să catadicsească, poate, a se explica. îşi ceru nesfîrşite iertăciuni pentru comunicarea ce-o avea de făcut, iar apoi pentru cuvîntul crud pe care va fi nevoit să-1 folosească. Se distră să-i lase doamnei Grandet cîmp liber spaimei. „La urma urmelor, n-are caracter, iar bietul Lucien va dobîndi o metresă plicticoasă dacă o va avea. Frumuseţile astea celebre sînt admirabile din punct de vedere decorativ, de văzul lumii, şi nimic mai mult. Trebuie s-o vezi

într-un salon măreţ, printre douăzeci de diplomaţi împodobiţi cu tinichelele lor, cruci şi panglici. Aş fi curios să ştiu dacă, în definitiv, doamna de Chasteller a lui preţuieşte mai mult. Imposibil, în privinţa frumuseţii fizice, ca să spun aşa, măreţia pozei, frumuseţea reală a acestor braţa încîntătoare ! Pe de altă parte, e cît se poate de sigur că, deşi încerc plăcerea de a-mi bate joc de ea, mă plictiseşte, sau cel puţin stau cu ochii la pendulă, numărînd minutele. Dacă ar avea tot atîta caracter cîtă frumuseţe are, ar fi trebuit să-mi reteze vorba de douăzeci de ori şi să mă execute. Se lasă tratată ca un recrut pe care-l duci să se bată în duel."

în sfîrşit, după mai multe minute de propuneri directe, care intensificară la maximum spaima penibilă a doamnei Grandet, domnul Leuwen rosti cu o voce joasă şi adînc mişcată aceste cuvinte :

— Vă voi mărturisi, doamnă, că nu-mi jputeţi fi simpatică, deoarece din pricina dumneavoastră fiul meu se va prăpădi de plămîni.

„Vocea m-a ajutat bine, gîndi domnul Leuwen, am găsit tonul just şi expresiv." Domnul Leuwen nu era însă menit, în definitiv, să fie un mare om politic, un Talleyrand în ambasadă pe lîngă nişte personaje grave. Plictiseala îl indispunea, nefiind sigur că va putea rezista la ispita de a se distra printr-o ieşire glumeaţă sau insolentă.

După ce rosti vorba cea mare, domnul Leuwen simţi că-l apucă o nevoie de rîs atît de puternică, încît plecă în mare grabă.

Doamna Grandet, după ce zăvorî uşa iarăşi, rămase aproape o oră nemişcată în fotoliu. Avea o înfăţişare gînditoare, şi ochii mari deschişi, ca *Fedru* domnului Guerin [1] la „Luxembourg". Nici un ambiţios, chinuit de zece ani de aşteptare, n-a dorit ministerul aşa cum îl dorea ea în clipa aceea. „Ce rol de jucat e acela al doamnei Roland[2], în mijlocul acestei societăţi în descompunere ! Voi face toate circularele soţului meu, care n-

1 Referire la tabloul pictorului francez *Pierre-Narcisse Guerin* (1774—1833).

2 *Roland de La Platicre, Jeanne Manon* (1754—1793), cunoscută sub numele de Madame Roland ; salonul ei, frecventat în special de girondini, a jucat un rol de seamă în viaţa politică a vremii ; a fost executată în 1793. Soţul ei fusese ministru de interne între 1792—1793.

are condei. Nu pot ajunge la o situaţie frumoasă fără o mare pasiune, nefericită, a cărei victimă ar fi bărbatul cel mai distins din cartierul Saint-Germain. Farul acesta aprins m-ar ridica sus de tot. Pot îinbătrîn; însă în situaţia mea de astăzi, fără probabilitatea împlinirii acestui eveniment, în timp ce oameni de felul acesta, desigur nu de nuanţa cea mai nobilă, dar de o culoare foarte satisfăcătoare, cu totul suficienta, mă vor înconjura din clipa în care domnul Grandet va fi ministru..! Doamna de Vaize nu-i decît o prostuţă, şi abia mai pridideşte. Oamenii cuminţi gravitează totdeauna în jurul stăpînului bugetului."

Motivele se îmbulzeau în mintea doamnei Grandet confirmîndu-i sentimentul fericirii de a fi ministru ; or, alta era chestiunea. Alte gînduri înflăcărau sufletul mare al doamnei Roland în ajunul ministeriatului soţului ei. Astfel imită însă veacul nostru pe oamenii mari din 93 ; astfel a avut caracter domnul de Po- lignac. Se copiază faptul material : a fi ministru, a da lovitură de stat, a face o zi, un 4 *prairial,* un 10 august[1], un 18 *fructidor*[2], cît priveşte însă mijloacele succesului şi motivele acţiunii, nu se mai adîncesc lucru rilc. Cînd era însă vorba de preţul cu care trebuia să cumpere toate aceste avantaje, pe doamna Grandet o părăsea cu totul imaginaţia, nici nu voia să se gîn- deăscă la asta, avea inteligenţa seacă. Nu voia să consimtă făţiş, dar cu atît mai puţin să refuze. Simţea nevoia unei discuţii lungi şi zadarpice, ca să-şi obişnuiască imaginaţia. Sufletul ei aprins de. ambiţie nu mai dădea atenţie acelei condiţii neplăcute, de un interes secundar însă. îşi dădea scama că va avea remuşcări, nu de natură religioasă, ci de natură nobiliară.

„O doamnă mare, o ducesă de Longueville, o doamnă de Chevreuse, ar fi dat tot atît de puţină atenţie condiţiei acesteia neplăcute ?" îşi repeta ea în grabă. Nu-şi răspundeâ, nesinchisindu-se mai de loc de întrebare, absorbită numai şi numai de contemplarea portofoliului ministerial. „Cîţi valeţi îmi vor trebui ? Şi cîţi cai ?"

1 Ziua răsturnării monarhiei şi a proclamării Comunei revoluţionare din Paris (1792).

2 Ziua în care s-a hotărît anularea alegerii deputaţilor rega- lişti, trimiterea lor în colonii şi intensificarea măsurilor împotriva propagandei monarhice din ţară, ca urmare a încercării regaliştilor de a da o lovitură de stat (4 septembrie 1797).

Femeia aceasta, a cărei virtute era atît de celebră, dădea atît de puţină atenţie obişnuinţei sufleteşti numită pudoare, încît uita să-şi răspundă la întrebările pe care şi le punea în privinţa acesteia, măcar de formă, trebuie să mărturisim.

în sfîrşit, după ce, timp de trei sferturi de oră, gustase din plăcerile viitorului ministeriat, dădu oarecare atenţie întrebării pe care şi-o repeta pentru a cincea sau a şasea oară : „Oare doamnele de Chevreuse sau de Longueville ar fi consimţit ? De bună seamă, acele doamne mari ar fi consimţit. Un lucru le situează mai prejos de mine sub raportul moral, faptul că ele con- simţeau la asemenea purtări dintr-un soi de semîpa-siune, dacă nu cumva şi dintr-un îndemn mai puţin nobil. Ele puteau fi seduse. Eu, una, nu pot !" Şi se admira îndelung : „în purtarea mea enumai înaltă înţelepciune, numai prudenţă. Nici un gînd de plăcere."

Cu totul înseninată sau cel puţin liniştită sub acest raport feminin, doamna Grandet se lăsă iarăşi în voia dulcii contemplări a urmărilor probabile ale ministeriatului din perspectiva poziţiei sale sociale... „Un nume trecut printr-un minister rămîne celebru pe veci. Dintre oamenii care alcătuiesc întîia clasă a naţiunii, mii de francezi nu cunosc decît numele celor ce au fost miniştri."

Imaginaţia doamnei Grandet pătrundea în viitor. îşi umplea tinereţea cu evenimentele cele mai măgulitoare. „Voi fi totdeauna dreaptă, totdeauna bună, dar cu demnitate, şi faţă de toată lumea, voi înmulţi legăturile de tot felul cu societatea, şi nu vor trece nici zece ani, şi Parisul întreg va clocoti la auzul numelui meu. Publicul s-a şi obişnuit, de o bucată de vreme, cu palatul şi cu recepţiile mele... în sfîrşit, o bătrîneţe ca a doamnei Recamier \ cu mai multă avere, probabil."

Nu se intrebă decît o clipa, de formă : „Va avea oare domnul Leuwen destulă influenţă ca să ofere un portofoliu domnului Grandet ? După ce-i voi fi plătit preţul convenit, nu-şi va bate joc de mine ? t rebuie să cercetez, desigur, lucrul acesta, primele condiţii ale unui contract constau în posibilitatea de a preda obiectul vîndut."
v

Demersul doamnei Grandet era făcut în înţelegere cu soţul ei, dar ea se feri sa-i dea socoteală de răspuns cu toată exactitatea.

Deşi presimţea că n-ar fi fost cu totul imposibil să-1 aducă la un fel de a vedea lucrurile în mod înţelept, filozofic şi politic, asta presupunînd totuşi o discuţie penibilă pentru o femeie care se respectă, îşi zise : „E mai bine să săr peste asta".
Nu se simţi însă prea bucuroasă seara, la sosirea lui Lucien. încurcată, coborî privirea. Conştiinţa îi spunea : „Iată fiinţa prin care pot fi soţia ministrului de interne".
Lucien, care habar n-avea de demersul tatălui său, observă mai puţină afectaţie şi mai mult firesc, oarecare licăriri de intimitate şi bunătate în purtările doamnei Grandet faţă de dînsul ; prefera acest fel de a fi, mai apropiat oarecum de simplitate şi naturaleţe, pretinsului spirit strălucitor, cu care se măgulea doamna Grandet; în seara aceea zăbovi mai mult în preajma ei. Prezenţa lui o stingherea însă pe doamna Grandet, deoarece ea stăpînea mai mult teoria decît practica înaltei intrigi politice, care era însăşi viaţa de fiecare zi a unei Chevreuse sau de Longueville, în vremea cardinalului de Retz. Ea îl concedie pe Lucien cu o mu- trişoară poruncitoare şi prietenoasă, care-i spori acestui plăcerea ele a se vedea eliberat la ora 11 seara.
în noaptea aceea, doamna Grandet adormi cu greu. Abia în zori, pe la ora 5 sau 6 dimineaţa, fericirea de a fi soţie de ministru îi îngădui odihna.
Dacă s-ar fi găsit în palatul de pe strada Grenelle, senzaţiile ei de fericire n-ar fi fost mai violente. Era o femeie atentă la realitatea vieţii.
în timpul nopţii se necăji de vreo cinci-şase ori la calcularea numărului şi preţului livrelelor, de pildă. Livrelele domnului Grandet erau în parte din postav galben, care, în ciuda recomandărilor ei, nu-şi păstrau prospeţimea decît timp de-o lună. Cît de mult aveau să crească cheltuielile şi mai ales supravegherea, avînd în vedere numărul mare al costumelor de care va avea nevoie !
Socotea : portarul, vizitiul, valeţii, dar calculul ei se opri aici, dată fiind incertitudinea numărului valeţilor. „Mîine voi face o vizită îndemînatică doamnei de Vaize, fără ca ea să-şi dea seama că vin să-i inspectez casa ; ce vulgar ar fi dacă ar putea broda o anecdotă de pe urma acestei vizite ale mele. Să nu ştiu ce comportă casa unui ministru ! Domnul Grandet ar trebui să se priceapă la lucrurile astea, dar cu mintea lui atît de puţină..."
Şi numai la deşteptarea ei, la ora 11 dimineaţa, doamna Grandet se gîndi la Lucien ; surîse de îndată, găsi că-i place, că-i place mult mai mult decît în ajun.

Printr-însul doar putea obţine măririle acestea, pe care i le oferea o viaţă nouă.
Seara, se înroşi de plăcere la sosirea lui : ‚Are maniere desăvîrşite, gîndea. Ce înfăţişare nobilă ! Ce puţin zel ! Cît de mult se deosebeşte de-un grosolan deputat provincial ! Chiar şi cei mai tineri sînt, înaintea mea, ca nişte închinători cucernici la biserică. Lacheii din anticameră îi zăpăcesc cu totul."

C a p i t o l u l 1.X XIV

în timp ce Lucien se mira de caracterul deosebit al primirii lui din ziua aceea în casa Grandet, doamna Leuwen avea o convorbire importantă cu soţul ei.
— Ei, scumpul meu, îi spunea, ambiţia ţi-a sucit capul, un cap atît de solid, Doamne ! Situaţia sănătăţii dumitale se va resimţi. La ce-ţi foloseşte ambiţia ? etc., etc. Bani ? Decoraţii înalte ?
Astfel îi vorbea doamna Leuwen soţului ei, care se apăra prost. Cititorul nostru se va mira poate că o femeie care, la 45 de ani, era încă cea mai bună prietenă a lui vorbea cu atîta sinceritate.
Cu un om de o inteligenţă singulară, şi cam nebun, ca domnul Leuwen, ar fi fost foarte primejdios să nu fii de o naivitate desăvîrşită. După ce ar fi fost păcălit o lună, două datorită zăpăcelii sau nepăsării, toate puterile inteligenţei lui într-adevăr uimitoare s-ar fi concentrat într-o bună zi, ca focul într-un furnal cu pereţi care răsfrîng căldura, asupra obiectului înşelăciunii ; prefăcătoria ar fi fost dezvăluită, luată în rîs, şi încrederea pierdută pe veci.
Din fericire pentru buna înţelegere, dintre cei doi soţi, îşi spuneau unul altuia tot ce gîndeau. în mijlocul unei lumi atît de mincinoase, mai mult în relaţiile intime poate decît în cele sociale, izul acesta de sinceritate desăvîrşită avea un farmec a cărui prospeţime stăruia în ciuda trecerii anilor.
Ca niciodată, domnul Leuwen fusese cît pe-aci să mintă în momentul acela. Deoarece succesul său la Cameră nu-1 costase nici o osteneală, nu putea crede în trăinicia şi nici în realitatea lui, oarecum.
în aceasta constau iluzia şi sîmburele de sminteală, precum şi dovada nespusei plăceri iscate de succesul acesta al său şi situaţia neverosimilă pe care i-o crease numai în trei luni.
Dacă domnul Leuwen şi-ar fi păstrat, cu prilejul acesta, sîngele rece, care nu-1 părăsea nici în afacerile băneşti cele mai mari, şi-ar fi spus:

„Iată o nouă întrebuinţare a unei forţe pe care-o am de multă vreme. E o maşină cu aburi puternică, pe care nu mă gîndisem încă s-o pun să funcţioneze în sensul acesta."
Undele de senzaţii noi stîrnite de un succes atît de uimitor făceau ca bunul-simţ al domnului Leuwen să se clatine puţin, lucru pe care-i era ruşine să-1 mărturisească pînă şi soţiei sale. După vorbă multă, domnul Leuwen nu mai avu încotro.
— Ei bine, da, spuse el în sfîrşit, am un accci de ambiţie, însă ceea ce e curios e că nu ştiu ce să do-
—- Norocul îţi bate la uşă, trebuie să te hotărăşti de îndată ; clacă nu-i deschizi, va bate în altă parte.
— Minunile Atotputernicului sar în ochi mai ales cînd operează asupra unei materii josnice şi inerte. îl fac pe Grandet ministru, sau cel puţin încerc.
— Domnul Grandet ministru ! spuse doamna Leuwen surîzînd. Eşti nedrept cu Anselme ! De ce să nu te gîndeşti la el ?
(Cititorul a uitat poate că Anselme era vechiul şi credinciosul valet al domnului Leuwen.)
— Aşa cum e, răspunse domnul Leuwen cu seriozitatea aceea glumeaţă care-i făcea atîta plăcere, Anselme, deşi în vîrstă de 60 de ani, e mai priceput în treburile publice decît domnul Grandet. După un concediu de o lună, ca să se vindece de mirare, va rezolva afacerile — mai cu seamă cele mari, în care trebuie un adevărat bun-simţ —- mai bine decît domnul Grandet. Anselme 11-arc^ însă o soţie pe cale de-a deveni metresa fiului meu ; împingîndu-1 pe Anselme în fruntea Ministerului de Interne, lumea n-ar vedea că în persoana lui îl fac ministru pe Lucien.
— Ah, ce aflu ?! exclamă doamna Leuwen, iar su- rîsul cu care ascultase enumerarea meritelor lui An- selme îi dispăru numaidecît. Ai să-mi compromiţi fiul. Lucien va fi victima acelei minţi neastîmpărate, acelei femei care aleargă după fericire ca un suflet nemîngîiat, fără s-o atingă însă niciodată. îl va face nefericit şi neliniştit ca şi dînsa. Cum de n-a fost izbit de caracterul ei vulgar ? E o *copie continua !*
— Dar e cea mai frumoasă femeie din Paris, sau, cel puţin, cea mai strălucitoare. Nu poate avea un amant, ea, care a fost atît de cuminte pînă acum, fără ca să ştie Parisul întreg, şi dacă acest amant are cît de cît un nume cunoscut în lumea cea bună, alegerea ei îl situează în primul rînd.
După o lungă discuţie, care nu fu lipsită de farmec pentru doamna Leuwen, ea se lăsă convinsă de acest adevăr, mărginindu-se în a susţine că Lucien e prea tînăr ca să poată fi

prezentat publicului şi mai ales celor două Camere ca un om de afaceri, ca un om politic.

— îl dezavantajează înfăţişarea-i elegantă şi graţia cu care se îmbracă. Mai tîrziu, cît mai curînd adică, sper să-i dau doamnei Grandet anumite indicaţii în privinţa aceasta. în sfîrşit, scumpa mea, sper că am alun- gat-o pe doamna de Chasteller din inima lui şi-ţi pot mărturisi astăzi că am tremurat de frica ei. Trebuie să ştii că Lucien lucrează foarte bine. Am nişte informaţii minunate în privinţa asta din partea bătrînului Du- breuil, subşef de birou de pe vremea amicului meu Cretet, sînt douăzeci şi nouă de ani de atunci. Lucien rezolvă la minister tot atîtea lucrări cît trei şefi de birou. Nu s-a lăsat influenţat de nici una din racilele rutinei pe care prostănacii o numesc uz, *pricepere* în treburi. Lucien dezleagă totul limpede, cu îndrăzneală,

într-un fel care l-ar putea compromite poate, dar aşa ca să nu mai dea îndărăt. A declarat război birocraţiei, poruncind ca toate scrisorile să nu,cuprindă mai mult de zece rînduri. In ciuda lecţiei de la Gaen, operează mereu în acelaşi fel îndrăzneţ şi hotărît. Şi, ia seama că, aşa cum ne înţelesesem, nu i-am spus niciodată părerea mea răspicată despre purtarea lui în alegerea domnului Mairobert. Ara apărat-o indirect la Cameră, lăsîndu-i însă poate impresia că nu-mi împlinisem decît o îndatorire de familie. II voi face secretar general, dacă voi putea. Dacă mi se refuză titlul din cauza vîrstei sale, va fi măcar secretar general efectiv, cu vacanţa postului, şi va împlini funcţia în calitate de secretar particular. într-un an îşi va frînge gîtul sau îşi va crea un renume, iar eu voi spune ca prostul : *Pai fait pour lui rendre Le destin plus doux Tont ce qtfon peut attendre D'une amitie tendre.*[1]

Eu, unul, scap cu faţa curată. Se va vedea ca l-am făcut pe Grandet ministru pentru că fiul meu nu e încă de calibrul necesar. Dacă nu reuşesc, n-am să-mi reproşez nimic ; norocul nu bătea aşadar la uşa mea. Dacă reuşesc cu Grandet, iată-mă liniştit pentru o jumătate de an.

— Domnul Grandet se va putea oare menţine ?

— Poate că da, poate că nu. Va avea pe proşti de partea lui, va avea, nu mă-ndoiesc, pentru cheltuielile casnice o sută de mii de franci anual, în afară de apun- tamente. Ceea ce e

1 Am făcut, ca să-i îndulcesc destinul, tot ce -se poate aştepta de la o afecţiune duioasă.

foarte mult. Nu-i vor lipsi cu totul decît inteligenţa în discuţii şi *bunul-simţ* în treburi.

— Atîta tot, spuse doamna Leuwen.

— Altminteri, fără cusur. La Cameră va vorbi cum ştii. Va cita ca un lacheu discursurile excelente pe care i le voi comanda la cei mai buni fabricanţi, cu două mii de franci discursul *reuşit.* Voi vorbi. Cu acelaşi succes în apărare, ca şi în atac ? Sînt curios să văd, şi nesiguranţa mă distrează. Fiul meu şi Coffe îmi vor face schema discursurilor mele de apărare... Lucrul poate fi foarte searbăd... Cred şi eu...

în fond, doamna Leuwen era foarte şocată de latura feminină a acestei învoieli.

— E de prost-gust. Mă mir cum de te poţi amesteca in asemenea lucruri.

— Scumpa mea, jumătate din istoria Franţei are la bază aranjamente tot atît de exemplare ca şi acesta. Trei sferturi din averile marilor familii care se ţin astăzi atît de măreţe au fost întocmite odinioară de mîna amorului.

— Ce amor, Dumnezeule !

— Ai să te cerţi cu mine asupra numelui acestuia cinstit pe care l-au adoptat istoricii Franţei ? Dacă mă necăjeşti, voi spune lucrului pe nume. De la Fran- cisc I la Ludovic al XV-lea, ministerele, cel puţin două din trei, cîte erau vacante au fost împărţite de către doamne. Ori de cîte ori naţiunea noastră nu suferă de friguri, se întoarce la obiceiurile astea, care-i sînt proprii. Şi e păcat să faci ce s-a făcut de-a pururi ?

Aceasta era adevărata morală a domnului Leuwen. Soţia sa, născută sub Imperiu[1], avea acea morală severă, potrivită începutului despotismului. Doamna Leuwen se împăca destul de greu cu asemenea morală.

C a p i t o l u l LXXV

Obişnuindu-se cu fericirea de-a fi soţie de ministru, doamna Grandet se gîndi că domnul Leuwen ar putea fi zăpăcit de durere, întracît fiul său avea să cadă victima unei iubiri fără sprantă, sau cel puţin se punea într-o situaţie ridicolă, deoarece ea nu se întrebase niciodată despre iubirea lui Lucien. Ea nu cunoştea decît copiile şarjate ale iubirii, aşa cum se văd obişnuit în lume, iar ea neavînd ochi să o vadă unde este şi unde se ascunde.

1 Stendhal calculează greşit. La proclamarea imperiului (1804), doamna Leuwen era în vîrstă de 13—14 ani.

Problema cea mare la care se întorcea mereu doamna Grandet era următoarea :

„Are domnul Leuwen putere să facă un ministru ? Este, fără îndoială, un orator foarte la modă ; în ciuda vocii lui aproape imperceptibile, e incontestabil singurul om ascultat în Cameră, se spune că regele îl primeşte în taină, e în cele mai bune relaţii cu generalul N..., ministrul de război. Toate aceste împrejurări laolaltă alcătuiesc desigur o situaţie strălucită, dar de aici pînă la a-1 hotărî pe rege, un om atît de fin şi de dibaci, greu de înşelat, să încredinţeze un minister domnului Grandet, distanţa e nemăsurată !" Şi doamna Grandet ofta adînc.

Chinuită de această nesiguranţă, care, îneet-încet, timp de două zile, îi submina fericirea, doamna Grandet se hotărî curajos şi ceru cu îndrăzneală o întîlnire domnului Leuwen.

„Nu trebuie să-1 tratez ca pe un bărbat", gîndi, in- vitîndu-1 fără teamă la ea acasă.

— Problema e atît de însemnată *pentru noi,* încît cred că nu vei găsi ciudat dacă te rog fierbinte să-mi dai unele amănunte în privinţa speranţelor pe care mi-ai îngăduit să le nutresc.

„Aşadar, îşi spuse domnul Leuwen, surîzînd lăuntric, nu e în discuţie preţul, ci numai siguranţa cu privire la livrarea lucrului vîndut."

Domnul leuwen (cu accentul cel mai intim şi mai sincer) :

— Sînt fericit, doamnă, văzînd cum se strîng mereu mai mult legăturile vechii şi bunei noastre prietenii. Şi deoarece de-acum înainte trebuie să devină intime, ca să le aducem de îndată la gradul acela de dulce sinceritate şi de desăvîrşită încredere, vă rog să-mi îngăduiţi un limbaj ferit de orice zadarnică travestire... ca şi cum aţi face de pe acum parte din familie... (La aceste cuvinte, domnul Leuwen îşi stăpîni cu greu o clipire răutăcioasă.) Trebuie să vă cer o discreţie absolută ? Nu vă ascund un fapt pe care, sînt sigur, cu inteligenţa dumneavoastră, pe cît de adîncă, pe atît de justă, trebuie să-1 fi şi ghicit, de altfel. Domnul conte de "Vaize stă la pîndă. Un singur indiciu, un singur fapt pe care 1-ar putea surprinde acest ministru prin cei o sută de spioni ai săi, ca marchizul de G... sau domnul R..., bine cunoscuţi dumneavoastră, ar putea încurca micile noastre aranjamente. Domnul de Vaize vede că-i scapă ministerul, şi nu poţi să nu-i recunoşti o activitate intensa, în fiecare z.i face cîte zece vizite înainte de ora opt dimineaţa. Iar ora asta nepotrivită pentru Paris îi măguleşte pe deputaţi, cărora le aminteşte activitatea de pe vremea cînd îşi făceau stagiul de scriitori pe

lîngă un procuror. Domnul Grandet, ca şi mine, e in fruntea unei bănci; iar banca, din iulie, este în fruntea statului. Burghezia a luat locul nobilimii, şi banca e nobilimea clasei burgheze. Domnul Laffitte [1], închipuindu-şi că toţi oamenii sînt nişte

[1] *Lafjitte, Jacaues* (1767—1844), financiar *şl* om politic francez. în timpul llcstauraţiei a făcut parte din aripa moderată a opoziţiei burglheze; contribuie la înscăunarea lui Ludovic- Filip.

îngeri, a atras clasei sale pierderea ministerului. împrejurările cheamă finanţele să recucerească stăpînirea şi să reia ministerul, ele însele sau amicii lor... Bancherii erau învinuiţi că sînt proşti, dar indulgenţa Camerei a binevoit să mă pună în situaţia de a dovedi că, la nevoie, ştim să-i împopoţonăm pe adversarii noştri politici cu epitete ce nu se uită prea lesne. Ştiu mai bine decît oricine că aceste epitete nu sînt decisive, dar Camerei nu-i plac lucrurile decisive, iar regelui nu-i plac decît banii. Regele are nevoie de mulţi soldaţi, ca să-i poată ţine în frîu pe muncitori şi pe republicani. Guvernul este în cel mai înalt grad interesat să cruţe bursa. Un minister nu poate lichida Bursa, pe cînd Bursa poate lichida un minister. Guvernul actual e pe drojdie.

— Aşa spune şi domnul Grandet.

— Are vederi juste, dar, pentru că-mi îngăduiţi limbajul prieteniei celei mai intime, vă voi mărturisi că fără dumneavoastră, doamnă, nu m-aş fi gîndit niciodată la domnul Grandet. Vă voi întreba cu brutalitate : credeţi că aveţi destulă autoritate faţă de dînsul ca să-1 conduceţi în toate acţiunile principale ale ministerului său ? îi trebuie toată dibăcia dumneavoastră ca să se înţeleagă cu generalul. Regele are nevoie de armată, şi numai generalul o poate administra şi stă- pîni. îi plac însă banii, vrea bani mulţi, şi ministrul de finanţe e cel care trebuie să-i facă rost de aceşti bani. Domnul Grandet va avea să ţină cumpăna dreaptă între general şi ministrul banilor, altfel se va ajunge la ruptură. Azi, de pildă, neînţelegerile dintre general şi ministrul finanţelor au atras vreo douăzeci de certuri, urmate de tot atîtea împăcări. Gîlceava dintre cele două părţi nici nu mai îngăduie să se pună în discuţie chestiunile cele mai simple. Generalul, în căutare de cît mai mulţi bani, şi-a aruncat aşadar privirea asupra unui bancher pentru Ministerul, de Interne, vrea, între noi fie zis, un om pe care să-1 opună, la nevoie, ministrului de finanţe, un om care să înţeleagă deosebitele valori ale banului la diferitele ore ale zilei. Bancherul acesta, ministru de

interne, omul acesta, care poate înţelege operaţiile de bursă şi domina pînă într-o oarecare măsură manevrele domnului Rotschild [1] şi ale ministrului de finanţe, se va numi oare Leuwen sau Grandet ? Eu sînt un om tare leneş şi tare bătrîn, ca să fiu sincer. Nu-1 pot face încă pe fiul meu ministru, nu-i nici măcar deputat, nu ştiu dacă va putea să vorbească, pentru că de şase luni l-ai amuţit... îl pot face însă ministru pe omul prezentabil ales de persoana care va salva viaţa fiului meu.
— Nu mă îndoiesc de sinceritatea bunei dumneavoastră intenţii în ceea ce *ne* priveşte.
—■ înţeleg, dar vă cam îndoiţi, motiv în plus pentru mine ca să admir înţelepciunea dumneavoastră, vă îndoiţi de puterea mea. Cînd sînt în discuţie marile interese'ale Curţii şi ale politicii, îndoiala e cea dinţii datorie, şi nu se consideră a fi o jignire pentru nici una din părţile contractante. Oricine îşi poate face iluzii cu privire la sine însuşi, compromiţînd nu numai interesele unui amic, dar şi propriile sale interese. V-am spus că mi-aş putea fixa privirea asupra domnului Grandet, dar dumneavoastră vă cam îndoiţi de puterea mea. Nu vă pot da ministerul de interne sau de finanţe aşa cum v-aş da buchetul acesta de violete. Nici chiar regele, avînd în vedere uzanţele noastre de astăzi, nu vă poate face un asemenea dar. Un ministru, în fond, trebuie să fie ales de cinci-şase persoane, iar fiecare din acestea are mai curînd dreptul de *veto* în ceea ce priveşte alegerea celorlalţi decît dreptul absolut de a-şi impune candidatul, căci, în definitiv, nu uitaţi, doamnă, că aici e vorba să fii întru totul pe placul regelui, să fii oarecum pe placul Camerei Deputaţilor şi, în sfîrşit, să nu superi prea mult sărmana Cameră a Pairilor, Depinde de dumneavoastră, preafrumoasa mea, să reflectaţi dacă vreţi să credeţi că vreau să fac tot ce-mi sta în putinţă ca să vă instalez în palatul de pe strada Grenelle. înainte de-a aprecia gradul meu de devotament faţă de interesele dumneavoastră, încercaţi să vă faceţi o idee limpede despre cîtimea de influenţă pe care de două-trei ori în douăzeci şi patru de ore mi-a încredinţat-o hazardul.
— Cred în dumneavoastră, şi încă mult, şi faptul că am acceptat o discuţie cu un subiect ca acessa e o dovadă destul de puternică. Dar de la încrederea mea în inteligenţa

1 Pe vremea aceea, cel mai bogat bancher din Franţa.

dumneavoastră superioară şi în norocul dumneavoastră şi pînă la sacrificiile ce mile cereţi, e departe.
—- Aş fi nemîngîiat să jignesc cîtuşi de puţin încîn- tătoarea gingăşie, proprie sexului dumneavoastră, care ştie să adauge atîta farmec strălucirii tinereţii şi frumuseţii celei mai desăvîrşite. Doamna de Chevreuse, ducesa de Longueville, toate femeile care au lăsat un nume în istorie, dar mai ales au întemeiat norocul casei lor, au stat cîteodată de vorbă şi cu medicul. Ej bine, eu' sînt medic sufletesc, sfătuitorul nobilei ambiţii pe care frumoasa dumneavoastră poziţie v-a sădit-o în inimă. într-un veac, şi în mijlocul unei societăţi nestatornice ca nisipul, unde nimic nu-i temeinic, unde totul se spulberă, inteligenţa dumneavoastră superioară, averea dumneavoastră cea mare, bravura domnului Grandet şi calităţile dumneavoastră personale v-au creat o situaţie reală, rezistentă, independentă de capriciile puterii. N-aveţi să vă temeţi decît do un singur duşman : de modă. Sînteţi în clipa aceasta favorita ei, însă oricît ar fi meritul dumneavoastră, moda se plictiseşte. Dacă pînă-ntr-un an, un an şi jumătate, nu oferiţi nimic nou admiraţiei acestui public care vă recunoaşte în clipa de faţă meritele şi vă ridică atît de sus, veţi fi în primejdie : cel mai mic fleac, o trăsură de prost-gust, o boală, un moft, vă vor rîndui, cu toate că sînteţi atît de tînără, printre valorile trecutului.
— E mult timp de cînd mi-am dat seama de acest mare adevăr, spuse doamna Grandet cu accentul înciudat al unei regine căreia i se aminteşte la timp nepotrivit o înfrîngere a armatelor sale ; e mult timp de cînd mi-am dat seama de acest mare adevăr : voga e un foc care se stinge dacă nu c.reşte.
— Mai există un adevăr de mîna a doua, tot atît de frecvent în practică, şi anume că bolnavul care se supără pe medicul său şi împricinatul pe avocatul său, în loc să-şi cruţe energia, ca să-şi înfrunte adversarii, sînt departe de a-şi restabili situaţia.
Domnul Leuwen se ridică.
—• Scumpa mea frumoasă, momentele-s preţioase. Dacă vreţi să mă trataţi ca pe unul dintre adoratorii dumneavoastră, încercînd să-mi suciţi capul, vă voi spune că nu mai am cap de sucit şi mă voi duce să-mi încerc norocul aiurea.
Sînteţi un om crud. Ei bine, vă ascult !
Doamna Grandet făcu bine nemaiîncercînd să spună vorbe late, iar domnul Leuwen, mai curînd un om âl plăcerilor şi cu toane decît om de afaceri şi ambiţios, începea să simtă că e ridicol să-şi lege planurile de capriciile unei femeiuşti şi căuta, mintal, alte aranjamente ca să-şi poată evidenţia fiul.

„Nu sînt făcut pentru minister, sînt prea leneş şi prea deprins să mă distrez, fără grija zilei de mîine, îşi spunea el, în timp ce doamna Grandet îşi alegea cuvintele cele mai sonore. Dacă as avea înaintea mea pe rege, iar nu pe femeiuşcă asta pariziană, care vorbeşte aiurea şi bate cîmpii, aş fi tot atît de plictisit, şi asta nu mi s-ar ierta niciodată. Aşadar, trebuie să mă străduiesc din răsputeri pentru fiul meu."

— Doamnă, spuse ea trezîndu-se din vis, vreţi să vorbiţi ou mine aşa cum aţi vorbi unui bătrîn de şaizeci şi cinci de ani, cu ambiţii politice în momentul de faţă, sau vreţi să continuaţi a-mi face cinstea de-a mă trata ca pe un tînăr frumos, orbit de farmecul dumneavoastră, ca şi toţi ceilalţi ?

— Vorbiţi, domnule, vorbiţi, spuse doamna Grandet cu vioiciune, deoarece, dibace cum era să descifreze în ochii lor gîndurile interlocutorilor ei, începea să se teamă. I se părea că domnul Leuwen, aşa cum şi era de fapt, îşi pierduse de-a binelea răbdarea.

— E absolut necesar ca unul din noi doi să aibă încredere în fidelitatea celuilalt.

— Ei bine, vă voi răspunde cu sinceritatea pe care în chiar clipa aceasta mi-o înfăţişaţi ca pe-o datorie ; de ce sînt datoare *să am* încredere ?

— Aşa cere puterea împrejurărilor. Lucrul pe care vi-i. cer, *miza* dumneavoastră, dacă îmi permiteţi acest fel de a vorbi atît de vulgar, însă atît de limpede...

Şi tonul domnului Leuwen, pierzîndu-şi mult din desăvîrşita-i urbanitate, semăna cu acela al unui cumpărător, al unuia care tocmeşte o moşie şi care fixează ultimul preţ.

— ...miza dumneavoastră, doamnă, în această mare intrigă a ambiţiei înalte, atîrnă numai şi numai de dumneavoastră, în timp ce locul destul de invidiat a cărui cumpărare v-o ofer depinde de rege şi de vreo patru-cinci personaje care binevoiesc să-mi arate multă încredere şi care, de altfel, după o zi, două, după un eşec la tribună, de pildă, pot să nu mai aibă nevoie de mine. In această înaltă combinaţie de stat şi de ambiţie înaltă, acela dintre noi doi care poate dispune de preţul cumpărării a ceea ce mi-aţi îngăduit să numesc miză trebuie s-o şi predea, chiar dacă ar vedea la cealaltă parte contractantă mai multă admiraţie faţă de prudenţa decît faţă de sinceritatea sa. Acela dintre noi doi care n-are miza în puterea sa, şi eu sînt acela, trebuie să facă tot ceea ce-i poate omeneşte cere celălalt ca să-i dea garanţii.

Doamna Grandet rămăsese pe gînduri şi vădit încurcată, dar mai mult din pricină că nu găsea cuvintele potrivite pentru răspuns decît din pricina răspunsului. Domnul Leuwen, care

nu se îndoia cu privire la rezultat, nutri o clipă gîndul răutăcios să amîne totul pe a doua zi, lăsîndu-i doamnei Grandet răgazul nopţii ca să reflecteze, dar, fiindu-i lene s-o mai viziteze încă o dată, dori să sfîrşească pe loc. Adăugă pe un ton cu totul familiar, coborîndu-şi numai vocea cu un semiton (cu vocea joasă a domnului de Talleyrand) :

— Asemenea ocazii, scumpa mea, care fac şi desfac norocul unei case, se prezintă numai o dată în viaţă, şi atunci mai mult sau mai puţin comod. Intrarea care vi se oferă în templul norocului este dintre cele mai puţin neplăcute. Veţi avea însă caracter ? Că^, în definitiv, problema se reduce pentru dumneavoastră la această dilemă : *„JSâ am încredere în domnul Leuwen, pe care-l cunosc de cincisprezece ani ?"* Ca să răspundeţi cu sînge rece şi cu înţelepciune, spuneţi-vă : „Ce idee aveam despre domnul Leuwen şi despre încrederea pe care-o merită acum două săptămîni, cînd nu era încă vorba de minister şi nici de o tranzacţie politică între el şi mine ?"

— Deplină încredere, răspunse doamna Grandet uşurată şi fericită parcă să-i dea domnului Leuwen dreptate şi să-i dezmintă o îndoială foarte neplăcută, deplină încredere !

Domnul Leuwen spuse cu aerul unei obligaţii de la care nu s-ar fi putut sustrage :

— Pînă-n două zile trebuie să-1 prezint pe domnul Grandet generalului.

— Na e nici o lună de cînd domnul Grandet a luat masa la general, replică doamna Grandet, înţepată.

(„Am pornit pe-o cale greşită eu această femeie vanitoasă. JN[u o credeam atît de proastă.")

— Desigur, n-am pretenţia să-1 prezint pe domnul Grandet generalului. Oricine se ocupă la Paris cu marile afaceri îl cunoaşte pe domnul Grandet, cunoaşte talentele sale financiare, luxul şi palatul său ; şi, înainte de orice, e cunoscut datorită persoanei celei mai distinse din Paris căreia are cinstea să-i dea numele. Regele însuşi are multă consideraţie pentru el, curajul său e cunoscut etc., etc. N-am de spus generalului decît un singur cuvînt: „lată-1 pe domnul Grandet, financiar excelent, care se pricepe în toate chestiunile băneşti, pe care excelenţa-voastră l-ar putea face ministru de interne, deoarece e în stare să-1 înfrunte pe ministrul de finanţe. îl voi susţine pe domnul Grandet cil/toate puterile glasului meu fără ecou." lata ce înţeleg prin *a prezenta,* adăugă domnul Leuwen, mereu cu un accent destul de aprig. Dacă pînă-n trei zile nu voi spune aceste cuvinte, va trebui să spun, ca să nu mă dezmint: „După o matură chibzuire, voi recurge la

concursul fiului meu, dacă consimţiţi să-1 numiţi subsecretar de stat, iar eu primesc ministerul". Credeţi ca după ce-1 voi fi prezentat pe domnul Grandet generalului aş fi în stare să-i spun în taină : „Nu ţineţi seamă de ce v-am spus în faţa domnului-Grandet, vreau să fiu personal ministru" ?

— Nu poate fi vorba de buna dumneavoastră credinţă ; am impresia că n-aţi pus încă degetul pe rană. îmi cereţi un lucru straniu. Sînteţi un libertin, spuse doamna Grandet, ca să mai îndulcească tenul convorbirii. Opinia dumneavoastră bine cunoscută asupra esenţei demnităţii noastre nu vă îngăduie să apreciaţi pe de-a-ntregul sacrificiul. Ce va spune doamna Leuwen ? Cum să i se ascundă taina ?

— în fel şi chip, de pildă printr-un anacronism.

— Vă mărturisesc că nu mai sînt în putere să continui discuţia» Vă rog să amînăm pe mîine încheierea convorbirii noastre.

— Prea bine, numai că nu ştiu dacă mîine voi mai fi favoritul soartei. Dacă nu acceptaţi ideea mea, trebuie să mă aranjez altfel, să încerc; de pildă, a-mi distra fiul, care mă preocupă exclusiv, printr-o căsătorie strălucită. Gîndiţi-vă că ri-am timp de pierdut. Lipsa unui răspuns mîine echivalează cu un *nu* asupra căruia n-aş putea reveni.

Doamnei Grandet îi venise tocmai ideea să se consulte cu soţul ei.

C a p i t o l u l LXXVI

— Domnul Leuwen e un părinte împătimit. Cel mai însemnat motiv de îngrijorare din toată povestea asta e interesul pe care domnul Lucien Leuwen îl arată faţă de domnişoara Raymonde de la Operă.

— Pe legea mea, cum e tatăl, şi fiul...

— Aşa mi-am spus şi eu, răspunse doamna Grandet rîzînd. Trebuie să te ocupi de individul acesta, adăugă apoi cu seriozitate,' dacă doreşti *glasul*[1] domnului Leuwen.

—- Frumos glas îmi făgăduieşti.

— Ştiu că eşti spiritual, dar atîta timp cît omul acesta cu glasul slab va şti să se facă ascultat, atîta timp cît sarcasmele lui vor avea succes la Cameră, se spune că poate răsturna fniniisterele şi că nimeni nu va risca sa compună un guvern fără dînsul.

1 in text: *iunie.*

[a] *Viennet, Jean-Pons-Guillaume* (1777—1868), literat şi om .politic francez, partizan al monarhiei din iulie ; scriitor de mici importanţă, de al cărui stil pompos îşi bate joc Stendhal.

— Curios ! Un bancher pe jumătate olandez, cunoscut prin campaniile lui de la Operă, care a refuzat să fie căpitan în Garda Naţională, adăugă domnul Grandet cu o înfăţişare tragică, a cărui ambiţie datează din zilele lui i u l i e M a i mult încă, adăugă cu un aer şi mai sumbru (era foarte bine primit de regină), mai mult decît atîta, cunoscut prin glumele lui infame pe socoteala a tot ceea ce trebuie să respecte oamenii de societate etc., etc., etc.

Domnul Grandet era un prostănac greoi, destul de cultivat, care se străduia din greu în fiecare seară, timp de o oră, *să se ţină la curent cu literatura noastră,* după cum spunea. Altminteri, n-ar fi putut deosebi o pagină de Voltaire de o pagină de domnul Viennet [2]. Se poate ghici cît îl ura pe omul 4de spirit care avea succese fără să-şi dea nici o osteneală. Lucrul acesta îl scandaliza mai ales.

Doamna Grandet ştia că nu poate obţine nimic din partea soţului ei pînă ce acesta nu-şi sleia toate frazele de efect, pe care, după aprecierea lui, i le putea oferi un subiect oarecare. Din nefericire, o frază dădea naştere alteia, deoarece domnul Grandet obişnuia să se lase în voia acestei porniri, cu speranţa că astfel va ajunge om de spirit, ceea ce i-ar fi şi reuşit dacă, în loc de Paris, ar fi locuit la Lyon sau la Bourges.

Doamna Grandet, după ce căzu în mod tacit la înţelegere cu el în privinţa tuturor păcatelor domnului Leuwen — subiect bogat, de douăzeci de minute — spuse :

— Ai pornit acum pe calea ambiţiei înalte. Ţi-aduci aminte de cuvintele cancelarului Oxenstiern [1] către fiul său ?

— Vorbele de duh ale oamenilor mari sînt breviarul meu, îmi convin de minune. „O, fiule, îţi vei da seama că treburile mari din lumea aceasta se conduc cu prea puţin talent."

— Ei bine, pentru un om ca dumneata, domnul Leuwen e un mijloc. Ce-are a face meritul său ? Ce-ţi pasă dacă o Cameră alcătuită din nătărăi se distrează la glumele lui proaste şi-i iau conversaţiile de tribună drept elocvenţa de mare clasă a unui adevărat bărbat de stat ? Gîndeşte-te că o femeie slabă, doamna de *[lic liber],* stînd de vorbă cu o altă femeie slabă, regina [Ana] de Austria, a introdus în consiliu

1 *Oxenstiern, Axei Gustafsson* (1583—1654), gînditor şi om de stat suedez ; a fost, timp de mai mulţi ani, adevăratul conducător al Suediei.

pe celebrul cardinal de Richelieu. Oricum ar fi domnul Leuwen, e vorba să-i măgulești mania, atîta timp cît Camera va avea mania să-1 admire. Altceva vreau să te întreb însă pe dumneata, care frecventezi cerguriie politice şi vezi cu un ochi ager ce se petrece: creditul politic al domnului Leuwen e oare un lucru real? Deoarece nu intră în sistemul meu de înaltă şi pură moralitate să făgăduiesc ceva şi-apoi să nu-mi respect cuvîntul cu sfinţenie. Și adăugă cu ţîfnă : Nu m-ar prinde de loc.

— Ei bine, da, răspunse domnul Grandet cu năduf, domnul Leuwen are în clipa de faţă foarte mult credit. Glumele lui proaste, de 1a tribună, îi cuceresc pe toţi. Chiar şi în privinţa gustului literar sînt de părerea amicului meu Viennet, membru al Academiei Franceze : sîntem în plină decadenţă. Generalul îl împinge, căci nu se mai satură de bani, iar domnul Leuwen, nu prea ştiu cum şi ce fel, e reprezentantul Bursei. îl distrează pe bătrînul general cu glumele lui de prost-gust. Nu e greu să fii plăcut cînd îţi îngădui să spui orice. Regele, cu tot gustul său ales, tolerează spiritele domnului Leuwen şi se spune că numai el 1-a surpat pe sărmanul de Vaize în ochii regelui.

— Adevărul e că domnul de Vaize în fruntea artelor [1] era prea de tot! I se propune să cumpere pentru muzeu un tablou de Rembrandt, iar el scrie pe marginea raportului : *„Să mi se raporteze ce a expus domnul Rembrandt la ultimul Salon".*

— Da, dar domnul de Vaize e politicos, pe cînd domnul Leuwen îşi va jertfi oricînd un prieten pentru o vorbă de spirit.

— Ai avea curajul să-1 iei ca .secretar general pe domnul Lucien Leuwen, fiul acesta tăcut al unui tată atît de flecar ?

—- Cum, un sublocotenent de lăncieri, secretar general ? Visezi ! Nu s-a mai văzut aşa ceva. Cum rămîne cu gravitatea ?

— Vai, s-a dus pe copcă ! Nu mai există gravitate în moravurile noastre, e o adevărată jale. Domnul Leuwen n-a fost de loc grav prezentîndu-mi acest *ultimatum,* condiţia sa *sine qua non...* Gîndeşte-te, domnule, că dacă făgăduim, trebuie să ne şi ţinem de cu-

— Să iau ca secretar general un omuleţ viclean, care-şi permite să aibă şi idei ?! Va juca pe lîngă mine rolul pe care

1 Ministrul de interne controlâ sectoarele culturale, exercitînd

domnul de N... îl juca pe lîngă domnul de Villele. N-am nevoie de un *inamic intim !*

Doamna Grandet fu nevoită să mai suporte încă douăzeci de minute de proastă dispoziţie, de fraze spirituale şi adînci din partea unui prostănac care încerca să-1 invite pe Montesquieu, care habar n-avea de situaţia sa şi a cărui inteligenţă era îmbîcsită de una sută de mii de franci venit anual. Această călduroasă replică a domnului Grandet, de cel mai palpitant interes, aşa cum ar fi numit-o el însuşi, semăna ca două picături de apă cu articolul acela de ziar (de domnii Saîvandy[1] sau Viennet), şi îl vom cruţa pe cititor, care a citit desigur ceva în genul acesta chiar a/n-dimineaţă.

In sfîrşit, domnul Grandet înţelese oarecum că n-ar putea avea nici cea mai mica şansă să devină ministru fără concursul domnului Leuwen şi consimţi să lase locul de secretar general la dispoziţia acestuia.

Cît despre titlul fiului său, domnul Leuwen va decide. S-ar putea, din cauza Camerei, să se mulţumească cu titlul de secretar particular, aşa cum este astăzi sub domnul de Vaize, dar avînd toate atribuţiile secretarului general.

-— Nu-mi convin asemenea daraveri. într-o administraţie cinstită, fiecare trebuie să poarte titlul funcţiilor pe care le îndeplineşte.

„în cazul ăsta, ar trebui să te numeşti intendent al unei femei geniale, care te face ministru", gîndi doamna Grandet.

Fu nevoită să mai piardă cîteva minute.

Doamna Grandet ştia că nu-1 putea convinge pe mîndrul colonel din Garda Naţională decît extenuîn- du-1 fiziceşte. Stînd de vorbă cu soţia sa, el *se exercită* să aibă spirit în Camera Deputaţilor. Vă puteţi închipui cîtă graţie şi spontaneitate în replică putea da asemenea pretenţie unui negustor foarte chibzuit, dar lipsit de orice imaginaţie.

— Va trebui să-1 copleşeşti pe domnul Lucien Leuwen cu lucrări ca s-o poată uita pe domnișoara Raymonde.

— Nobilă funcţie, zău !

— Asta-i ideea fixă a omului care printr-un joc caraghios al destinului deţine puterea în momentul de faţă, însă toată

1 *Saîvandy, Narcisse-Aclrille* (1797—1856), om politic şî scriitor francez ; partizan al monarhiei din iulie ; scrierile lui se caracterizează printr-'un stil pompos, gustat de contemporani.

puterea, zic. Şi ce-i mai respectabil decît omul care deţine puterea ?
După zece minute, domnul Grandet rîdea de bonomia domnului Leuwen, şi vorbiră iarăşi despre domnişoara Raymonde. După ce domnul Grandet spuse tot ce se putea spune asupra acestui subiect, adăugă în sfîrşit :
— Ca să uite de această pasiune caraghioasă, oarecare cochetărie din partea dumitale n-ar fi nelalocul ei. îi vei putea oferi prietenia dumitale.
Domnul Grandet spuse aceasta cu bun-simţ, în tonul său *firesc.* în prealabil, *vorbise ca un om de spirit.* (Conferinţa atinsese aproape o oră şi trei sferturi.)
— Fără îndoială, răspunde doamna Grandet, cu accentul celei mai mari sincerităţi şi în fond cu multă bucurie.
„Iată un pas uriaş săvîrşit, gîndi ea, trebuie să constat." Se ridică.
— E o idee, spuse soţului ei, dar mi-e destul de penibilă.
— Reputaţia dumitale e atît de înaltă, purtarea dumitale la douăzeci şi şase de ani, dimpreună cu atîta frumuseţe, a fost atît de curată, incomensurabil mai presus de orice bănuială, chiar şi decît cea a invidiei faţă de succesele mele, încît ai toată libertatea să-ţi îngădui, în limitele onestităţii şi chiar ale onoarei, tot ceea ce poate fi folositor *casei noastre.*
„Iată-1 că vorbeşte de reputaţia mea ca şi cum ar vorbi de calităţile calului său."
— Nu de azi şi nici de ieri se bucură numele Grandet de stima oamenilor cinstiţi. Nu ne-am născut ***la*** *ţară.*
„Ah, Doamne, gîndi doamna Grandet, iar o să-mi vorbească de bunicul său, consilier comunal la Tou- louse."
— Ia seama bine, domnule ministru, de seriozitatea angajamentului la care vei subscrie. Consideraţia mea nu se împacă cu o schimbare bruscă în societatea mea. O dată ce domnul Lucien va deveni amicul nostru intim, aşa cum va fi în primele două luni ale ministeriatului dumitale, tot aşa va trebui să rămînă timp de doi ani, chiar dacă domnul Leuwen şi-ar pierde creditul în Cameră, sau faţă de rege, chiar şi în cazul că mandatul dumitale ar lua sfîrşit.
— Un minister durează cel puţin trei ani, Camera mai are încă patru bugete de votat, răspunse înţepat domnul Grandet.
„Ah, Doamne, îşi spuse doamna Grandet, voi mai avea de îndurat încă zece minute de înaltă politică de tejghea !"

Se înşela, pentru că tocmai după şaptesprezece minute reveni conversaţia la angajamentul pe care avea să şi-1 ia domnul Grandet, acela de a-1 admite pe Lucien Leuwen ca amic intim timp de tyei ani, după ce ar fi luat hotărîrea să-1 admită pentru o lună.
— Publicul va spune însă că e amantul dumitale.
— E o nenorocire de care eu aş suferi cel mai mult, mă aşteptam să-mi spui un cuvînt de mîngîiere... Dar, în definitiv, vrei să fii ministru ?
— Vreau să fiu ministru, pe căi onorabile însă, întocmai ca şi Colbert,
— Lînde-i cardinalul Mazarin muribund, ca să te prezinte regelui ?
Această referinţă istorică, spusă la potrivită vreme, inspiră domnului Grandet admiraţie şi i se păru un argument.

C a p i t o l u l LXXVII

Voi să joace o partidă de şah cu eî.
în seara aceea era însufleţită, strălucea de o prospeţime şi mai vrednică de admiraţie ca de obicei. Frumuseţea sa de mîna întîi n-avea nimic sublim 'şi auster, într-un cuvînt, nimic din ce ar putea fermeca inimile aiese şi înspăimînta vulgul. Succesul repurtat de 'doamna Grandet pe lîngă cele cincisprezece-douăzeci de persoane ce se apropîară pe rînd de masa de şah era izbitor.
„Şi o asemenea femeie îmi face aproape curte, gîndea Lucien, oferind totodată doamnei Grandet plăcerea de a cîşiiga. Ciudata fiinţă mai sînt clacă nu mă simt fericit."
Deodată îşi spuse : „Sînt într-o poziţie analogă cu aceea a tatălui meu. îmi voi pierde situaţia în acest salon daca nu profit de ea, şi cine-mi garantează că nu-mi va părea rău? Am dispreţuit totdeauna această situaţie, dar n-am ocupat-o niciodată. Aş fi prost dacă aş dispreţui-o."
— Crud avantaj pentru mine acela de-a juca şah cu dumneavoastră.; Dacă nu răspuhdeţi la iubirea mea fatala, nu-mi rămîne altceva decît să-mi zbor creierii.
— Ei bine, trăieşte şi iubeşte-mă... Prezenţa dumitale în astă seară mi-ar. paraliza toată puterea ele stă- pînire de care am nevoie ca să răspund la atîta lume. Du-te şi vorbeşte cinci minute cu soţul meu şi vino mîine la ora unu, călare, dacă v.remea-i frumoasă.
„Iată-mă aşadar fericit", gîndi Lucien ureîndu-se în cabrioletă. După o sută de metri se opri.

„Sînt aşadar într-adevăr fericit, îşi spuse, poruncind servitorului său să se urce şi să ia hăţurile, sînt tulba- rat. Astăzi toată fericirea pe care ţi-o poate da lumea? Tatăl meu va forma ministerul, are rolul principal în Cameră ; femeia cea mai strălucitoare din Paris pare să cedeze Ia. aşa-zisa mea pasiune."

In zadar chinui Lucien acea fericire, sucind-o şi răsucind-o, căci nu putu obţine decît o singură senzaţie : „Să gust din plin fericirea aceasta, ca să nu-mi pară rău de ea, ca unui copil, după ce va trece."

C a p i t o l u l LXXVIII

După cîteva zile, coborînd din cabrioletă ca să intre în apartamentul doamnei Grandet, Lucien se simţi atras de strălucirea luminii de lună, pe care o zărea, prin poartă, în piaţa Madeleinei. Şi în loc să intre, ieşi, ceea ce-i uimi grozav pe domnii vizitii.

Ca să scape de privirile lor, merse o sută de paşi, îşi aprinse umil ţigara de foi la focul unui vînzător de castane şi începu să admire frumuseţea cerului şi să mediteze.

Lucien nu ştia nimic din ceea ce făcuse tatăl său pentru el, şi nu vom tăgădui că era oarecum mîndru de succesul său pe lîngă doamna Grandet, a cărei purtare ireproşabilă, a cărei rară frumuseţe şi a cărei mare avere se bucurau de oarecare faimă în societatea pariziană. Dacă la aceste avantaje ar fi adăugat şi o origine nobilă, ar fi fost celebră în Europa,, dar, cu toate strădaniile ei, nu reuşise să atragă în salonul ei nici un milord englez.

Lucien îşi gustă mult mai intens fericirea ceva mai tîrziu decît în primele zile.

Doamna Grandet era cea mai distinsă femeie pe care o cunoscuse mai de aproape. Căci vom mărturisi, şi asta îi va dăuna nespus de mult în aprecierea frumoaselor noastre cititoare, care, din fericire pentru ele, au ori prea multă nobleţe, ori prea multă avere, nesfârşitele pretenţii ale doamnelor de Commercy, de Marcilly şi ale altor verişoare ale împăratului, lipsite de avere, pe care le întîlnise la Nancy, i se păruseră totdeauna ridicole. Cultul vechilor idei, ultracismul e mult mai ridicol în provincie decît la Paris; după părerea noastră, e mai puţin însă, deoarece măcar în provincie acest mare organism este lipsit de energie. „Oamenii aceştia invidiază şi se tem prea mult, şi din pricina acestor două amabile patimi uită să trăiască." Reflecţia aceasta prin care Lucien îşi rezuma toate impresiile adunate în provincie urîţea chipul fermecător al doamnei d' Hoquincourt, precum şi spiritul într-adevăr superior al. doamnei de Puy-Laurens.

Teama necontenită, regretul după un trecut pe care nu îndrăznim a-1 apăra ca pe un lucru vrednic de stimă ascundeau privirilor lui Lucien orice adevărată măreţie.
Pe cînd, dimpotrivă, în saloanele doamnei Grandet era atîta lux, atîta bogăţie reală şi atîta lipsă de teamă şi de invidie ! „Numai aici ştiu oamenii să trăiască", îşi spunea Lucien, şi uneori treceau săptămîni întregi fără ca el să se simtă jignit de vreo vorbă josnică, dintre cele neîntîlnite vreodată în salonul doamnei d'Ho- quincourt sau al doamnei de Puy-Laurens. Iar cuvintele astea josnice, ce dădeau în vileag toată mîrşăvia sufletească, erau rostite de cîte un deputat de centru, care, vînzîndu-se guvernului pentru o decoraţie sau pentru un debit de tutun, nu învăţase încă să-şi aplice o mască peste urîţenia lui. Spre marea părere de rău a tatălui său, Lucien nu adresa nici un cuvînt niciodată acestor inşi greoi; îi auzea, în treacăt, discutînd despre cele douăzeci şi cinci de milioane ale preşedintelui
Jackson[1], despre monopolul asupra zahărului sau despre cine ştie ce altă problemă de actualitate ; dezbăteau greoi cîte o problemă de economie politică, fără să se poată ridica însă pînă la înţelegerea fundamentală a chestiunii.
„Iată, fără îndoială, drojdia Franţei, gîndi Lucien. Sînt proşti şi vînduţi ! Cel puţin însă nu le e teamă, nu regretă trecutul şi nu-şi tîmpesc copiii, limitîndu-i la lectura *Zilei creştinului* [2]. în veacul acesta, în care banul înseamnă tot, ce s-ar putea compara cu o avere uriaşă, cheltuită cu dibăcie şi şiretenie ? Acest Grandet nu cheltuieşte nici zece ludovici fără să se gîndească la situaţia pe care o deţine în societate. Nici el, nici soţia lui nu-şi îngăduie capriciile pe care mi le permit eu, băiat de familie." li vedea tocmindu-se adesea pentru o lojă sau cerînd o lojă la castel sau la Ministerul de Interne.
Lucien o vedea pe doamna Grandet înconjurată de omagiile tuturor, l ot filozofînd aşa, un anumit instinct monarhic, care mai dăinuia încă printre francezii posesori de caleaşcă, îi spunea, ce e drept, că ar fi mai măgulitor pentru el să fie preferat de o femeie purtînd unul din numele celebre ale monarhiei. „Dacă aş ajunge, prin absurd, în saloanele

1 Legitînilsmul bourbon, reacţionar. 344

2 *Journee dtt Chretien,* publicaţie ce avea drept scop educarea copiilor în spiritul catolicismului.

monarhice din Paris, diferenţa ar fi [că] cei trei-patru cavaleri de Saint- Louis, ca domnii de Serpierre şi de Marcilly, ar fi înlocuiţi de trei-patru duci şi pairi, care ar susţine, ca domnul de Saint-Leris la doamna de Marcilly, că împăratul Nicolae are un tezaur de şase sute de milioane» pe care i 1-a lăsat moştenire împăratul Alexandru într-o casetă, cu mandatul de a stîrpi pe iacobinii din Franţa cînd i-o veni mai bine. Aici, ca şi acolo, există desigur un abate Rey, domnind despotic peste bietele femei frumoase şi silindu-le prin teroare să asiste timp de două ore la predica unui domn abate Poulet. Metresa pe care aş avea-o, dacă -
Vage de aieux touchait au berceau du monde ar fi silită, ca şi doamna d'Hoauincourt, să ia parte, fără voie, la discuţie de cel puţin douăzeci de minute despre valoarea ultimelor instrucţiuni date de monseniorul episcop de * * * . Meritele cuvioşilor care l-au ars pe Ioan Hus ar fi înfăţişate, e drept, cu o eleganţă desăvîrşită. Cîtă duritate trădează însă această eleganţă ! Mă feresc de ea ori de cîte ori o zăresc. îmi place în cărţi, clar în lume mă îngheaţă şi nu o suport mai mult de un sfert de oră. La doamna Grandet, datorită numelui ei burghez, acest soi de absurditate e rezervat pa de-a-ntregul colocviilor ei matinale cu doamna de Themines, doamna Toniel şi alte mame de-ale Bisericii, şi mă voi achita cu cîteva cuvinte respectuoase, săptămînal repetate, faţă de ceea ce e respectabil. Bărbaţii pe care-i văd la doamna Grandet au înfăptuit cel puţin ceva, chiar dacă acest ceva nu-i decît propria lor avere. Că şi-au cîştigat-o făcînd negoţ sau cu articole de ziar, sau cu discursuri vîndute stăpînirii, au acţionat într-un fel. Lumea pe care o văd la *metresa mea,* îşi spuse rîzînd, e ca o povestire prost scrisă, interesantă însă în fond. Lumea de la doamna de Marcilly emitea teorii absurde sau chiar făţarnice, întemeiate pe fapte născocite şi îmbrăcate într-un limbaj ales; caracterul aprig al privirii dezminte însă în fiecare clipă eleganţa formei. Toată elocinţa asta onctuoasă, imitată după Fenelon \ raspîndeşte pentru cine are simţuri agere un iz subţire şi pătrunzător de pungăşie şi de ticăloşie. La o doamnă de Marcilly din Paris m-aş putea încet-încet obişnui cu acea lipsă de interes faţă de ceea ce spun şi cu expresiile acelea veştede ale gîndirii, pe care mi le recomandă adesea mama. încep uneori să mă căiesc că n-am aceste virtuţi ale secolului al XfX-Jea. M-aş plictisi însă pe mine însumi. Mă bizui pe corectivul bătrâneţii. Observ că efectul sigur al acestui soi de eleganţă, Ia numărul restrîns de tineri din cartierul Saint-

Germain, pe care au putut-o dobîndi fără să-şi piardă bunul-simţ, constă într-o adîncă neîncredere faţă de omul *desăvîrşit.* Vorbele lor alese sînt ca o portocală ce ar creşte în mijlocul pădurii de Ia Compiegne, sînt frumoase, par însă dintr-un alt veac. Hazardul neîngăduindu-mi să mă nasc în lumea aceea, de ce m-aş schimba ? Ce aş putea cere de la lume? M-ar trăda ochii, doamna de Chasteller mi-a spus-o de zeci de ori... !"

Gîndurile lui atît de curgătoare se curmară brusc, ca odinioară graiul acelui bărbat slab care, adus în faţa stăpînirii şi lepădîndu-se de prietenul său, arestat pentru opiniile Iui politice, auzi cîntatul cocoşului. Lucien rămase nemişcat, ca Bartolo în *Bărbierul* lui Rossini.

Amintirea doamnei de Chasteller se ivise de opt sau zece ori de cînd cu succesul său pe lîngă doamna Grandet, niciodată însă cu atîta limpezime ; mereu înlăturase acel gînd cu o frază repede ticluită, ca : „Inima mea nu ia cu nimic parte la această aventură de tinereţe şi de ambiţie".

Numai că prin toate combinaţiile care precedaseră reamintirea doamnei de Chasteller, îşi lua măsurile ca să consolideze cît mai mult noua-i legătură. Doamna Grandet nu-1 ajuta să rupă numai cu persoana domnişoarei Raymonde, ci şi cu amintirea scumpă şi sfîntă a doamnei de Chasteller. Nelegiuirea era mai mare.

Cu două luni în urmă, văzuse în minunata colecţie de porţelanuri a domnului Constantin, un cap care-1 emoţionase prin asemănarea cu doamna de Chasteller şi pusese să-1 copieze, nedezlipindu-se o clipă de tînă- rul pictor, a cărui nelinişte şi blîndeţe îi inspiraseră simpatie. Alergă la el, ca şi cum ar fi vrut să se pocă- iască în faţa acelei icoane sfinte. Fi-va oare cu totul dezonorat dacă vom mărturisi că, întocmai ca şi personajul celebru cu care am îndrăznit să-1 asemuim cîndva, plînse ? Către sfîrşitul serii se hotărî să petreacă o clipă la doamna Grandet.

Lucien era un alt om. Doamna Grandet observă schimbarea ce se petrecuse în gîndurile lui. Cu o săptămînă înainte, această nuanţă sufletească ar fi trecut neobservată. Acum însă nu mai era stăpînită numai de ambiţie, începuse să-i placă tînărul acesta,'care nu era trist ca toţi ceilalţi, ci serios. îi găsea un farmec de ne- descris. Dacă ar fi avut mai multă experienţă-şi mai mult spirit, ar fi numit *firesc* felul acesta deosebit de-a fi, care-o lega de Lucien.

Avea 26 de ani trecuţi, era măritată de şapte ani şi domnea de cinci ani în societatea cea mai strălucitoare, dacă nu şi cea

mai nobilă. Nici un bărbat nu îndrăznise vreodată să-i sărute mîna între patru ochi.

C a p i t o l u l LXXIX

A doua zi, între domnul Leuwen şi doamna Grandet avu loc o scenă. Domnul Leuwen, om de o perfectă bună-credinţă în toată această afacere, se grăbise să-1 prezinte pe domnul Grandet bătrînului general, care, plin de bun-simţ şi de vigoare atunci cînd nu se lăsa stăpînit de lene sau de cine ştie ce capriciu, pusese viitorului său coleg patru-cinci întrebări bruşte, la care domnul Grandet, nu prea obişnuit să i se vorbească atît de limpede, răspunse prin fraze pe care le socotea bine meşteşugite. Generalul însă, care nu putea suferi frazeologia, mai întîi pentru că e nesuferită, iar apoi pentru că nu ştia să ticluiască o singură frază, îi întorsese spatele. „Omul dumitale nu-i decît un prost!" Domnul Grandet se întorsese acasă palid şi disperat. în ziua aceea nu se mai simţi ispitit să se asemuiască cu Colbert, înzestrat fiind cu atîta tact încît să înţeleagă că displăcuse cu totul generalului ; e drept că grosolănia bătrînului general, hoţ, plictisit şi plin de fiere, fusese proporţională cu vioiciunea tactului domnului Grandet.

Acesta îşi împărtăşi nenorocirea soţiei sale, care îl copleşi cu linguşiri, încredinţîndu-se însă în acelaşi timp că domnul Leuwen o înşelase. îşi dispreţuia, ce e drept, soţul, aşa cum îi stă bine oricărei femei cinstite, dar nu-1 dispreţuia suficient. „Gare-i meseria lui, îşi spunea, de trei ani încoace ? E bancher şi colonel în Garda Naţională. Ei bine, ca bancher cîştigă bani, iar în calitate de colonel e viteaz. Gele două meserii se ajută reciproc : în calitate de colonel obţine avansări în ierarhia Legiunii de Onoare pentru unii conducători ai Băncii Franţei sau ai Sindicatului agenţilor de schimb, care-i împrumută din cînd în cînd un milion sau două pentru treizeci şi şase de ore, ca să urce sau să coboare cursul. Domnul conte de Vaize exploatează Bursa prin mijlocirea telegrafului, întocmai ca şi domnul Grandet prin urcarea cursului. Doi-trei miniştri fac ca domnul de Vaize, iar stăpînul lor, al tuturora nu se dă în lături şi Uneori îi şi ruinează, aşa cum a păţit-o bietul Castel- fulgens. Soţul meu are faţă de aceştia toţi avantajul de a fi un colonel foarte viteaz." Doamna Grandet nu credea că lumea îşi dă seama de uricioasa manie a soţului ei greoi de a face spirite ; adevărul e că niciodată vreun om n-a fost înzestrat de natură cu o imaginaţie mai calmă faţă de tot ce nu era ban sunător, cîştigat sau pierdut printr-o cotă de schimb. Tot ce se spunea i

se părea totdeauna, ca unui adevărat negustor vorbărie menită să-1 îmbrobodească pe cumpărător.
De patru-cinci ani de cînd domnul Grandet, iritat de luxul domnului Thourette, dădea recepţii frumoase, doamna Grandet nu-1 vedea decît înconjurat de linguşitori. într-o zi, un biet cocoşat mărunţel, om deştept, sărac şi nu prea bine îmbrăcat, domnul Gambnt, îndrăznise să fie de altă părere cu privire la frumuseţea mai mare sau mai mică a catedralei din Auch, domnul Grandet îl gonise pe loc cu o grosolănie — triumf barbar al arginţilor asupra sărăciei —care o jignise chiar şi pe doamna Grandet. După cîteva zile, ea îi trimise, printr-o scrisoare anonimă, sub pretextul achitării unei datorii, cinci sute de franci bietului Gamont, care după trei luni, lipsit fiind de demnitate, primi să fie invitat din nou la un dineu de către domnul Grandet.
Cînd domnul Leuwen îi spuse doamnei Grandet adevărul, atenuat, bineînţeles, asupra vidului, banalităţii şi împopoţonării răspunsurilor domnului Grandet date bătrînului general, doamna Grandet îi dădu a înţelege, cu un dispreţ rece, care se potrivea de minune cu frumuseţea ei, că e convinsă că el a înşelat-o.
Domnul Leuwen se purtă ca un tînăr; fu disperat de această învinuire, şi trei zile în şir se strădui numai şi numai să-şi dovedească nevinovăţia faţă de doamna Grandet. Afacerea se mai complică şi prin faptul că regele, care de vreo cinci-şase luni devenea din ce în ce mai ostil hotărârilor decisive, îşi trimisese fiul îa ministrul de finanţe ca să mijlocească împăcarea acestuia cu bătrinui general, rezervîndu-şi dreptul, dacă împăcarea nu i-armai conveni, să-şi dezavueze fiul şi să-1 surghiunească la ţară.
împăcarea reuşise, întrucît bătrînul general era foarte interesat ca o anumită furnitură de cai să fie complet achitată înainte de ieşirea lui din minister.
Domnul Salomon C..„ iniţiatorul acestei afaceri, stipulase prevăzător ca suta de mii de franci depuşî de fiul generalului şi beneficiile ce i se cuvin acestuia să-i fie plătite numai cu fondurile provenite din *ordonanţa soldei,* semnată de ministrul de finanţe. Regele era la curent cu speculaţia asupra cailor, dar nu şi cu acest amănunt, pe carc-1 aflâ datorită unui spion mărunt de la Ministerul de Finanţe, care-şi adresa rapoartele surorii sale.
Umilit şi furios că nu ştiuse lucrul acesta mai dinainte, era cît pe-aci, în mînia lui, să dea domnului Le G..., şeful poliţiei sale particulare, comanda unei brigăzi din Alger. Politica regelui faţă de miniştrii săi ar fi fost cu totul alta dacă ar fi

fost sigur că-1 poate ţine pe general strîns legat încă două săptămîni.

Neştiind nimic despre acest amănunt, domnul Leuwen interpretă răgazul acesta de două săptămîni ca un nou semn de sfială sau chiar de slăbiciune a regelui, deşi nu îndrăzni să-şi împărtăşească acest prepus doam- dei Grandet. Socotea, din principiu, că anumite lucruri nu trebuie spuse femeilor niciodată.

Din aceasta rezultă că, vorbind cu o sinceritate şi o bună-ctediriţă desăvîrşite, minus acest amănunt, cu doamna-Grandet, căreia teama cea mai vie, în acea împrejurare, îi ascuţea mintea, ea îl bănui de nesinceri- tate.

Domnul Leuwen îşi dădu scama de .bănuială. în disperarea sa de om cinstit, vie şi violentă, ca toate senzaţiile Iui, domnul Leuwen, neîndrăznind să adîncească anumite subiecte faţă de soţia sa, după masa de seară în familie, plecă devreme la Operă, îl luă pe Lucien cu dînsul şi trase cu grijă zăvorul la uşa lojii.

Cu aceste precauţii, se încumetă să-i povestească cu de-amănuntul şi cît mai simplu tîrgul încheiat cu doamna Grandet.

Domnul Leuwen credea că vorbeşte cu un om politic, dar dădea el însuşi dovadă de o stîngăcie greoaie. Lucien fu adînc rănit în vanitatea lui, întrucît eroul nostru, deosebindu-se întru totul de eroii unui roman de bun-gust, nu-i de loc absolut desăvîrşit, nu-i nici măcar desăvîrşit pur şi simplu. S-a născut la Paris, aşadar are întîile impulsii ale vanităţii neînchipuit de puternice.

Vanitatea aceasta uriaşă, pariziană, nu era însă împerecheată cu tovarăşa ei vulgară, cu prostia de a crede că e în stăpînirea unor însuşiri ce-i lipsesc. în privinţa lipsurilor lui se judeca chiar sever. De pildă, îşi spunea : „Sînt prea simplu, prea sincer, nu ştiu să-mi ascund suficient plictiseala şi mai ales iubirea pe care o simt ca să obţin vreodată succese însemnate pe lîngă femeile de societate".

Deodată şi pe neaşteptate, doamna Grandet, cu ţinuta ei de regină, cu frumuseţea ei cea rară, cu imensa ei bogăţie, cu purtarea ei ireproşabilă, adusese o strălucită dezminţire acestor prevederi filozofice, dar triste.

Lucien se bucura din plin de norocul acesta. „Succesul meu nu se va repeta niciodată, îşi spunea, niciodată nu voi reuşi, neîndrăgostit fiind, pe lîngă o femeie foarte virtuoasă şi cu o situaţie deosebită în lume. Nu voi mai avea niciodată succes, dacă voi mai avea, decît, după cum îmi spune Ernest, datorita mijlocului banal şi vulgar al *contagiunii în iubire.* Sînt prea

ageamiu ca să pot seduce pe cineva, fie chiar şi o grizetă. După o săptămînă, ori mă plictisesc şi las totul baltă, ori îmi place prea mult, ea îşi dă seama şi-şi bate joc de mine. Dacă biata doamnă de Chasteller m-a iubit, aşa cum îmi vine uneori să cred, şi dacă m-a iubit mai ales după greşeala comisă cu acel odios locotenent-co- lonel de husari, atît de vulgar, atît de banal, atît de dezgustător ca rival, asta nu s-a datorat talentului meu, ci pur şi simplu faptului că o iubeam nebuneşte... aşa cum o iubesc şi acum."

Lucien se opri o clipă. Vanitatea lui era atît de jignită în momentul acela, încît avea, în legătură cu iubirea, mai curînd amintirea ei recentă decît conştiinţa actualităţii ei.

Chiar în clipa cînd aventura cu doamna Grandet începea să-i placă nespus de mult lui Lucien, cele spuse de tatăl său făcură să se năruie tot edificiul mulţumirii de sine. Cu un ceas înainte îşi spunea încă : „Ernest se va fi înşelat şi el o dată cînd mi-a prezis că nu voi cuceri niciodată o femeie din lumea bună, fără s-o iubesc, pe altă cale decît prin milă, lacrimi şi tot ceea ce [numeşte] acest chimist cobitor *calea umeda."* Vorba revelatoare a tatălui său, urmînd după o zi de izbîndă, îl cufundă în amărăciune.

Din exces de vanitate, reuşi să rămînă nepătruns ochiului ager şi scrutător al tatălui său, care-l privea ţintă : îşi ascunse, faţă de zeflemistul acela neîndurător, cruda-i dezamăgire. Domnul Leuwen ar fi fost foarte bucuros să-şi descifreze fiul. Ştia din experienţă că acelaşi fond de vanitate care ascute durerile de acest fel e o garanţie a caracterului lor trecător. Dimpotrivă, se temea grozav de pasiunea inspirată de doamna de Chasteller. Nu reuşi să pătrundă adevărul şi aprecie în fiul său pe omul politic care înţelege perfect situaţia regelui faţă de miniştrii săi, neexagerînd nici agerimea şireată a uneia din părţi, nici slugărnicia celeilalte, slugărnicie care se trezeşte totuşi sub şfichiul usturător al glumei pariziene.

După trecere de un minut, domnul Leuwen nu maî era preocupat decît să-1 facă pe Lucien să înţeleagă bine rolul pe care avea să-1 joace pe lîngă doamna Grandet ca s-o convingă că el, Leuwen-tatăl, nu o înşelase nicidecum şi că tot răul se trăgea de la mintea greoaie a domnului Grandet; şi că el, Leuwen, se angaja să dreagă lucrurile.

Din fericire pentru eroul nostru, după o şedinţă de o oră, domnul * * * veni în vizită la tatăl său.

— Te duci în piaţa Madeleine, nu-i aşa ?

— Desigur, răspunse Lucien cu o sinceritate de iezuit.

C a p i t o l u l LXXX

într-adevăr, porni în goană spre piaţa Madeleine, singurul loc din preajmă unde, în momentul acela, putea găsi oarecare linişte şi siguranţa de a nu fi tulburat de nimeni ; căci devenise un personaj de oarecare importanţă şi i se făcea curte.

Acolo, preţ de o oră, se plimbă pe dalele trotuarelor deşarte, avînd tot răgazul să-şi spună şi să-şi repete : „Nu, n-am cîştigat un lucru greu de dobîndit; da, sînt un nătărău, incapabil să obţin o femeie prin inteligenţa mea şi s-o cuceresc altfel decît prin banala metodă a *contagiunii iubirii.* Da, tatăl meu e ca toţi taţii, lucru pe care nu-1 băgasem de scamă pînă acum : cu mult mai multă inteligenţă şi chiar cu mai multă simţire decît alţii, vrea totuşi să mă facă fericit în *felul lui*, iar nu într-al meu. Ca să slujesc această pasiune a altuia, mă tîmpesc de opt luni de zile cu munca de birou cea mai obositoare şi, de fapt, cea mai stupidă. Căci celelalte victime ale fotoliului de saftian sînt cel puţin nişte ambiţioşi, ca micul Desbacs, de pildă. Frazele emfatice şi convenţionale pe care le scriu cu variaţii şi cu buna intenţie de-a înfricoşa vreun prefect care tolerează o cafenea liberală în oraşul său, sau ca să-i fac o mare bucurie altuia care, fără să se compromită, a ştiut să cucerească juriul şi să trimită la închisoare un gazetar, aceştia le găsesc frumoase, potrivite, *guvernamentale*.. Nici nu le trece prin minte că cel care le semnează nu-i decît un pungaş. Un prost ca mine, suferind de de-j licateţe, trage însă ponoasele meseriei şi nu gustă din plăcerile ei. Fac, fără să-mi placă, lucruri pe care le socotesc şi dezonorante, şi stupide. Şi, mai curînd sau mai tîrziu, vorbele astea plăcute, pe care mi le spun acum, voi avea plăcerea să le aud rostite cu glas tare şi în public, ceea ce va fi foarte măgulitor. Căci, în definitiv, afară de cazul cînd prea multă inteligenţă ucide, cum spun femeile simple, n-am decît 24 de ani şi, cu cugetul curat, cît va mai putea dăinui această şandrama de pungăşii neruşinate ? Cinci ani, zece ani, douăzeci de ani ? Probabil zece ani. Cînd voi fi abia de 40 de ani şi va avea loc o reacţiune împotriva tuturor pungaşilor ăstora, voi juca rolul cel mai jalnic ; biciul satirei, urmă el cu un surîs amar, mă va lovi pentru păcatele pe care le-am săvîrşit, fără să încerc vreo plăcere :

...Si vous vous damnez, Damnez-vous doric au moins pour des peches aimables..,

Dimpotrivă, Desbacs va juca rolul cel frumos, deoarece astăzi ar fi beat de fericire dacă s-ar vedea raportor la Consiliul de stat, prefect, secretar general. Eu nu pot vedea însă în domnul Lucien Leuwen decît un prost desăvîrşit, un mojic

iremediabil. Nici noroiul de la Blois nu m-a putut trezi. Cine te va deştepta, nemernicule ? Aştepţi să te pălmuieşti singur ? Are dreptate Coffe, sînt mai păcălit decît oricare din inimile vulgare care s-au vîndut stăpînirii. Ieri, vorbind despre Desbacs şi consorţii săi, nu mi-a spus oare Coffe, cu răceala lui neîndurătoare : «Nu-i dispreţuiesc prea mult, pentru că, la urma urmelor, n-au ce mînca» ? O avansare miraculoasă la vîrsta mea, la talentele mele şi la situaţia tatălui meu în societate, ce alt sentiment mi-a stîrnit decît uimire fără plăcere : *Asta-i tot ?* A venit momentul să mă trezesc. Ce nevoie am eu de avere ? Un prînz de cinci franci şi un cal nu-mi sînt de ajuns, şi chiar mai mult decît îmi trebuie ? Restul e mai adesea corvoadă decît plăcere. Mai ales acum, cînd pot spune : «Nu dispreţuiesc ceea ce nu cunosc», ca un filozof prost, în genul lui Jean-Jacques [1]. V-am gustat, succese mondene, surîsuri, strîngeri de mînă din partea deputaţilor de la ţară şi a subprefecţilor în concediu, bunăvoinţă grosolană în privirile unui salon întreg !... Am să vă întîlnesc iarăşi, peste un sfert de ceas, în foaierul Operei. Dar dacă, fără să mai trec pe la Operă, aş pleca, să mai zăresc singurul loc din lume unde e pentru mine putinţa fericirii ?... în optsprezece ore pot fi pe strada Pompei

Ideea aceasta îl stăpîni timp de o oră. De cîtăva vreme, eroul nostru devenise mult mai îndrăzneţ, văzuse îndeaproape temeiurile care-i determină pe oameni să acţioneze. Timiditatea de acest fel, care unui ochi pătrunzător îi vesteşte un suflet sincer şi mare, nu putuse rezista la prima experienţă a importantelor probleme de stat. Dacă şi-ar fi frecat coatele de birourile tatălui său, ar fi rămas poate, toată viaţa lui, un om valoros, cunoscut ca atare de o persoană sau două. îndrăznea acum să creadă în primul său impuls şi sa stăruie într-însul, pînă ce i s-ar dovedi că greşeşte. Datorită *ironiei* tatălui său, nu putea să se mulţumească cu simple pretexte. „în fond, îşi spunea, n-am de cruţat decît inima mamei şi vanitatea tatălui meu, care va uita, după o lună şi jumătate, castelele sale din Spania pentru fiul său, care e prea de tot

1 Jean-Jacques Rousseau. 356

ţăranul de la Dunăre [2] ca să facă dintr-însul ceea ce vrea : un om dibaci, care ştirbeşte straşnic bugetul."

Cu ideile acestea bine fixate în mintea lui, ca nişte noi adevăruri netăgăduite, Lucien ajunse la Operă. Muzica banală şi paşii fermecători ai domnişoarei Eisler îl încîntară şi îl uimiră. îşi spunea vag că nu se va mai bucUra multă vreme de lucrurile astea frumoase, şi în felul acesta nu-1 indispuneau. în timp ce muzica îi înaripa imaginaţia, raţiunea lut cerceta cu luare-aminte mai multe perspective ale vieţii : „Dacă, făcînd agricultură, n-aş veni în contact cu nişte ţărani pungaşi, pe care preotul îi aţîţă împotriva mea, cu un prefect, care-mi sustrage ziarul de la poştă (cum îi dădusem a înţelege, mai zilele trecute, prostănacului de prefect de * * *), ar fi un gen de muncă ce mi-ar plăcea... Să trăiesc la moşie cu doamna de Chasteller şi să scot din recoltă douăsprezece sau cinci-; sprezece mii de franci necesari luxului nostru modest!.., Ah ! America !... Acolo nu-s prefecţi ca domnul de Seranvilje", gîndi trecînd în revistă toate vechile lui idei despre America şi domnul de La Fayette. Cînd îl vedea, în fiecare duminică, pe domnul de La Fayette la domnul de T... [1], îşi închipuia că americanii ar avea cu toţii bunul lui simţ, onestitatea, înalta lui înţelepciune, precum şi eleganţa purtărilor sale. Fusese însă crunt dezamăgit; acolo domneşte majoritatea, alcătuită în mare parte din poporul de jos. „La New York, carul statului a căzut într-o cu totul altă rutină. Sufragiul universal domneşte ca un tiran, dar ca un tiran cu mîi- nile murdare. Dacă nu sînt pe placul cizmarului meu, acesta răspîndeşte pe socoteala mea o calomnie care mă supără, aşa că trebuie să-mi măgulesc cizmarul. Oamenii, în loc să fie cîntăriţi, sînt număraţi, şi votul meseriaşului celui mai grosolan are aceeaşi greutate ca şi votul lui Jefferson culegînd uneori mai multe simpatii. Clerul îi îndobitoceşte mai rău ca la noi: porunceşte într-o duminică dimineaţa călătorului cu diligenţa să coboare, întrucît, călătorind duminica, face muncă de rob şi cade la mare păcat... Grosolănia aceasta generală şi sumbră m-ar înăbuşi... în sfîrşit, voi face Bathil- dei în voie..."

2 Eroul unei fabule a lui La Fontaine, prototipul omului din-

1 E vorba de salonul lui *Destutt de Tracy,* unde Stendhal în- tîlnise de nenumărate ori, în timpul Restauraţiei, pe La Fayette, faţă de care nutrea o mare admiraţie.

Stărui îndelung asupra acestui gînd, care-1 umplu în cele din urmă de uimire şi se simţi fericit găsind că-i atît de adînc înrădăcinat în mintea lui.
„Sînt aşadar sigur că o voi ierta ! Nu-i o iluzie." Iertase pe de-a-ntregul greşeala doamnei de Chasteller. „Aşa cum e, e pentru mine singura femeie din lume... Cred că e mult mai delicat să n-o las să bănuiască niciodată cum că aş cunoaşte urmările slăbiciunii ei pentru domnul de Busant de Sicile. Dacă va voi, îmi va spune... Munca asta stupidă de birou îmi dovedeşte cel puţin că sînt capabil să-mi cîştig existenţa, la nevoie, pentru mine şi pentru soţia mea. «Cui i-ai dovedit asta ? întrebă partea adversă, şi la această obiecţie Lucien încremeni. Oamenilor ăstora, pe care nu-i vei mai vedea niciodată şi care de îndată ce-i vei părăsi te vor calomnia !...» Ei nu, zău, mi-am dovedit-o mie, asta-i esenţialul, ce-mi pasă de părerea cetei aceleia de semi- pungaşi care privesc cu gura căscată Crucea Legiunii de Onoare şi avansarea mea rapidă ? Nu mai sînt tînă- rul sublocotenent de lăncieri în drum spre Nancy ca să-şi ajungă regimentul, robit încă nenumăratelor mici slăbiciuni ale vanităţii, care mă revoltam la cuvintele usturătoare ale lui Ernest Develroy : «Fericit că ai un tată care-ţi dă pîinea !» Bathilde mi-a spus cuvinte adevărate. M-am comparat, din porunca ei, cu sute de oameni, şi dintre cei mai vrednici... Voi face ca toată lumea, voi înlătura moralitatea din acţiunile mele oficiale. Ei bine, ştiu că pot munci de două ori mai mult decît şeful de birou cel mai greoi, şi prin urmare cel mai preţuit, chiar şi cînd e vorba de o misiune pe care o dispreţuiesc şi care la Blois m-a acoperit cu un noroi poate binemeritat."
Lucien era oarecum fericit de asemenea gînduri ; sunetele orchestrei, bărbăteşti şi viguroase, paşii minunaţi, plini de graţie ai domnişoarei Eisler îl distrăgeau din cînd în cînd de la gîndurile lui, dîndu-le un farmec şi o vigoare seducătoare. Mai cerească era însă imaginea doamnei de Chasteller, care-i stăpînea viaţa în fiecare clipă.
împletirea gîndurilor şi a iubirii făcu din finalul acestei seri petrecute într-un colţ de lîngă orchestră unul din ceasurile cele mai plăcute din viaţa sa. Cortina căzu însă.
Să se întoarcă aca^să şi să întreţină o convorbire amabilă cu tatăl său, însemna să revină iarăşi, şi în chipul cel mai neplăcut, în lumea reală, şi, să spunem cu tot curajul, într-o lume plicticoasă.
„Nu trebuie să mă întorc acasă pînă la ora 2 noaptea dacă vreau să mă feresc de dialogul cu tata !"

Lucien intră într-un hotel cu odăi mobilate cu luna, alese un apartament mic, plăti, dar i se cerură în mod stăruitor actele de identitate. Se înţelese cu hotelierul, asigurîndu-1 că nu se va culca acolo noaptea aceea şi ca-şi va prezenta actele a doua zi.

Se plimba încîntat în micul său apartament, frumos mobilat, spunîndu-şi „Aci sînt liber". Sc înveseli ca un copil la gîndul numelui de împrumut pe care şi-1 va lua în acel hotel. „îmi voi ticlui un nume fals, ca să-mi asigur cît mai bine libertatea. Aici, îşi spunea, plimbîndu-se cu multă plăcere, voi fi cu totul la adăpost de veşnica solicitudine a tatii şi a mamei."

Da, cuvîntul acesta grosolan fu rostit de eroul nostru, şi-mi pare rău nu de el, ci de firea omenească.

Ceea ce dovedeşte că instinctul libertăţii zace în toate inimile şi că nu poate fi jignit fără consecinţe grave în toate acele ţări în care, datorită ironiei, s-a rupt vraja prostiilor.

După o clipă, Lucien îşi reproşă vehement cuvîntul grosolan faţă de mama sa, dar, în definitiv, fără să-şi dea ,seama, această excelentă mamă atentase şi ea desigur la libertatea lui.

Doamna Leuwen credea cu toată convingerea că procedase cît mai delicat şi cu toată dibăcia posibilă nerostind niciodată numele doamnei de Chasteller. Dar un sentiment mai pătrunzător decît inteligenţa parizienei, recunoscută ca superlativă, dăduse lui Lucien certitudinea că mama lui o ura pe doamna de Chasteller.

„însă, îşi spunea el, sau mai degrabă simţea, fără să-şi mărturisească, mama nu trebuie nici s-o iubească, nici s-o urască pe doamna de Chasteller ; *trebuie să-i ignore existenţa."*

E de la sine înţeles că în această stare de spirit Lucien nu se simţi ispitit să se ducă şi să se înăbuşe printre ideile greoaie din salonul doamnei Grandet şi nici să se expună strîngerilor ei de mînă. Era însă aşteptat cu nelinişte în acel salon. Vălul sumbru care întuneca uneori însuşirile plăcute ale lui Lucien, reducîndu-1 cel puţin în aparenţă în ochii doamnei Grandet la rolul unui filozof rece, revoluţionase acea femeie pînă atunci înţeleaptă şi ambiţioasă.

„Nu-i amabil, îşi spunea, dar e cel puţin perfect sincer."

Cuvîntul acesta însemnă primul pas către un sentiment pe care nu-1 cunoscuse pînă atunci şi pe care nici nu-1 credea cu putinţă.

C a p i t o l u l I/XXXI

Lucien mai avea prostul obicei si marea imprudenţă de a fi natural în intimitate, chiar cînd aceasta nu pornea din

adevărată iubire. I s-ar fi părut de neiertat să se prefacă faţă de o fiinţă la care petrecea patru ore pe zi.
Cusurul acesta, la care se adăuga şi înfăţişarea lui naivă, fusese mai întîi luat drept prostie, dar mai apoi îi atrase uimirea şi după aceea interesul doamnei Grandet, lucru de care Lucien s-ar fi lipsit. în persoana doamnei Grandet nu era numai femeia ambiţioasă, înzestrată cu multă judecată şi urmărind cu grijă realizarea proiectelor ei, ci şi o inimă de femeie care nu iubise încă pînă atunci. Caracterul firesc al lui Lucien părea foarte ridicol alături de o femeie de 26 de ani, dominată de cultul consideraţiei şi al ploconirii în faţa privilegiului, care atrage clupă sine sprijinul opiniei aristocratice. întîmplător însă, din partea unui bărbat al cărui suflet naiv, străin oricăror şiretlicuri vulgare, împrumuta tuturor gesturilor lui o culoare de singularitate şi de nobleţe deosebită, firescul acesta era tot ce putea fi mai calculat ca să stîrnească un sentiment neobişnuit într-o inimă atît de uscată pînă atunci.
Vom mărturisi că, după o jumătate de oră de vizită, Lucien vorbea puţin şi nu prea bine dacă nu îndrăznea să-şi permită a spune tot ce-i trecea prin minte.
Obiceiul acesta, antisocial la Paris, îi scăpase pînă în âcea epocă a vieţii lui, deoarece, cu excepţia doamnei de Chasteller, nimeni nu fusese intim cu Lucien, iar el nu-şi prelungise niciodată vizitele peste douăzeci de minute.
Vizitele pe care i le făcea doamnei Grandet scoaseră la iveală acest grav defect, cel mai nimerit dintre toate să dea peste cap norocul unui bărbat. Oricît s-ar fi silit, Lucien era cu totul incapabil să-şi ascundă o schimbare de dispoziţie, iar în fond avea un caracter cît se poate de schimbăcios.
Defectul acesta, ascuns în parte prin purtării^ cele mai nobile şi cele mai simple ale unei politeţi alese, pe care o deprinsese de la o mamă inteligentă, păruse odinioară fermecător în ochii doamnei de Chasteller. Fusese o noutate încîntătoare pentru ea, obişnuită cu egalitatea aceea de caracter, capodoperă a ipocriziei denumite astăzi „o educaţie desăvîrşită" la persoanele prea nobile şi prea bogate, educaţie care lasă un fond de uscăciune de nelecuit în sufletul care o practică, precum şi în acela al partenerului său.
Lui Lucien amintirea unei idei scumpe, o zi cu nori sumbri, bîntuită de vîntul de miazănoapte, descoperirea neaşteptată a unei noi mişelii, sau cutare eveniment tot atît de obişnuit îi erau de ajuns ca să-1 transforme în alt om. împotriva acestei nefericiri caraghioase şi atît de rare în veacul nostru, aceea de

a lua lucrurile în serios, nu întîlnise în viaţa lui decît un singur corectiv : să stea închis într-o cămăruţă cu doamna de Chasteller, avînd deplina siguranţă că uşa e bine păzită şi că nu se va deschide pentru nici un nepoftit care-ar fi putut apărea pe neaşteptate.

După asemenea precauţii, să recunoaştem, ridicole pentru un locotenent de Jăncieri, era, atuftci, mai amabil poate ca oricînd. Dar precauţiile astea delicate, pe măsura unui spirit bolnav şi deosebit, riu ie putea nădăjdui din partea doamnei Grandet, său i s-ar fi părut nepotrivite şi odioase. Din pricina aceasta era adeseori tăcut şi absent. Dispoziţia aceasta se agrava datorită şi mentalităţii — nu prea încurajatoare pentru un suflet nobil — persoanelor care alcătuiau anturajul obiş-nuit al acestei celebre femei.

Cu toate acestea, era aşteptat cu nelinişte în acel salon. în primul ceas ai serii, care răvăşise sufletul lui Lucien, doamna Grandet domnise ca dc obicei. Apoi fusese cuprinsă de uimire, iar după aceea, de cea mai vie mînie. Nu era preocupată, clipă de clipă, decît de Lucien. O astfel de statornicie era pentru ea un lucru nemaipomenit. Starea în care se simţea umplea -oarecum de uimire, era însă ferm convinsă că numai mîndria sau onoarea jignita era unica pricină a stării aceleia îngrozitoare prin care trecea.

Cu răsuflarea tăiată, cu ochii încremeniţi intre pleoapele-i contractate şi imobile, ca sub efectul unei dureri fizice, punea întrebări scurte fiecăruia dintre deputaţii, *pairii* sau bugetivorii care soseau unul cîte unul în salonul ei. Nu îndrăznea să rostească faţă de nimeni numele asupra căruia i se concentrase toată luarea-aminte în seara aceea. Şi deseori era nevoită să poarte cu domnii aceia conversaţii nesi'îrşite, în speranţa permanentă că s-ar putea ivi şi numele domnului Leuwon-fiul, ca o circumstanţă accesorie.

Principele moştenitor anunţase o partidă dc vînă- toare în pădurea de la Compiegne, unde era vorba să se hăituiască nişte căprioare. Doamna Grandet ştia că Lucien pariase cinci sute de franci contra o mie patru sute că întîia căprioară va fi doborî tă la mai puţin de douăzeci şi unu de minute după apariţie. Lucien fusese introdus în societatea aceea atît de înaltă datorită trecerii bătrînului general, ministrul de război. Nu exista pe atunci distincţie mai măgulitoare pentru un tînăr legat de clasa stăpînitoare sau orientat militarist. Ce ghelir bugetar i-ar fi fost refuzat însă, peste zece ani, bărbatului care vîna, ca al zecelea, cu prin-

cipele moştenitor ? Acesta nu admitea decît zece persoane, deoarece unul din oamenii de litere din cercul său descoperise că monseniorul, fiul lui Ludovic al XlV-lea şi Delfin al Franţei, nu accepta decît numărul acesta de curteni la vînătorile lui de lupi.

„Nu cumva, îşi spunea doamna Grandet, principele moştenitor va fi anunţat pe neaşteptate că vrea să primească în seara asta pe viitorii vînători de căprioare ?" Dar bieţii deputaţi şi *pairi* pe care-i primea ea se gîn- deau la bani şi nu prea erau din lumea cu care se încerca refacerea unei Curţi ca să fie în curent cu asemenea lucruri. Reflectînd astfel, doamna Grandet renunţă să afle adevărul de la domniile-lor. „în orice caz, îşi spunea, nu era de datoria lui să-şi facă apariţia numai cinci minute, sau să trimită măcar un bilet ? Purtarea asta e îngrozitoare."

Bătu ora 11, unsprezece şi jumătate, miezul nopţii; Lucien nu se ivea. „A, voi căuta să-1 lecuiesc de ademenea impoliteţe !" îşi spuse doamna Grandet ieşiri- du~şi din fire.

în noaptea aceea somnul nu se apropie de pleoapa ei, cum âr spune oamenii care ştiu să scrie... Roasă de mînie şi de disperare, căuta o distracţie în . ceea ce curtenitorii ei prieteni numeau studiile ei istorice. Camerista începu să-i citească *Memoriile* doamnei de Motteville[1], care, pînă deunăzi, i se păreau a fi manualul femeii din lumea mare. Aceste memorii dragi i se părură în noaptea aceea lipsite de orice interes. Trebui să recurgă la romane, împotriva cărora, de opt ani de zile, doamna Grandet tuna şi fulgera în salonul ei.

1 Motteville,'Franţoise de (1621—1689), autoarea unui volum de memorii intitulate Memoirespour servir â l'Histoire de Anne d'Antriche depuis 1615 jusqu'en 1666 (Memorii pentru a sluji . Istoriei Annei de Austria, din 1615 pînă în 1666).

în tot timpul nopţii,, doamna Trublet, camerista ei de încredere, fu silită să urce în biblioteca de la etajul al doilea, ceea ce i se părea foarte anevoios, şi aduse, succesiv, mai multe romane. Neplăcîndu-i însă nici unul şi coborînd din ce în ce mai jos, sublima doamnă Grandet, care simţea o adevărată repulsie faţă de Rousseau, trebui să recurgă la *Noua Eloiză.* Tot ce poruncise să i se citească la începutul nopţii i se părea rece, plicticos, necorespunzător cu gîndurile ei.
Se nimeri ca emfaza cam pedantă care-i îndemna pe cititorii mai delicaţi să închidă cartea aceasta să fie tocmai pe măsura sensibilităţii burgheze şi de dată recentă a doamnei Grandet. Cînd zări zorii zilei printre crăpăturile obloanelor, o concedie pe doamna Trublet. Se gîndise tocmai că va primi, dis-de-dimineaţă, o scrisoare de scuze. „Mi se va aduce scrisoarea pe la ora 9 şi-i voi răspunde aşa cum se cuvine." Liniştită oarecum de ideea răzbunării, adormi în sfîrşit, potrivind cuvintele pentru biletul ei de răspuns.
Pe la ora 8, însă, doamna Grandet sună nerăbdătoare, bănuind că s-a făcut ora prînzului.
— Scrisorile ! Jurnalele mele ! strigă ea prost dispusă.
Se sună după portar, care sosi ţinînd în mînă doar cîteva plicuri murdare, în care se aflau ziarele. Ce contrast faţă de bileţelul frumos, atît de elegant şi*He bine împăturit, pe care ochiul ei însetat îl căuta printre aceste jurnale ! Lucien era neîntrecut în arta de-a împături biletele şi poate că la talentul acesta atît de elegant al lui se arătase doamna Grandet deosebit de simţitoare.
Dimineaţa trecu în elaborarea unor proiecte de uitare şi chiar de răzbunare, dar doamnei Grandet i se păru totuşi fără sfîrşit. La prînz îşi teroriza servi to-

l:

rii şi soţul Văzîndu-1 vesel, îi înşiră, plină de răutate, tot ce aflase în legătură cu gafa lui faţă de generalul ministru de război. Domnul Leuwen nu-i încredinţase însă lucrurile astea decît sub pecetea tainei.

Bătu ora 1, unu şi jumătate, 2 ! Caracterul ciclic al bătăilor, care îi aminteau doamnei Grandet cruda noapte pe care o petrecuse, o exasperă. Rămase multă vreme ca ieşită din firg. Deodată — cine şi-ar fi închipuit un asemenea lucru din partea unui caracter stăpînit de vanitatea ceia mai copilărească ? — se gîndi să-i scrie lui Lucien. Se zbătu un ceas întreg în luptă cu îngrozitoarea ispită: *să scrie ea cea dinţii.* Pînă la urmă cedă, neascunzîndu-şi însă întreaga grozăvie a gestului.

„Ce avantaj îi voi da asupra mea ! Şi cîţe zile severe vor trebui ca să-1 fac să uite părerea pe care şi-o va face asupră-mi la vederea biletului ! In definitiv, însă, spuse amorul, luînd masca paradoxului, ce înseamnă un amant ? E o unealtă de care te freci ca să obţii plăcere. [1] Ei bine, în clipa asta, singura plăcere pe care mi-o poate dărui acest domnişor e aceea de a-i scrie. Ce-mi pasă de impresia lui *?* A mea va fi plăcută, îşi spuse cu o bucurie sălbatică, şi altceva nici nu mă interesează !" Ochii ci erau superbi în clipă aceea.

Doamna Grandet ticlui o scrisoare care nu o mulţumi, apoi a doua, a treia. In sfîrşit, expedie a şaptea sau a opta :

„JSoţul meu, domnule, are să vă comunice ceva. Vă aşteptăm, şi ca să nu aşteptăm mereu, ck toate că ne-am dat întîlnirc, bizuindu-mă pe seriozitatea dumneavoastră, am luat hotărîrea să vă scriu.

Primiţi complimentele mele,

Ah gu s t in e Grandet P.-S. Veniţi înainte de ora 3."

însă în momentul trimiterii scrisorii acesteia, apreciată ca mai puţin imprudentă şi, mai ales, mai puţin umilitoare pentru vanitatea ei, trecuse de ora două şi jumătate.

Valetul personal al doamnei Grandet îl găsi pe Lucien stînd foarte liniştit la biroul lui ministerial, dar, în loc să se ducă la ea, el îi scrise :

1 însemnarea marginală a autorului : „De pus aceasta la moral. Ştii onest."

în ediţia H. Martineanu, textul continuă astfel : „D. Cuvier îmi spunea : «Pisica dumitale nu te mîngîie, se mîn- gîie de dumneata». în acest sens felin trebuie interpretată fraza precedentă, uşor echivocă."

„Doam?iă,
Sînt de două ori nefericit: nu pot avea onoarea să vă înfățișez respectele mele nici în dimineața aceasta, și poate nici diseară. Sînt pironit la birou de o lucrare urgentă, în care din imprudență m-am angajat. Știți că, în calitate de funcționar respectuos, n-aș vrea, pentru nimic în lume, să-mi supăr ministrul, care nu va înțelege niciodată importanța jertfei întru împlinirea datoriei, neprezentîndu-mă la ordinele domnului Grandet și ale dumneavoastră.
Binevoiți a primi din nou asigurarea devotamentului celui mai respectuos,
Lucien Leuwen"
Doamna Grandet calcula de douăzeci dc minute, timpul absolut necesar lui Lucien ca să alerge la picioarele ei. Trăgea cu urechea ca să audă uruitul roților de la cabrioleta lui, cu care începuse să se deprindă. Deodată, spre marea ei mirare, servitorul ei bătu la ușă și-i înmînă biletul lui Lucien.
La vederea biletului, furia doamnei Grandet se trezi iarăși; trăsăturile i se zgîrciră și aproape simultan fața

ei deveni stacojie. „N-are nici măcar scuza absenţei de îa birou. Cum adică, a văzut scrisoarea mea, şi în loc să alerge la picioarele mele, îmi scrie ?!"

— Ieşi, spuse valetului, cu o privire care-l umplu ***de*** spaimă.

„Prostuţul ăsta se poate răzgîndi, va veni peste un sfert de oră, îşi spuse; e mai bine să vadă că scrisoarea nici nu i-a fost deschisă... Ar fi şi mai bine, însă, gîndi după cîteva clipa, să nu mă găsească acasă."

Sună şi porunci să se înhame caii la trăsură.

Se plimba frămîntîndu-se ; biletul lui Lucien era pe o mescioară, lîngă fotoliul ei, şi ori de cîte ori trecea pe lîngă ea, sc uita, fără voia ei, la bileţel.

Fu anunţată că trăsura e gata. Cînd servitorul ieşi, se aruncă asupra scrisorii şi o deschise /ai o mişcare furioasă, fără să-şi fi permis, ca să spunem aşa, asemenea faptă. Capacitatea politică era mai slabă decît femeia cea tînără.

Scrisoarea lui atît de rece o înnebuni pe doamna Grandet. Vom face observaţia, ca să scuzăm puţintel o atare slăbiciune, că la cei 26 de ani ai ei nu iubise niciodată. îşi interzisese chiar şi prieteniile acelea galante care pot duce la iubire. Acum iubirea se răzbuna şi, de optsprezece ceasuri, orgoliul cel mai înrădăcinat, cel mai oţelit prin obişnuinţă se lupta cu inima acestei doamne Grandet, a cărei ţinută era atît de. impunătoare şi al cărei nume era atît dc onorat în analele virtuţii contemporane.

N-a fost furtună sufletească mai dureroasă ; la fiecare nouă criză provocată de durerea-i chinuitoare, sărmanul orgoliu era înfrînt şi pierdea terenul. Era prea multă vreme de cînd i se supusese orbeşte doamna Grandet şi era plictisită de genul de plăceri pe caro i-1 dăruia.

Deodată, deprinderea aceasta sufletească a ei şi cruda patimă, care-şi disputau sufletul doamnei Grain- det, îşi uniră eforturile, o exasperară. Cum ! Să-şi vadă ordinele ocolite, călcate, dispreţuite de un bărbat ? „Nu ştie, oare, cum să se poarte în lume ?" îşi spunea.

în sfîrşit, după două ore de chinuri sfîşietoare — cu atît mai greu de îndurat cu cît le încerca întîia dată, ea, femeia cea sătulă de măguliri, omagii şi onoruri din partea bărbaţilor celor mai cu vază din Paris — era cît pe-aci să triumfe orgoliul. Coborî din casă, nefericită la culme, şi se sui în trăsură, silită de durerea care-i sfîşia inima să umble de colo pînă colo. Abia instalată în trăsură, îşi schimbă părerea. „Dacă vine, n-are să mă găsească", îşi spuse.

— Strada Grenelle, la Ministerul de Interne, spuse valetului.

Se încumeta să-1 caute pe Lucien la biroul lui.

Nu vru să privească situaţia în faţă. Dacă ar fi renunţat la această hotărîre, şi-ar fi pierdut cunoştinţa.
Zăcea, distrusă de durere, într-un colţ al trăsurii. Mişcarea silnică, întipărită de zguduiturile trăsurii, o alinta parcă, distrăgînd-o oarecum.

C a p i t o l u l LXXXII

La intrarea doamnei Grandet în biroul lui, Lucien fu cuprins de cea mai vie indispoziţie : „Aşadar, femeia asta n-o să mă mai lase niciodată în pace ! Ma ia, desigur, drept unul din valeţii care o înconjoară. Ar fi trebuit să înţeleagă din biletul meu că nu vreau s-o văd !"
Doamna Grandet se aruncă într-un fotoliu, cu toată mîndria unei persoane care, de şase ani încoace,
aruncă în fiecare an o sută douăzeci de mii de franci pe piaţa Parisului. Această nuanţă bănească îl izbi pe Lucien şi nimici într-însul orice simpatie. „Voi avea de-a face, işi spuse, cu o băcăniţă *care cere să i se achite datoria.* Va trebui să vorbesc limpede şi tare, ca să mă înţeleagă."
Doamna Grandet rămînea tăcută în fotoliu ; Lucien şedea nemişcat, într-o poziţie mai mult birocratică decît galantă : mîinile îi erau rezemate pe braţul fotoliului, iar picioarele — întinse în toată lungimea lor. Avea fizionomia unui negustor *în pagubă,* fără umbra unui sentiment generos. Dimpotrivă, aparenţa unor simţiri aspre, strict juste, răutăcios egoiste.
După trecere de un minut, Lucien se ruşină parcă. „A, dacă m-ar vedea doamna de Chasteller! I-aş răspunde însă : «Politeţea ax travesti prea mult ceea ce aş avea de spus acestei băcăniţe mîndre de omagiile deputaţilor ei de centru»."
— E nevoie, domnule, îi spuse doamna Grandet, să vă rog să-1 invitaţi pe uşier să se retragă ? •
Limbajul doamnei Grandet înnobila funcţiunile, potrivit obiceiului ei. Nu era vorba decît de un simplu om de serviciu, care, văzînd o doamnă frumoasă, cu echipaj propriu, intrînd cu un aer atît de tulburat, rămăsese, din curiozitate, să aţîţe, chipurile, focul, care ardea de minune.
La îndemnul privirii lui Lucien, omul ieşi. Tăcerea stăruia.
— Cum, domnule, spuse în sfîrşit doamna Grandet, nu sînteţi mirat, încremenit, ruşinat că mă vedeţi aici ?
— Vă voi mărturisi, doamnă, că nu sînt decît mirat de un gest atît de măgulitor, desigur, dar pe care nu-1 merit.
Lucien nu se putuse sili într-atît încît să rostească vorbe hotărît nepoliticoase, însă tonul cu care spusese acele cuvinte n-avea nimic dintr-un reproş pasionat, dîndu-le o nuanţă de insultă rece. Jignirea sări în ajutorul doamnei Grandet, întărindu-i curajul şovăitor. întîia dată în "viaţa ei era timidă,

sufletul ei, atît de uscat şi rece, încerca de cîteva zile simţiri duioase.

— M i se părea, domnule, reluă cu vocea vibrantă de emoţie, dacă am înţeles bine asigurările, uneori nesfîrşite, privitoare la înalta dumneavoastră virtute, că aveţi pretenţia de-a fi un om onest.

— Pentru că îmi faceţi cinstea să vorbiţi despre mine, doamnă, vă voi mărturisi că încerc să fiu> drept şi să-mi dau scama, fără a-mi face. iluzii, de poziţia mea, precum şi de poziţia celorlalţi faţă de mine.

—• Dreptatea dumneavoastră apreciativă se va coborî oare pînă acolo încît 'să ia în consideraţie primejdia la care mă expune, în clipa de faţă, gestul acesta al meu ? Doaitina de Vaize poate să-mi recunoască livreaua.

— Tocmai, doamnă, pentru că-mi dau seama de primejdia gestului, nu ştiu cum s-o împac cu ideea pe care mi-am făcut-o despre înalta prudenţă a doamnei Grandet.

— De bună seamă, domnule, că aţi împrumutat de la mine această rară prudenţă şi aţi *găsit util* să vă schimbaţi, în douăzeci şi patru de ore, toate sentimentele â căror asigurare se reînnoia necontenit şi mă importuna zilnic !

„Pe durhnezeul meu, doamnă, gîndi Lucien, nu voi avea bunăvoinţa să mă las învins de această frazeologie vagă !"

— Doamnă, răspunse cu cel mai mare sînge rece, sentimentele de care îmi faceţi cinstea să vă amintiţi au fost umilite printr-un succes pe care nu şi l-au cucerit în mod exclusiv. Aşa că sentimentele acestea au dispărut, ruşinate de eroarea lor. înainte de asta, au

obţinut dureroasa certitudine ca nu-şi datorau părelnicul lor triumf decît promisiunii foarte prozaice a unei recomandări pentru obţinerea unui minister. Inima, pe care îşi închipuiau, cu totul nesăbuit, că ar putea-o îndupleca, a cedat pur şi simplu înaintea unui calcul de ambiţie, iar dragostea n-a fost decît o vorbă goală. în sfîrşit, mi-am dat seama că eram... înşelat; e o explicaţie, doamnă, pe care absenţa mea încerca să v-o cruţe. Acesta e felul meu de a fi om onest.

Doamna Grandet nu răspundea. „Ei bine, gîndi Lucien, vă voi răpi orice mijloc de a vă preface că nu înţelegeţi." Adăugă pe acelaşi ton :

— Cu oricîtă tărie sufletească ar îndura o inimă ce ştie să aspire la situaţii înalte durerile care rezultă din sentimente vulgare, există un gen de nenorocire pe care o inimă nobilă o suportă cu greu, acela al unei greşeli de calcul. Or, doamnă, şi spun asta cu părere de rău şi numai pentru că mă siliţi, poate

că v-aţi.. înşelat în rolul pe care înalta dumneavoastră înţelepciune binevoise a-1 destina lipsei mele de experienţă. Iată, doamnă, cuvintele neplăcute pe care doream să vi le cruţ, şi, purtîndu-mă astfel, mă credeam un *om onest,* vă mărturisesc, dar mă urmăriţi In ultimele mele poziţii de apărare, în biroul acesta...

Lucien ar fi putut urma la nesfîrşit asemenea justificare atît de lesnicioasă ; doamna Grandet era doborîtă. Durerile orgoliului ei ar fi fost sălbatice dacă, din fericire pentru dînsa, un sentiment mai puţin sec nu i-ar fi uşurat suferinţa.

La cuvintele fatale şi prea adevărate de *recomandare pentru obţinerea unui minister,* doamna Grandet fşi acoperise ochii cu batista. îndată, apoi, Lucien observă la ea unele mişcări convulsive care o sileau să-şî schimbe poziţia în imensul fotoliu aurit al ministerului.

Fără voie, Lucien deveni foarte atent. „Iată, fără-n- doială, îşi zise, cum răspund aceste actriţe pariziene Ia învinuirile fără replică." Totuşi, fără voie, iarăși, era cam mişcat de imaginea, bine compusă, a celei mai mari nefericiri. Gorpul acesta, care se zbătea sub ochii lui, era, de altminteri, atît de frumos !
Doamna Grandet simţea în zadar că trebuia cu orice preţ să curme vorbele acelea fatale ale lui Lucien, care avea să se irite progresiv de sunetul cuvintelor lui, luîndu-şi angajamente la care nici nu se gîndea, poate, la început. Trebuia aşadar să-i răspundă într-un fel, nu avea însă puterea să vorbească.

Cuvîntarea aceasta a lui Lucien, care i se părea atît de lungă doamnei Grandet, se termină în sfîrşit, dar doamna Grandet socoti că se încheie prea curînd, deoarece trebuia să răspundă, dar nu ştia ce să spună. Situaţia aceasta chinuitoare îi modifică felul de-a simţi. întîi îşi spunea, ca de obicei : „Ce umilinţă !" Apoi nu mai fu simţitoare la nenorocirile orgoliului, încercînd o durere "mult mai . sfîşietoare. Avea să-i lipsească ceea ce constituia, de cîteva zile, singura ei afecţiune în viaţă. Ge va face ea cu salonul şi cu plăcerea de-a da serate strălucitoare, în care s-ar petrece şi în care n-ar mai rămîne decît cea mai bună societate de la Gurtea lui Ludovic-Filip ?

Doamna Grandet găsea că Lucien are dreptate, vedea: cît de neîntemeiată e mînia "ei, la care nu se mai gîndea, și, mergîud chiar și mai departe, îi lua partea lui Lucien împotriva ei înseşi.

După o tăcere de mai multe minute, doamna Grandet îşi luă-batista de la ochi, şi Lucien fu izbit de una din cele mai nemaipomenite schimbări de fizionomie din cîte văzuse vreodată. Pentru prima oară, cel puţin în ochii lui Lucien, fizionomia aceasta avea o expresie feminină. Lucien observa această schimbare, dar nu se simţea prea mişcat. în clipa

aceea, totul, tatăl său, doamna Grandet, Parisul, Ambiţia, era lovit de aceeaşi afurisenie în faţa lui. Sufletul lui nu putea fi mişcat decît la ceea ce se petrecea Ia Nancy.

— lini voi mărturisi greşelile, domnule, dar ceea ce mi se întîmpiă e măgulitor pentru dumneata. Nu mi-am călcat niciodată îndatoririle decît pentru dumneata. Curtea ce-mi făceai mă flata, mă amuza, dar nu mi se părea primejdioasă. Am fost sedusa datorită ambiţiei, mărturisesc, şi n-am cedat din iubire. Inima mea s-a schimbat însă. La aceste cuvinte, doamna Grandet se roşi foarte tare, neîndrăznind să-1 privească pe Lucien. Din nenorocire, mă simt legată de dumneata. Puţine zile au fost suficiente să-mi schimbe, fără voie, inima. Am uitat de grija dreaptă a casei ; un alt sentiment a pus stăpînire pe viaţa mea. Ideea de a te pierde, ideea mai ales că-ţi voi pierde stima mi-e nesuferită. Sînt gata de orice jertfă ca să fiu iarăşi vrednică de dînsa. Doamna Grandet îşi ascunse iarăşi chipul şi, în cele din urmă, îndrăzni să spună de după batistă : Voi rupe înţelegerea cu tatăl dumitale, voi renunţa la speranţele ministeriale, dar nu te despărţi de mine !

La aceste din urmă cuvinte, doamna Grandet îi întinse mîna cu o graţie pe care Lucien o socoti cu totul neobişnuită. Vanitatea îi spunea : „Graţia aceasta, schimbarea aceasta uimitoare la o femeie atît de mîndră se da- toresc meritului dumitale. Faptul acesta nu-i oare mai frumos decît dacă ai fi sedus-o prin propriul merit ?" Lucien rămînea însă rece la măgulirile vanităţii. Fizionomia lui nu exprima decît calcul. Neîncrederea adăuga : „Iată o femeie admirabilă, care, fără îndoială, se bizuie pe efectul frumuseţii sale. Să nu ne lăsăm înşelaţi. Să luăm aminte: Doamna Grandet îmi face dovada iubirii sale prin- tr-o jertfă destul de grea, prin jertfa mîndriei ei de totdeauna. Trebuie, aşadar, să cred în iubirea aceasta... Mai domol, însă ! Iubirea aceasta trebuie să reziste la încercări mai hotărîtoare şi mai îndelungate decît cele care au avut loc pînă acum. Ceea ce e însă plăcut, dacă iubirea aceasta e reală, e că nu o datorez milei, nu va fi o iubire inspirată prin contagiune, cum spune Ernest."

Trebuie să mărturisim că fizionomia lui Lucien nu era nicidecum a unui erou de roman în timp ce se deda acestor raţionamente înţelepte. Avea mai degrabă aerul uriui bancher care cîntăreşte oportunitatea unei mari speculaţii.

„Vanitatea doamnei Grandet, continuă ' el, poate 'considera că răul cel mai mare e acela de-a fi părăsită, *ea trebuie să jertfească orice ca să evite această umilinţă*, pînă şi interesele

ambiţiei sale. Se prea poate ca aceste jertfe să nu fie înfăptuite din iubire, ci numai din vanitate, iar vanitatea mea ar fi din cale-afară de oarba dacă s-ar făli cu o izbîndă atît de îndoielnică. Se cuvine dar să fiu plin de atenţie, de respect, numai că, în definitiv, prezenţa ei aici mă supără, nu mă simt în stare să mă supun cerinţelor ei, salonul ei mă plictiseşte. Trebuie să o fac, în mod politicos, să înţeleagă toate astea." ^

— Dpamnă, nu mă voi îndepărta, în ceea ce vă priveşte, de atenţiile cele mai respectuoase. Apropierea noastră intimă, de o clipă, n-a putut fi decît urmarea unei neînţelegeri, a unei erori, dar asta nu înseamnă că nu vă rămîn obligat pe veci. îmi datorez mie însumi, doamnă, datorez mai ales respectului meu pentru legătura noastră de o clipă mărturia adevărului. Respectul, recunoştinţa chiar, îmi umple inima, dar nu mai găsesc în ea nici o urmă de iubire.

Doamna Grandet îl privi cu ochii înroşiţi de lacrimi, dar intensa luare-aminte cu care-1 asculta te împiedicau sa curgă. După o scurtă tăcere, doamna Grandet începu să plîngă din nou, fără să se mai stăpînească. îl privea pe Lucien şi îndrăzni să-i spună aceste cuvinte ciudate :

— Tot ce spui tu e adevărat, muream de ambiţie şi de orgoliu ; văzîndu-mă nespus de bogată, scopul vieţii mele era să ajung o doamnă cu titluri de nobleţe, îndrăznesc să mărturisesc acest caraghioslîc amar. Dar nu de lucrul acesta mi-e ruşine acuma. Nu m-am dăruit ţie decît din ambiţie. Acum însă mă topesc de dragoste. Sînt o femeie vrednică de dispreţ, recunosc, umileşte-mă, merit tot dispreţul tău. Mor de dragoste şi de ruşine. Cad la picioarele tale, îţi cer iertare, nu mai am ambiţie, nici chiar orgoliu. Spune-mi ce vrei să fac în viitor. Sînt la picioarele tale, umileşte-mă cît pofteşti, cu cît mă vei umili mai mult, cu atît vei fi mai omenos mine !...

„Astea toate oare-s prefăcătorie ?" se întreba Lucien. Nu mai văzuse niciodată o scenă atît de tare.

Doamna Grandet se aruncă la picioarele lui. Lucien, în picioare, încerca s-o ridice. La aceste ultime cuvinte, simţi că braţele ei, pe care le apucase de sus, se moaie. Apoi simţi, după greutatea trupului ei, ca leşinase.

Lucien era încurcat, nu şi emoţionat. încurcătura lui izvora din teama de a călca unul din preceptele moralei sale : *să nu facă niciodată un rău inutil.*

în clipa aceea îi trecu prin minte un gînd foarte ridicol, care-i curmă orice sentiment de duioşie. Cu două zile înainte, cîţiva inşi veniseră cu o listă de subscripţie la doamna Grandet, care

avea o moşie In împrejurimile oraşului Lyon, în favoarea acelor nefe- rieiţi inculpaţi în procesul din aprilie [1] ce urmau să fie trasferaţi de la închisoarea din Perrache la Paris, pe ger, despuiaţi [2]. „Sper că mi-e îngăduit, domnilor, răspunsese ea, «ă găsesc gestul dumneavoastră ciudat. Nu ştiţi desigur că soţul meu e la conducerea statului, iar domnul prefect de Lyon a interzis această subscripţie". Ea însăşi povestise toate acestea în cercul ei. Lucien o privise, apoi spusese scrutînd-o : „Pe frigul de-acum, doisprezece din nenorociţii ăia vor muri de frig în căruţele lor, căci n-au decît haine de vară şi nici nu li se dau pături". „Atîta pagubă pentru curtea de justiţie din Paris !" spusese un deputat gros, erou din iulie. Lucien' o scrutase mereu pe doamna Grandet, care rămăsese nepăsătoare.

Văzînd-o acum leşinată, cu faţa lipsită de orice altă expresie în afară de trufia ei firească, îşi aminti de expresia pe care-o avusese în ziua cînd îi înfăţişase imaginea deţinuţilor acelora, morţi de frig şi de mizerie în căruţele lor, şi, cu prilejul acestei scene de dragoste. Lucien se comportă ca un om de partid[3]. „Ge să fac cu femeia asta ? îşi spuse. Trebuie să fiu omenos, să-i spun «cîteva vorbe bune şi s-o trimit cu orice preţ la ea acasă."

0 rezemă uşurel de fotoliu, fără s-o ridice însă de jos. Se duse şi încuie uşa. Apoi, cu o batistă muiată în apă, dintr-un modest vas de faianţă, îi umezi fruntea, obrajii, gîtul, fără să se simtă nici un moment tulburat văzînd atîta frumuseţe. „Dacă aş fi răutăcios, l-aş chema în ajutor pe Desbacs, care are în biroul lui tot felul de ape aromate." Doamna Grandet suspină în sfîrşit. „Nu trebuie să vadă că-i jos, ca să nu-şi amintească de cruda scenă."

---

1 Legea cu privire la „asociaţii" (martie 1834), care interzicea orice asociaţii politice şi era îndreptată împotriva muncitorilor şi republicanilor, a provocat cîteva izbucniri revoluţionare în întreaga Franţă, îndeosebi la Paris şi Lyon cu o crudă reprimare. Revoluţionarii din Lyon au fost arestaţi, aduşi la Paris şi judecaţi de Camera pairilor, parte fiind condamnaţi la exil, iar parte la închisoare ; pentru înăbuşirea acestei răscoale, prefectul de Lyon a fost decorat, acordînd'u-i-se şi titlul de pair al Franţei.

2 Vezi jurnalele de la începutul lunii martie 1835 (n.a.).

3' Stendhal scrisese în margine: „Căci a fi omenos înseamnă a fi partid."

0 luă în braţe şi o aşeză în marele fotoliu aurit. Atingerea cu trupul ci fermecător îi aminti totuşi puţin că-1 ţinea în braţe şi că avea la dispoziţie pe una clin femeile cele mai frumoase din Paris. Frumuseţea ei ne fiind nici expresivă şi nici graţioasă, ci o adevărată frumuseţe *sterling* [1] şi pitorească, nu pierdea mai nimic în starea de leşin. Doamna Grandet, ve- nindu-şi puţin în fire, îl. privea cu ochii întredeschişi, fără putere să ridice pleoapele.

Lucien crezu că se cuvine să-i sărute mîna. Acest gest grăbi învierea sărmanei îndrăgostite. _

— Ai să vii la -mine ? îl întrebă în şoaptă, abia articulat.

— Desigur, bizuiţi-vă pe mine. Biroul meu e un loc primejdios însă. Uşa e închisă, ar putea bate cineva. Micul Desbacs poate să se înfăţişeze...

La gîndul acelui om rău, doamna Grandet prinse puteri.

— Fii aşa de bun, şi însoţeşte-mă, pînă la trăsură.

— N-ar fi bine să vorbiţi de o entorsă înaintea slugilor dumneavoastră ?

Ea îl privi cu strălucirea iubirii celei mai aprinse în ochi.

— Prieten generos ! Niciodată n-ai încerca să mă compromiţi şi să afişezi izbîndă ! Ce inimă bună ai !

1 Autentică, curată (erigl.). 378

Lucien sc simţi înduioşat, ceea ce nu-i plăcu de loc. Aşeză pe braţul fotoliului mîna doamnei Grandet, care se sprijinea de dîrisul, şi alergă în curte să spună, cu o expresie de spaimă, slugilor ei :

— Doamna Grandet şi-a scrîntit piciorul ; poate că şi 1-a rupt. Veniţi iute !

Unul din servitorii ministerului ţinu caii, vizitiul şi valetul alergară şi o ajutară pe doamna Grandet să ajungă la trăsură. Doamna Grandet strîngea pe cît îi îngăduia puterea mîna lui Lucien. Ochii căpătară iarăşi oarecare expresie, rugătoare, atunci cînd îi spuse din trăsură i

— Pe diseară !

— Desigur, doamnă, voi trece să mă interesez de sănătatea dumneavoastră.

Păţania li se păru foarte suspectă servitorilor, surprinşi de emoţia care se citea pe faţa stăpînei lor. Oamenii aceştia se

subţiază la. Paris, iar emoţia ei nu trăda o- simplă durere fizică.
Lucien se încuie iarăşi în biroul său. Şi începu să se plimbe prin cămăruţă cu paşi mari, tăind-o în diagonală.
„Neplăcută scenă ! îşi spuse în cele din urmă. Să fie o comedie ? Nu şi-a exagerat cumva sentimentele? Leşinul a fost sincer... în măsura în care mă pricep. E un succes de vanitate... nu-mi face nici o plăcere."
încercă să-şi reia un *raport* început, dar îşi de te seama că scrie numai nerozii.
Se duse acasă, încălecă, trecu puntea de la Grenelle şi ajunse de îndată în pădurea de la Meudon, unde îşi îndemnă calul să meargă la pas, şi căzu pe gînduri.
Sentimentul dominant pe care-I încerca era acela al remuşcării pentru înduioşarea resimţită în clipa cînd doamna Grandet îşi dăduse la o parte batista ce-i aco-
perea faţa şi, mai ales, cea din clipa cînd o luase leşinată de jos, din faţa fotoliului, ca s-o instaleze în fotoliu.
„Ah, dacă sînt necredincios faţă de doamna de Chasteller, ar avea şi ea motiv să-mi fie necredincioasă. «Mi se pare că ea n-a început rău, spuse partidul advers. Drace, o naştere, atîta tot !» Pentru că nimeni nu vede lucrul acesta ridicol, răspunse Lucien înciudat, înseamnă că nu există. Ridicolul are nevoie de spectatori, altfel nu există."
întorcîndu-se în oraş, Lucien trecu pe la minister, puse să fie anunţat domnului de Vaize şi-i ceru un concediu de o lună.
Ministrul, care de trei săptămîni nu mai era ministru decît pe-jumătate şi care lăuda plăcerile odihnei — *otium cum dignitate* [1] — după cum repeta adesea, se simţi uimit şi îhcîntat de fuga aghiotantului generalului inamic. „Ce poate însenina asta ?" se gîndea domnul de Vaize.
Lucien, înarmat cu un concediu în regulă, scris de mîna lui şi semnat de ministru, se cluse, să-şi vadă mama, căreia-i vorbi de o partidă la ţară ' pentru cîteva zile.
— In ce direcţie? întrebă ca îngrijorată.
— în Normandia, răspunse Lucien, care înţelese privirea mamei sale.

1 Călătoria lui Lucien la Nancy n-a fost scrisă niciodată. Manuscrisul prezintă în locul acesta un şir de şaisprezece pagini albe (n. ed. fr.).

încercă oarecare remuşcări că îrişală o mamă atît de bună, dar întrebarea ei : *„în ce direcţie ?"* le înlăturase.

„Mama mea o urăşte pe doamna de Chasteller", îşi spuse. Cuvîntul acesta răspundea la toate obiecţiile.

Scrise un bilet tatălui său, trecu călare pe la doamna Grandet, pe care o găsi foarte slăbită ; se arătă foarte

[1] Repaus cu demnitate (lat.). **4*0**

politicos şi făgădui să treacă din nou în cursul serii. Seara plecă la Nancy, fără să-i pară rău de Paris şi dorind din toată inima ca doamna Grandet să-1 uite '.

C a p i t o l u l LXXXIII

După moartea subită a domnului Leuwen, Lucien se întoarse la Paris. Stătu un ceas de vorbă cu mama lui, iar apoi se duse la bancă. Domnul Reffre, şeful de birou, un om înţelept, cu părul alb, hîrşit în afaceri, îi spuse chiar înainte de a vorbi de moartea şefului:

— Domnule, trebuie să vorbim despre afacerile dumneavoastră, vă rog să trecem însă în camera dumneavoastră.

Aici îi spuse direct:

—- Sînteţi un bărbat, şi încă un bărbat brav, Pre- gătiţi-vă de ceea ce-i mai rău. îmi îngăduiţi să v£ vorbesc deschis ?

— Te rog, scumpul meu domn Reffre. Spune-mi limpede orice ar fi.

— Trebuie să dăm faliment.

— Doamne ! Cît sîntern datori ?

— Exact atîta cît avem. Dacă nu daţi faliment, nu vă rămîne nimic.

— E posibil să evităm falimentul ?

— Desigur, dar nu vă vor mai rămîne decît poate trei sute de mii de franci, numai că va trebui să aşteptaţi cinci-şase ani pentru recuperarea sumei.

— Aşteaptă-mă o clipă, vreau să vorbesc cu mama mea.

— Domnule, doamna nu se pricepe la afaceri, poate că nici n-ar trebui să rostiţi cuvîntul falimenî aşa, pe şleau. Puteţi plăti 60 la sută, şi atunci v-ar rămîne o avere bunicică. Tatăl dumneavoastră era iubit în lumea comercială înaltă, nu există mic negustor căruia să nu-i fi împrumutat o dată sau de două ori în viaţa două mii de franci. Puteţi avea învoirea pentru 60 la sută gate semnată pînă-n trei zile, chiar înainte de verificarea registrului principal. Şi, adăugă domnul Reffre în şoaptă, afacerile din ultimele nouăsprezece zile sînt trecute într-un alt registru, pe care-l încui în fiecare seară. Avem pentru 1.900.000 de franci de *[cuvînt neciteţ]* şi fără acest registru, ia-i de unde nu-s !

„Şi cînd te gîndeşti că omul ăsta e de o cinste de- savîrşită", gîndi Lucien. x ; Ş

Domnul Reffre, văzîndu-1 pe gînduri, adăugă :

— Domnul Lucien a cam uitat obiceiurile băncii de cînd e la mare cinste, şi leagă poate de noţiunea Ide faliment falsa idee pe care-o au. oamenii din lumea bună.' Domnul Van Peters, la care ţineaţi atît de mult, a dat faliment la New York,

lucru care 1-a dezonorat atît de puţin, încît afacerile noastre cele mai frumoase au fost făcute cu New York-ul şi cu toată America de Nord.
„Voi avea nevoie de-o slujbă", gfndi Lucien.
Domnul Reffre, crezînd că-1 convinge, adăugă i
— Aţi putea oferi 40 la sută, am aranjat totul în sensul ăsta. Dacă vreun creditor prost dispus vrea să- ne forţeze mîna, îl veţi reduce la 35 la sută. După mine, însă, 40 la sută ar fi necinstit. Oferiţi 60 Ja sută, şi doamna Leuwen nu va fi nevoită *să renunţe* la caleaşca domniei-sale. Doamna Leuwen, fără caleaşca ! O asemenea perspectivă ne-ar străpunge inima tuturor. Nu există unul singur dintre noi căruia tatăl dumneavoastră să nu-i fi dublat apuntamentele sub formă de daruri.
Lucien tacea mereu, întrebîndu-se dacă s-ar putea ascunde mamei sale adevărata situaţie.
— Nu e nici- unul dintre noi care n-ar fi hotărît să facă tot posibilul ca să vă rămînă, mamei dumneavoastră şi dumneavoastră, suma rotundă de şase sute de mii de franci. De altfel, adăugă Reffre, înălţîn- du-şi sprîncenele peste ochii mărunţi, chiar dacă vreunul din domnii aceştia s-ar opune, eu aş fi cel care-ar dicta, eu, şeful lor, şi chiar dac-ar fi nişte tră- dători, veţi avea cei şase sute de mii la sigur, «pe lîngă mobilier, argintărie etc.
— Aşteptaţi, domnule, spuse Lucien.
Amănuntul acesta cu mobilierul şi argintăria îl dezgustă, era ca şi cum s-ar fi văzut punînd dinainte la cale împărţirea jafului.
Se întoarse la domnul Reffre după un sfert de oră; întrebuinţase zece minute ca s-o pregătească sufleteşte pe doamna Leuwen. Doamna Leuwen avea, ca şi el, groază de faliment, şi-şi oferise toată zestrea, în valoare de o sută cincizeci de mii de franci, nece- rînd decît o pensie viageră de o mie două sute de franci pentru ea şi tot atîta pentru fiul ei. Domnul Reffre rămase trăsnit înaintea hotărîrii de a plăti integral toţi creditorii. Se rugă fierbinte de Lucien să mai reflecteze o zi.
— E singurul lucru, scumpul meu Reffre, pe caro nu ţi—1 pot acorda.
— Ei bine, domnule Lucien, vă rog măcar să au spuneţi nici un cuvînt despre ceea ce v-am vorbit. Taina să rămînă între mama dumneavoastră, dumneavoastră şi mine. Dumnealor, (funcţionarii) abia întrezăresc greutăţile prin care trece banca.

— Pe mîine, scumpul meu Reffre ! Mama şi cu mine vă considerăm totuşi drept cel mai bun prieten al nostru.

A doua zi, domnul Reffre îşi repetă oferta, se rugă fierbinte de Lucien să consimtă la faliment, oferind creditorilor 90 la sută.

A treia *zi,* după un nou refuz, domnul Reffre îi spuse lui Lucien :

— Puteţi profita de bunul nume al firmei, cu condiţia de a plăti toate datoriile conform acestei situaţii generale, spuse arătînd o foaie de hîrtie format mare, acoperită cu cifre ; cu condiţia plăţii integrale şi cti renunţarea la toate creanţele băncii, puteţi vinele poate firma contra sumei de una sută cincizeci de mii de franci. Vă invit să vă informaţi sub pecetea tainei. Pînă atunci, cu, cel de faţă, Jean-Pierre Reffre, şi domnul Gavardin (casierul) vă oferim una sută mii franci-peşin, cu drept de recurs împotriva noastră pentru tot felul de datorii ale defunctului domn Leuwen, onoratul nostru patron, inclusiv cele faţă de croitorul şi şelarul domniei-sale.

— Propunerea dumneavoastră îmi convine de minune. Prefer sa am de-a face cu dumneata, amic brav şi cinstit, pentru o sută de mii de franci, decît să primesc o sută cincizeci de mii de franci de la oricare [altul], care n-ar avea poate aceeaşi veneraţie pentru onoarea tatălui meu. Nu v-aş mai cere decît un singur lucru : să oferiţi o parte din cîştig domnului Coffe.

— Am să vă răspund sincer : îmi pierd orice poftă de mîncare, la prînz, dacă lucrez dimineaţa cu domnul Coffe. E un om de o cinste desăvîrşită, dar numai faptul că-1 văd *mă unge cu ceară* (îmi poartă ghinion). Nu trebuie să se spună însă că firma „Reffre şi Gavardin" refuză o propunere venită din partea unui Leuwen. Preţul- nostru de cumpărare pentru cesiunea completă va fi de una sută mii franci peşin, una mie două sute franci pensie viageră pentru doamna şi tot atîta pentru dumneavoastră, domnule, tot mobilierul, vesela, caii, trăsurile etc., minus un portret de-al domnului Leuwen şi altul de-al domnului Van Peters, la alegerea dumneavoastră. Totul e specificat în proiectul de act aici de faţă, proiect asupra căruia vă rog să consultaţi un om venerat de Parisul întreg şi pe care lumea comercială nu-1 poate numi decît cu veneraţie : pe domnul Laffitte. Voi adăuga la aceasta, continuă domnul Reffre, apropiin- du-se de masă, o pensiune viageră de şase sute de franci pentru domnul Coffe.

Afacerea a fost tratată în întregime în modul acesta culant. Lucien consultă pe amicii tatălui său, dintre care unii, scoşi din fire, îl mustrară că nu dă faliment cu 60 la sută pentru creditori.

— Ce te vei face cînd vei fi sărac ? i se spunea. N-are să te mai primească nimeni.
Lucien şi mama lui nu stătuseră la îndoială nici o clipă.
Contractul fu semnat cu *domnii Reffre şi Ga- vardin,* care-i dădură doamnei Leuwen o pensie viageră dc patru mii de franci, la propunerea unui alt funcţionar. De altfel, contractul fu semnat, cu clauzele indicate mai sus. Cumpărătorii plătiră una sută mii franci peşin, şi în aceeaşi zi doamna Leuwen puse în vînzare caii, trăsurile şi argintăria. Fiul ei nu <c împotrivi la nimic, declarîndu-i că pentru nimic în lume n-ar lua mai mult decît pensia lui viageră de o mie două sute de franci şi capitalul de douăzeci de mii de franci.
în timpul acestor tranzacţii, Lucien văzu foarte puţină lume. Deşi era hotărît în ruina lui, n-ar fi putut suferi compătimirea vulgului.
Recunoscu în curînd efectul calomniilor răspîndita de agenţii domnului conte de Beauseant. Publicul crezu că acea mare schimbare nu tulburase liniştea
lui Lucien pentru că era în fond un saint-simonian şi că ar crea la nevoie alta dacă această religie i-ar lipsi.
Lucien fu foarte uimit primind o scrisoare din partea doamnei Grandet, care era plecată la ţară,- lîngă Saint-Germain, şi care-i dădea întîlnire ja Versailles, în strada Savoiei nr. 62.
Cu toată dorinţa lui de a refuza, Lucien îşi spuse pînă la urmă : „Am greşit destul faţă de această femeie, să-i mai jertfim o oră".
Lucien găsi o femeie topită de dragoste, abia putînd vorbi cu judecată. Cu o dibăcie într-adevăr uimitoare şi cu toată delicateţea posibilă, îi făcu următoarea propunere scabroasă : îl ruga fierbinte să primească de la ea o pensie viageră de douăsprezece inii de franci, necerîndu-i decît să vină s-o vadă, cu cele mai curate intenţii, de patru ori pe săptămînă.
4- Voi trăi celelalte zile în aşteptarea dumitale.
Lucien înţelese că avea să provoace o scenă violentă dacă i-ar răspunde aşa cum s-ar cuveni. Lăsă a înţelege că, din motive felurite, aranjamentul acesta n-ar putea intra în vigoare decît după şase luni şi că-şi rezerva răspunsul în scris peste douăzeci şi patru de ore.
Cu toată prudenţa iui, plicticoasă vizită se încheie cu lacrimi şi ţinu două ore şi un sfert.
în timpul acesta, Lucien avu conciliabule cu totul diferite cu bătrînul general, care, de patru luni, veşnic în ajun de a-şi pierde portofoliul, era încă ministru de război.

Cu cîteva zile înainte de a se duce la Versailles, Lucien primi vizita unui ofiţer, care-1 pofti în numele bătrânului general să se înfăţişeze a doua zi la Ministerul de Război, la ora şase şi jumătate dimineaţa.
Lucien se duse la întilnire buimac de somn. îl găsi pe bătrînul general, care avea înfăţişarea unui preot de la ţară, bolnav.
— Ei bine, tinere, spuse bătrînul general cu aerul morocănos, *sic transit gloria rmtndi* \ încă unul ruinat. Doamne, nu ştii niciodată ce să faci cu banii tăi! Numai pămîntul e sigur ! însă arendaşii nu plătesc niciodată. Adevărat e că n-ai vrut să dai faliment şi că ţi-ai vîndut fondul comercial cu o sută de mii de franci ?
— Perfect adevărat, domnule general.
— - Am cunoscut pe tatăl dumitale, şi cît timp mai fac parte din guvern, vreau să cer pentru dumneata majestăţii-sale un post între şase şi opt mii de franci anual. Unde ţi-1 doreşti ?
— Departe de Paris.
— Ah, înţeleg, vrei să fii prefect, dar nu vreau să rămîn cu nimic îndatorat păcătosului ăluia de de Vaize. Aşadar : *Pas de ţa, Larirette l* [a] (Spuse aceasta cîntînd).
— Nu mă gîndeam la o prefectură, voiam să^spun peste graniţă.
— Trebuie să vorbeşti limpede, ca între prieteni. Drace, nu sînt aici *ca să fac* pe diplomatul. Aşadar, secretar de ambasadă ?
— N-am titluri ca să fiu prim-secretar. Nu cunosc meseria. Ataşat e prea puţin ; am un venit anual de o mie două sute de franci.
— Nu te voi face nici prim, nici ultim, ci secund. Domnul cavaler Leuwen, raportor la Consiliul de stat, locotenent de cavalerie, are titluri. Serie-mi aşadar mjine dacă primeşti să fii numit secund.
Mareşalul îi concedie cu un gest al mîinii, spunînd i
— Am onoarea !
A doua zi, după ce consultase de formă pe mama sa, Lucien scrise că acceptă.
întors de la Versailles, găsi un bilet din partea aghiotantului generalului, care-1 invita să se ducă la minister în seara aceea chiar, la ora 9.
Lucien fu introdus de îndată, şi generalul îi spuse i
— Am cerut pentru dumneata de la majestatea-sa locul de secretar secund la ambasada din Roma. Vei avea, dacă regele semnează decretul, apuntamentele anuale de patru mii de franci şi, plus, o pensie de alţi patru mii de franci pentru

serviciile aduse de defunctul dumitale. tata, fără de care legea mea asupra * * n-ar fi fost votată. Nu-ţi voi spune că pensia aceasta e tare ca marmura. Va ţine vreo patru-cinci ani dacă-1 serveşti pe ambasadorul dumitale aşa cum l-ai servit pe de Vaize şi dacă-ţi ascunzi principiile dumitale iacobine (regele mi-a spus că eşti iacobin, e o meserie frumoasă, care-ţi va aduce cîştiguri din gros), *în sfîrşit, pe scurt,* dacă eşti dibaci, înainte de a ţi se suprima pensia de patru mii de franci, vei fi înhăţat şapte-opt mii de franci apuntamente. E mai mult decît leafa unui colonel. Aşa fiind, noroc bun ! Adio ! Mi-am plătit datoria, nu-mi cere niciodată nimic şi nici nu-mi scrie.
înainte ca Lucien să iasă, îi mai spuse :
— Dacă nu primeşti nimic de la Ministerul de Externe pînă-ntr-o săptămînă, vino iarăşi la ora nouă seara. Spune portarului, la ieşire, că vei reveni după o săptămînă. Bună seara, adio !
Nimic nu-1 mai reţinea pe Lucien la Paris, dorea să se înapoieze numai după ce lumea va fi uitat de ruina lui.
— Cum, dumneata, care puteai nădăjdui atîtea milioane ! îi spuneau toţi nătărăii pe care-i întîlnea în foaierul Operei.
■ Mulţi îl salutau ca şi cum i-ar fi spus : „Să nu vorbim".
Mama lui dădu dovadă de forţă morală şi de inteligenţă de cel mai ales gust; nu se plînse niciodată. Şi-ar fi putut păstra splendidul apartament încă un an şi jumătate. înainte de plecarea lui Lucien, se mută însă într-un apartament cu patru odăi, la etajul al treilea, pe bulevard. Aduse la cunoştinţa unui număr restrîns de prieteni că le va oferi ceai în fiecare vineri şi că, atîta timp cît va ţine doliul, nu va primi în celelalte zile.
La şapte zile după ultima întrevedere cu generalul N..., Lucien se întreba dacă să se înfăţişeze sau să mai aştepte, cînd i se aduse un pachet mare, cu adresa *Domnului cavaler Leuwen, al doilea secretar de ambasadă la Roma*
Lucien ieşi de îndată, să meargă la croitor ca să-şi comande o uniformă de toate zilele. Se prezentă ministrului, primi un avans de 25°/₀ asupra apuntamentu- lui, cercetă la minister corespondenţa ambasadei de la Roma, cu excepţia scrisorilor secrete. Toată lumea îl sfătui să-şi cumpere o trăsură, însă la trei zile după primirea ordinului de numire, plecă, plin de curaj, cu di- ligenţa. Rezistase eroic la gîndul de a se duce la postul lui prin Nancy, Dole şi Milano.

Se opri doua zile, cu mare plăcere, pe malul lacului Geneva şi vizită locurile nemurite de *Nona Eloiză;* găsi la un ţăran din Clarence un pat brodat, care aparţinuse doamnei de Warens"[1]. Uscăciunii sufleteşti care-l stingherea la Paris, oraş contraindicat pentru primirea condoleanţelor, ii urmase o duioasă melancolie ; se îndepărta de Nancy poate pentru totdeauna.
Tristeţea îl predispunea sufleteşte sentimentelor artistice. Văzu cu multa plăcere pentru un "ignorant ca dînsul Milano, Sieua, mănăstirea din Pavia etc. Bolonia şi Florenţa îl emoţionară şi-1 făcură să se înduioşeze faţă de lucrurile cele mai mărunte, ceea ce i-ar fi pricinuit multe remuşcări cu trei ani înainte.
In sfîrşit, sosind la postul său la Roma, trebui să-şi impună cu tot dinadinsul ca să se comporte cu uscăciunea cuvenită faţă de oamenii pe care avea sa-i vadă.
La terminarea acestui ultim capitol, romanul trebuia sa mai aibă o parte, a treia, la Roma, la sfîrşitul căreia Lucien se căsătorea cu doamna de Chasteller. Stendhal renunţă însă, după scurtă vreme, s-o mai scrie ; nu ne-au mai rămas decît nişte proiecte.
Căsătoria lui Lucien şi a doamnei de Chasteller rămase însă, în cugetul lui, adevărata încheiere a romanului.
Se vor găsi în a noastră Istoria textului notele lui Stendhal referitoare la acele proiecte şi la toate celelalte la care reflectase în cursul compunerii lucrării. [2]

1 Celebră protectoare a lui Jean-Jacques Rousseau, în adolescenţa şi tinereţea lui (1700—1762).

2 Nota lui Henri Rambaud, îngrijitorul ediţiei apărute în 1928 la Paris, Gallimard, N.R.F. Stendhal lucrase la romanul lui în anii •1834—1836.

C- In textul romanului *Don Quijote* de Cervantes s-au strecurat două grave erori tipografice. La pag. 29 (voi. III — nr. 526), rîndul 23 de sus se va citi după rîndul- 18. Paginile 79 şi 80 din voi. IV (nr. 527) au fost inversate ; ele vor trebui citite în succesiunea : 80, 79.

Ii rugăm pe cititorii noştri să facă îndreptările -uvenite.

„BIBLIOTECA PENTRU TOŢI"
Redactor ! TEODORA POPA Tehnoredactor : TRAIAN ARGETOIANU
Apărut 1969. Tiraj 150175 ex. broşate. Htrtie ziar de 50 glm[!]. Format 700 X 920/32. *Coli ed. 18,19. Coli tipar 12,25.* **A.** *nr. 7960/1969. C.Z. pentru bibliotecile mari şi mici 8i—31 59.*
Tiparul executat sub comanda nr. 90 375 la Combinatul Poligrafic „Casa Selnteli", Piaţa Scînteii nr. 1. Bucureşti — Republica Socialistă

[1] Să nu vorbim despre ei, dar priveşte ţi treci mai departe (Dante, *Infernul,* Cîntul III).

« Tenerani, Pietro (1789—1869), sculptor italian, elev al lui Canova, foarte apreciat de contemporani, ca şi de Stendhal, de altfel.

[1] Plăsmuire de basm în folclorul francez.

[1] *Fi-va zeu, masă sau lighean ?* (Vers din cunoscuta fabulă a lui La Fontaine *„Le statuaire et la statue de Jupiter"* — Sculptorul şi statuia lui Iupiter.)

[8] *Aceasta este întrebarea* (din monologul lui Hamlet).

[3] *Sully, Maximilien de Betbume, duce de* (1559—1641), consilier şi ministru de finanţe al lui Henric' al IV-lea, unul din cei mai de seama oameni de stat ai Franţei.

[1] închisoare clădită între 1631 — 1635 pe lîngă mînăstirca Saint-Germain-des-Pres, preschimbată ulterior în închisoare militară ; dărîmată în 1854.

[1] *La Fayette, Marie-Josepb-Paul-Roch-Yves-Gilbert Motier, marchiz de* (1757 —1834), general şi om politic francez ; luptă, alături de Washington, pentru independenţa coloniilor engleze

[1] Odihnească-se în pace (lat.).

[1] Romanul autobiografic de tinereţe al lui Goethe, din perioada lui romantică (1774).

[1] *Rubini, Giovanni-Battista* (1795—1854), celebru tenor italian ; după 1825 a cîntat şi pe scena Operei Italiene din Paris.

» Cretet, Emmanuel (1747—1809), om de stat francez, ministru de externe sub Napoleon.

[8] (Ar fi să-i cer] un prea mare ajutor Sfîntului Anton (it.).

[1] După cucerirea oraşului Jaffa de către trupele franceze ■{.martie 1799), în oraş s-a răspîndit ciuma ; Napoleon a ordonat evacuarea tuturor soldaţilor francezi .bolnavi, cel 25 rămaşi fiind[1], potrivit unor zvonuri, otrăviţi cu opiu, fapt pe care Napoleon îl neagă. .

[1] *CattLitncoari, Armand-Augustin-Louis* (1772—1827), gene- fal şi diplomat ; a fost acuzat că ar fi luat parte la procesul ducelui d'Enghren, împuşcat în urma unei sentinţe dată de tribunalul militar (1804) ; Caulaincourt respinge pînă şi în testamentul său aceste acuzaţii.

[1] Lovitură neloială, ca aceea a contelui de Jarnac, care şi-a ucis adversarul în duel, în 1547, tăindu-i tendoanele de sub genunchi,

[2] Rosteşte-ţi condamnarea, alege-ţi însuţi chinul. Vers din *Cinna* (n. a.). „Cine altul decît Corneille a făcut 'un împărat ? Racine n-a făcut decît principi, crescuţi. de . Fenelon ca să fie principi." *Cinna* de Corneille, actul 5, sc. 1.

[1] Voyage du jepine Anacharsis en Gri ce (Călătoria tinărului Anacharsis in Grecia) e titlul complet al cunoscutei povestiri cu subiect arheologic a abatelui Jean-Jacques Barthelcmy (1716—1795).
[1] In margine, Stendhal își notase să ceară o consultaţie orală lui /.-/. *Ampcre* (1800—1864), istoricul, care, într-o zi din anul 1827, îi vorbise despre liturghie in salonul naturalistului Cuvier (d'upă H. Martineau),
[1] *Le Messager,* ziar politic, literar și economic ; a apărut, timp de cîteva luni, în _ 1834.

[1] Aluzie la Henric al V-lea. 156

[3] *Peel, sir Robert* (1788—1850), om de stat englez, şeful partidului "conservator (tory).
[1] O convenţie, ca între state,
[1] *Foy, Maximilien-Sebastien* (1775—1825), general și om politic francez ; membru al Camerei deputaţilor după Restauraţie, «nul din cei mai populari oratori liberali ai timpului.
[1] Foarte aşteptat (engl.).
[1] *Recamier, Jeanne-Françoise-Julie-Adelaîde* (1777—1849), în al cărei salon, celebru în timpul Restauraţei, se adunau cei mai cunoscuţi oameni politici şi de cultură ai vremii.
[1] Joc de cuvinte intraductibil. în limba franceză, cuvîntul *voix* înseamnă și voce, și vot; acest dublu înţeles îl avea în trecut la noi cuvîntul *glas.*
[1] *Jackson, Andrew* (1767—1845), general american, de două ori preşedinte al S.U.A. ; pasajul de mai sus se referă la cele 25 de milioane cerute de S.U.A. Frainței drept reparaţie pentru vasele navale americane capturate ilegal în timpul imperiului ; în 1834, problema căpătase un caracter deosebit de acut, fiind rezolvată abia în anul următor.

[1] Vechimea strămoșilor săi atingea obîrșia omenirii. 346

[1] *Fenelon, Frangois de Salignac de la Mothe* (1651—1715), scriitor francez, unul din precursorii iluminiștilor francezi din secolul al XVIII-lea.
[1] Regele.
[1] *Jefferson, Thomas* (1743—1826), om de stat american, șeful partidului republican, președinte al S.U.A. (1801—1805).
[1] Așa trece gloria lumii' (lat.) — adagiu religios medieval, spre a ilustra caracterul trecător al măririlor lumești.